John Stockwell

Angolai akció

Egy fejezet a CIA történetéből

John Stockwell

Angolai akció

Egy fejezet a CIA történetéből

Zrínyi Katonai Kiadó
Budapest, 1984

A mű eredeti címe:

John Stockwell
IN SEARCH OF ENEMIES – A CIA STORY
W. W. NORTON COMPANY INC. NEW YORK, 1978

Fordította:

Vasvári Teréz

© John Stockwell, 1978
Hungarian translation: Vasvári Teréz, 1984

ISBN 963 326 158 9

Zrínyi Katonai Könyv- és Lapkiadó
A kiadásért felel: Németh M. László igazgató
Zrínyi Nyomda, 83.1197/1.
Felelős vezető: Vágó Sándorné vezérigazgató
Budapest, 1984
Felelős szerkesztő: Pusztay Sándor
Műszaki vezető: Jordán Gusztáv
Műszaki szerkesztő: Cimpián Péterné
Fedélterv: Szabó Árpád
Terjedelem: 15,17 (A/5) ív
119 (1102) Zi 861–f–8485

Előszó

Az amerikai Központi Hírszerző Ügynökség (CIA) akcióiról már számos könyv, tanulmány, cikk jelent meg külföldi és magyar szerzőktől. Ezúttal azonban először kerül az olvasó kezébe egy olyan személy műve, aki több mint 12 évet töltött el a CIA-nál különböző beosztásokban. John Stockwell még 30 éves sem volt, amikor 1964-ben belépett a CIA-ba. A volt Belga-Kongóban (jelenleg Zaire) presbiteriánus iskolában nevelkedett, majd az amerikai tengerészgyalogságnál, ezután a CIA központjában, afrikai és vietnami CIA-kirendeltségeken szolgált hírszerző tiszt „áldozata, egyszersmind elkövetője volt a CIA-műveleteknek" – amint önmagáról írja.

Szolgálata alatt sorozatos csalódások érték. Beosztásainál fogva alkalma volt betekinteni a kulisszák mögé, és lelkiismeretével, az Egyesült Államok alkotmányával összeegyeztethetetlennek tartotta a CIA kalandor akcióit, az ártatlan állampolgárokon végrehajtott kábítószer-kísérleteket, az államcsínyek és politikai gyilkosságok, merényletek előkészítésében való részvételt, a hazugságokat, korrupciót, anyagi visszaéléseket, a „piszkos ügyeket". Könyvében beszámol – egyebek között – a CIA Patrice Lumumba meggyilkolásában és Nkrumah ghánai elnök megbuktatásában játszott szerepéről, a felszabadító mozgalmak és azok vezetői ellen szervezett akcióiról is. Tények és hiteles feljegyzések alapján nemcsak az operatív műveletek előkészítéséről és végrehajtásáról, az ellenforradalmi és haladásellenes erőknek nyújtott közvetett és közvetlen amerikai támogatásról, hanem a CIA belső életéről, vezetési mechanizmusáról, személyi torzsalkodásokról is plasztikus képet fest. A CIA vezetőit úgy jellemzi, mint akik „visszaéltek a hatalmukkal, hazudtak a nemzet választott képviselőinek, a törvény és az alkotmány fölé emelték magukat".

John Stockwellt 21 hónapos vietnami szolgálatából való visszatérése után, 1975 nyarán a CIA angolai kirendeltségének vezetőjévé nevezték ki – 36 éves korában. (Kinevezésében szerepet játszott az is, hogy gyerekkorában 10 évet töltött Afrikában, több nyelven beszélt, vietnami kiküldetése előtt Elefántcsontparton, Burundiban és Zaire-ban dolgozott a CIA megbízásából.) Könyvében ezt az időszakot tárgyalja szinte a legapróbb részletességgel, miután – mint helyi vezetőnek – itt volt alkalma teljes betekintést nyerni a CIA akcióiba. Szinte lépésről lépésre, folyamatában végigkísérhetjük a CIA angolai működését, az FNLA és UNITA angolai ellenforradalmi szervezetekkel való kapcsolatok kialakulását, az amerikai, francia, portugál, brit, zaire-i és dél-afrikai zsoldosok toborzását, sőt dokumentált adatok alapján teljes listákat találhatunk azokról a fegyverszállítmányokról, amelyeket amerikai hajókon és repülőgépeken szállítottak az MPLA-val szemben álló csapatoknak.

A szerző itt ábrándult ki végképpen a CIA-ból és az angolai program dicstelen befejezése után hazatérve, benyújtotta lemondását Stansfield Turner tengernagynak címzett levelében. (A levél szó szerinti szövegét a The Washington Post című lapban 1977. április 10-én nyilvánosságra is hozták.) E levél önmagában is szinte vádiratnak tekinthető a CIA ellen, amelyben – mint a szerző másutt írja – „évek során kialakult egy mélységesen arrogáns, morális koncepció".

John Stockwell eleinte érdekesnek, izgalmasnak tartotta munkáját, lelkesedett is érte, mert az hitte, hogy a CIA csak hírszerzéssel foglalkozik, azzal a céllal, hogy „megvédje a világot a kommunizmustól". Miután rájött arra, hogy félrevezették, becsapták és a CIA nem azt a szerepet játssza, amit ő elképzelt, bátorságot gyűjtött és lemondott, kilépett a CIA-ból, majd rögtön hozzáfogott e könyv megírásához. 1978-ban New Yorkban és a kanadai Torontóban kiadót talált, a könyv meg is jelent, de rövid idő múlva – tartalma miatt – „kivonták a forgalomból".

A könyvben szereplő események, adatok, személyek – néhány kivételtől eltekintve – a valóságnak megfelelnek, bár arra

a dolgok természeténél fogva nincs lehetőségünk, hogy minden részletét „hitelesítsük". A CIA tevékenységének jellemzése azonban teljesen egybecseng más, hasonló témájú publikációk tartalmával, így nincs okunk kétségbe vonni a leírtak valódiságát.

Ismeretes, hogy Carter, volt elnök 1977-ben átszervezte a CIA-t, ez azonban mit sem változtatott annak rendeltetésén, arculatán, legfeljebb csak kozmetikázást jelentett. A CIA – a szerző szerint – több mint 3000 hivatásos ügynököt foglalkoztat külföldön – megközelítően ennyi az USA-külügyminisztérium diplomatáinak száma is. Ehhez jönnek még a fizetett és beszervezett ügynökök ezrei. Jelenleg csupán Afrikában mintegy 40 CIA-kirendeltség és -bázis működik, támogatva itt is, mint a világon mindenütt, a kalandor akciókat.

A szerző az elmúlt évi televízió- és sajtóinterjú alapján valószínűleg ismert a magyar olvasók előtt. A könyv megírásával eredetileg az volt a célja, hogy az amerikai közvéleményt tájékoztassa a CIA kulisszák mögötti akcióiról, elősegítendő annak „megtisztítását" a vadhajtásoktól. Miután könyvét hazájában és másutt nyugaton „tiltólistára" helyezték, személyesen felajánlotta kiadónknak.

1983. október 26. *A Kiadó*

A lemondás

1976 decemberében közöltem főnökömmel a CIA Afrikai Osztályán azt a szándékomat, hogy lemondok. Tizenkét évig voltam operatív tiszt a CIA-nál. Arra biztatott, vegyek ki néhány hónap szabadságot, és fontoljam meg a dolgot. Nyíltan hangoztattam ugyan, hogy elhatározásomat nem fogom megmásítani, mégis elfogadtam a felajánlott több havi fizetést és kivettem három hónap egészségügyi szabadságot.

Senkinek sem beszéltem arról a tervemről, hogy könyvet akarok írni. Az az igazság, hogy nemigen bíztam írói képességemben.

Mi a helyzet a titoktartási esküvel, amit 1964-ben írtam alá, amikor beléptem a CIA-hoz? Ez az eskü nem kötelezhet, négy okból. Először, mert törvényellenesen, csalárd módon esketted fel. Akik felvettek, hazudtak a CIA titkos tevékenységeiről. Azt állították, hogy a CIA hírszerző tevékenységet folytat. Biztosítottak arról, hogy nem gyilkol, nem alkalmaz kábítószereket, nem teszi tönkre emberek életét. Ezek a hazugságok a kiképzések ideje alatt tovább folytatódtak. Csak 1975-ben, a Church- és a Pike-bizottság leleplezéseiből tudtam meg alkalmazóimról a teljes, megdöbbentő igazságot.

Nem akarom magam olyan puritán ember színében feltüntetni, aki nem tartott volna lépést a modern idők erkölcsi normáival, vagy viszolygott volna attól, amit a CIA-nál kellett csinálni. Ellenkezőleg, olyan műveletekben vettem részt, amelyek bárki lelkiismeretét rugalmassá tennék. Ám a kongresszusi bizottságok olyan CIA-tevékenységeket lepleztek le, amelyeket korábban előlünk is eltitkoltak, és amelyeket nem tudtam ésszerűnek elfogadni.

Amikor fény derült Patrice Lumumba megmérgezésének tervére, ez az ügy két szempontból is személyesen érintett. Először,

mert olyanok is részt vettek az akcióban, akikkel együtt dolgoztam. Ezenkívül Lumumbát 1937-ben keresztelték meg a metodista egyház szertartásai szerint, míg engem ugyanabban az évben presbiteriánusnak. Ő Belga-Kongó Lubondaiban (Zaire) Kasai tartományában járt metodista missziós iskolába; én ugyanabban a tartományban jártam a presbiteriánus iskolába. A két egyházközösség szoros kapcsolatban volt. Szüleim időnként átmentek autón Wembo Nyamába, hogy rizst vegyenek az iskolának. Amerikai metodista gyerekek iskolatársaim voltak Lubondaiban. 1961-ben Lumumba ugyan nem volt a metodisták kedvenc gyermeke, de annak a missziós közösségnek a tagja volt, amelyben szüleim felnőtt életük java részét leélték, és amelyben én magam is felnőttem.

Tudomásomra jutottak egyéb ügyek is, amelyek megdöbbentettek; sötét, szinte perverz, kábítószeres szexorgiák mit sem sejtő amerikai személyekkel, amiket a CIA titokban filmre vett, hogy később a CIA Technikai Szolgálatok Osztályának áltudósai előtt levetítsék.

Éveken át védelmeztem a CIA-t szüleimmel, barátaimmal szemben. „Nekem, CIA-alkalmazottnak, elhihetitek – bizonygattam minden alkalommal –, a CIA nem gyilkol, nem alkalmaz kábítószereket . . ."

De jött ennél rosszabb is. Néhány hónappal a CIA szégyenletes vietnami szereplése után – amelynek magam is részese voltam – vezető beosztást kaptam a CIA titkos angolai programjában. A CIA igazgatójának vezetésével hazudtunk a kongresszusnak és a 40-es Bizottságnak, amely a CIA angolai programját irányította. Közös akciókba bocsátkoztunk Dél-Afrikával. Aktív propagandamunkával befolyásoltuk az amerikai közvéleményt. Kegyetlen eredménnyel – ügynökeink propagandája által félrevezetett – amerikaiak mentek harcolni Angolába öngyilkossággal felérő körülmények közé. Egyikük életét vesztette, özvegyet és négy gyereket hagyott hátra. A titkosság hangoztatásával meg akartuk akadályozni, hogy az amerikai közvélemény és a sajtó megtudja, mit teszünk. Pontosan tudtuk ugyanis, milyen felháborodást váltana ki, ha rájönnek.

A CIA titoktartási esküjét az utóbbi években megszentségtelenítették, de nem az olyan szerzők, mint Philip Agee, Joe Smith, Victor Marchetti és Frank Snepp, hanem azok a CIA-igazgatók, akik az ügynökséget botrányos, abszurd tevékenységekbe vitték bele. Az eskü, legjobb esetben is, csak azt a célt szolgálta, hogy megvédje a vezetőket attól, hogy beosztottjaik leplezzék le őket. Ugyanakkor maguk a vezetők minden további nélkül kiszivárogtattak információt, ha az elősegítette operatív vagy politikai mesterkedéseiket.

Az esküvel kapcsolatos cinizmusuk és az Egyesült Államok alkotmányos eljárásainak semmibevevése lepleződött le 1977-ben, amikor a korábbi igazgatót, Richard Helmst, elítélték hamis tanúzásért, mivel hazudott egy szenátusi bizottságnak egy chilei akcióval kapcsolatban. Helms enyhe ítéletet alkudott ki. A vádlók állítólag attól tartottak, hogy a per során több titokra fény derülne, ezzel meghiúsulnának egyes tervezett műveletek, valamint egyes kormányszemélyiségek kényelmetlen helyzetbe kerülnének. A felfüggesztett ítélet kihirdetése után Helms védőügyvédjével a televíziós kamerák elé állt. Azzal kérkedett, hogy Helms az ítéletet úgy viseli majd, mint egy „becsületrendet". Helms büszkén vállalta, hogy hazudott a szenátusnak, csak hogy megvédjen egy kétes CIA-műveletet, de ha a saját személyét kellett volna megvédeni, felfedték volna a titkokat.

Amikor hasonló választás elé kerültem az angolai programmal kapcsolatban – hogy a CIA iránt, vagy az Egyesült Államok alkotmányában foglalt kötelezettségekhez maradjak-e hű, én az utóbbit választottam. A CIA-esküt és -becsületkódexet nem helyezhetem a haza iránti kötelesség fölébe. Ez a második ok, amiért nem tartom be az esküt.

De még ez a két ok sem késztetett volna arra, hogy leleplezzem a titkos tevékenységeket, ha úgy éreztem volna, hogy alapvető fontosságúak nemzetbiztonságunk szempontjából. Meggyőződésem, hogy nem így van.

Amikor külföldi hírszerző szervünkről beszélünk, következetesen összekeverünk két teljesen különböző hivatalt, és mindkettőt „CIA"-nak nevezzük. Az egyiket a Központi Hírszerző Hiva-

tal Tájékoztató Igazgatóságának (CIA DDI) hívják, amelynek feladatait az 1947. évi Nemzetbiztonsági Törvény fogalmazza meg: összefogja a kormány rendelkezésére álló összes információt, egyezteti, elemzi jelentésüket és fontosságukat, a kész jelentéseket a megfelelő hivatalokhoz továbbítja. Ha létezett volna ilyen szerv 1941-ben, időben figyelmeztetést kaptunk volna Pearl Harborról. A DDI nyílt szervezet, akalmazottai nyíltan CIA-alkalmazottak. A közvélemény, a barátok, rokonok, szomszédok és hitelezők számára, olyan passzív, jó szándékú szervezet, amely nem folytat senki számára ártalmas tevékenységet.

De „CIA"-nak hívjuk az Operatív Akciók Igazgatóságának (DDO) titkosszolgálatait is. Ez a 4500 fős szervezet is a CIA Langleyben, Virginia államban levő központjában tevékenykedik. És ez minden, csak nem ártalmatlan! Alkalmazottai az elmúlt harminc évben ügynököket (kémeket) szerveztek be, titkos akciókat készítettek elő és folytattak le a világ szinte valamennyi részén.

Jómagam a titkosszolgálatok tisztje voltam, és 1976 decemberében, amikor lemondásomat bejelentettem, arra a meggyőződésre jutottam, hogy ezek a szolgálatok a legenyhébb kifejezéssel is jelentős változtatásra szorulnak.

Mielőtt lemondásomat – és a könyv megírását – eldöntöttem, fontolgattam azt a lehetőséget, hogy a CIA-n belül a reformok érdekében dolgozzam. Erre azonban nem voltak biztatóak a kilátások. A hírszerző szakma elszigeteltsége a vezetőknek rendkívüli hatalmat biztosít a beosztottak felett. Míg a CIA jóindulatúan védett és támogatott olyan tiszteket, akik személyes tragédiák miatt váltak munkaképtelenné, nem sok türelmet tanúsított a szókimondóval, a reformistával szemben. Az olyan tiszt, aki elfogadja a játékszabályokat, előrejuthat, nyugton marad és megőrizheti biztonságát, vagy lemondhat. Az évek során pozitív javaslatokat tettem a reformok útján való előrelépés érdekében – szóban és írásban – vezetőmnek az Afrikai Osztályon, és esetenként magának Colbynak is, eredménytelenül. A főellenőr hivatala ugyan foglalkozik kisebb problémákkal, de reformügyek intézésére nem alkalmas, hiszen az igazgató veze-

tési rendszerének eszköze. Azt tapasztaltam, hogy a CIA-vezetők „klubja" arrogánsan szembeszáll a saját soraiból jövő kritikával is. Felszólaltam egy súlyos eset miatt, ami a vietnami kiürítéskor történt, és bár udvariasan és finoman, de megintettek. A vétkes felelős beosztást kapott, megvédte kollégái támogatása, nekem pedig értésemre adták, jobb, ha nyugton maradok.

Lemondásomat követően öt napon át tanúskodtam szenátusi bizottságokban, részletesen ismertetve azokat az ügynökségi tevékenységeket, amelyek ebben a könyvben szerepelnek. Ha bizonyságot nyertem volna arról, hogy hatékony orvosló intézkedéseket tesznek, fontolóra vettem volna, hogy mégsem írom meg ezt a könyvet. Sajnos a szenátusnak a hírszerzés ügyeivel foglalkozó bizottságai Washingtonban nem tudnak a CIA fölé kerekedni, azt megfegyelmezni. Sőt úgy tűnt, egyes szenátorok feladatuknak érezték, hogy eltussolják a visszaéléseket. Ismét arra a következtetésre jutottam, hogy csak egy megfelelően tájékoztatott amerikai közvélemény tud nyomást gyakorolni a CIA-ra.

Mások is jutottak ilyen következtetésre. Philip Agee „A társaságon belül: egy CIA napló" c. könyvét kardként használta az ügynökség ellen, hogy visszavonulásra késztesse Latin-Amerikában. Agee, mélységesen felháborodva a CIA titkos tevékenységei miatt, támadott egyes műveleteket és ügynököket, és közzétette mindazok nevét, akikre csak emlékezett. Bár igyekezett megmagyarázni, hogyan és miért ábrándult ki, nem világított rá a CIA „gondolkodásmódjára". Marchetti és Snepp értékes információval járult hozzá ahhoz, amit a közvélemény a CIA-ról tud. „A CIA és a hírszerzés kultusza" terjedelmes információt tartalmaz, amelyeket Marchetti a DDI-ben és a központi hírszerzés igazgatójának hivatalában gyűjtött. Snepp hat évig volt a CIA saigoni kirendeltségének elemzője. Könyve beszámol arról, milyen hírszerzési kudarcok és visszaélések történtek, amikor a CIA 1975 áprilisában kivonult Dél-Vietnamból.

E könyv megírásával az a célom, hogy az amerikai közvélemény betekintést nyerjen a titkos gondolkodásba, a titoktartás utolsó leplei mögé. Erre a célra az 1975–1976-os angolai fél-

katonai programot választottam. Az itt elmondott események úgy történtek, ahogy leírom. A dátumokat és adatokat a hivatalos feljegyzésekből és az angolai művelet során készített terjedelmes jegyzeteimből vettem. A legtöbb esetben voltak más tanúk és gyakran elegendő titkos irat, amely alátámasztja őket. Azonban biztonsági okokból nem készíthettem interjút kulcsszemélyekkel, nem mehettem vissza a CIA központjába további kutatás céljából. Javaslom a CIA-nak, nyissa ki az angolai dossziékat, és egészítse ki észrevételeimet – a hivatalos iratokból és a bőséges nem hivatalos feljegyzésekből, amelyeket vezettünk –, hogy a közvélemény a legteljesebb, legrészletesebb igazsággal megismerkedhessen.

Rágalmazási törvényeink korlátozzák az író szabadságát abban, hogy mindent elmondjon az emberi gyarlóságról. Ennek ellenére elég sok eseményt sikerült könyvemben feltárni ahhoz, hogy az olvasó előtt világossá váljék, miket műveltünk, milyen emberek voltunk. Ez azonban nem annyira egyéni különcségek és sajátos magatartások története, bár ilyesmiről is lesz szó. Nem az a szándékom, hogy leleplezzek vagy megsértsek egyéneket. Nem akarom Agee módszerét követni.

Tizenkét évig voltam CIA-tisztségviselő, és mint ilyen, áldozata, egyszersmind elkövetője a CIA-műveleteknek. Mindkét szerepkörben mélységesen együttéreztem azokkal, akiket előzetes engedélyek nélkül, de tudatosan belerántottunk tevékenységeinkbe. Lehetséges, hogy Nürnberg és Watergate elvei szerint ők felelősek tetteikért – a kisebb beosztású egyéneket mindig börtönbe lehetett juttatni – azonban én ezekkel a kérdésekkel szélesebb értelemben szeretnék foglalkozni. Viszont azt is kijelentem, lemondásom óta egyetlen titkos CIA-alkalmazott vagy -ügynök nevét sem fedtem fel, sőt ezt megtagadtam a szenátusnak és az FBI-nak is, amikor kikérdeztek.

Együttérzésem azonban nem terjed ki azokra a CIA-vezetőkre, akik ilyen mélyre juttatták a szervezetet. De könyvemben igazi neveket csak olyan vezetők esetében szerepeltetek, akiket már azonosítottak a CIA-val: mint William Colby igazgató; William Nelson, a Műveletek Igazgatóságának vezetője; Bill

Welles, aki Nelson helyére került; és James Potts, az Afrikai Osztály vezetője. És saját magam. Más CIA-személyek nevei – Carl Bantam, Victor St. Martin, Paul Foster és mások – általam kitalált álnevek. (Ha mégis hasonlítanak a CIA-n belül vagy kívül valódi személyek igazi nevéhez, az csak véletlen.)

Ami az angolai helyszínt illeti, Holden Roberto és Jonas Savimbi köztudottan szövetségeseink voltak. Bob Denard és Santos y Castro tábornok szintén ismert személyek, akikről ismeretes volt, hogy Roberto, Savimbi és a CIA oldalán álltak. „Timothé Makala" neve saját találmányom (makala a csiluba bantu dialektusban faszenet jelent). Néha használtam a CIA-fedőneveket, de a legtöbbször azokat is megváltoztattam, hogy a személyeket bármilyen leleplezéstől védjem.

1977. április 10-én, amikor lemondásom véglegessé vált, nyílt levelet intéztem Stansfield Turnerhez, a CIA igazgatójához, amely a Washington Post „Horizont" rovatában jelent meg. Ebben ismertettem kiábrándulásom okait. (A levél a könyv Függelék részében megtalálható.) Turner igazgató ezt követően kezdeményezte a titkosszolgálatok tisztogatását, négyszáz személy elbocsátását javasolta, azzal a céllal, hogy a titkosszolgálatokat „aszkétává és hatékonnyá" tegye. 1977 decemberében Turner beismerte David Bindernek, a New York Times rovatvezetőjének, hogy a tisztogatást az én levelem indította el.

1978 januárjában Carter elnök bejelentette a hírszerző szervezet átszervezését, amely voltaképpen a CIA megerősítését jelenti; Turner tengernagy megállapodott a kongresszussal. (Bár ebben szkeptikus vagyok, mert a kongresszusban sem az akarat, sem az eszköz nincs meg arra, hogy ellenőrizze a CIA-t.) Most Turner fokozott kampányt folytat, hogy szigorúbban ellenőrizzék a CIA-alkalmazottakat. Olyan törvényt igyekszik megszavaztatni, amely alapján bebörtönözhető bárki, aki veszélyezteti a CIA-t azzal, hogy felfedi titkait. Dühödt támadásra készteti, ha valaki bizalmas információt szivárogtat ki. Azzal vádolja őket, hogy megsértik a „hírszerzés kódexét". Szerinte a CIA „egyértelmű joga", hogy cenzúrázzon mindent, amit CIA-alkalmazottak tesznek közzé. „Miért feltételezik az amerikaiak

automatikusan a legrosszabbat állami hivatalnokaikról?" – kérdi, ami különösen meglepő a Watergate-botrány, az FBI- és a CIA-leleplezések után.

Turner igazgató és Carter elnök fordítva gondolkozik. Az amerikai nép egyértelmű joga tudni, mit tesznek vezetőik Amerika nevében, az ő adódollárjaikkal. Az eskü feloldására ez a harmadik okom.

Negyedik okként hivatkozom a szólási szabadság alkotmány által biztosított jogára. Az Egyesült Államok alkotmánya nem úgy szól, hogy valamennyi állampolgár szólási szabadsággal rendelkezik, kivéve azokat, akik letették a CIA-esküt. Amíg ilyen értelemben, nem módosítják az alkotmányt, addig a Marchetti-döntés rossz törvény, a Nixon-adminisztráció csökönyösségének szerencsétlen emléke marad. Ha a CIA és „titkos játéka" nem egyeztethető össze alapvető alkotmányos jogainkkal, nem kétséges, hogy az alkotmánynak kell érvényt szerezni.

De ha a jelenlegi adminisztráció akarata érvényesül, az olyan történeteket, mint ez, elhallgatják és betiltják, a szerzőt pedig megbüntetik. Felkérem az olvasót, ítélje meg maga, mi a fontosabb: hogy a CIA-t olyan kellemetlenség éri, mint ez, vagy pedig az az alapvető jogunk, hogy tudjuk az igazságot a köztisztviselők tetteiről és azon legyünk, hogy becsületesek maradjanak.

A kissingeri dünnyögés

1975. december 2.

Délután 2.oo órára tűzték ki a Hivatalok Közti Munkacsoport ülését a Központi Hírszerző Hivatal langleyi, Virginia állambeli központjában, a „C" épületszárny harmadik emeletén. Az angolai polgárháborúban rosszul álltak szövetségeseink, és a CIA hivatalos javaslatot tett Henry Kissinger külügyminiszternek nagyobb arányú eszkalációra, amerikai katonai tanácsadók kiküldésére. A munkacsoport a 40-es Bizottság szerve volt, amely a Nemzetbiztonsági Tanács elé tartozott. Aznap azért ült össze, hogy meghallgassa Kissinger döntését.

Ilyen ülésre átlagosan hetenként került sor, és temérdek előkészületet igényelt. Már reggel 7 óta bent voltam, tanácskoztam főnökömmel, Jim Pottsszal, az Afrikai Osztály vezetőjével. Angolába szánt táviratokat fogalmaztam, ki-be szaladgáltam megbeszélésekre hadtáptisztekkel, félkatonai szervezetek képviselőivel, összekötő és jelentésíró tisztekkel. Ebédem egy automatából vett hetvenöt centes szendvics volt, amit telefonhívások között kaptam be.

1.45-kor leszaladtam az angolai műveletek központjába, ahol egy Angolát ábrázoló, 120×150 cm nagyságú térkép állt a falhoz támasztva: Patricia, hírszerző munkatársam, beszámolt az aznapi harcászati helyzetről Angolában, én meg jegyzeteltem. Pat az épület másik oldalán levő különleges műveletek csoportjától (SOG) kapta az információkat. Egyszerűbb lett volna, ha maga a SOG-tiszt tájékoztat, de haragudott rám. Ugyanis korábban megrovásban részesítettem Vietnamban, mert ittas volt, amikor állásunkat, egy átmeneti tűzszünetben ki akartuk üríteni. Így szívesebben vettük, ha Pat közvetít köztünk.

1.55-kor visszasiettem az irodámba, magamhoz vettem a munkacsoport tájékoztatásához szükséges feljegyzéseket, és még belenéztem a frissen érkezett táviratokba.

Pat és egy titkárnő átvitte a térképet a „C" épületszárnyon levő ülésterembe. Egy másik asszisztens otthagyott egy csomó fénymásolt iratot, és lesietett, hogy fogadja a Fehér Házból, a külügyminisztériumból és a Pentagonból érkező munkacsoporttagokat. Minden látogató, még a magas beosztású nagykövetek és a Fehér Ház főtanácsadói is, látogatójelvényt kaptak és mindvégig kísérték őket, amíg a CIA központjában tartózkodtak.

Utolértem Jim Pottsot, aki méltóságteljes lassúsággal haladt botjára támaszkodva, bizonytalanabbul, mint amikor mankóit használta. Egyetemista korában rugbycsillag volt, a gyermekparalízist középkorúként kapta el. Elmentem mellette és benyitottam az ülésterembe, hogy meggyőződjem, minden készen áll-e. Egyenként, kölcsönös udvariaskodás közepette szállingóztak be a többiek, a külügyminisztériumi tisztviselők hagyományos, mellényes, sötétszürke öltönyben; a hadügyminisztérium tábornoka a légierő egyenruhájában; a tengernagy olcsó hétköznapi öltönyben; egy ezredes kétsoros zakóban, élénk vörös nadrágban. Összesen tizenegyen voltunk a teremben. Mindenki kapott egy példányt a megvitatandó memorandumokból és jelentésekből.

Potts intésére a csoport tagjaival szemben felálltam. A térképen felülről lefelé haladva mutattam egy pálcával a harctéri helyzetet és ismertettem, mi történt az előző heti ülés óta. Északon szövetségeseinket, az FNLA-t és az elit zaire-i ejtőernyőszázlóaljakat elkergették, szétszórták. A kinshasai kirendeltség azt jelentette, hogy Ambrizban, a fővárostól északra a tengerpartnál az FNLA főhadiszállása „állandó pánikállapotban van". Csak délen tartották még magukat. A dél-afrikai harckocsioszlopnak még nem kellett felvennie a harcot a most gyülekező kubai csapatokkal, de tudtuk, hogy csak idő kérdése, és a sokkal nagyobb és jobban felszerelt kubai csapatok erősebbnek bizonyulnak.

Két héttel korábban, november 14-én, a harctéri vereségek miatt a 40-es Bizottság felkérte a CIA-t, dolgozzon ki olyan programot, amellyel meg lehet nyerni az angolai háborút. Addig is azt javasolta, hogy használják fel az előre nem látott kiadá-

sokra fenntartott CIA Tartalék Alap utolsó 7 millió dollárját, és ezzel az angolai program költségvetése 31,7 millió dollárra növekedett. November 24-én a CIA alternatív terveket terjesztett a 40-es Bizottság elé, további 30, 60, illetve 100 millió dollár költségről, de mivel a Hivatal tartalékai kimerültek, nem állt rendelkezésre további titkos alap. A bizottság nehéz helyzetben volt: nem volt felhatalmazása, hogy jóváhagyja a nagyobb összegeket, de azt sem akarta elrendelni, hogy vessenek véget a CIA leplezett akciójának. A már jól bevált bürokratikus módszerrel elhalasztotta a döntést, újabb CIA-javaslatot kért, ami a legszükségesebbet tartalmazza, ahhoz, hogy a konfliktust ébren lehessen tartani.

A mai ülés ezt a feljegyzést vitatta meg. Az ajánlás nemcsak amerikai tanácsadók kiküldését javasolta az angolai frontra, hanem fejlettebb és hatásosabb fegyverekét is. A munkacsoport a feljegyzést jóváhagyta, és Ed Mulcahy, az afrikai ügyekért felelős főosztályvezető átadta Kissingernek. Kissinger, mint mindig, akkor is egyéb államügyekkel és a meglehetősen komplikált társadalmi életével volt elfoglalva. Mulcahy nagykövetnek nem kis nehézségébe került elérnie, hogy fogadja, de végül sikerült. Hamarosan megtudjuk, milyen eredménnyel.

Még a program beindulásakor Potts elárulta nekem azt a kívánságát, hogy a munkacsoport üléseit olyan unalmassá tegyük, hogy a nem CIA-tagoknak elmenjen a kedvük attól, hogy beleszóljanak a „mi" háborúnkba. Ez nagyszerűen sikerült is neki. Nagy alapossággal ment végig a hosszú napirend minden pontján, és általában három óra alatt intézett el egyórányi anyagot, miközben hallgatósága küszködött a fáradtsággal, unalommal, és azzal, hogy megemésszе az ebédet a rosszul szellőztetett ülésteremben. Nem csoda, ha egyre nehezebben vették a levegőt, a fejek hol lekókadtak, hol ismét felegyenesedtek. Persze, én sosem mertem bóbiskolni, hiszen én csak ezredes voltam egy tábornokokkal teli szobában.

Ma viszont várható volt, hogy az érdeklődés legalább egy időre ébren tartja őket. Végül is azért ültünk össze, hogy meg-

tervezzük egy háború nagyobb arányú kiszélesítését. Befejeztem beszámolómat, és leültem.

Potts Mulcahyhoz fordult, és barátságosan megkérdezte: „Nos, Ed, mit mondott Kissinger?"

Mulcahy megtömte a pipáját, néhány percig csak szívta, látszott, nem tudja, hogyan fogalmazza meg a választ. Potts nyugodtan figyelte.

Mulcahy végre megszólalt: „Mondani éppenséggel nem mondott semmit."

„Elolvasta a feljegyzést?"

„Ó, igen. Magam vittem be hozzá, néhány perccel azelőtt, hogy elindult Pekingbe. Ragaszkodtam hozzá, hogy elolvassa."

„Úgy érted, hogy nem fűzött hozzá semmi megjegyzést? Elolvasta és elment?" Látszott Pottson a meghökkenés.

Mulcahy csüggedten bólintott. „Elolvasta, aztán dünnyögött valamit, és kisétált a szobájából."

„Dünnyögött?"

„Igen, így, hogy hmm!" – Mulcahy dünnyögő hangot adott.

„Tíz napra ment el!" – Mondta komor ábrázattal Potts. „Mit csináljunk közben Angolában? Ma döntést kell hoznunk!"

Mulcahy tehetetlenül megvonta a vállát. Egymásra néztek.

„Igenlő dünnyögés volt, vagy nemleges?" – tudakolta Potts.

Mulcahy egy percig eltűnődött. „Csak dünnyögött. Valahogy így, hogy . . . – utánozni próbálta. – A hangját nem vitte se fölfelé, se lefelé."

Ez a komoly emberekből álló csoport az ország akkori egyetlen háborújáról tanácskozott. Azért ült össze, hogy olyan lépést vitasson meg, amely a világbékét érintheti. Senki sem mosolygott.

Mulcahy ismét a dünnyögést próbálta utánozni, hangsúlyozva a hang színtelenségét. Az asztal másik végén valaki szintén megpróbálkozott az igenlő és a nemleges dünnyögés változataival, hangját hol fölvitte, hol le. Mások is kísérletezgetni kezdtek, Potts és Mulcahy meg figyelte őket.

„Nos – szólalt meg Potts – kiküldjük a tanácsadókat?"

Mulcahy komoran szívott egyet a pipáján: mint Kissinger helyettese kényelmetlen helyzetben volt.

„Inkább ne" – mondta végül. „Kissinger úgy döntött, hogy nem küldünk amerikaiakat a Sínai-félszigetre . . ."

Mindenki helyeslőleg bólintott. Semmit nem tenni, abból nem lehet baj, azt könnyebb kijavítani.

Az ülés folytatódott, én figyeltem, jegyzeteltem és eltűnődtem. Az akcióban kezdettől fogva részt vettem, mint az angolai különítmény vezetője. Sok ismeretre tettem szert a háborúról, és mire Kissinger eldünnyögte magát, sok kételyem is támadt. Ez a könyv erről a két dologról szól: az ismeretekről és a kételyekről.

Saigontól Washingtonig

Öt hónappal korábban, 1975. július 30-án, a Braniff légitársaság gépén repültem vissza Washingtonba. Pontosan két évvel azután, hogy Vietnamba irányítottak, egészen hirtelen, egyik kollégám öngyilkossága után. Három hónap telt el azóta, hogy az utolsó helikopter is felszállt a nagykövetség tetejéről, és végleg kivonultunk Saigonból.

Ha valaki megnézné CIA személyi kartonomat, azt látná, hogy szinte bármilyen feladatra alkalmas, 38 éves, GS–14 rangú tiszt vagyok, három alkalommal szolgáltam afrikai állomáshelyen, egy ideig a központban dolgoztam, és ezt követte a vietnami megbízatás. (A CIA személyi hierarchiájában GS–16 rangtól felfelé számít magas – tábornoki – beosztásnak. A GS–14 ezredesi rendfokozat.) Vezettem a Lubumbashi bázist Zaire-ban, majd kirendeltségvezető voltam Bujumburában, Burundi fővárosában a Tanganyika-tó mellett. 1972-ben tértem vissza a Langley központba, ahol a kenyai–ugandai referatúra főnöke lettem; ezt követően irányítottak Vietnamba, Tay Ninh tartományért felelős tisztként. Sokféle feladatot végeztem a CIA nevében: ügynököket szerveztem be, lehallgatókészülékeket szereltem fel külföldi követségeken, titkos műveleteket irányítottam, még prostituáltakat is szerződtettem, akiket szovjet és kínai személyek ellen használtunk fel. Egyszóval tapasztalt, magasabb beosztású CIA-tisztnek számítottam.

De hol is kezdődtek a CIA-val kapcsolatos kételyeim? Amikor rájöttem, hogy az Afrikában töltött hat hosszú éven át küldött hírszerző jelentéseim semmiféle hasznos eredményt nem hoztak? Amikor felismertem, hogy még a „kemény" célműveletek – szovjetek, kínaiak, észak-koreaiak beszervezése – sem értek sokat? Komorabb pillanataimban úgy láttam, a tizenkét évi szolgálat

alatt végzett kemény, sokszor idegölő munkának semmi köze sem volt az Egyesült Államok biztonságához.

Munkám nemegyszer kihatott mások életére. Sok gyanútlan egyén került a CIA hálójába. Az első olyan ügynököt, akit én szerveztem be, letartóztatták. Amikor megismerkedtem vele, „KRENEUTRON/1" a nincstelenek gondtalan életét élte abban a kis országban, ahol hírszerző tiszt voltam. Ő volt az első, akit én toboroztam. Klasszikus, tankönyvbe illő munka. Ő lesz az én szemem és fülem az országban, én megoldom anyagi gondjait, mindketten élvezzük a bajtársiasságot, a cselszövést. Amikor legközelebb odautaztam, buzdítottam „KRENEUTRON/1"-et, hogy produkáljon már valami értesülést. „Biztos, hogy nem terveznek puccsot? Ha bármi történik, és ő nem tudatja velem időben, a központ nem fizet többet... Mi van az unokafivérével, az ex-elnök fiával? Nem lehetséges, hogy benne van egy összeesküvésbe? Menjen, beszéljen vele..."

„KRENEUTRON/1" elment az unokafivéréhez. Ő és barátai valóban elégedetlenek voltak a rendszerrel.

Amikor újból meglátogattam az unokafivér már valamiféle összeesküvésen gondolkodott. Hat hónapon át forralták az államcsíny tervét, és „KRENEUTRON/1" a belső tanács tagja volt.

A központ el volt ragadtatva, prémiumot utaltatott ki. Senki sem törődött azzal, hogy az összeesküvők felelőtlen fiatalok, míg a hatalmon levő elnök érett, mérsékelt, mi több nyugatpárti volt. Az illető ország szerencséjére az elnök leleplezte az összeesküvést, és „KRENEUTRON/1" hét évet ült. Akkor, huszonkilenc évesen, őszintén hittem, hogy amit tettem, az hírszerzés volt. Eszembe se jutott, hogy én szítottam az összeesküvést. Ha főnökeimnek eszébe is jutott ez, nem hozták szóba. Ez az a naivitás, amiről Graham Greene így ír a „Csendes amerikai"-ban: „Az ártatlanság a beszámíthatatlanság egy formája."

Vagy talán Vietnamban történt, ahol a CIA műveleteiben a kontárkodás és félrevezetés uralkodott? A vietnami háború végén részt vettem egy olyan kiürítésben, amelyben a CIA-vezetők pánikszerűen menekültek, és otthagyták az általunk beszervezett és műveleteink folytán veszélybe sodort embereket. Ez

már gyökerében cáfolta azt a meggyőződésemet, amibe próbáltam belekapaszkodni; hogy a CIA az Egyesült Államok kormányának elitje, és az a feladata, hogy védje országunkat egy ellenséges világ titkos háborúiban. A CIA vietnami tevékenységében igen kevés volt a tiszteletet érdemlő. Ez ránehezedett lelkiismeretemre. Irányítottam más beosztott tiszteket, és a végén én is úgy menekültem, mint bárki más.

Ám lelkiismeretes tisztek, akiket nagyrabecsültem, továbbra is állították, hogy ezek a tapasztalatok félrevezetőek, hogy nincs semmi olyan rossz a CIA-ban, amit egy alapos tisztogatással ne lehetne megszüntetni. Áhítattal beszéltek a hírszerzésről és a nemzetbiztonságról, és arra biztattak, ne hagyjak fel ezzel a pályával, hanem növekvő befolyásomat használjam arra, hogy segítsem megreformálni a Hivatalt.

Hinni akartam nekik. Egész életemben elfogadtam a szabályokat: amikor bentlakó voltam az afrikai iskolában, amikor a tengerészgyalogságnál szolgáltam, és amióta a CIA-nál voltam. Erőpróbának, jó mulatságnak tekintettem a titkos műveleteket. Izgalmas volt, amikor valahová titkos küldetésben repültem, amikor valami új módot eszeltünk ki arra, hogy lehallgatókészüléket rejtsünk el egy nagykövetségen, és a végén jóleső érzés volt, hogy főnöki hatalmat kaptam más beosztott tisztek felett.

Amikor Vietnamból visszajöttem, tíz pompás hetet töltöttem három tizenéves gyerekemmel. Ki voltunk éhezve egymás társaságára. Úsztunk, kenut építettünk, táboroztunk a tengerparton, teniszeztünk és sakkoztunk, Monopolyt játszottunk és pingpongoztunk, hozzáépítettünk egy részt szüleim nyugdíjas otthonához Austin szomszédságában, Texasban, a Travis-tóra néző hegyekben. Esténként beszélgettünk, néha hajnalig, az ő életükről, és az enyémről. Már nem is tudtam, vissza akarok-e térni a titkos munkához. Olyan zűrzavar után, mint Vietnam ... És ekkor megszólalt a telefon.

A repülőúton, Austinból Washingtonba, csak át kellett lapoznom a hírmagazinokat, hogy ismét eszembe jusson, milyen hírhedt munkahelyem van. Két kongresszusi bizottságban is folyt a CIA tevékenységének vizsgálata. Ford elnök sajnálkozását fe-

jezte ki az Olsson családnak egy héttel korábban dr. Olsson halála miatt, aki néhány évvel azelőtt halt meg a CIA kábítószerkísérletei következtében. A CIA titkosszolgálatainak korábbi igazgatóhelyettese tanúvallomásában beismerte, hogy jóváhagyta a CIA kapcsolatba lépését a maffiával, Fidel Castro meggyilkolásának szándékával. A jelenlegi igazgató, William Colby, bevallotta, hogy a CIA huszonegy éve nyitja fel amerikai polgárok leveleit. Clark Clifford egykori hadügyminiszter, az 1947. évi Nemzetbiztonsági Törvény megszerkesztője – amelynek alapján a CIA-t létrehozták – javasolta, hogy a titkos tevékenységet teljesen vegyék el a CIA-tól. Éppenséggel nem volt jó év ez a CIA számára.

Visszagondoltam 1964-re, egy jobb évre, belépésem évére. Ekkor a CIA hitele a legmagasabb ponton állt, az ország még mindig „folytatta" Kennedy elnök „Új határ" elnevezésű politikáját. Amerika ismét élt, én meg fiatal voltam és tettrekész. Majd mi megvédjük a világot a kommunizmustól, a CIA meg én. A Hivatal azért érdeklődött irántam, mert az egykori Belga-Kongóban nőttem fel. Apám szerződést kapott egy vízierőmű kivitelezésére, amelyet Kasai tartományban a presbiteriánus misszió részére építettek, bátyám, meg én a misszió öttonnás teherautóján tanultunk meg vezetni. Két nyelven egyformán jól tudtunk, mert anyanyelvünkkel együtt megtanultuk a helyi tsiluba dialektust afrikai játszópajtásainktól. A főiskolát az USA-ban végeztem, majd egy ideig a tengerészgyalogság ejtőernyős felderítőszázadánál szolgáltam. A CIA-t ez is érdekelte. Amikor 1963-ban megkerestek, teljes erővel folyt a CIA félkatonai programja Kongóban.

Missziós neveltetésemre való tekintettel, azok, akik felvettek, beszélgettek velem a CIA „igazi jellegé"-ről. Hangsúlyozták, hogy a CIA hírszerző szerv, jó szándékú. Ha államcsínyt támogatnak, csak azért teszik, hogy megváltoztassanak olyan körülményeket, amelyek veszélyeztetik a nemzet biztonságát. Jobb emberré válok, ha belépek a CIA-ba. Naivitásomat osztotta az egyéves kiképzési programban részt vevő negyvenkét társam nagyrésze. Kiképzőink belénkverték a gondolatot: a CIA jó, hi-

vatása, hogy a világot jobbá tegye, és megmentse a kommunizmustól. 1964-ben habozás nélkül aláírtam a titoktartási fogadalmat, egy percig sem gondolva arra, hogy egy napon majd úgy értelmezik, hogy ezzel feladtam szólási szabadságomat.

1964-ben ugyanebben a naiv hitben élt száz meg száz újságíró, könyvszerkesztő, egyetemi tanár és államapparátusban dolgozó személy, akik készek voltak arra, hogy dolgozzanak a CIA-nak. Kollektívan ért valamennyiünket a meglepetés, amikor a CIA igazi arca 1975-ben kezdett lelepleződni.

Miközben Washington felé repültem, egy dolgot biztosra vettem. Éspedig azt, hogy az elkövetkező évtizedben az indokínai kemény lecke, az utóbbi idők sajtóleleplezései után a Hivatal nem bocsátkozik semmiféle félkatonai műveletbe. Úgy hallottam, csökkentették a Különleges Műveletek Csoportjának létszámát, több tucat tisztet helyeztek át a területi osztályok hírszerző részlegeihez.

A Dulles repülőtérről fél óra az út a CIA-központba, Langleybe, tíz mérföldre Washington centrumától. Az épület magasan áll, a Potomac folyó fölött, a George Washington fő közlekedési útra néz. Tőle három mérföldnyire van McLean (Virginia), ahová a CIA-alkalmazottak gyakran járnak át ebédelni és vásárolni az International Safewayben. Az úton még tíz percig kell menni a Virginia állambeli Roslyn városba, itt találhatók a CIA Belföldi Kapcsolatok Osztályának irodái. A CIA-val szoros kapcsolatban levő külügyminisztérium onnan még egy mérföldnyire van a folyón túl.

A taxi behajtott a Dolly Madison bejáraton, ez egyike a három kapunak Langleyben, egy őr felírta a nevemet, és intett, hogy mehetünk tovább. Tucatnyi CIA-alkalmazott élvezte a napsütést, az egyetemi városrészekre emlékeztető parkot, ki épp ebédelni indult, ki olvasott vagy a fűben szundikált. Kocogók jöttek fel az alagsorból, a szomszédos Közúti Hivatalba tartottak, és levették trikójukat, amint kiléptek a CIA épületének kapuján.

Mindig jó érzés volt ide visszaérkezni. A gigászi előcsarnok fehér márvány falai és oszlopai a biztonság, a zártkörűség érze-

tét árasztották. Eszembe juttatták, hogy a világ egyik legnagyobb hírszerző szervezete kiváltságos alkalmazottai kis csoportjának tagja vagyok, és amíg itt vagyok, biztonságban érezhetem magam. (Az izraeli valószínűleg a világ legjobb hírszerző szervezete, az iráni és a dél-koreai a legfélelmetesebb.) Biztonságban egy ellenséges világban. De még meddig? Először életemben zavart az előcsarnok falába nagy betűkkel vésett CIA-jelmondat: „Ismerni fogod az igazságot, és az igazság szabaddá tesz."

Az előcsarnok végében levő íróasztal mögött álló két őr intett, hogy menjek fel jobbra, néhány lépcsőn, a jelvénykiadó irodába. Számtalanszor csináltam már végig ezt a belépési procedúrát, az eljárás sosem változott. Két nő átadta szolgálati jelvényemet, még igazolványt sem kértek, csak összehasonlították a jelvényen levő fényképet arcommal. Én meg aláírtam egy ívet.

Az előcsarnokba visszatérve felmutattam a jelvényt az őröknek és mentem is tovább. Nem ellenőrizték, mi van a bőröndömben és az útitáskámban. Nem voltak elektronikus berendezések, kódok, ismertető jelzések. Az őrök naponta 15 000 alkalmazott ki- és belépését ellenőrzik, óránként több százét, megnézik mindenkinek a jelvényét, ez szinte hipnotizálja az őröket. Keringtek olyan történetek, hogy voltak olyanok, akik kölcsönkért vagy hamis jelvénnyel, sőt hitelkártyával léptek be az épületbe.

A központi épületet a CIA titkosszolgálatainak 4500 alkalmazottja együtt használja a 10 ezer főnyi nyílt CIA-elemzővel és adminisztratív alkalmazottal. A titkosszolgálatban működők egyharmada ugyanakkor nyílt CIA-alkalmazott is, együtt jönmegy a kényes, titkos megbízatású tisztekkel. Számos esetben a titkosszolgálat titkárai és alkalmazottjai egy ideig külföldön szolgálnak titkos megbízatással, majd néhány évig nyílt CIA-munkát végeznek Washingtonban, utána ismét fedőbeosztást látnak el külföldön. Enyhe kifejezés, ha azt mondom, hogy ez megcsúfolása a CIA titkosságra való törekvésének.

1977-ben a CIA-ban jelvényellenőrző számítógépet szerel-

tek fel, ezen minden személynek egyéni azonosító számot kell beütnie.

Az épület első emeletén találhatók az utazásokat intéző irodák, a könyvtár, az orvosi rendelők, a hitelszövetkezet, a kávézók, és a távíró titkárság. A beosztottak négy csoportban működő liftet vehetnek igénybe, külön liftje van az igazgatónak, az állandóan közlekedik a legfelső, hetedik emeleti igazgatói irodák és a számára fenntartott alagsori parkolóhely között.

Balra fordultam a „kék" liftekhez, felmentem a harmadik emeletre, ott jobbra fordultam, végighaladtam a hosszú „C" épületszárnyon, majd balra kanyarodtam a „B" szárnyra, ahol az Afrikai Osztály irodái vannak. A folyosók kopárak, a padlót szürke-zöld kockás PVC borítja, csak az ajtók színesek, világoskékre, vörösre és sárgára vannak festve.

Aki behívott, George Costello, az Afrikai Osztály operatív akciók vezetője az irodájában volt. A szoba két és félszer három és fél méter nagyságú, benne szőnyeg, fa íróasztal, pohárszék, három szék, ablakából a délnyugati dokk szervizterületének teherautóira és személygépkocsijaira nyílik kilátás. Costello impozáns, bár kissé komikus külsejű ember, hatalmas pocakkal, hegyes, kopasz fejjel, kicsi, kerek szemüveggel. Mintha kissé lefogyott volna, mióta májusban utoljára láttam. Szívélyesen kezet rázott velem. Kicsit felengedtem. Más alkalmakkor azt tapasztaltam, hogy Costello uralkodni vágyó és kellemetlen. Most azonnal a tárgyra tért.

„Bizonyára sejtetted, hogy Angoláról van szó. Beszélsz portugálul?"

„Nem."

„No nem baj. A szovjetek nem férnek a bőrükben Angolában, és a Hivatalnak az a feladata, hogy megállítsa őket. Most állítunk össze egy programot Savimbi és Roberto támogatására. A dolog komoly. Kongó óta nem volt ilyen komoly ügye az Afrikai Osztálynak. Kaptunk 14 millió dollárt, és repülővel már küldtünk is fegyvereket Kinshasába, hogy pótoljuk, amit Mobutu saját készletéből ad az angolaiaknak. Az az elgondolás,

hogy katonailag ellensúlyozzuk az MPLA-t, amíg a választások októberben le nem zajlanak."

Feszülten figyeltem, és alig hittem a fülemnek. Amit Costello mond, azt jelenti, hogy újabb titkos félkatonai műveletet kezdtünk el.

Ő meg folytatta: „Pottsot és Carl Bantamot már elborítják az AZONNALI táviratok. Itt jön a te szereped." Gondolataim ide-oda ugráltak. Carl Bantam? Tehát ő az új osztályvezető-helyettes, a második ember. De nem tetszett, hogy velem kapcsolatban a távirathalmazt emlegeti. Ez úgy hangzik, hogy papírtologató, íróasztalmunka vár rám.

Costello beszámolt arról, hogy a DDO most rendelte el egy alkalmi különítmény létrehozását a program irányítására. Én gondolatban előreszaladtam. Lelki szemeimmel láttam a heteken át tartó eszeveszett nyüzsgést, AZONNALI és SORON-KÍVÜLI táviratokkal való rohangálást a folyosókon, íróasztalom mögött a becsomagolt bőrönd, ha kell, bármikor útnak induljak különleges feladattal Afrikába és Európába. De az is lehet, hogy kiküldenek a helyszínre, hogy a program egy részét ott irányítsam. Costello a telefonban említette az utazást.

A CIA központjának olyan a struktúrája, hogy bármikor át tud állni, ritmust tud váltani, a világ szűnni nem akaró válságainak megfelelően. Egy álmos kis irodai asztal, amely mellett éveken át váltják egymást a kiképzőprogramról érkező kezdő tisztek, egyik napról a másikra két tucat ember tevékenységének nyüzsgő színterévé változik. 1960-ban az a kicsi, csendes iroda, ahol több közép-afrikai országgal foglalkoztak, egy csapásra átalakult „Kongói Alkalmi Különítmény"-nyé, majd, az éveken át elhúzódó válságra való tekintettel kongói alosztállyá. A „Kubai Alkalmi Különítmény"-ből idővel Kubai Műveleti Csoport lett. 1973-ban a „Líbiai Alkalmi Különítmény" szinte ugyanolyan hirtelen megszűnt, mint ahogy megalakult. Egy fontos félkatonai programot támogató alkalmi különítmény vezetője rendszerint GS–16 rangú tiszt, helyettes vezetője rangelső GS–15 fokozatú, létszáma 25–100 személyből áll, köztük féltucat tapasztalt beosztott tiszttel. Ők a táviratokat és

emlékeztetőket írják, végigülik a hosszú tervező üléseket, és elvégzik a számos felmerülő egyéni feladatot.

Tudomásom szerint a DDO-n – a Műveletek Helyettes Igazgatóságán – akkoriban két alkalmi különítmény működött. Az egyik portugál volt, egy nagyobb különítmény, amely az elhúzódó portugáliai válságra összpontosította figyelmét. A másik a kisebb, kongói egység, ez azokkal a szenátusi vizsgálatokkal birkózott meg, amelyek tárgya a CIA 1960–1965-ben Kongóban folytatott félkatonai művelete volt.

Szóval én lennék az egyik „fejes" az angolai alkalmi különítményben?

Ekkor George, kaján mosollyal, kirukkolt vele. Én leszek a *vezetője* az Angolai Alkalmi Különítménynek. Mit szólok hozzá?

Visszapergettem gondolatban beszélgetésünket. Tréfál? Amit mond, az nem kevesebb, mint hogy én, GS–14 tisztként GS–16-os feladatot kapok. De még akkor is nehezen tudtam elhinni, hogy a CIA félkatonai műveletet indít meg olyankor, amikor minden eddiginél erősebb nyomás nehezedik rá a vizsgálatok és sajtótámadások miatt. Hogyan úszhat meg a CIA ilyesmit *most*? Az a szándékunk, hogy hazudunk róla? Úgy tűnt, néhány CIA-tiszt a legjobb úton halad a börtön felé! És azt akarják, hogy *én* irányítsam?

Kérdésekkel kezdtem ostromolni. Hogyan szólt a jóváhagyás? Tud róla az elnök? Hát Kissinger? És a 40-es Bizottság? De a CIA még így is támadható. Más elnökök már belevittek bennünket a Watergate-botrányba, Vietnamba, a Disznó-öböl ügybe. Még az elnöki jóváhagyás sem védené meg talán a CIA-t, ha a kongresszus és a sajtó lecsap rá.

George arca olyan kifejezést öltött, mint aki kezdi kényelmetlenül érezni magát. Közölte velem, hogy Potts, az Afrikai Osztály vezetője irányítja az egészet, jelentkezzem nála vagy Carl Bantamnál, Potts helyettesénél. Ami őt illeti, őt is nyugtalanítja a program, el is határozta amennyire csak teheti, kimarad belőle, és nem olvassa el a teljes táviratforgalmat. Máskülönben, mondta, nem hiszi, hogy az egész hosszú ideig tart. Minden befejeződik november 11-ig, a Függetlenség Napjára, amikor a há-

rom frakció egyike átveszi az országot a portugáloktól. Amikor már kifelé indultam, Costello felállt az asztalától, odajött, megfogta a karomat és csendesen így szólt: „John, azt tanácsolom, fedezd le magad. Ügyelj arra, hogy mindenről legyen papír, és mindent legalább Potts írjon alá."

„És gratulálok, alkalmi különítmény parancsnok", szólt még utánam.

Az angolai program

Carl Bantam alacsony, őszülő férfi. Egyenes tartással ült asztalánál, egy táviraton dolgozott, kezében hosszú fekete töltőtollal. Nem vett észre, amikor benyitottam, így hátranyúltam, és hármat kopogtam az ajtón. Lassan emelte fel a fejét, okos, szürke szempár vizsgáló pillantásával találtam szembe magam.

„Uram, John Stockwell vagyok... most érkeztem meg Texasból..." Útitáskám még mindig a vállamon volt. Fogalmam sem volt, mennyire van benne Bantam az Angolai Alkalmi Különítményben, és egyáltalán tud-e jöttömről.

„John!" – szólt szívélyesen, felállt, hogy kezet fogjon velem. „Üljön le!" Becsukta az ajtót, anélkül, hogy levette volna rólam a szemét. Hallottam történeteket Bantam két évvel korábbi múltjáról, amikor a djakartai CIA-kirendeltséget vezette. Úgy hírlett, személyes problémái voltak, és túl keményen bánt az embereivel. Most, hogy pillantása rám szegeződött, tekintete tiszta és egyenes volt.

Udvariasan érdeklődött, hogyan töltöttem a szabadságom, majd a vietnami összeomlás részletei iránt tudakozódott. Tizenöt évvel ezelőtt Bantam fiatal tisztként Saigonban szolgált, és ismerte az összes magas beosztású tisztet, akik ott voltak az utolsó időkben.

„Nos, hogy szégyenteljes volt, az enyhe kifejezés" – mondtam. „Csak egyetlen példa. Az egyik katonai körzetben a CIA-vezető pánikba esett, amikor hírt kapott arról, hogy kommunista erők közelednek a városhoz, és elrendelte az amerikai törzs tagjainak evakuálását. Már hetek óta összeomlóban volt az ország, de a kiürítésre nem tette meg a kellő előkészületeket. Otthagyott titkos iratokat, bennük CIA-ügynökök nevével, cserbenhagyott embereket, veszni hagyott értékeket, személyes ingóságokat. Nem gondoskodott arról, hogy a helyi alkalmazottak meg-

kapják járandóságukat, amiből megvehették volna hajójegyüket Saigonba. Egy helikoptert küldtek az utolsó hat amerikai evakuálásához. Biztosítani akarta, hogy nehézség nélkül beszállhassanak a helikopterbe, ezért a helyi alkalmazottaknak azt mondta, hogy értük C–130-asok érkeznek majd a kifutó közelebb eső oldalára. Eközben ő és a többi amerikai a helikopterhez ment a másik oldalon, és hogy a helikopter felszállását biztosítani tudja, az őket követő vietnami tisztek feje fölé lőtt. Az első kommunista csapatok viszont csak *három hónap múlva* érkeztek a városba! Hát ilyen jól működött a hírszerzésünk. Ez a területi főnök hősnek kijáró fogadtatásban részesült Saigonban. A kirendeltség három vezető beosztása közül megkapta az egyiket, és ott is maradt a végső kiürítésig."

Tudtam, ilyesmit mondani veszélyes. Bantam idézheti szavaimat a Kelet-ázsiai Osztály vezető beosztású tisztjeinek. Természetes, hogy inkább hozzájuk húz, mint énhozzám. Talán valamelyikük ott lesz az előléptetési bizottságban, és engem kihagynak. Esetleg olyan feladatból, amit szeretnék, szép csendben kimaradok. Egyik barátom, amikor meglátogatott Texasban, azt mesélte, hogy valamennyi magas rangú tisztet, aki ott volt Vietnamban, fontos helyre osztott be az igazgató. Tom Polgar, a saigoni kirendeltségvezető például, a mexikóvárosi kirendeltség vezetője lett.

Semmit nem lehetett tenni a saigoni magas rendfokozatú tisztekkel, legalábbis a CIA-n belül. Annak ellenére, hogy a CIA-ban működik egy főfelügyelő, tényleges vizsgálati vagy haditörvényszéki rendszer nem volt. A fegyelmi problémákkal a parancsnoki rendszer láncolatán át foglalkoztak, és legfelül olyan tisztek klikkje volt, akik egy negyed századon át szolgáltak együtt. A külső vizsgálattól a titkosság pajzsa védte őket. Bár a főfelügyelőnek módjában állt hatékony intézkedést hozni, ha nyilvánvaló volt, hogy visszaélés történt, de olyan gyakorlatilag nem fordulhatott elő, hogy egy klikken belüli magas rendfokozatú tisztet megintettek volna, ha mégoly részegesen, zsarnokian, hozzá nem értő vagy korrupt módon vezette is a rábízott területet. Egy energikus igazgató, aki kívülről kerül erre a tisztség-

re, talán tud lazítani a klikk hatalmán, ahogy Turner tengernagy meg is kísérelte, bár valószínű, hogy ez nem sokáig tart. A hírszerző szervezetekben a titkosság – sokkal inkább, mint egyéb kormányhivatalokban – egyfajta öntelt elpuhultságot idéz elő. Az bizonyos volt, hogy közvetlenül Vietnam után az akkor hivatalban levő CIA-igazgatótól, William Colbytól távol állt, hogy változtasson ezen a rendszeren. Ő maga alapító tagja volt ennek a klikknek. Pályáját az OSS-ben – a Stratégiai Szolgálatok Hivatalában – kezdte, majd a titkos szolgálatokban az Európai és a Kelet-ázsiai Osztályon lépett egyre feljebb. A saigoni kirendeltséget irányító magas rangú tisztek mind kollégái voltak. Ha tettek volna is panaszt a főfelügyelőnek, az végső soron az igazgatóhoz került volna, és a többi klikkbeli magas rangú tiszt a megtorlás finom módszerét alkalmazta volna egész hátralevő pályafutása során azzal szemben, aki a „sípot" fújta.

Bantam reményvesztetten egyetértőnek látszott. Ő is nyíltan elmesélte személyes tapasztalatait Colbyval, még abból az időből, amikor nem ebben a beosztásban volt, és Bill Nelsonnal, az Operatív Akciók Igazgatóságának (DDO) jelenlegi igazgatóhelyettesével dolgozott.

Egy valami világos volt: Carl épp olyan csalódott volt az Egyesült Államok kormányának vesztes délkelet-ázsiai kalandjai miatt, mint én. „Mit gondol, én mit érzek?" – kérdezte. „Életem tizennyolc évét vitték el a vesztes délkelet-ázsiai háborúk." Az elmúlt két évtizedben négy ázsiai állomáson szolgált és három félkatonai műveletben vett részt, amelyek célja az volt, hogy meggátolják a kommunizmus terjedését. Azt kellett látnia, hogy az amerikaiak veszítenek, hogy a hidegháború eszméit, amelyeket ezekben a harcokban követett, elvetik, hogy a CIA-t leleplezik, támadják. Elérte a GS–17 rangot (ez a hadseregben kétcsillagos tábornoknak felel meg), és közben megtiporta az Egyesült Államok Délkelet-Ázsiában folytatott politikája. Közben felnevelte gyerekeit, elvesztette a feleségét, személyes problémákkal küszködött úgy, hogy mindez munkáját ne érintse. Valaha egész egyéniségét és energiáját az az igazságos felháboro-

dás fűtötte, ami a hidegháború elveiben testesült meg. Most csalódottnak, magányosnak és szánalomraméltónak tűnt.

„Tehát most Afrikában akarjuk elkezdeni?" – kérdeztem.

Ismét őszintén beszélt. Bevallotta, hogy ő sem akarta elhinni, amikor az angolai programról hallott. Mert az bizonyos, hogy előbb vagy utóbb a szenátus megint bizottságot alakít, és ott ízekre szedik a programot. Könnyen lehet, hogy az ügy eljut még a televízióba is. Azok az átkozott szovjetek meg tudják ezt. Nyomást gyakorolnak ránk, minél veszélyesebb helyzetbe akarják kényszeríteni a CIA-t és az Egyesült Államokat.

„Könnyen lehet, hogy a CIA halálának leszünk tanúi" – mondta keserűen.

Carl szerint Kissinger hajszolja bele a Hivatalt az angolai titkos akcióba. Kissinger az angolai konfliktust kizárólag a globális politika szempontjából nézi, és eltökélt, hogy ha a szovjetek egyetlen lépést is tesznek a világ bármely távoli pontján, azonnal szembe találják magukat katonailag az Egyesült Államokkal. Látszatra azzal indokolja, hogy ellenzi a szovjet jelenlétet, mert Angola stratégiailag fontos helyen van az Atlanti-óceán déli részén. Közel azokhoz a vízi utakhoz, amelyeken az óriási tankhajók hozzák az olajat az Egyesült Államokba a Közép-Keletről, megkerülve Afrika Szarvát. Valójában nem ez volt a dolgok mélyén. A Szomáliában levő szovjet támaszpontok sokkal inkább ellenőrzés alatt tarthatták vízi utainkat, és ha bármilyen katonai lépés történne szovjet részről olajszállítmányaink ellen, olyan erőteljes hatást váltana ki, amihez képest egy szovjet támaszpont Angolában jelentéktelen tényező volna. Valójában Angola az amerikai nemzetbiztonság szempontjából nem sok jelentőséggel bírt. Gazdasági jelentősége is csekély volt, eltekintve az amerikai piacon eladott robusta kávétól, és a viszonylag kis mennyiségű olajtól, amit a Gulf Oil társaság termelt ki a cabindai olajmezőkön.

Nem erről volt szó. Kissingert bántották a közelmúlt politikai eseményei, a Vietnamban elszenvedett szégyen, és kereste az alkalmat a szovjetek provokálására. Tanácsadói véleménye ellenére elvetette a diplomáciai megoldásra való törekvést Angolá-

ban. A kérdés az volt, vajon az amerikai nép, ki sem heverve a Vietnam okozta traumát, eltűr-e akár egy szerény méretű beavatkozást egy másik távoli, zavaros, harmadik világbeli polgárháborúban? Carl Bantam, velem együtt, úgy gondolta, hogy nem.

Az Egyesült Államok és Zaire között megromlott kapcsolatok szintén megkönnyítették Kissingernek azt a szándékát, hogy Angolában saját elképzelése szerint lépjen. Zaire is, Zambia is félt attól, hogy szomszédságukban esetleg egy szovjetek által támogatott kormány jön létre, amely ellenőrzése alatt tartja a Benguela vasútvonalat. Különösen Mobutu elnök félt a szovjetektől. 1960 óta két ízben is megszakította a kapcsolatokat a Szovjetunióval, és bár mindkét esetben helyreálltak a kapcsolatok, Mobutu az utóbbi időben a kínaiakhoz közeledett a szovjetek és az amerikaiak rovására. 1975 tavaszán fokozódtak a belső nehézségek Zaire-ban, Mobutu rendszerét elégedetlenség fenyegette. Tizenöt év eltelte után a zaire-i mezőgazdaság termelése nem érte el a függetlenség előtti szintet, miközben a népesség megkétszereződött. Bár nyugati intézmények beruházásai Zaire-ban 700 millió dollárt tettek ki, a gazdaság stagnált, részben az uralkodó osztály nagyfokú fennhéjázása és korrupciója következtében. 1975-ben zuhant a réz világpiaci ára, így a gazdaság létfontosságú bevételtől esett el. Közben az angolai harcok miatt lezárták a Benguela vasútvonalat, és Zaire arra kényszerült, hogy az exportált rezet Zambián, Rhodesián és Dél-Afrikán keresztül szállítsa.

Mobutu mindenáron bűnbakot keresett, és az USA-ra esett a választása. Azzal vádolta a kinshasai amerikai nagykövetséget, hogy államcsínyt szít ellene. 1975 júniusában kiutasította az amerikai nagykövetet és letartóztatta a CIA zaire-i ügynökeinek többségét. Néhányat halálra is ítéltek. Most, hogy az FNLA vereséget szenvedett Luandában, a külügyminisztérium buzgón igyekezett visszanyerni Mobutu jóindulatát ezért támogatta angolai politikáját.

Bantam elmondta, hogy Colby arról tájékoztatta a Nemzetbiztonsági Tanácsot, hogy a CIA-nak 100 millió dollárt kellene költenie ahhoz, hogy bizonyos legyen a győzelem Angolában.

Márpedig egy százmilliós program túl nagy ahhoz, hogy titokban lehessen tartani. Ez a Hivatal biztonságát is veszélyeztetné. Korábban, a Disznó-öböl, Chile, a Castro elleni Mongoose Művelet esetében az akkori amerikai elnökök és tanácsadók rendelték el, hogy a CIA akcióba lépjen, mégis amikor a műveletek nyilvánosságra kerültek, a CIA tartotta a hátát a kritikáért. Meg is kérdeztem, miért nem intézi el Colby, hogy a CIA kimaradjon az angolai ügyből? Bantam gúnyosan kinevetett, hiszen sokkal jobban ismerte Colbyt, mint én. Colby a mintaszerűen jó katona. Bármit kívánhat Kissinger vagy az elnök, félkatonai akciót Angolában, vagy terrorista programot Vietnamban, ő azon lesz, hogy eleget tegyen kívánságuknak.

Meg aztán – jegyezte meg Bantam – valami védelme azért van a Hivatalnak. A CIA-ra érvényes törvényeknek megfelelően Ford elnök a szenátus elé terjesztette Angolával kapcsolatos ténymegállapításait, és Colby tájékoztatta az illetékes bizottságokat.[1]

Attól tartottam, hogy Bantam egyszer csak visszavonul majd magasabb rangja védelmébe, de úgy tűnt, hasonlóan gondolkozik, mint én. Mintha csak régi barátok lennénk úgy beszélgettünk.

Szórakozottan rám nézett.

„Júniusban, amikor visszajöttem Djakartából, nyugdíjaztatni akartam magam" – mondta végre. „Annyira belefáradtam a dolgokba."

„És mi történt?"

„Nem fogadták el."

„De ötvenéves kor után akkor mehet nyugdíjba, amikor akar."

„Csak negyvenhét éves vagyok" – mondta szárazon.

Hű, ez jó kis baklövés volt! Inkább ötvenötnek nézett ki.

„Fiatalon kezdtem" – mondta, enyhítve kínos helyzetemen. Mindketten tudtuk, hogy a hírszerző szakmában korábban öregszenek a vezető tisztek.

„Mit várnak tőlünk, mit kell elérnünk a tizennégy millióval?"

„Amit csak tudunk. A 40-es Bizottság utasítása úgy szól, hogy

meg kell akadályozni a szovjetek által támogatott angolai erők könnyű győzelmét."

„Nem győzni?" – kérdeztem, mind a két szót hangsúlyozva.

„Kissinger szeretne győzni. Nem kétséges, hogy ő szeretné a szovjetek erejét letörni. De tisztában van vele, hogy ilyen programot nem tudunk elfogadtatni a kongresszussal. Feltételezem, hogy ez külön költségvetést igényelne, esetleg mindkét törvényhozó testület jóváhagyását. Így azt kívánják tőlünk, hogy zaklassuk a szovjeteket és »akadályozzuk meg a szovjetek által támogatott angolai erők könnyű győzelmét«!"

Nem tudtam, mit mondjak. Ismét a nem győzelemre törekvő politika, zavarni a szovjeteket, amikor lépnek a világ sakktábláján, és eközben afrikaiak ezreit söpörjük le. További részletekre van szükségem, még át kell gondolnom a dolgokat, mielőtt közlöm a vezetőséggel, hogy nem vállalom. Aki többször is visszautasít jó feladatokat, nem számíthat arra, hogy újabb ajánlatokat kap majd.

Az angolai program fedőneve, mondta Bantam, IAFEATUE.[2] A program táviratait ötnél több példányban nem adhatják ki, és pontosan meghatározzák, hogy a központban kinek a kezébe kerülhetnek. (A Proscribed és Limited távirati jelzés a Hivatalban legszigorúbb betekintési előírás volt az Eyes Only – Nem sokszorosítható – jelzés után.)

Bantam közölte a nekem szóló utasításokat. Az igazgató jóváhagyta az angolai programot irányító alkalmi különítmény létrehozását. Nelson a Műveletek Helyettes Igazgatóságának, a DDO-nak a főnöke, úgy rendelkezett, hogy a központban fellelhető legjobb erőket kell bevonni a különítménybe. Első feladatom, hogy összeszedjem a különítmény embereit, kiválasszam azokat, akiket a helyszínre küldünk. A központban én leszek a különítmény vezetője, míg a helyszíni műveleteket Victor St. Martin, a zaire-i, kinshasai CIA-kirendeltség vezetője irányítja.

Közbevetettem, hogy végig kell olvasnom az anyagokat, meg kell ismerkednem az Angoláról szóló legfrissebb iratokkal. Igaz, jól ismertem Közép-Afrikát, de már évek óta nem voltam kapcsolatban az angolai eseményekkel. Amíg be nem hozom ezt

a lemaradást, ez komoly hátrányt jelent egy olyan mozgékony egységben, mint egy alkalmi különítmény.

Az „utánaolvasás" az első teendő, amit új beosztásában egy CIA-tisztnek el kell végeznie. Ez a CIA-tájékoztatók, életrajzok, a célterület országismertetésének gyors áttekintését jelenti. Ennek az a célja, hogy az ugyanazzal a területtel foglalkozók háttérismeretek szempontjából minél hamarabb azonos szintre kerüljenek. Azonkívül vissza kell tudni emlékezni, esetleg kivonatok segítségével, jelentős mennyiségű részletre az adott terület CIA-műveleteivel kapcsolatban. Ennek sajnos az az eredménye, hogy a CIA-tisztek szinte kizárólag CIA-anyagokra támaszkodnak a műveleti területeikről alkotott ismereteikben, és ezzel állandósulnak a CIA-előítéletek és a felületes megfigyelések. Rendkívül ritka, hogy CIA-tisztek, akár a Tájékoztatási Igazgatóság elemzői is, elolvassák azokat a könyveket és cikkeket, amelyek a tudományos irodalomban jelennek meg az őket érdeklő területekről.

Bantam még azt mondta, intézzem el a dolgaimat a Kelet-Ázsiai Osztályon másnap reggel, aztán jelentkezzem minél hamarabb az Afrikai Osztályon készen arra, hogy elkezdjem a munkát.

Ahogy ott álltam, így szólt: „Ami az utánaolvasást illeti . . . Mi lenne, ha belenézne ezekbe? Üljön le itt, ne vigye ki az irodámból! Helyezkedjen el annál az asztalnál . . . Nem zavar egyáltalán!"

Átadott egy köteg bizalmas papírt, köztük az elnöki ténymegállapítást, a Központi Hírszerzés igazgatójának memorandumát, a 40-es Bizottság egy iratát, egy háttéranyagot Angoláról, néhány fogalmazványt, távirattervezetet és emlékeztetőt.

Órámra néztem, majdnem este hét óra volt, bár kint még nem sötétedett. Kényelmetlenül éreztem magam, éhes voltam, és még nem találkoztam Pottsszal. De tudtam, ami előttem fekszik, az a születőben levő angolai program alapanyaga, és alig vártam, hogy elolvassam, mielőtt bármi egyébbe kezdenék.

Az 1975. július 18-i Elnöki Ténymegállapítás furcsa okirat volt, szándékosan homályos, nem konkrét, amit a CIA igazga-

tójának kell szóbeli tájékoztatással kibővíteni. Csupán az állt benne, hogy az elnök megállapította, hogy a következő művelet fontos az Egyesült Államok nemzetbiztonsága szempontjából. Még az országot sem nevezte meg, csak a földrészt, Afrikát. A művelet részletezésében szerepelt anyagszállítás, támogatás és tanácsadás a mérsékelt nemzeti mozgalmak részére, amelyeket azok arra használnak fel, hogy olyan stabil légkört teremtsenek, amely lehetővé teszi a most kialakuló afrikai államok valódi önrendelkezését.

Ez volt a CIA angolai félkatonai programjának jogi igazolása. Hátterében a történelem egy hosszú szakasza áll.

Öt évszázados gyarmati uralom és tizenöt év véres gerillahadviselés után Portugália felszabadította utolsó afrikai gyarmatát. 1975 januárjában ideiglenes kormány jött létre, majd a három fő felszabadító mozgalom részt vett a függetlenség előkészítésében, az 1975 októberére kitűzött választások küzdelmeiben. A Függetlenség Napjául 1975. november 11-ét jelölték meg. A három mozgalom a Népi Mozgalom, vagy MPLA. (Népi Mozgalom Angola Felszabadításáért); a Nemzeti Front vagy FNLA (Nemzeti Front Angola Felszabadításáért); és az UNITA (Nemzeti Unió Angola Teljes Függetlenségéért). Mind a három kapott segítséget kommunista országoktól, azonban az MPLA-vezetők voltak azok, akik marxista, imperialistaellenes nézeteket vallottak, és egy időben nyíltan bírálták az Egyesült Államokat és azt, hogy támogatja Portugáliát. Az újságok az MPLA-t a „szovjetek által támogatott mozgalom"-ként, az FNLA-t pedig „mérsékelt" mozgalomként emlegették. 1975 tavaszán az ideiglenes kormány feloszlott, amikor az FNLA- és az MPLA-erők Angola északi részén összecsaptak egymással. 1975 júliusában az MPLA kerekedett felül elűzte az FNLA-t és az UNITA-t a fővárosból, Luandából.

Ezt a portugál gyarmatot Afrika dél-atlanti óceáni oldalán gyerekkoromból, és néhány felnőtt korban tett utazásból ismertem. Ellátogattunk az angolai kikötőkbe, Luandába és Lobitóba, találkoztunk amerikai misszionáriusokkal, akik rémítő történe-

teket meséltek arról, amit a portugál államigazgatási tisztviselők műveltek Angola belsejében.

1961-ben az USA haditengerészet egyik hajóján a tengerészgyalogság felderítőtisztjeként szolgáltam, és rövid időre kikötöttünk Luandában. CIA-feladatok és rövidebb megbízatások többször is úgy hozták, hogy Angola közelében voltam, például 1967-ben Zaire-ban, Lubumbashiban, amikor Bob Denard 16 zsoldosból álló osztaga behatolt az angolai határ felől.

Utolsó közvetlen angolai élményem 1969 februárjából származik, amikor átmentem kocsival Lubumbashiból és ellátogattam egy FNLA-táborba az angolai határ közelében. A tábor álmosnak és fegyelmezetlennek hatott, és talán ez késztetett arra évekkel később, hogy lebecsüljem a mozgalom kitartását. Néhány rongyos uniformisú katona, vezető nélkül, félmeztelen asszonyok és gyerekek őgyelegtek a rozoga téglaépületek között, amelyek még a belga gyarmati Force Publique tábor maradványai voltak. Nem volt sem csatornázás, sem közművesítés. Az egész alig különbözött egy primitív afrikai falutól, legfeljebb abban, hogy a nádkunyhók helyett téglaházak, és primitív fegyverek helyett rozsdás puskáik voltak.

Először óvatos gyanakvással szemlélgettek, később, amikor cigarettát kínáltam körül és megmondtam, ki vagyok, óvatos barátságossággal. Később jelentést írtam a táborról, de a központ hírszerző jelentői nem továbbították Washingtonba az információk felhasználóihoz. A kinshasai kirendeltségtől a bizalmas futárpostával feljegyzést kaptam, amelyben közölték, hogy a CIA nem érdeklődik az angolai forradalmi mozgalmak iránt és látogatásom a táborban nem volt éppen szerencsés, mert esetleg félreérthetik. Nem támogatjuk a fekete háborúskodókat, és nem lenne jó, ha NATO-szövetségesünk, Portugália, arról értesülne, hogy amerikai tiszt angolai felkelők táborába látogatott.

Időről időre ezután is figyeltem, mi történik az angolai politikánkban, de az még 1974-ben is változatlan volt. Ebben a szakmában az ember nem veszti szem elől azokat a területeket, amelyek valamiért különösen érdeklik. Az ilyesmit mellékesen, szinte ösztönösen tesszük, kávézás közben, barátokkal való beszél-

getéskor, vagy amikor a folyosón összetalálkozunk: „Mi ez a nagy sietség? Aha! Mit csinál Roberto mostanában . . .? Hogy lehet, hogy tőlünk eddig senki sem épült be a másik csoportba, az MPLA-ba?"

Sok éven át a portugálok azt állították, hogy a feketéket sikeresen olvasztották be egy olyan gyarmati társadalomba, ahol – úgy hitték – nem voltak faji korlátok. 1974-ig az volt a látszat, hogy kapcsolatuk a gyarmatokkal állandó.

Mi, a CIA titkos szolgálatának alkalmazottjai, hajlamosak voltunk elfogadni a portugáloknak ezt az állítását a faji szempontból liberális angolai társadalomról, és hallgatólagosan egyetértettünk abban, hogy nagyrészt a kommunista agitációnak tulajdonítható, hogy a feketék szembeszegülnek a portugál uralommal. Ennek oka egyszerű. A CIA lényegében konzervatív szervezet, amely titkos kapcsolatot tart fenn azoknak az országoknak a titkosszolgálatával, ahol működik. A CIA-kirendeltségek mindenütt részei a vendéglátó ország hivatalos közösségeinek. A Hivatal tisztjei a gazdasági elit körében kényelmes életet élnek, még a „külső", „fedőbeosztásban" dolgozó alkalmazottak is részei ennek az elitnek. Átveszik a diktatórikus rend képviselőinek, a rendőrfőnökök gondolkodásmódját, azokkal dolgoznak és érintkeznek társadalmilag. Végül osztják azok ellenséges érzéseit a forradalmárokkal szemben, akik fenyegetik a status quót. Számukra a demokráciák, a népi mozgalmak kényelmetlenek, megbízhatatlanok, nehezen kiszámíthatók.

Ezért szimpatizálnak a CIA-alkalmazottak a dél-afrikai fehérekkel, és az elnyomás bizonyított tényeit olyan olcsó frázisokkal intézik el, hogy „Dél-Afrikával mindenkinek az a baja, hogy fehérek uralkodnak feketéken. Senki sem törődik vele, ha feketéket gyilkolnak Ugandában . . .", meg „a dél-afrikai feketék jobb körülmények között élnek, mint bárhol másutt Afrikában, jobbak az iskolák, a munkaalkalmak, a kórházak . . ."

Angoláról mind azon a véleményen voltunk, hogy „a portugálok létrehoztak egy fajok nélküli társadalmat. Keveredtek házasságok révén . . ."

A valóságban Portugália szerepe Angolában történelmileg nem

volt egyéb, mint kizsákmányolás és brutális elnyomás. 1498. évi győzelmüktől kezdve uralmuk alá vetették a három uralkodó törzsi királyságot, a bakongókat, mbundukat és ovimbundukat, több mint hárommillió rabszolgát exportáltak úgy, hogy a gyarmat hatalmas területei elnéptelenedtek. A gyarmati társadalom hat faji csoportba oszlott aszerint, hogy kiben mennyi fehér vér volt. A legalsó a tiszta feketék két csoportja volt. Az állampolgársági, gazdasági és jogi pirvilégiumokat csupán 600 000 fehér, mulatt és *assimilado* élvezte – assimilado az a fekete, akit a társadalom elitje legálisan befogadott. A lakosság 90 százalékát képező *indigenák* – bennszülöttek – a gyarmati kormányzat kénye-kedve szerint a megkülönböztetés minden formáját el kellett, hogy szenvedjék, kényszermunkát, verést, önkényes bebörtönzést, tárgyalás nélküli kivégzést.

1958-ban egész Angolában összesen 203 orvos volt, statisztikailag minden 22 400 angolaira jutott egy, de a kétszáz orvos, nagy része csak európai, mulatt vagy assimilado beteget kezelt, és csupán egy maroknyi törődött a hatmillió angolai indigenával. Nem egészen 1 százaléknak volt három osztály iskolai végzettsége az indigenák közül.

John Marcum, amerikai tudós a hatvanas évek elején járt Angolában, és gyalogosan nyolcszáz mérföldet tett meg, hogy felkeresse az FNLA észak-angolai gerillatáborait. Marcum az angolai forradalomról írt tanulmányában leírja, hogy 1961-ben, amikor a felkelés kitört, 2 000 000 angolai bennszülött kényszerült arra, hogy elhagyja történelmi, társadalmi és földrajzi környezetét, 80 000-et falusi kényszermunkára fogtak, 350 000 volt a munkanélküliek száma a városi nyomornegyedekben, és 1 millióra tehető azok száma, akik Kongóba, Rhodesiába vagy Dél-Afrikába vándoroltak ki. „A hagyományos társadalom szétesése általános zavarhoz, kétségbeeséshez és heves tiltakozáshoz vezetett." 1961-re Angola fekete puskaporos hordó volt. A három fő etnikai csoport felkelésre szervezkedett.

1961. március 15-én az FNLA-gerillák a kongói határon át 400 mérföldes frontszakasz 50 pontján támadást indítottak. Afrikaiakat és portugálokat, férfiakat, nőket és gyermekeket öltek meg.

A portugál légierő gépei nyomban katonai erősítést hoztak, az észak-atlanti térség védelmére szánt NATO-fegyvereket vetették be. A portugálok vak dühvel vágtak vissza, olyan területeket is bombáztak és ágyútűz alá vettek, ahol nem volt nemzeti felkelés. A portugál rendőrség válogatás nélkül fogott el nacionalistákat, protestánsokat, kommunistákat, és módszeresen irtotta a fekete vezetőket kivégzéssel és terrorral. A heves ellentámadással és válogatás nélküli mészárlással a portugálok azt érték el, hogy a felkelés nem maradt lokalizált és nem hunyt ki.

Kennedy elnök átmeneti gesztussal a forradalmárokat támogatta: 1961. április 20-án a 73:2 arányban szavazó többséggel együtt (a két ellenszavazatot Dél-Afrika és Spanyolország adta le), Amerika is megszavazta az ENSZ-közgyűlés 1514. számú határozatát, amely reformra szólított fel Angolában. Az Egyesült Államok ugyanakkor 25 millióról 3 millióra csökkentett egy tervbe vett katonai segélyprogramot, és tilalmat rendelt el a Portugáliába irányuló fegyvereladásokra.

A portugáloknak azonban erős ütőkártyájuk volt: az azoresi légitámaszpontok, ahol az USA-légierőnek akár negyven teherszállító gépe vehetett fel naponta üzemanyagot. Nem nélkülözhettük ezeket a támaszpontokat, és a használatukra vonatkozó szerződés 1962. december 31-én járt le, azaz mindössze tizennyolc hónap múlva. A megállapodás évenkénti újratárgyalásával a portugáloknak sikerült kivédeni Washington további nyomását, jelentős katonai kölcsönöket és pénzhitelt szereztek.

Miközben amerikai bombákat és napalmot dobtak le az angolai nemzeti erőkre, és az USA a konzervatív irányvonallal együtt szavazott az ENSZ-ben, a portugál légierő vezérkari főnöke, Tiago Mina Delgado tábornok, Washingtonban az Amerikai Érdemrend kitüntetést vette át Curtis Lemaytól, az USA-légierő vezérkari főnökétől. Robert McNamara hadügyminiszter a kitüntetésre való felterjesztésben kiemelte szerepét, amellyel hozzájárult az USA és Portugália közötti barátsághoz. Hiába, a politikában a stratégiai realitások uralkodtak.

Lisszabon az észak-angolai háborúért a kongói „betolakodókat" és a „külső agitátorokat" okolta, akik együttműködtek a ha-

sisszívó indigena népséggel. Még éveken át, miközben a felkelés lángja egyre magasabbra csapott, az Egyesült Államok nem akart tudomást venni az angolai forradalmi mozgalmakról. Amikor 1969-ben a Nixon-kormány került hatalomra, a dél-afrikai térséggel kapcsolatos amerikai politika egyik jelentős elemzésében, a „Tar Baby" jelentésben (NSSM 39.) azt a következtetést vonták le, hogy az afrikai felkelőmozgalmak gyengék, nem képezik a további gyarmati uralom „reális vagy támogatható" alternatíváit. Ez a tárcaközi jelentés, amelyet Henry Kissinger, akkoriban a Fehér Ház tanácsadója utasítására készítettek, kétségbe vonta, hogy a „feketék elszántsága mély és tartós", és azt állította, hogy a „feketék győzelme bármely stádiumban kizárt". Az események csakhamar bebizonyították, hogy ebben alaposan tévedtek.

Az 1974. áprilisi portugáliai államcsíny váratlanul érte az Egyesült Államokat. Nem voltak sem megfelelő politikai elképzelései, sem kapcsolatai az afrikai forradalmi erőkkel. Az 1960-as évek végétől 1975-ig nem volt szervezett CIA-hírszerzés Angolából. Hivatalos CIA-kirendeltség csak a külügyminisztérium jóváhagyásával nyitható, fedőszerve általában az Egyesült Államok nagykövetsége vagy konzulátusa. Csak ritka esetben fordul elő, hogy a fogadó ország kormánya valóban nem tud a CIA-állomáshely működéséről. A portugálok érzékenységére való tekintettel valahányszor felvetődött, hogy újra megnyitják a luandai kirendeltséget, mindig leszavazták. Csak 1975 márciusában, amikor a portugálok kivonulóban voltak, kezdte meg működését újra a luandai CIA-kirendeltség.

Ezt megelőzően a CIA Angola belsejéről szóló értesülései Holden Robertótól származtak, aki 1960 óta a Bakongo forradalmi mozgalom, az FNLA vezetője volt. Kinshasában (akkor még Leopoldville) működött, és kapcsolatba lépett a CIA-val.

A két másik frakciót, az MPLA-t és az UNITA-t kevésbé jól ismertem, de azt tudtam, hogy az utóbbit egy kemény radikális személy, Jonas Savimbi vezeti, és támogatják az észak-koreaiak, valamint a kínaiak. Savimbihez személyes emlékem is fűződött: 1968-ban őmiatta érkeztek késedelemmel a háztartásomhoz

szükséges tárgyak Lubumbashiba, mert támadást intézett a Benguela vasútvonal ellen, amely létfontosságú, mert Zaire déli részét köti össze a tengerrel. Azon szállítják az összes árut, és azon jut el a katangai réz a külföldi piacokra.

Ők hárman: Roberto, Savimbi és az MPLA kötötték le figyelmem az angolai dráma végkifejletéig.

Kezembe vettem a központi hírszerzés igazgatójának szóló memorandumot. Az Afrikai Osztályon fogalmazták, és célja az volt, hogy ismertesse a 40-es Bizottság Angolával kapcsolatos ajánlásait. Nagy gonddal olvastam el. A második bekezdésben az állt, hogy ha Roberto és Savimbi nagy mennyiségű fegyvert kap, ez nem garantálja, hogy egész Angola fölött megszerzik a befolyást, de a segítség lehetővé tenné, hogy olyan katonai egyensúlyt érjenek el, amely megakadályozza Neto olcsó győzelmét. (Agostinho Neto volt az MPLA vezetője.)

Egy pillanatra megálltam és elgondolkoztam. Ebben a memorandumban valóban az van, hogy nem győzelemre törekszünk, és kezdettől fogva csak az „olcsó győzelmet" akarjuk megakadályozni. Azon tűnődtem, hogyan értik azt, hogy „olcsó"? Vajon dollárban vagy az afrikai emberek életében mérik?

A szovjetek előtt bizonyára nem marad titokban, hogy mit tesz a CIA, és azt is nagyon jól tudják, milyen nyomást gyakorol majd Kissingerre és Fordra az amerikai kongresszus és a sajtó, ilyen rövid idővel Vietnam után. Tizennégymillió dollárból nem lehet nagy háborút viselni. A kongói leplezett akció hosszú időn át napi egymillió dollárjába került az amerikai adófizetőknek. A CIA azt állította, hogy az akciót megnyertük, bár tíz évvel később sem lehetett pontosan tudni, mit nyertünk meg. Mobutu teljes energiával vitte országát a tönk széle felé és szembefordult amerikai jótevőivel.

Az igazgatónak szóló memorandum negyedik pontja szerint a CIA megállapította: (a) Kissinger külügyminiszter amellett van, hogy vállaljuk a 14 millió dollár költséget, és a segítségben a hangsúly a hadianyagokon legyen; (b) Nathaniel Davis, az afrikai ügyekért felelős külügyminiszter-helyettes ellenez bármely leplezett programot Angolában, mert kétli, hogy ilyen művelet

titokban tartható;[3] és (c) Sheldon Vance nagykövet (a külügyminiszter különmegbízottja) azért mutat érdeklődést a művelet iránt, mert javítaná kapcsolatainkat Mobutuval.

Azon tűnődtem, hogy Kissinger és a többiek, akik belehajszolnak bennünket ebbe a programba, vajon máris tervezik-e az eszkalációt? Bantamtól megtudtam, hogy először adtak 6 millió dollárt, majd rögtön további 8 milliót. Úgy gondolják, hogy ennyi elég lesz, vagy ha már rávették az amerikai kormányt, hogy elkötelezze magát, máris számítanak még tíz-húsz, vagy százmillióra?

Davis miniszterhelyettes ellenzi a programot. Bantamnak, nekem és Costellónak fenntartásaink vannak. És még hány más személynek? Van-e egyáltalán esély a titkosság megőrzésére egy ilyen erősen vitatott programnál?

Ezután a 40-es Bizottságnak szóló feljegyzést olvastam el. A CIA Afrikai Osztálya július 14-én, két hete fogalmazta, és azzal az összegező bekezdéssel kezdődött, hogy Neto erői elég erősnek tűnnek ahhoz, hogy elfoglalják Luandát, Angola fővárosát, és a környező területeket. Mobutu gazdasági ereje kimerült, nem tudja tovább támogatni Holden Robertót. Roberto nem rendelkezik országos politikai támogatással. Ha Roberto és Savimbi segítséget és korlátozott mennyiségű hadianyagot kap, ez katonai egyensúlyt teremt, és visszariaszt a további fegyveres harcoktól Angolában. Egy ilyen leplezett pénzügyi segítség, folytatta a feljegyzés, megakadályozza, hogy gyorsan és könnyen megvesse a lábát Angolában egy olyan frakció, amelyet Mobutu és Kaunda Moszkva csatlósának tekintene határain.

Tehát csak egy kis pénzt és fegyvert kell adnunk, és ez majd visszariaszt a további fegyveres harctól? Johnson elnök ezt „korlátozott eszkaláció"-nak nevezte Vietnamban. Miért hiszi a 40-es Bizottság, hogy ez hatásos lesz Angolában?

A feljegyzés ezután áttekintette a közelmúlt angolai eseményeit, rámutatott, hogy Roberto – a 40-es Bizottság jóváhagyásával – 265 000 dollárt kapott 1975. január 22. óta, azért, hogy versenyképesen tudjon részt venni az ideiglenes kormányban. Ezután négy lehetőséget sorolt fel az USA angolai politikájában:

(a) a politikai tevékenység korlátozott pénzügyi támogatása; (b) jelentős pénzügyi támogatás és leplezett akció az egyensúly helyreállítására, 6 millió dollár erejéig; (c) nagyobb pénzösszegek (14 millió dollár) és hadianyag, hogy Savimbi és Roberto felülkerekedjenek Netóval szemben, feltéve, hogy a Szovjetunió nem fokozza az MPLA-nak nyújtott segítségét; d) elegendő támogatás, hogy Roberto és Savimbi hadserege egy évig kitartson, ez 40 millió dollárt igényel. Az utóbbi, mondta a feljegyzés, valószínűleg bármilyen szovjet eszkalációt képes ellensúlyozni. Azt nem fejtették ki, hogyan jutottak erre a becslésre a feltételezett szovjet reagálás mértékéről.

Az ötödik lehetőség, hogy teljesen távol tartsuk magunkat a konfliktustól, nem szerepelt. Világos volt, hogy az Egyesült Államok akarja ezt a háborút. Nem tettünk lépéseket, hogy az Afrikai Egységszervezetben, az ENSZ-ben, vagy a Szovjetunióval együtt erőfeszítések történjenek a fegyverkezési verseny megszüntetésére.

A feljegyzés kitért a kockázatokra, és megállapította, hogy a program biztonsága úgy védhető meg jobban, ha az angolaiak olyan fegyvert kapnak, ami a zaire-i hadseregé, és nem az USA-tól. Hivatalosan az Egyesült Államokat fegyverszállítási embargó kötelezte. Nem jelentene komoly kockázatot, ha csak úgy általában utalnának arra, hogy Amerika jelentősen segíti Mobutut és Robertót. Az a veszélyes, ha hivatalos amerikai forrásból szivárog ki valami. Az Egyesült Államokat tennék felelőssé az angolai polgárháború terjedéséért.

Különösen attól tartottak, hogy esetleg egy amerikai hivatalos személy szivárogtat ki valamit a programról az amerikai sajtónak. A programot kezdettől fogva jobban titkolták az amerikai nép elől, mint bárki más elől.

A 40-es Bizottság feljegyzése után több oldalnyi jegyzetet és memorandumtervezetet olvastam el. Megtudtam, hogy Colby tájékoztatta a szenátus Külügyi Kapcsolatok Bizottságát, a Fegyveres Erők Bizottságának Hírszerzési Különleges Albizottságát, a Költségvetési Bizottság Hadügyi Albizottságát, kiegészítve az

elnöki ténymegállapítást a Hughes–Ryan-féle törvénymódosítási előírásoknak megfelelően.

A 40-es Bizottság 1975. januárban, majd júniusban és júliusban ült össze az angolai program megvitatására. A Nemzetbiztonsági Tanács 1975. június 27-én ült össze. Ekkor kérték azt a különböző lehetőségeket tárgyaló feljegyzést, amit az imént olvastam el.

1975. július 14-én a 40-es Bizottság kérte, hogy a CIA terjesszen elő egy titkos akcióról szóló tervet az angolai műveletekhez. Ezt a tervet a CIA Afrikai Osztálya fogalmazta meg és július 16-án adta át. Ford elnök még aznap jóváhagyta, és engedélyezte a 6 millió dolláros költségkeretet. Július 27-én Ford engedélyezte a további 8 millió dollárt. Július 29-én indult el repülőgépen az első fegyverszállítmány Dél-Karolinából Kinshasába.

Este 9 óra volt, amikor Bantam abbahagyatta velem az olvasást, és meghívott mcleani új lakásába. Valóságos keleti múzeumban vacsoráztunk, a felét még ki sem csomagolta. Az egyik sarokban ott állt egy láda, oldalán az „USA-követség Djakarta" felirattal. Éjjel egykor végre kinyújtóztathattam tagjaimat a kádban, a vendégeknek fenntartott fürdőszobában, és elgondolkoztam.

Amikor szabadságon voltam, már-már meggyőztem magam, hogy ott kell hagynom a titkosszolgálatokat, már nem akarok utazgatni a világban, kitalált történeteket átélni, egész életemben kémekkel foglalkozni. És most egyszerre itt van ez a hihetetlen ajánlat.

Kezdettől fogva, hogy a CIA-hoz kerültem, három dolgot fogadtam meg: hogy saját gondolataimban mindig különválasztom az igazságot, és a hivatalos fedő történeteket és hazugságokat; hogy sosem félek sem a Hivataltól, sem bármelyik igazgatójától; és hogy nem maradok a CIA-nál túl sokáig.

Vietnam már majdnem túl soká volt. Utána azt éreztem, ha nem teszek valamit, hogy rendezzem magamban a Hivatallal kapcsolatos konfliktusaimat, én is olyan leszek, mint azok a kiégett középkáderek, akikből olyan sokat látni a központ folyosóin. Április 23-án egy C–130-as fedélzetén hagytam el Sai-

gont és kimerülten, demoralizáltan érkeztem a Clark légi támaszpontra, a menekültek sátorvárosába. Napokig feküdtem az ágyon, keserű emlékek rajzottak az agyamban, miközben fejem fölött a sátor zöld vásznát bámultam és vártam, hogy visszarepülhessek az Államokba.

Egy héttel később ismét a központban voltam. Járkáltam a folyosókon, bekukkantottam irodákba, élveztem a régi haverok meleg üdvözlését, az új tisztek kíváncsi pillantását.

Ismét bent, az események sodrában? A kiküldött tisztek gyakran úgy jönnek vissza, hogy senki sem figyel rájuk, energiájukat kiszívta amin keresztülmentek, gyötri őket a lelkiismeret, befészkeli magát agyukba a gyanú, hogy amit tettek, éppoly értelmetlen volt, mint amilyen kegyetlen. Ritka, hogy a korábbi buzgalom fűti őket a következő feladatnál, vagy az azt követőnél. A központban az irodák tele voltak olyanokkal, akik feladták, akik feltették magukban, hogy valahogy már kihúzzák azt a néhány évet, ami a korai nyugdíjig még hátra van. Ugyanolyan szürke berendezési tárgyakká váltak, mint a páncélszekrények vagy a xerox másolók.

Én viszont irigyelt szintet értem el. A magasabb rangú tisztek szívélyesek voltak velem, szinte közéjük tartozóként fogadtak, a fiatalabb tisztek keresték a társaságomat. Évi fizetésem 32 000 dollár volt. Tizenkét év múlva nyugdíjba mehetek, 20 000 dollárt fogok kapni. Biztonság. A CIA szinte sosem küldött el törzstiszteket a nyugdíjkorhatár elérése előtt. Talán találok magamnak valami más tempójú munkát a CIA-n belül, valamilyen feladatot a titkosszolgálatokon kívül úgy, hogy azért a karrierem se lassuljon le.

És most, egy nap alatt visszaérkeztem Közép-Texas álmos dombjai közül, és megtudtam a CIA legújabb szupertitkos akcióját, egy háborút, ami könnyen komoly konfrontációhoz vezethet a Szovjetunióval. Azzal akarnak megbízni, hogy fontos szerepet vállaljak az akció megtervezésében és irányításában.

Úgy gondoltam, még maradok néhány napig, amíg megértem az IAFEATURE-t, ezt az új félkatonai akciót, és csak azután nézek szembe a nehéz döntéssel.

A külpolitika közkatonái

Másnap reggel, 1975. július 31-én, épp azon fáradoztam, hogy gyorsan elintézzem az ügyeimet a Kelet-ázsiai Osztályon, átjelentkezzem az Afrikai Osztályra, és felvegyem azt a 2000 dollárt, ami utazási költség címén járt, amikor egy fiatal nő feje jelent meg a válaszfal mögül.

„Ha maga John Stockwell, jöjjön a telefonhoz!" – szólított meg.

George Costello volt a vonalban, veszekedő hangulatban, ami nem volt nála ritka. „Hol vagy? Mi az ördögöt csinálsz?"

„A kelet-ázsiai pénzügyi irodában, éppen most jelentkezem . . . nem mondta Carl . . .?"

„Úgy látszik, nem érted . . ." Annyira kiabált, hogy el kellett tartani a kagylót a fülemtől. „Szükség van rád az Afrikai Osztályon, mégpedig most! Fütyülök a Kelet-ázsiai Osztályra! Potts asztala tele van AZONNALI táviratokkal, amiket már meg kellett volna válaszolni! Máris legyél itt az irodámban!"

Costello elbűvölő hangulatainak egyikében volt. Sietve elindultam, nem mosolyogtam, amikor a 2000 dolláromra gondoltam. Szükségem volt a pénzre. Lesiettem a lépcsőn az ötödik emeletről, végigszáguldottam a „C" folyosón, és felkészülve a továbbiakra, benyitottam Costello irodájába.

Semmivel sem látszott barátságosabbnak, mint amilyennek a telefonban hangzott. „Miért nem voltál ott a törzs értekezletén?" mordult rám.

„Carl nem . . .?"

„Nem, Carl, nem csinált semmit."

Costello, szemmel látható erőfeszítéssel higgadtabbá vált. Néhány táviratot lökött elém. Egy csomó dolog történt. Potts délelőttjét az foglalja le, hogy az igazgatóval együtt tájékoztatja a

Gazdasági és Költségvetési Irodát, hogy kiutalják a 14 millió dollárt. Emberek utaztak, légi szállítmányok indultak útnak.

Costello átadta a táviratokat, én pedig gyorsan a táviratok tetejére jegyeztem, amit mondott. Az első C–141-es gép két nappal ezelőtt indult el fegyverekkel. Most állítják össze, sürgősséggel két további C–141-es légi szállítmányát, a fegyverek a Hivatal texasi raktáraiból jönnek. A rakományokat Dél-Karolinában állítják össze. Az egyik repülőgép vasárnap, augusztus 3-án indul. Az Államokon belüli koordináció nagy részét a CIA Hadtáp Irodája intézi. Az Afrikai Osztály feladata, hogy a SOG, a légierő összekötő irodája és a Hadtáp Iroda a segítségével megtervezze a műveletet, kidolgozza a szállítmány összeállítását, és hivatalos memorandumot küldjön a Pentagonnak, amiben a repülőgépet kéri. Táviratváltásra lesz szükség a monroviai kirendeltséggel Libériában, ahol a gép üzemanyagot vesz fel Robertsfieldben, és Kinshasával, ahol a rakományt éjszaka átrakják. A CIA kinshasai kirendeltségének is lesznek megoldandó problémái: leszállási engedély szerzése úgy, hogy a járat titokban maradjon, 30 000 font üzemanyag beszerzése a gép visszaútjához, gondoskodni arról, hogy a zaire-i katonai teherautók időben ott legyenek, amikor a gép érkezik.

A CIA előrecsomagolt készletet tart fenn külföldi fegyverekből, amelyeket azonnal le tud szállítani a világ bármely részébe. Rendes körülmények között a szállításról az USA-légierő gondoskodik vagy magángépet bérelnek akkor, ha az amerikai jelenlétet álcázni kell. Fokozott biztonságot nyújt, ha szerződést kötnek nemzetközi kereskedőkkel, akik megveszik a fegyvereket Európában, és maguk gondoskodnak alvállalkozókról, akik elintézik a szállítást a célterületre. Gyakran előfordul, hogy a CIA elavult amerikai fegyvereket szállít, abból a meggondolásból, hogy a második világháború után olyan sok maradt belőlük a világ minden részén, hogy már nem lehet nyomon követni őket az USA-ig. Az angolai programnál ilyen elavult fegyvereket szereztünk be a Nemzeti Gárdától, és a szárazföldi erő tartalék raktáraiból. Kezdetben a szállítmányokat az USA-légierő C–130-as szállító repülőgépei vették fel a CIA San Antonióban (Texas)

levő raktáraiból, elszállították Charlestonba (Dél-Karolina) majd a légierő C–141-es sugárhajtású szállító repülőgépei vitték őket tovább huszonöt tonnás rakományokban az Atlanti-óceánon keresztül Kinshasába. Természetesen a légierő szolgálataiért megküldte a számlát a CIA-nak: minden repülőútért 80 ezer dollárt számított fel.

C–141-es légi szállítmányainkat úgy álcáztuk, mint rendes USA-légierő katonai charter gépeket, amelyek rendszeresen szállítanak ellátmányt az amerikai hadsereg kirendeltségének Kinshasába, és fegyvereket a zaire-i hadsereg részére. A légierő egy gépe, amely fegyvereket rak ki Kinshasában, nem kelt figyelmet. A program során többször is megtettük, hogy jelképes mennyiségben bizonyos fegyvereket, például M–72-es könnyű páncéltörő rakétákat (LAWS) vagy M–79-es gránátvetőket adtunk fel nyílt katonai charter légi járaton a hadügyminisztérium nevében, a zaire-i hadsereg részére. Ennek az volt a célja, hogy szerepeljenek a papírokon, és a revizorok és kíváncsi szemek számára magyarázatot adjanak arról, hogyan kerültek ezek a fegyverek Zaire-ba és Angolába.

Folyt egy hajórakomány fegyver összeállítása is a dél-karolinai Charlestonban, amelyet a haditengerészet „American Champion" nevű szállítóhajójának kellett Zaire-ba vinnie.

A lusakai kirendeltség vezetője engedélyt kért, hogy találkozhasson Lusakában Jonas Savimbivel, az UNITA vezetőjével. Eddigi megfigyeléseink az UNITA-ról más tisztjeivel való találkozásokról származtak. Elő kellett segíteni, hogy ez a találkozás létrejöjjön.

A kinshasai kirendeltség repülőgépeket kért, hogy a katonai ellátmányt az FNLA és az UNITA Angola belsejében levő bázisaira szállíttathassa. Ennek megszervezése nem volt könnyű feladat. Hónapokig kutathattunk világszerte egyetlen C–130-as vagy néhány DC–3-as után az angolai program céljaira, eredménytelenül.

A Lockheed International épp akkor végezte a zaire-i légierő két C–130-asának nagyjavítását a Georgia állambeli Mariettában. A kinshasai kirendeltség kérte, sürgessük a munka befeje-

zését, és ha szükséges, vállaljuk a 600 000 dolláros költséget, csakhogy mielőbb újból bevethessék őket – Zaire kormányának nem volt pénze, hitelt nem kapott, nem tudott fizetni.

Még hat AZONNALI távirat várt választ. Az egyik egy európai újságírónő eltűnésével volt kapcsolatos, akit a CIA fizetett, és a brüsszeli kirendeltség küldte ki Luandába. A luandai kirendeltség engedélyt kért, hogy egy másik ügynök megkereshesse, bár így az újságírónő CIA-kapcsolata nyilvánvalóvá válik az ügynök előtt. Egy szabadúszó fotós, akit a központ küldött ki Luandába, hogy szovjet fegyvereket fényképezzen, meggondolatlanul viselkedett, vitatkozott a CIA tisztjével a napidíjon, azt állítva, hogy nem jön ki napi 130 dollárból. Megfogalmaztam a táviratot, amelyben utasítottam a kirendeltséget, hogy küldjék haza a fotóst, majd saját káromon tanultam meg, hogy az illető George Costello barátja. Costello intézte el neki a szerződést, az volt a szándéka, hogy kint tartja Luandában, bármibe is kerül.

Kezdtem képet alkotni arról, mit jelent majd az angolai egység vezetése.

Ami az egység működéséhez szükséges fizikai feltételeket, íróasztalokat, telefont, írógépeket, székeket, és a szükséges embereket illeti, Costello azt mondta, hogy keressem fel az ellátás főnökét. De amint el akartam hagyni az irodáját, Costello búcsúzóul még utánam szólt: „Ne tölts túl sok időt azzal, hogy íróasztalt és embereket keresel. Írd meg a választ azokra a táviratokra."

Nem ismertem az ellátási főnököt. Akkor került az osztályra, amikor én Vietnamban voltam. Mint kiderült, fakó arcú, GS–15 rangú fickó volt, előléptetésben reménykedve. Ideje nagy részét a Közép-Keleten szolgálta, ott több éven át kapcsolatban volt Pottsszal.

„Még nincsenek készen", förmedt rám ingerülten, amikor megkérdeztem, hol lesznek az irodáim. „Most dolgozunk rajtuk. Ne izgassa magát. Kap egy szép szobát, de néhány napba beletelik. Ilyesmihez idő kell." Hangja ellenségessé vált. „Most jött csak vissza egy hosszú szabadságról, és máris nekem esik, hogy

mi van az irodájával." A kövér emberekre jellemző zihálással beszélt, amit még súlyosbított, hogy szájában hatalmas szivar volt, azt rágta, miközben kiabált.

„Semmi baj, De azért valahova le kell ülnöm most." Mutattam neki a táviratokat.

„Menjen át a Közép-afrikai Osztályra, azoknak sok a szobájuk. Ott szorítanak magának helyet." Ehhez a részleghez tartozott Angola is.

De a közép-afrikai részleg tudta, hogy kell kivédeni az ilyesmit. Már éppen vissza akartak küldeni a hadtáp főnökéhez, és amikor szembeszálltam, a részleg külső irodahelyiségei felé próbáltak terelni. Ők nagyon zsúfoltan vannak, mondta a részleg vezetője, de talán valaki szabadságon van, vagy ilyesmi.

Ott álltam a közép-afrikai részleg irodáinak kellős közepén, táviratokkal a kezemben, és gondolkoztam. Nem volt senki sem szabadságon. A titkárnőket nem lehet elmozdítani az írógépek és irodai kellékek miatt. A jelentéskészítő tiszteket általában saját különleges irataik veszik körül, és rendszerint túl voltak terhelve munkával. Az egyik sarokban megpillantottam egy tisztet, akit évekkel azelőtt váltottam fel valahol külföldön. Tudomásom szerint életében még egy napig sem volt túlterhelve, de ő volt a szekciófőnök. A következő válaszfal mögött egy fiatal tiszt ült, látszólag egy iratot olvasott. Valószínű, hogy helyettesi munkát végző gyakornok, hadnagynak megfelelő rendfokozattal.

Odaléptem, bemutatkoztam, elmagyaráztam, mi a problémám, és megkérdeztem, lenne-e olyan kedves, és néhány napra kölcsönadná az íróasztalát. Felugrott, biztosított, hogy nagyon szívesen odaadja. Leültem a székébe.

Percek múlva Marvin, a részleg helyettes vezetője, állt meg az asztalnál. Rangunk azonos volt, baráti viszonyban is álltunk, de én betolakodó voltam az ő felségterületén.

„John – szólított meg – próbálunk neked helyet szerezni, ahol dolgozhatsz. Tudom, hogy problémáid vannak, de jó lenlen, ha úgy sikerülne ezt megoldani, hogy ne zavarjunk meg más tiszteket. Gregorynek fontos munkát adtam . . ."

Felálltam, készen arra, hogy nem hagyom magam, de ekkor

egy titkárnő szólított, hogy telefonon keresnek, és el kellett szaladnom Carl Bantamhoz. Mire visszajöttem, Gregory ismét elfoglalta helyét az íróasztalnál, az én táviratim meg csinos rendben álltak az íróasztal sarkán. Fel sem nézett, amikor magamhoz vettem őket, és sarkon fordultam.

Carl még két táviratot adott, amit meg kellett válaszolni, és egy emlékeztetőt, amit meg kellett írni – mindegyik AZONNALI sürgősségű. Valamit tenni kell. A padlóra néztem, a részlegvezető irodái előtt, olyan ponton, ahol a legnagyobb a forgalom a közép-afrikai részlegen. Levettem a cipőm és leültem a *siddhasana* jógaülés egy változatában, a táviratokat négy csoportra osztottam, és írni kezdtem egy sárga tömbre a térdemen. Lábak közeledtek, megtorpantak, majd megindultak a másik ajtó felé, a hosszabbik útvonalon. Nem törődtem semmivel, koncentráltam. Marvin odajött az ajtójához, megfordult, és visszament az irodájába. A részlegvezető közelgett sietve irodájából, és majdnem rálépett a lusakai táviratokra.

„Ha rálépsz az íróasztalomra, eltöröm a nyavalyás lábad" – szóltam. Aztán fölnéztem. „Oh, üdv. Nem tudtam, hogy maga az... Senki nincs szabadságon itt a közép-afrikaiaknál." Lábai eltűntek Marvin irodájában. Otthagytam a padlón sorakozó papírokat, felálltam és végigsiettem a folyosón, mert ismét szóltak az elülső irodából.

Amikor majdnem egy óra múlva ismét visszajöttem, Marvin elvezetett egy íróasztalhoz az ablaknál, ahová papírjaimat elhelyezték. Egy ablak melletti íróasztal az első kis kiváltság, ami a CIA-nál együtt jár a nagyobb felelősséggel. A gyakornokok általában az irodák közötti átjárókban ülnek, a titkárnőkkel együtt. A szekciófőnökök rendszerint ablak melletti asztalokat kapnak, és gépkocsijuk a déli parkolóban állhat. A helyettes részlegvezetőknek külön iroda jár, a részlegvezetők már szőnyeget és sötétítő függönyt is kapnak, és az osztályvezetők szobájában nagy bőrszékek és kanapé áll, fenntartott parkolóhelyük pedig a főbejárat közelében van. Jó érzés volt, hogy íróasztalt mondhattam magaménak, de akkor volt valami, amire még nagyobb szükségem volt – információra.

Nem tudtam megfogalmazni a választ ezekre a táviratokra, ha nem ismerem a játékosokat. Ki az a NIFIZZLE/1, és IAMOLDY/1, meg GPSWISH? Órákba telik, míg kibányászom a választ az aktákból, feltéve, hogy megtudom, hol vannak egyáltalán az akták. Az már világos volt, hogy aznap nem tudok mindent elolvasni. A legeredményesebb lerövidített eljárás, ha megkérdezem a referenst, ha ugyan értelmes az illető.

Bementem az angolai referatúrára, ahol a referens, Brenda MacElhinney, épp sült hasábburgonyából és hamburgerből álló ebédjét készítette ki az asztalára.

Brenda MacElhinney nagyon értelmes nő volt. Megbízható, részletes választ tudott adni minden kérdésemre. MacElhinney egy éve volt angolai referens, nemrég jött vissza Angolából, ahol újra megnyitotta a luandai kirendeltséget.

Esete a CIA sok nőalkalmazottjára jellemző. Nyolc éve volt a CIA-nál az Arizonai Egyetemen szerzett diplomájával. Bár nehézség nélkül került a Műveletek Helyettes Igazgatóságára, semmi bátorítást nem kapott arra, hogy valaha kiküldjék. Megmaradt a központ állományában, és képességei egy időre nem fejlődhettek. Majd két év múlva fizetés nélküli szabadságot kért, hogy megírja doktori disszertációját. Azzal a reménnyel jött vissza, hogy most majd igazi lehetőséget kap az Afrikai Osztályon. De ismét meghiúsult az az igyekezete, hogy kiküldesse magát. Teljes őszinteséggel megmondta neki az osztályvezető, túl sok a női alkalmazott az Afrikai Osztályon, és egyikük sem különösebben tehetséges, hogy olyan beosztást kapjon, amit egy azonos képzettségű férfi rutinszerűen el ne látna. Végül feladta a küzdelmet. Rájött, hogy bár megrekedt a GS–12 rangnál, és kevés volt az esély arra, hogy előléptessék, nem kap jobb ajánlatot máshonnan sem. A fizetés miatt azt nem engedheti meg magának, hogy visszamenjen az iskolába. A luandai kiküldetést gesztusként kapta, hogy megbékéljen helyzetével. Amint válaszolt a kérdéseimre jókedvűnek és tájékozottnak tűnt.

És, amint mondtam, értelmes nő volt „G. P. SWISH?" – nevetése az egész osztályon hallható volt. „Az Tom Killoran, a

luandai főkonzul. Aranyos ember, de nem sok haszna van belőle a CIA-nak."

Mindketten tudtuk, hogy a külügyminisztérium vezető tisztségviselői az élősködő CIA-kirendeltségeket gyakran felesleges tehernek tekintik. A CIA-kirendeltség vezetője általában a nagykövetségen másod- vagy harmadtitkár, de mindig több pénz áll rendelkezésére, mint a nagykövetnek és az összes törvényes külügyminisztériumi tisztviselőnek együttvéve. Amikor Bujumburában kirendeltségvezető voltam, évi 900 dolláros „reprezentációs" alappal rendelkeztem, ezenkívül korlátlan összegű „operatív reprezentációs" alappal, plusz gyakorlatilag korlátlan összeggel, amiből ügynököket fizettem, vesztegettem, ajándékoztam. Összesen mintegy 30 000 dollár készpénzem volt évente, amit szétosztogathattam, vagy arra költhettem, hogy eredményesebben dolgozzam. A nagykövetnek és három külügyminisztériumi tisztviselőnek együttvéve 2000 dollár jutott. Ez még arra sem elég, hogy megrendezzék a július negyediki fogadást. A több pénz nagyobb arányú társadalmi és operatív tevékenységre váltható át. A CIA emberét látszólag fontosabbá teszi, mint a külügyminisztérium tisztviselőit. A CIA embere gyakran közvetlen kapcsolatot épít ki magával az államfővel, és azt hiteti el vele, hogy a CIA-n keresztül tud igazibb kapcsolatban lenni az amerikai kormánnyal. Ugyanakkor, bár a CIA-kirendeltség ritkán tud felmutatni sokkal jobb vagy aktuálisabb értesülést, mint amilyet a nagykövetség a nyílt forrásokból szerez be, mindig veszélyt jelent az Egyesült Államok nagykövetsége számára, mert a CIA-tisztek a félig titkos akciókon buzgólkodnak, miközben megvesztegetik és korrumpálják a helyi tisztviselőket. A Kennedy-kormány óta a külföldi képviselet külügyminisztériumi vezetője (a nagykövet, főkonzul vagy az ideiglenes ügyvivő) az adott országban az elnök hivatalos képviselője, és minden egyéb szerv neki van alárendelve. Egy erősen CIA-ellenes beállítottságú nagykövet problémákat okozhat a CIA-kirendeltség vezetőjének, bár ha valaki arra törekedne, hogy egy CIA-kirendeltséget teljesen megszüntessen, szembetalálná magát a washingtoni politikával és bürokratikus tehetetlenséggel.

MacElhinney megjósolta, hogy GPSWISH-t rendkívül el fogja keseríteni, ha tudomást szerez az IAFEATURE-programról. SWISH-t eddig nem tájékoztatták, még azt sem közölték vele, hogy a 40-es Bizottság 1975. januárban úgy döntött, hogy anyagilag támogatni kell az FNLA-t. Ő úgy vélte, hogy az MPLA a leghivatottabb Angola irányítására, és vezetői őszintén törekednek a békés kapcsolatra az Egyesült Államokkal. SWISH dolgozott már mind a három mozgalommal, és azt tapasztalta, hogy az MPLA jobban szervezett és számára könnyebben áttekinthető. Ők a legtanultabbak, a vezetőktől kezdve, akik európai egyetemeken szereztek doktorátust, a káderekig, akik városi lakosok, tisztviselők, műszaki emberek. Ezzel szemben az FNLA-ban, Holden Roberto mozgalmában kevés volt a vezetők közt a tanult ember, az értelmiségi. Idejük nagy részét kinshasai koktélpartikon töltötték. Az FNLA katonái horda módjára viselkedtek, amikor 1975 tavaszán bevonultak Luandába. Az UNITA sem sokban különbözött tőlük, kivéve Savimbit, aki bármilyen mércével mérve jó embernek mondható.

MacElhinney nevetett azon az elképzelésemen, hogy az MPLA vezetői ellenséges érzelmekkel viseltetnek az Egyesült Államokkal szemben. Csak azért áll közel hozzánk az FNLA, magyarázta, mert a CIA-nak régi keletű kapcsolatai vannak Robertóval, de még ennek ellenére sem tudunk meg tőle sokat. Példának okáért a kínaiak nyíltan bejelentették azt a programjukat, hogy tanácsadókat küldenek az FNLA-hoz, és tudtuk, hogy ott vannak Kinkuzában, Zaire-ban, de Roberto egy szót sem szólt erről a CIA-nak. Még kevesebbet tudtunk Savimbiről. A vele kötött szövetségünk pusztán azon alapult, hogy szemben állt az MPLA-val.

Az MPLA gyökerei a mbundu népig nyúlnak vissza, akiket a portugálok a XVI. században leigáztak. „A közép-angolában élő mbundu nép volt az első Fekete-Afrikában, amely európai hatalom uralma alá került."

A mbundu nép ellenállása fel-fellángolt 350 éven át. 1907-től 1910-ig egy mbundu vezető, Cazuangongo, támadást szervezett

a vasútvonalak ellen, és prenacionalista gerillaháborút folytatott a Dembos-hegyekből.

Földrajzi helyzetüknél fogva a mbundu törzs tagjainak volt leginkább alkalmuk, hogy kapcsolatba kerüljenek a portugálokkal Közép-Angolában. Belőlük váltak a szolgák, segédek, a luandai muceques-ban (nyomornegyedekben) élő fekete betanított munkások. Egy maroknyinak sikerült továbbtanulni a politikailag biztonságot jelentő egyházi vagy orvosi pályán. Azok, akik Európában tanultak és utaztak, a marxista filozófiában találták meg a kiutat a portugál elnyomással szemben. Az erkölcsi támogatáson túl, a marxizmuson keresztül tanultak meg szervezkedni, és így fejlődtek forradalmi mozgalommá. A kapitalizmus és fő megtestesítője, az Egyesült Államok, szilárdan támogatta a portugálokat. A katolicizmus ugyancsak a portugálok segítségére volt. Az amerikai protestáns misszionáriusok hadilábon álltak ugyan a portugálokkal, de végső fokon a passzív engedelmességet tanították.

A modern idők mbundu vezetői marxisták lettek. Megszervezték a nemzeti politikai mozgalmat, amelyet később „Népi Mozgalom"-nak, MPLA-nak neveztek. A portugálokkal szemben érzett ellenségességük kiterjedt a fő imperialisták, az Egyesült Államok bírálatára.

Az MPLA vezetője, Agostinho Neto 1922. szeptember 17-én született és a luandai metodista misszionáriusok befolyása alatt nőtt fel. Egyike volt azon kevés négernek, aki elvégezte a Liceu Salvadore Correiát, a luandai középiskolát, 1947-ben a metodistáktól kapott ösztöndíj segítségével megkezdte tanulmányait az orvosi egyetemen Lisszabonban majd Coimbrában. Versei, politikai nézetei és az ellenzéki politikában való aktív részvétele miatt 1952 és 1958 között többször bebörtönözték. 1958-ban avatták orvossá, ekkor visszatért Luandába és orvosként kezdett dolgozni. 1960. június 8-án ismét letartóztatták, családja szeme láttára megkorbácsolták és börtönbe zárták. Intellektuális képességei, személyes mártírsága és a többszöri bebörtönzés vezető helyet biztosított számára a Népi Mozgalomban.

CIA-iratokban, amelyek tükrözték a portugáloktól és az

FNLA-tól átvett előítéleteket, Netót, részeges, elmebeteg költőnek tüntették fel.

Hadd idézzek itt két Neto-verset (Aaron Segal angol fordítása alapján):

A nyugati civilizáció

Bádoglemezek hozzászögelve
földbe szúrt oszlopokhoz –
ez a ház.
Rongyok teszik teljessé
a tájat.
A hasadékokon átbújó nap
ébreszti fel a lakókat.
Utána tizenkét órás rabszolgamunka
törd a követ
talicskázd el
törd a követ
talicskázd el
a napon,
az esőben,
törd a követ
talicskázd el!
Hamar köszönt be az öregkor
egy durva matrac a sötét éjszakában,
azon meghalhatsz
hálásan
és éhesen.

Felismerés

Félelem a levegőben!
Minden utcasarkon
éber őrszemek gyújtó pillantásokat lobbantanak fel
minden házban.

Sietve cserélnek régi zárakat
az ajtókon.
Minden lelkiismeretben
félelem forr: hallgatni a saját szavára.
Újra kell elmondani a történelmet!
Én történetesen
alázatos ember vagyok,
fekete bőrömben még alázatosabb,
visszatértem Afrikába,
önmagamhoz,
száraz szemekkel.

Vitába szálltam MacElhinneyvel, Kissinger leegyszerűsített elvét hajtogattam arról, hogy a szovjetekkel szembe kell szállni, ahol csak lépnek, jelen esetben Angolában. Vagy tétlenül kellene néznünk, hogyan kerítik hatalmukba a harmadik világot?

„Maga a »párthűség« súlyos esete" – mondta MacElhinney. „Nem a szovjetek tették az első lépést Angolában, hanem mások, a kínaiak és az Egyesült Államok. A szovjetek csak hárították a mi lépésünket. És ne Kissingert okolja mindenért, mert az angolai zűrbe a CIA vitte bele az Egyesült Államokat."

A portugál államcsínyt 1974. április 25-én hajtották végre. De a kínaiak már 1973-ban kezdtek fegyvert szállítani Robertónak. 1974. május 29-én érkezett Zaire-ba a kínai katonai tanácsadók 112 főből álló első csoportja, a kínai hadsereg egy vezérőrnagyának vezetésével, az FNLA-erők kiképzésére. A kínaiak sajtóközleményt adtak ki, amelyben bejelentették a tanácsadók megérkezését. 1974 júliusában a CIA megkezdte Roberto pénzügyi támogatását, akkor még a 40-es Bizottság jóváhagyása nélkül. Eleinte kis összegekkel, de ez elég volt ahhoz, hogy elterjedjen a hír, hogy a CIA is részt vesz a versenyben. Augusztusban a Szovjetunió Kommunista Pártja kijelentette, hogy az MPLA-t tekinti az angolai nép igazi képviselőjének.

A Szovjetunióból légi úton megkezdődtek a fegyverszállítások Dar es-Salaamba „az afrikai felszabadító mozgalmak" részére, és a CIA találgathatta, hogy a rhodesiaiaknak, a dél-afrikai

mozgalmaknak, vagy a kontinens másik oldalán az MPLA-nak szánták-e őket. Augusztus 28-án a kinshasai sajtó tudtul adta, hogy a Román Kommunista Párt nagy mennyiségű katonai felszerelést ajándékozott az FNLA-nak. Szeptember 10-én az FNLA nyíltan elismerte, hogy 450 tonna hadianyagot kapott Kínától.

1974 őszén a CIA tovább pénzelte Robertót, még mindig a 40-es Bizottság jóváhagyása nélkül, míg hírszerzése Angoláról túlnyomórészt zaire-i és FNLA-forrásokra támaszkodott. És ami még ennél is fontosabb, hangsúlyozta MacElhinney, az a kirívó, majdnem nyílt tevékenység, amit a CIA kinshasai kirendeltsége folytatott, lehetővé tette, hogy széles körben ismeretessé váljék, hogy az amerikaiak támogatják az FNLA-t. Jelentések hírül adták, hogy a Szovjetunió 1974 végén kezdett kisebb mennyiségű fegyvert szállítani az MPLA-nak.

Az 1975. január 15-i Alvor-megállapodás értelmében a három mozgalom megegyezett, hogy békés módszerekkel folytatja a küzdelmet az 1975 októberére kitűzött választásokra. Minden jel arra vallott, hogy az UNITA és az MPLA jóhiszeműen egyezett meg, bár az erőszak valószínűségét senki nem vonta kétségbe, ha valamelyik fél azzal fenyegetett volna, hogy uralni akarja a választásokat.

1975. január 22-én a 40-es Bizottság engedélyezte, hogy a CIA 300 000 dollárt juttasson el az FNLA-hoz, amely a mozgalmak között történelmileg a legharcosabb volt, és feltételezték, hogy a legnagyobb hadsereggel rendelkezik. 1975 februárjában, Mobutu és az Egyesült Államok bátorítását élvezve, Roberto jól felszerelt erőkkel benyomult Angolába és megtámadta az MPLA-t Luandában és Észak-Angolában. Egy alkalommal, március elején lelőttek ötven fegyvertelen MPLA-aktivistát. Ezzel vérben pecsételődött meg Angola sorsa. A kérdést most már csak erőszak dönthette el. Kitudódott, hogy a CIA támogatja az FNLA-t.

Bár a szovjetek a hetvenes évek elején léptek szövetségre az MPLA-val, 1973-ban beszüntették a támogatást. Jelentékenyebb fegyverszállítást csak 1975 márciusában kezdett a Szovjet-

unió az MPLA részére. Majd válaszképpen a kínai és amerikai programokra és az FNLA sikereire, nagyarányú légi szállításokat indított be. AN–12-esek és az óriás AN–22-esek vitték a szállítmányokat a Kongói Köztársaságba (Brazzaville-be), onnan kisebb repülők és hajók továbbították a fegyvereket az MPLA-egységekhez Luanda közelébe.

A portugálok bár hivatalosan semlegesek voltak, inkább az MPLA felé hajlottak, és nem akadályozták, hogy hozzájussanak a szovjet fegyverekhez.

Júliusban fokozódott a harcok hevessége Luandában. Fegyverek szempontjából az erők nagyjából azonosak voltak, de az MPLA nagy erőssége az volt, hogy a mbundu nép szülőföldjét védte. Felülkerekedett és kiűzte az FNLA-t és az UNITA-t Luandából.

MacElhinneynek meggyőződése volt, hogy a CIA angolai programja elhibázott, ártalmas és diszkreditáló az Egyesült Államok számára. Szembeszáll a szovjetekkel egy olyan ország miatt, amely egyikük számára sem jelentős, és olyan időpontban, amikor az Egyesült Államok belpolitikája és a közvélemény érzékenysége megakadályozza, hogy végigvigyük a dolgot, ha a konfliktus kiszélesedik. A kínaiak és a szovjetek nyíltan bejelentették az angolai mozgalmaknak nyújtott támogatásukat. Az Egyesült Államok, élén Kissingerrel, nyílt kötelezettséget vállalt olyan embargóra, hogy nem szállít fegyvert az angolai frakcióknak, de titokban félkatonai akcióba bocsátkozik. A program mérete önmagát korlátozza; ahhoz kicsi, hogy győzzünk, de ahhoz túl nagy, hogy titokban lehessen tartani.

Jó, jó, mondtam. De akkor mit tegyünk Angolában? Mi lenne a leghelyesebb?

Nem belekeveredni. El kellene ítélni őszintén a külső beavatkozást, és rá kellene venni az összes érintett felet, beleértve a Szovjetuniót és a kínaiakat is, hogy keressék a békés megoldást. Senghor, Szenegál elnöke, nemrég olyan felhívással fordult az Egyesült Nemzetekhez, hogy kezdeményezze a harcok beszüntetését. Erre reagálnunk kellene. Tisztességes kapcsolatot építhetnénk ki mind a három mozgalommal, és azt, amelyik

győztesen kerül ki a választásokon, örömmel fogadhatnánk a népek családjába.

Később elismételtem MacElhinney érveit Carl Bantamnak, sajnos épp rossz hangulatban találtam. Elhessegette őket, és hidegen azzal érvelt, hogy mi, a CIA tisztjei, a külpolitika közkatonái vagyunk, hivatásosak, akiket speciális akciókra való képességünkért fizetnek. Nem az a feladatunk, hogy elemezzük a politikát, hanem hogy végrehajtsuk.

Nem volt idő a gondolkodásra. A táviratok egyre özönlöttek, gyorsabban, mint ahogy válaszolni tudtam rájuk. Ráadásul a főiroda is egyre feszítettebb tempót diktált. Este 9-re hullafáradt voltam. Már majdnem mindenki hazament, valahonnan a folyosó végéről még egy írógép kattogása hallatszott, néha megszólalt a telefon. Egy ideig még üldögéltem, jólesett a csönd. Carl vacsorázni ment barátaival, odaadta a lakása kulcsát. Minden távirat, amit meg tudtam írni, már úton volt. Újabb „azonnali" jelzésű távirat már nem jön az Afrikai Osztályra, mivel az iktató már bezárt. Az „éjszakai elintézésre" jelzésűeket a Műveleti Igazgatóság 24 órás ügyeletes tisztjéhez viszik. Ő telefonon felhívja Pottsot, megbeszéli vele a szöveget, és elküldi a választ.

A CIA személyzeti politikája

Az afrikai műveletek irányításának szálai az Afrikai Osztály vezetője, Jim Potts íróasztalánál futottak össze. Potts hozta az összes döntést a helyszíni műveletekről és személyi megbízatásokról. Az Afrikai Osztályon szolgáló háromszáz fő lényegében az ő állománya volt. Potts döntötte el a teendőket, a beosztottak megfogalmazták a táviratokat. Ő valamennyit átnézte a továbbítás előtt. A CIA-műveleteknél, csakúgy, mint a külügyminisztériumban, a táviratok aláírója irányítja az akciót.

Potts eltökélte magában, hogy személyesen közreműködik az angolai program minden részletének kidolgozásában. Rokkantságának foglya volt, és ezt azzal kompenzálta, hogy teljes erővel vetette bele magát az IAFEATURE-program munkájába. Míg fizikailag mozgásképtelenségre kényszerült íróasztala mögött, gondolatai óceánokat és kontinenseket szeltek át. Mindent elolvasott, és úgy tűnt, mindenre vissza tudott emlékezni.

Potts meg én ellentétes, de egymással megférő egyéniségek voltunk. Különítményparancsnokként feladatom nagyjából egy GS–16 rangú részlegvezetőjének felelt meg, bár a magasabb rangúak parancsának alá kellett vetnem magam. Frissen jöttem vissza egy tengerentúli kiküldetésből, és még nem tudtam fejből az összes részletet, amire valóban szükségem volt ehhez a munkához. De Potts ezt nem is bánta. A döntéseket konkurrencia nélkül akarta kezében tartani. Én viszont rendelkeztem azzal, ami nála hiányzott, a fizikai mozgékonysággal. Ha kellett az épületben szaladgáltam, de szükség esetén a világ bármely pontjára útnak indulhattam. Ő volt a háromcsillagos tábornok, én az ezredes. Ő döntött, parancsokat adott ki, én, mint egy hadosztály törzsfőnöke, ellenőriztem végrehajtásukat.

Potts fő eszköze a döntések közlésére a reggel 9-kor tartott törzsértekezlet volt, ahol módszeresen kikérdezett minden egy-

ségvezetőt és meghatározta a napi feladatokat. Erre az ember úgy készült fel, hogy elolvasott minden táviratot, ami területéről az éjszaka folyamán érkezett, és felkészült arra, hogy megválaszoljon bármilyen kérdésre, ami Pottsnak eszébe ötlött: „Menynyi IAMOGOL/1 fizetése?", „Hány hírszerző jelentést küldött a múlt hónapban?", „Jó, írjon táviratot, amiben jóváhagyja hétszázötven dollár egyszeri kifizetését". Egy alosztály délelőttönként átlagosan tíz táviratot kapott, ebből három igényelt alaposabb tanulmányozást, a legtöbb „rutin" jelzésű volt. (Az én különítményem naponta ötven vagy még annál is több „azonnali" jelzésű táviratot kapott.) A rutinügyeket az értekezleten tizenöt perc alatt elintéztük. Potts ezután egy órát foglalkozott az angolai programmal.

A törzsértekezlet után Potts kis sárga cédulákon írt jegyzetek útján érintkezett velünk. Ezek „Pottsgramm" néven váltak ismeretessé, nemegyszer fontos döntést tartalmaztak, néha emlékeztetést, esetleg dorgálást. Ilyesmiket: „Küldjünk ki egy repülőt további 106,7 mm-es aknavetőlőszerrel." vagy: „Tudja meg, mennyit kér a légierő a thaiföldi tíz darab C–47-es repülőgépért." Potts irtózott a bürokratikus munkarendszertől, ezekkel a cédulákkal vaktában bombázott bennünket az osztályon. Így utasította, mondjuk, a lusakai kirendeltségvezetőt, hogy intézkedjék egy repülőgép-rakomány lőszer kirakodásáról, az Afrika Szarva és Közép-Afrika alosztályvezetőt, hogy fogalmazzon memorandumot Henry Kissingerhez, egy jelentésfogalmazó tisztet, hogy tudakolja meg, mennyit kérnek a 120 mm-es aknavetőlőszerért Izraelben. Hamarosan rájöttem, legegyszerűbb, ha körbejárok az irodákban, összegyűjtöm a Pottsgrammokat, és így kézben tudom tartani a különítményem ügyeit.

Pottsot nem ismertem jól. 1972-ben került az Afrikai Osztályra, nem sokkal azelőtt, hogy engem Vietnamba rendeltek. Ő volt Larry Devlin akkori osztályvezető-helyettese, majd 1974-ben került az osztály élére. (Devlin irányította a 60-as évek elején a kongói, a 60-as évek végén pedig a laoszi műveleteket.) Korábban Közép-Keleten szolgált, Athénben kirendeltségvezető volt. Yale-on járt egyetemre, a rugbicsapat tagja volt, 1943-

ban kitüntetéssel diplomázott. Potts szilárd tagja volt a keleti-parti testületnek, amely uralta a CIA-t.

Hallottam olyan panaszokat más tisztektől, hogy nem nyújt sikerélményt Pottsszal dolgozni, mert túlságosan saját kezében tartja a döntéseket. Azt is mondták, hogy afrikai ismeretei sekélyesek, bár imponáló mennyiségű adatra és névre volt képes visszaemlékezni.

Ha meg akarok birkózni a különítmény tetemes mennyiségű munkájával, két tucat emberre lesz szükségem: négy tisztre, akik táviratokra válaszolnak és memorandumokat írnak, további tisztekre, akik utasítják az ügynököket és begyűjtik a híreket Angoláról, két félkatonai tisztre, akik megtervezik a fegyverszállítmányokat és felügyelik a háborút, fedőbeosztásban levő műveleti szakértőkre, akik a propagandakampányt irányítják, hadtáp- és pénzügyi tisztekre, jelentésírókra, akik gondoskodnak a hírek terjesztéséről, valamint titkárnőkre és segéderőkre.

Az épületben gyorsan elterjedt a hír, hogy az Angolai Különítmény munkaerőt vesz fel. Már másnap, hogy visszajöttem Texasból, egyre-másra kerestek fel kollégák. Fiatal tisztek, akik kalandra, tapasztalatra vágytak. Idősebb tisztek, akik abban reménykedtek, hogy még egy művelettel agyonütik az időt, ami a nyugdíjig hátra van. A délkelet-ázsiai kudarc után csaknem ezer CIA-alkalmazott tért vissza a központba. Colby elrendelte, hogy senkit nem bocsáthatnak el, még azokat az alkalmazottakat sem, akiket vietnami nyelvtudásuk miatt harmincnapos szerződés alapján vettek fel, mivel képzettségük nem felelt meg a CIA-tiszt követelményének. Emberek százai kerestek munkát.

Vietnamban szerzett tapasztalataimnak hála a legtöbbjüket sikerült leráznom. Túlságosan jól ismertem azt a felületes, lanyha környezetet, amelyben hírszerzési gyakorlatukat megszerezték. Nekünk portugál és nem vietnami nyelvtudásúakra volt szükségünk, és főleg olyanokra, akik ismerik Afrikát.

A Hivatalban portugálul csak egytucatnyian tudtak igazán jól, és a jó munkaerők nem akartak változtatni.

A Műveleti Igazgatóság felhatalmazása alapján bármelyik irodából átcsábíthattunk akit csak akartunk, megszerezhettük az

igazgatóság legjobb erőit. De Nelson részéről ez csak szóbeli gesztus volt, tettekkel már nem támogatott volna bennünket. Egyik főnök sem akarta volna elveszteni legjobb beosztottjait, nekünk meg nem volt akkora befolyásunk, hogy erőszakkal elvigyük őket. Voltak olyan vezetők, akik a különítményt saját céljaikra akarták felhasználni, elhelyezni védenceiket. Csak ritkán sikerült megkapnom azt, akit én akartam, viszont rámtukmáltak olyanokat, akiknek nem sok hasznát vettem.

Nick Kohlert azért akartam, hogy segítsen beindítani a különítményt, menjen Lusakába, tartson kapcsolatot Savimbivel az angolai bázistáborokban. Nick huszonhét éves, egészséges, tagbaszakadt katona volt; két alkalommal a különleges erők tisztjeként egy alkalommal mint CIA-alkalmazott szolgált Vietnamban. Ekkor ismerkedtünk meg, és tapasztalhattam, hogy napi tizenhat órát tud dolgozni, és minden bajból kivágja magát. Biztos voltam benne, hogy Savimbi megkedveli, Nick rajongott a rugbyért, Savimbi pedig amikor Portugáliában diákoskodott, a második vonalban játszott.

Nick 1974 novemberében fejezte be vietnami CIA-küldetését. Amikor 1975 májusában visszajöttem, odarohant hozzám a folyosón, kék szeméből elevenség áradt, széles válla erőt, energiát sugárzott. Rózsaszín és szürke kombinált öltönyt hordott, trapézszabású nadrágot, a hajtóka és a zsebek kicsit safari stílusúvá tették, 7–8 centis fasarkú cipőjében majdnem olyan magas volt, mint én, 182 centiméter. Mosolyognom kellett, mert eszembe jutott személyi lapja, amit 1973 júliusában olvastam, amikor Saigonból utaztam az ország belseje felé. Az életrajzi adatokban az állt, hogy 186 centiméter magas, de nemsokára, amikor személyesen is megismertem, azonnal észrevettem, hogy túlzott. Később, amikor jobban megismerkedtünk megállapítottam, hogy minden valószínűség szerint ő intézte úgy a dolgot, hogy a személyi lap magasabbnak tüntesse fel, mint amilyen valójában. Ugyanilyen hencegő volt egyéb ügyeivel kapcsolatban. Ez a szájhősködő vonás engem nem túlságosan zavart, egyébként sem ritka tulajdonság a tisztek között. Ismét mosolyra késztetett, amikor eszembe jutott az öltözete miatti kis összeütközésünk.

Vietnamban, ugyanis rászóltam, hogy bármilyen nyomasztó hőség van az irodában, ne viseljen úszónadrágot és fürdőpapucsot. Most olyan volt, mintha az Esquire férfimagazinból lépett volna elő. Egy szuszra közölte velem, hogy hamarosan kiküldik Kinshasába, hogy két barátnője is van, de egyik sem komoly, hogy ő a legjobb játékos Washington „legmenőbb" rugbycsapatában. Sokat sakkozik, teniszezik, reméli, hogy mindkettőben meg fog verni, minden idejében franciául tanul és a tanfolyam végén biztosan leteszi a „3." szintet. Aznap este elmentünk inni Georgetownba.

Potts nem engedte, hogy felvegyük Nick Kohlert, és meg sem indokolta, miért. Elkeseredésemben megkérdeztem az egyik alosztályvezetőt, ő azt mondta: „Potts túl fiatalnak tartja Nicket."

Ugyanazon a napon Sam Hiltonba botlottam a folyosón, Potts irodája előtt. Hilton a saigoni kirendeltség egyik törzstisztje volt. Elmúlt ötvenéves, jó szándékú, de lusta fickó volt. Ha valamit akartál tőle, vagy elintézted vele öt óra előtt a hivatalában, vagy soha.

Ő szólított meg a folyosón, különben csak bólintottam volna köszönésképpen és mentem volna tovább.

„John, ugye te vagy az Angolai Különítmény vezetője?"

Bólintottam.

„Úgy tűnik, együtt fogunk dolgozni. Jim Potts épp most kért, ne menjek még nyugdíjba, mert Angolába akar küldeni, szóval ott fogok dolgozni valamelyik fekete bohóccal."

Semmiképpen nem alkalmas ember az IAFEATURE-programhoz! Hilton a CIA idősebb korosztályú klikkjéhez tartozott, korábbi harcok kiégett hőse. Először Pottshoz, majd Carlhoz mentem, de egyik sem volt az irodájában. Végül megtaláltam George Costellót. Ő ismerte Sam Hiltont.

„George"– kezdtem el – „Sam nem alkalmas a lusakai munkára. Nem olyan a fizikai erőnléte és nem . . ."

„Várjon, John, higgadjon le. Sam olyan dolgokat vitt végbe, amiről maga még csak nem is álmodhat. Ejtőernyőn ugrott le

a náciktól hemzsegő Görögországba, és egymaga kikészített egy jó párat. Maguk, fiatalok, azt sem tudják, mi az igazi veszély."

„Ez mikor volt, George?"

„Lássuk csak . . . 1943-ban."

„Harminckét évvel ezelőtt. Hány éves volt akkor Sam?"

„Húsz-egynéhány. Látnia kellett volna akkoriban. Olyan ereje volt, mint egy bikának. Nem túl magas termetű, de olyanokat, mint maga, ketté tudott törni."

„Oké, csakhogy ez harminc évvel ezelőtt volt. Most találkoztam vele a folyosón. Hájas, elpuhult. Aztán találkoztunk Vietnamban, ott csak ténfergett. Sokat ivott, és hosszú fekete szivarokat szívott."

Costello szeméből villámok lövelltek felém, de gyorsan felemeltem a kezem, hogy megállítsam.

„George, őszintén remélem, hogy Sam megkapta a plecsniket és forró köszönetnyilvánításokat azért, amit Görögországban tett 1943-ban. De most 1975-öt írunk és Angoláról van szó. Sam fizikai ereje már nem a régi, mint ahogy a magáé sem az. Nick Kohler három olyannal tud egyszerre elbánni, mint mi. Huszonhét éves, most ő van soron. A magukfélék jobban teszik, ha félreállnak, és engedik érvényesülni Nick korosztályát."

George mérge elpárologhatott, mert már nem volt olyan vörös a homloka. Miközben kimentem az irodájából, hallottam, hogy nevet. Elindultam Pottshoz. Potts azonban nem nevetett, kitessékelt az irodájából.

Másnap együtt ebédeltem Sam Hiltonnal. Mindenből másodszor is vettünk, és amikor a második desszertet ettük, rátértem, mit tapasztal majd Angolában. Nem mulasztottam el, hogy beleszőjek néhány célzást a terepjárókra, a porra, a kemény ágyakra, a gyenge ételadagokra, és arra, hogy nincsenek orvosok, sem ital, sem nők, akikkel el lehet szórakozni. A hitelegylet irodája előtt kezet fogtunk, én visszamentem dolgozni.

Néhány nap múlva megtudtam, hogy Sam Hilton nyugdíjba ment, és már útban van Florida felé. Némi késedelemmel ugyan, de Nick Kohler utazott ki Lusakába.

Andy Anderson is az érdeklődők között volt, és ő alkalmas

is lett volna az angolai különítménybe. Csakhogy néger volt. Lojalitásához kétség sem férhetett, hiszen amikor a CIA-hoz került, az volt a feladata, hogy megfigyelje és jelentést adjon azokról az amerikai néger radikálisokról, akik észak-afrikai utazást tettek. Ez a CIA egyik legkényesebb és legszigorúbb titokként kezelt művelete volt, amely amerikaiak ellen irányult. De Potts azon a véleményen volt, hogy a dél-afrikaiak részvétele miatt nagyon meg kell gondolnunk, hogy vegyünk-e fel négert a programba.

A CIA-ban a legtöbb kisebbségi csoport a diszkrimináció finom, de érezhető akadályaival találja magát szemben. És ez nem is lehet másként. A szervezet élén egy idősebb, konzervatívan gondolkodó generáció áll, és nekik köszönhető, hogy a CIA tizenöt-húsz évvel maradt el az ország fejlettségi szintje mögött. Az Azonos Munkaalkalmak Irodája vagy más, panaszokkal foglalkozó hivatali mechanizmus tehetetlen a finom megkülönböztetés módszereivel szemben. Ritkán fordul elő, hogy egy néger kézzelfogható ügy miatt tehet panaszt, de minősítésében a „megfelelő és erős" kifejezést használják, ahelyett, hogy „erős és kiváló", és csak ritkán jutnak igazán jó feladathoz, GS–12 vagy GS–13 rangnál feljebb nem kerülnek. A személyzeti ügyekkel foglalkozó bizottságok kizárólag fehérekből, a Hivatal idősebb korosztályának tagjaiból állnak, és zárt ajtók mögött üléseznek.

Vietnamban egy igen ügyes GS–13 rangú néger tiszt önként jelentkezett, hogy átjön a mi állásunkba, amit sűrű aknatűz alatt tartottak úgy, hogy két fehér idegei fel is mondták a szolgálatot. A négernek is családja van, gyerekei voltak Amerikában, de nem törődve a veszéllyel, keményen dolgozott. Hónapok múlva mindnyájan kitüntetést kaptunk, ő csak dicsérő oklevelet – egy darab papírt.

A másod- és harmadgenerációs keleti származásúakat befogadja a Hivatal. Közülük többen is eljutnak a legmagasabb rendfokozatig.

Ajánlottak a különítménybe egy fiatal nőt is azzal a szűkszavú megjegyzéssel, hogy „ha te is akarod". Ismertem Laura Holidayt. 1972-ben dolgoztunk együtt egy speciális, ügynököknek

szánt adóberendezés kipróbálásán. Laura egyedül vezetett végig az Egyesült Államok keleti partján, és próbaüzeneteket adott le a központnak. A szűkszavú, tartózkodó ajánlás felkeltette a kíváncsiságomat. Öt perc alatt megnéztem a kartonját, elolvastam a két utolsó minősítését, és szakmai fejlődéséről érdeklődtem néhány barátomtól.

1972-ben dolgoztunk együtt, utána Laurát kiküldték külföldre. Kirendeltségvezetője ambiciózus fiatalember volt, és az a hír járta róla, hogy legszívesebben olyan műveleteket vállal, amelyekben készséges fiatal nők is részt vesznek. Mielőtt elfoglalta volna külföldi állomáshelyét, rávette a főirodát, hogy fedőállásban küldjenek egy fiatal nőt is. Sok jelöltet hívott be és végül Laura Holiday mellett döntött. De rosszul számított. Laura az a fajta nő volt, akinek az egyenjogúság azt jelentette, hogy szabadon mondhat „nem"-et is, nemcsak „igen"-t. A kirendeltségvezető megorrolt rá, ez munkakapcsolatukra is kihatott, minősítésében bírálólag írt róla. Ez ellen nem lehetett mit tenni. Én viszont boldogan fogadtam Laurát a különítményben.

Volt egy másik fajta kisebbség is a CIA-nál, második generációs tisztek, akik rendszerint magas rangú apjuk támogatásával egyre nagyobb számban kerültek a Hivatalhoz. Ilyen volt Eileen Ranklin is. Huszonnégy éves, már három éve CIA-alkalmazott volt, holott általában 25 éves korban vesznek fel tisztnek. Vele részben azért tettek kivételt, mert jól beszélt franciául, részben azért, mert apja GS–18 rangú területi osztályvezető volt. Egy másik hasonló korú nő, ugyancsak egy korábbi területi osztályvezető lánya, névleg gép- és gyorsíróként Nyugat-Afrikában szolgált. Eileen Ranklin és további négy második generációs CIA-s is szóba jött a különítmény összeállításánál. Ranklin nem vállalta, de hárman csatlakoztak. Negyediknek felvettük a Hivatal egy félkatonai tisztjének fiatal özvegyét: a CIA-család gondoskodott övéiről.

Miközben a különítmény kezdett formát önteni, folyamatosan áramlottak a fegyverek és a hadianyagok Angolába. Ebben a korai szakaszban kellemetlen meglepetés ért a hadtápfeladatokkal kapcsolatban: a CIA-nak nem volt megfelelő irodája a fegyver-

szállítmányok megtervezésére és lebonyolítására. Ilyen iroda csak papíron létezett a Speciális Műveletek Csoportja keretében, de nem voltak olyan embereik, akik igazán értettek ehhez a munkához. Részben nyugdíjazott gyalogsági, repülős és tengerészeti tisztek voltak, kisebb részben fiatal, szolgálati időre szerződött katonatisztek, akiket eredetileg délkelet-ázsiai félkatonai feladatokra vettek fel, és meglepően gyengének bizonyultak a háború nehéz tervezési munkáiban.

A különleges Műveletek Csoportja két embert küldött az IAFEATURE fegyverszállítmányainak megtervezésére. Egyikük tengerészgyalogos őrnagy volt. Váltott szolgálatra jött a CIA-hoz és nagy segítségünkre volt, amíg ki nem küldték egy másik fontos műveletre Délkelet-Ázsiába. A másik Arnie Hall volt, régi kolléga, aki a gerilla járőrfeladatok szakértőjeként elsősorban előadói munkakört töltött be. Volt Laoszban és néhány hónapig Vietnamban, ahol segédkezett a végső kiürítésben. Ott szerzett tapasztalatai azonban egyáltalán nem tették alkalmassá arra, hogy elvégezze fegyverszállítmányaink megtervezését.

Arnie Hall népszerű volt a Különleges Műveletek Csoportjában, a félkatonai akciók szakértőjének tartották. Úgy tizenöt centivel lehetett nálam alacsonyabb, de fantasztikusan széles válla, hatalmas mellkasa félelmetes fizikai erőre vallott. Széles vállából szinte átmenet nélkül nőtt ki kicsi kerek feje. Rövidre nyírt haja még fél centiméter se volt, arca pedig kicsinek és kifejezéstelennek tűnt. Először egy továbbképző tanfolyamon találkoztam vele 1972-ben a „Farm"-on Camp Perryben (Virginia), a CIA kiképzőbázisán. A foglalkozásokon mindig úgy jelent meg, hogy mindenki előtt nyilvánvaló legyen félkatonai szerepköre: csizmát viselt és félméteres dzsungelkés volt nála, amit előadások közben fenőkövön élesítgetett. Egy autóra kerültünk, és hamarosan kiderült, hogy mindez csak látszat, mert Philadelphiában nőtt fel és a gyalogságnak még csak a közelében sem járt. Észjárása humorosan furcsa volt, időnként egymondatos közlésekkel lepett meg bennünket: „Adjatok ide egy C–4-est és mindjárt nem lesz ott az a teherautó az utunkban." vagy: „Ha

megint ez a nagydumájú ürge tart előadást, egy kis rézszulfátot teszek a fiókjába."

Amikor a tengerészgyalogos őrnagyot elhelyezték tőlünk, Arnie és az Afrikai Osztály egyik hadtáptisztje alkotott egy teamet. Elneveztük őket Price-nak és Pride-nak. Ők végezték a légi fegyverszállítmányok tervezését. Egyikük sem járt még Afrikában, de egy idő után Price és Pride egészen jól beletanultak abba a feladatba, hogyan töltsék meg az egymás után indított C–141-eseket lőszerrel.

Van valami a közelgő hétvégében, ami mindig lázba hozza a döntéshozókat. Pénteken késő délután határoztuk el, hogy útnak indítanak ismét egy szállítmányt. Price-re és Pride-ra nehéz feladat várt. Zsörtölődve bár, de addig firkálgattak és számolgattak, amíg a hadtáphivatal átvette és továbbítani tudta a szállítandó anyagot a légierőhöz.

„Miért nem teszünk be néhány 45-ös kaliberű pisztolyt?" – viccelődött egyikük. „Harcban ugyan semmi hasznukat nem vehetik de olcsón be tudjuk szerezni. Nem kéne egymillió sorozat 30 kaliberű lőszer? Mennyi lehet a súlya? Nézze meg már valaki, mennyi a súlya a 30 kaliberes lőszernek?"

Potts még ennél is kevesebbet tudott a gyalogsági fegyverekről és lőszerről. Módszere abból állt, hogy gyorsan megnézte a „Jane-féle fegyverrendszerek" katalógusát, és hosszasan vitatkozott arról, mi az egyik fajta rakéta előnye a másikkal szemben.

Az eredményen meg is látszott ez az amatőr munka. Szállítottunk Angolába 622 darab aknavetőt, rakétát és gépfegyvert; 4210 páncéltörő rakétát és 20 986 puskát, bár az UNITA-nak és az FNLA-nak együttvéve sem volt 10 000-nél több katonája. A legtöbb puska a második világháborúból megmaradt elavult félautomata volt, nyomába se ért az AK-géppisztolynak, amiket az MPLA kapott.

Persze ezek a puskák sok pénzbe kerültek. Bár tudtuk, hogy a 40-es Bizottság elegendő összeget hagyott jóvá, több hónapig tartott, míg olyan megfelelő pénzügyi szakértőt szereztünk, aki meg tudta mondani, hol állunk a pénzzel. Addig, ha pénzügyi problémáink támadtak, Potts egyszerűen elővette a tollát, egy

jegyzettömbön összeadott és kivont, visszagondolt arra, hogy mennyi volt az előző heti összeg, kutatott az íróasztalán levő papírok között, hogy ellenőrizte az adatokat. Ha ő nem volt bent, ugyanezt Bantam, vagy én, vagy valaki más végezte el. Elméletben a pénzügyeket az Afrikai Osztály kisegítő részlegének tisztviselői intézték, de a napi munka túlterhelte őket, és eseti megbízások időnként elszólították némelyiküket.

Valahányszor újabb segítséget kértünk pénzügyekben, az ellátás főnöke széttárta karját, és bíztatott bennünket: „Ne izguljatok a pénz miatt. Ha pénzre van szükségetek, majd én elintézem, hogy kapjatok." Ez persze nem sokat lendített előre a fegyvertranszportok megtervezésében, vagy egy zsoldosprogram költségvetésének elkészítésében.

Carl Bantam idővel a legjobb amatőr pénzügyi szakértőnkké fejlődött. Hozzá fordultunk, ha valamit gyorsan ki akartunk szállíttatni. Segítségének persze ára volt: végig kellett hallgatnunk fejtegetéseit az Afrikai Osztály hozzá nem értéséről.

Bantam egyébként is elégedetlenkedett a dolgok alakulásával. Komoly fenntartásai voltak az angolai beavatkozást illetően, és nem értett egyet azzal, ahogy Potts az ügyeket irányította. Nehéz helyzetben volt, mint helyettes főnök, ha megpróbált valamiben dönteni, biztos, hogy Potts az ellenkezőjét határozta el; ha táviratot fogalmazott, Potts ugyanúgy átírta, mintha kezdő tiszt lett volna.

Harciasabb kedvében Bantam nekilátott, hogy kimódolja, hogyan lehetne a programot úgy átalakítani, hogy gyorsan és eredményesen *megnyerjük* az angolai háborút. Egyik tervét a Műveletek Igazgatóságához intézett memorandumában vázolta, és ebben azt javasolta, hogy vessük be a repülőgép-fedélzeti géppuskákat, amelyeket eredményesen alkalmaztak tömeges kommunista támadások szétverésére Vietnamban. Ezeket a C–47 repülőgépekre szerelt fegyvereket Vietnamban úgy hívták, hogy a „Puff, a varázsló sárkány". Egy-egy gépen féltucat Gatling-puska volt, amelyeket úgy állítottak be, hogy egyszerre tudtak célozni és tüzelni, percenként nyolcezer lövedéket záporoztak akkora területre, mint egy futballpálya. Tizenöt centi-

méterenként fúródott be egy-egy golyó a talajba. Ahogy ez a dübörgő fegyverrendszer köröz a csatatér fölött, az ólomzápor úgy forog ide-oda, mint egy gyilkos kerti locsolótömlőből a vízsugár, és elpusztít minden élőlényt. Ennek egy fejlettebb változata a C–130-asról működik, de az 15 millió dollárba kerül, tehát az IAFEATURE céljaira drága volt. A C–47-eseken levő géppuskarendszer ára 200 ezer dollár, tehát belefért volna a költségvetésünkbe. Nem kétséges, hogy ha két ilyen rendszert bevetünk 1975. augusztus, szeptember és október folyamán, teljesen meg lehetett volna törni az MPLA erejét. De augusztusban Potts és a CIA igazgatója elvetette Carl javaslatát, mert még mindig a 40-es Bizottság elgondolása alapján álltak, amely nem hatalmazta fel a CIA-t, hogy a győzelem módszereit dolgozza ki.

Bantamnak volt egy másik ötlete is a könnyű győzelem biztosítására. A terv – fedőnevén IASALACIOUS – úgy szólt, hogy néhány fontos portugál parancsnokot meg kellene nyerni Luandában, hogy megfelelő fizetségért, mondjuk egymillió dollárért, szervezzenek puccsot válogatott portugál csapatok segítségével. Ezután a portugálok egyoldalú függetlenségi nyilatkozatot adnának ki, és az MPLA-t addig tartanák sakkban, amíg Roberto csapatai nem váltják fel őket. És ezzel biztosítani lehetne az FNLA győzelmét. Az EYES ONLY jelzésű dossziéban szerepelt a CIA rendelkezésére álló összes információ az Angolában levő portugál parancsnokokról.

Más körülmények között, és agilis szervező munkával meg némi szerencsével az IASALACIOUS sikerülhetett volna. A CIA már szervezett hasonló puccsokat. De az IASALACIOUS egyik fogyatékossága az volt, hogy a CIA nem rendelkezett régóta működő szervezettel Luandában. A sikeres puccsokat általában olyan CIA operatív tisztek készítik elő, akik hosszú ideje tartózkodnak az országban, és megfelelő kapcsolatrendszert építettek ki a katonai szervekkel. A másik gyengesége pedig az volt, hogy nem voltak elegen a CIA-nál, – beleértve a luandai kirendeltségvezetőt –, akik igazán hittek volna a tervben. Egy ilyen puccs során a portugál csapatok fegyveres összeütközésbe kerültek

volna az MPLA-hadsereggel, fehérek harcoltak volna feketék ellen, lángra lobbant volna a faji erőszak. Az IASALACIOUS hamvában halt meg.

Az angolai polgárháborúban a propagandamunka épp olyan fontos volt, mint a harc. Erre a feladatra a GS–15 rangú Bubba Sanderst szemelték ki. Alacsony, gyerekarcú, energikus tiszt volt, aki életcéljának tekintette, hogy fékezhetetlen fantáziáját arra használja, hogy kellemetlenségeket okozzon a szovjeteknek Afrika-szerte. Bár Bubba a tervezés és cselvetés kiapadhatatlan forrása volt, sajnos nem rendelkezett tévedhetetlen ítélőképességgel. Részvétele a különítményben nem lesz egyértelmű áldás, gondoltam magamban, emlékezve arra az esetre, amikor 1970. évi szolgálatom idején más CIA-propagandisták postapropaganda-kampányt indítottak Burundiban.

Mint kirendeltségvezetőnek, nekem kellett jóváhagynom a műveletet. Megadtam az engedélyt, amikor a központ azt javasolta, hogy indítsunk postai propagandát, ami kellemetlen helyzetbe hozza a szovjeteket. Feltételeztem, hogy ügyes anyag lesz, és a javasolt formát postázás előtt megmutatják. De sem én, sem más műveleti tiszt nem látta, csak akkor, amikor a főváros, Bujumbura lakóinak postaládáiban megjelentek a plakátok. Kb. 30×40 cm-es fekete és piros színnel nyomott plakátok voltak, egy hatalmas katonai csizma sarkát ábrázolták, amint több száz apró alakot tapos el. A plakát tetején vastagbetűs francia szöveg állt: „A bas Micombero dictateur!" – Le Micomberóval, a diktátorral! Alul a világifjúsági kongresszus emblémája volt látható, amiről köztudott, hogy a szovjetek támogatják. Ez a postai propaganda olyan sikeresnek bizonyult, hogy a szovjet nagykövetet nem sokkal utána felkérték, ne térjen vissza a Szovjetunióban töltött szabadságáról.

Sajnos egy nagy hiba volt az akcióban. A propagandisták helyesen érzékelték, hogy Micombero rendkívül népszerűtlen, kisebbségi kormány élén áll. De amit nem tudtak, vagy szándékosan nem vettek figyelembe, az volt, hogy Micombero és a tömegek közötti szakadás pusztán törzsi eredetű volt. Micombero

és kormányának tagjai az elit watutsi törzshöz tartoztak, akik féltek az elnyomott hutu tömegektől, egy esetleges hutu felkeléstől. A watutsik a plakátot csak úgy értelmezhették, hogy célja hutu aktivisták bujtogatása, akikről köztudott volt, hogy támogatást keresnek forradalmukhoz. A watutsiknak szokásává vált, hogy megelőző intézkedésként időnként leöldöstek jó néhány hutut. 1972-ben, később olyan népirtás folyt, ami a modern idők egyik legbrutálisabb mészárlása volt. A watutsik sokezer hutut gyilkoltak meg, amit az Egyesült Államok és a világ többi országa tétlenül nézett végig. Csak találgatni lehet, mennyire játszott ebben szerepet a CIA meggondolatlan postakampánya.

Most, három évvel a tömegmészárlás után, Bubbát a fedett akciók osztályán találtam. Figyelmesen dolgozott olyan propagandaanyagokon, amelyeknek az volt a céljuk, hogy nyilvánosságra hozzák; a Szovjetunió támogatja az MPLA-t Angolában. A szovjetek ragyogó célpontnak tűntek neki azzal, hogy fegyvereket szállítottak a polgárháborúhoz. Éppen Román, és Kinshasán keresztül Lusakába készült, ahol beindítja a propagandagépezetet.

„Kulcsszerepe lesz a negyedik angolai erőnek" – közölte velem a fedett akciók osztályán levő irodájában, a D épületszárnyon. „Meg kell szerveznünk a negyedik felszabadító frontot, amely meghirdeti az összes erők koalícióját, és leleplezi a szovjet fegyverszállításokat."

„Honnan szerezzük az embereket ehhez a fronthoz?"

„A száműzetésben élő angolaiak közül, az itt rekedt diákokból. Sok ilyen van az Egyesült Államokban. Elnevezzük őket Angolai Népi Frontnak."

„Bubba, ha olyanokat akarsz felhasználni, akik itt tanulnak Amerikában, mindenki tudja majd, hogy ez a *mi* frontunk. Senki sem hallgat majd rájuk, csak azok, akik baráti viszonyban vannak velünk."

„Találunk majd néhányat Európában is. Nem tudják majd, hogy az Egyesült Államok benne van. Azt hiszik, hogy gazdag portugál menekültek pénzelik őket. És találunk olyan angolaia-

kat, akik igazán hisznek a békés megoldásban; működhetnek Spanyolországból vagy Brazíliából. Meg tudnád szerezni olyan portugálok nevét, akik segítségünkre lehetnek?"

Megígértem, hogy megkérdezem a lisszaboni kirendeltséget és a Portugál Különítményt.

„Semmi gond – mondta – igénybe vehetjük Rodriguezt vagy Jimmy Manust. Egész nap McLeanben ülnek, semmi dolguk. Aztán ott van Bryan Cassidy New Yorkban. Remekelt, amikor az iraki kurdokkal voltunk elfoglalva. És vissza kell hoznunk Ray Chilest Rómából . . . legalább egy pár hónapra. Nagyszerű az ilyen munkában." Rodriguez, Manus és Cassidy írók voltak, akik azzal egészítették ki a jövedelmüket, hogy félállásban elszerződtek a CIA-hoz. Ray Chiles GS–14 rangú tisztként, a fedett akciók tervezésében szerzett tapasztalatot.

„És mindnyájukat a negyedik front céljaira akarod felhasználni?"

„Nem, nem. Rá kell bírnunk az FNLA-t, nyilatkozzon a sajtónak Kinshasában, és az UNITA-t, hogy működjön együtt a lusakai újsággal. Mindkét helyen vannak olyan újságírók, akik a zsebünkben vannak. Nem valószínű, hogy Mobutunak vagy Kaundának kifogása lesz az ellen, ha cikkeket helyezünk el lapjainkban. Ügynökeink segítségével aztán ezeket a cikkeket átveszi a nemzetközi sajtó. Ehhez szükségünk lesz tisztjeinkre Kinshasában, Lusakában, Londonban, Portugáliában, New Yorkban . . ."

Mosolyogva hátradőlt székében. „Már látom, ez is olyan PSYCH-művelet lesz, amit élvezni fogok. Elnevezzük IAPHŐNIX-nek. Tudod, a főnix az a madár, amelyik elégeti magát, de újra meg újra feltámad hamvaiból, – mint az FNLA, amely megújul vereségei után . . . IAPHŐNIX, szerintem nagyon jól hangzik!"

Hitetlenkedve meredtem rá. Phőnix volt a fedőneve a CIA vietnami terrorista programjának. Még a Hivatal is beismerte, hogy tobb mint húszezer embert öltek meg a Phőnix-programban. A vietnami kormány ennek a dupláját mondta. A programot maga Colby tervezte és vezette. Akkor még nem ő volt az

igazgató. 1975 tavaszán számot kellett adnia róla a kongresszusnak, és az egész ügyet részletesen tárgyalta a sajtó is.

Bubba szemmel láthatólag nem hallott a Phőnix-programról. Egy pillanatra zavarba jött, de azután felderült az arca: „Jó, akkor nevezzük el IACADENCE-nek." Otthagytam.

Szombaton, augusztus 2-án délután Carl Bantam bejött hozzám, hogy elmondja, találtak még valakit a különítménybe. Látszott rajta, hogy örül a dolognak. „Paul Fosterről van szó" – közölte. „Foster valóban remek. GS–13 rangú és 34 éves. Együtt dolgoztam vele a Laoszi Különítményben, és öt évig kint volt Laoszban. Remekül érti a dolgát. Eredetileg őt akartuk megszerezni az angolai különítmény vezetőjének, de a Kelet-ázsiai Osztály nem akarta elengedni. Nelson akkor visszakozott is, de most meggondolta magát, és megkapjuk Fostert!"

Ilyesmi rendszeres a CIA belső politikájában. Nelson nyilván azért változtatta meg az álláspontját, hogy megmutassa, ő írja a Kelet-ázsiai Osztály vezetőjének a minősítését, és nem fordítva.

Carl egy pillanatra az arcomat fürkészte. „Foster és te a különítmény társvezetői lesztek. Cserélgetünk benneteket. Váltani fogjátok egymást a helyszínen. Vagy, mivel te jól ismered Kinshasát, Foster meg nős, lehet, hogy téged küldünk ki Kinshasába, és ő itthon vezeti a különítményt. Szerintem ez így nagyon jó lesz. Elnézést . . ." Telefonon keresték, és amíg ő beszélt, én megpróbáltam megemészteni a hallottakat.

Bevált gyakorlat a CIA-nál, hogy a magasabb rangú tisztek magukkal viszik a saját embereiket, amikor egyik osztályról a másikra helyezik őket át, és persze jó helyre osztják be őket. Ez viszont elkerülhetetlenül azzal jár, hogy az osztály saját tisztjeit mellőzik. Épp elégszer tapasztaltam ilyesmit, de ez volt az első eset, hogy engem érintett. Nyomban el is határoztam, hogy semmi körülmények között nem dolgozom Foster alatt; ha azt akarják, hogy ő legyen a különítményvezető, én más feladatot kérek. Úgyis vannak fenntartásaim az angolai programmal kapcsolatban, gondoltam, és megkönnyítik a dolgom, ha ők kényszerítenek arra, hogy lemondjak. Két vezető? Ez nem

hatékony, nem praktikus, tudtommal erre még nem volt példa. Néztem Carlt, amint telefonált, és vártam, hogy elmondhassam neki a véleményemet. De amikor letette a kagylót, kirohant az irodából a folyosóra, valami olyasmit mormogott, hogy történt valami.

Vasárnap délután 2-ig olvastam a beérkezett táviratokat és iratokat, aztán kocogni indultam a Great Falls Parkba, egy magában álló sziklaképződményhez, amely egy szakadék fölé nyúlik be a Potomac folyótól néhány száz méterre. Gondolkozni akartam a programról, és arról is, ne köszönjek-e le. A feladat kezdett formát ölteni, de a fenntartásaim megmaradtak. A Hivatal, ahogy én láttam, meggondolatlan, nem győzelemre törekvő beavatkozásba kezdett a harmadik világ egy ingoványos területén. Az angolai program kudarcra van ítélve, veszélyeket rejt az Egyesült Államoknak, a CIA-nak, és John Stockwellnek, a különítmény vezetőjének.

Eszembe jutott egyik barátom esete, aki a kubai szekcióban dolgozott, amikor a kubai rendőrség felgöngyölített egy havannai technikai műveletet. Személyi dossziéjába bekerült egy levél, a Miami kirendeltségvezető jóvoltából, ami lehetetlenné tette, hogy barátomat hosszú éveken át előléptessék. Mivel egy ilyen levél egész pályafutása során fekete pontként kísérte volna végig, inkább a korai nyugdíjaztatást választotta, és otthagyta a CIA-t.

Ugyanakkor, nem tagadom, engem is utolért a hivatalnokok funkció utáni vágyakozása. Az állami szolgálatban eltöltött tizenöt év pontosan olyan feladatra tett alkalmassá, mint egy különítmény vezetése. Azzal érveltem magamban, hogy ez a feladat rendkívüli személyes tapasztalatokat is nyújt. Mint a legtöbben, én is csak mások beszámolóiból tudtam, mi történt Vietnamban, és a Disznó-öbölben. Néhány szűk területtől eltekintve, értesüléseim azoktól származtak, akik a jelentéseket írták, és mint a CIA-beosztott, jól tudtam, hogyan torzulnak el a hírek. Nem tudtam, hogyan intézik az ügyeket a politikai szinten Washingtonban. Kint voltam ugyan Vietnambam, de nem vontak be a központ tevékenységébe. Amikor Nkrumah-t megbuktatták

Ghánában, akkor is egy országgal odébb voltam, az Elefántcsontparton. A történetet a bennfentes szemével egy egoista barátom elbeszéléséből tudtam meg, aki akkor accrai kirendeltségvezető volt. Most másképp lesz. Az angolai programban kezdettől fogva részt veszek. Lehetőségem lesz arra, hogy hozzáférjek a legbelső titkokhoz, a háborúról szóló legpontosabb hírekhez. A Közép-Afrikában szerzett személyes tapasztalataim alapján – amelyek harmincéves múltra tekintenek vissza – módomban lesz értékelni, mi történik.

Ha aztán vége lesz, folytathatom a pályámat, vagy lemondhatok, abban a tudatban, hogy valóban megismertem a titkosszolgálatot, de nem akkor hagyom ott, amikor olyan posztra neveznek ki, amikor igazán megérthetem a dolgokat.

Holnap a helyére teszem Fostert és tovább szervezem a különítményt. Visszafordultam az ösvényen, és a szürkületben vágtában futottam fel a dombokra.

Hétfőn fél nyolckor kivettem az Iktatóban az „Afrika Szarva és Közép-Afrika" rekeszből a beérkezett IAFEATURE-táviratokat. Egy óra alatt elolvastam és fontosság szerint csoportosítottam őket. Még egyszer elolvastam azokat, amelyekre hamar kellett válaszolni, vagy amelyek az osztályértekezleten megvitatásra kerülnek, feljegyeztem a fő fedőneveket, neveket, számokat és egyéb adatokat.

Fél kilenckor abbahagytam az olvasást, mert még ott akartam érni Pottsot az irodájában. Fontos volt, hogy a Paul Foster-féle problémát még csírájában elfojtsam, mielőtt Bantam addig ügyeskedik, míg ki nem küldenek Kinshasába, és akkor elvesztem a szorító melletti helyemet ebben a kis háborúban. Ellentámadásom kulcsa Potts hiúsága lesz. Ha úgy érzi, hogy az ő hatáskörébe avatkoznak, meg fogja rendszabályozni Carlt. Előny volt az én javamra, hogy Carl szokatlan megoldást javasolt protezsáltja, Foster érdekében, viszont Potts hajlott arra, hogy a személyi kérdéseket a megszokott módon oldja meg.

Irodájának ajtajához támaszkodva megkérdeztem Pottsot, mi Foster helye a különítményben. Úgy tűnt, Carl még nem járt nála, és Potts gyorsan biztosított, hogy Foster helyettes vezetője

a különítménynek. Amikor távoztam, látszott rajta, hogy valamin elgondolkozott. Tudtam, vigyáznom kell, nehogy akár egy fél lépést is elvétsek a különítmény vezetésében. Afrikai tapasztalataim jelentős előnynek számítanak, ha problémák adódnának Kinshasában.

Ezután Carl Bantam irodája felé indultam. Már éppen el akarta ismételni, hogyan gondolja a mi társvezetői szerepünket, amikor gyorsan közbevágtam. Emlékeztettem arra, hogy komoly afrikai tapasztalatokkal rendelkezem, magasabb a rangom, mint Fosternek. Ha ő és Potts úgy gondolják, hogy én irányítsam a programot, érdekel a dolog. Ha nem, más feladatot fogok kérni. Bantam gondolataiba mélyedt. Eddigi pályája során általában az ő kezében volt az irányítás. Mostanában nem töltött be helyettesi posztot, és most fogta föl először, milyen korlátokkal jár ez. Nem szívesen bár, de engedett. Én leszek a vezető, Foster a helyettes. Bantam már mosolygott, és együtt indultunk a törzsértekezletre. Tudtam még próbálkozni fog, és az ambiciózus Foster, aki a főiroda támogatását élvezi, állandóan azon lesz, hogy fölém kerekedjék. De majd megbirkózom vele. Carllal együtt mentem be az ülésterembe, közben teniszről csevegtünk.

Értekezlet után benyitottam George Costello irodájába, hogy még egy húzással elintézzem Fostert. George még nem ült neki a munkának.

„George, úgy hallom, egy ügyeletes zsenit hoztok át a keletázsiai osztályról. Ő vezeti majd helyettünk a különítményt." George öreg róka volt az Afrikai Osztályon, valószínűleg nem veszi jó néven Foster betolakodását.

„Nos, Potts és Carl egy kicsit bajban vannak . . . Úgy látszik, eredetileg neki ígérték a feladatot, de aztán valami közbejött."

„Semmi probléma – mondtam. – Úgyis van itt sok minden, ami nincs ínyemre. Nem tudom, mennyi tapasztalata van Pottsnak, Carlnak meg a kinshasai emberünknek Afrikában. Vagy Fosternak. Vele új csapattá válik az egész. De tőlem nyugodtan vezetheti a különítményt, én szépen visszamegyek Texasba, és még egy darabig pecázom."

George Costello velem szemben állt, torony termetével fölém magasodott. Vastag ujjával a mellembe bökött.

„Nem mész te sehova. Te vagy a különítmény vezetője. Nagyobb szükségük van rád, mint hiszik. Pottsnak semmiféle afrikai tapasztalata nincs, Carl még a lábát se tette be arra a kontinensre, és St. Martin csak nemrég került ki Kinshasába. És Foster még a térképen se találná meg. Most pedig kopj le és láss munkához."

Szövetségeseink — akiket alig ismerünk

A következő hét folyamán, augusztus 3–9-ig az IAFEATURE kifejlett titkos akcióprogrammá nőtte ki magát. Tájékoztattuk a fő szövetségeseket, Mobutut, Zaire elnökét, Kaundát, Zambia elnökét, Robertót, az FNLA vezetőjét, és Savimbit, az UNITA vezetőjét, biztosítottuk együttműködésüket. Félkatonai és szervező szakértők repültek Kinshasába. A különítmény formát öltött.

Útnak indult a harmadik C–141-es repülőgép. Hosszú munkaüléseken a CIA félkatonai és hadtáptisztjei gondos munkával állították össze a hajóval szállítandó fegyverrakományokat, amelyekben szerepelt 12 darab M–113 lánctalpas kétéltű jármű, hatvan teherautó, húsz pótkocsi, ötezer M–16-os puska, negyvenezer különféle kaliberű puska, több millió lőszer, rakéták, aknavetők, hátrasiklás nélküli lövegek stb. Az American Champion nevű hajó szállította őket, használatáért a haditengerészet 500 000 dolláros számlát nyújtott be a CIA-nak.

Stratégiai és harcászati rádióhálózatot létesítettünk az FNLA részére Angola belsejében. Mobutu szárazföldi és légi ereje két gyalogsági zászlóalj részére elegendő fegyvert és kilenc Panhard páncélozott harckocsit szállított az FNLA ambrizi bázisára, hetven mérföldnyire Luandától északra.

Dick Clark szenátort, a szenátus Külügyi Bizottságának elnökét és egyik fő munkatársát, Dick Moose-t, Colby tájékoztatta egy nappal azelőtt, hogy ténymegállapító útra indultak Közép–Afrikába. A CIA folyamatosan tájékoztatta a kongresszusi bizottságokat az angolai programról. Augusztus 8-án újabb 40-es bizottsági ülést tartottak.

Az angolai helyzet gyorsan romlott. A tizenöt tartományból tizenkettőt az MPLA ellenőrzött, és lendülete fokozódott. A luandai rádióállomás MPLA-propagandát harsogott. Az FNLA

kísérletet tett arra, hogy támadást indítson. Roberto és Mobutu elnök állandó kérésekkel jelentkeztek a kinshasai kirendeltségnél. A kinshasai, lusakai és luandai kirendeltségek igényekkel és jelentésekkel bombázták a központot.

Minden CIA-tevékenység, még a legszokványosabb is, táviratként vagy emlékeztetőként papírra van fektetve. Az angolai program papíráradata félelmetes volt. Egyikünk sem látott még ennyi elsőrendű fontosságú, az igazgatónak, a külügyminisztériumnak, a hadügyminisztériumnak és a 40-es Bizottságnak szóló táviratot, memorandumot. Érkezett egy távirat Angolából, sürgős választ kérve, de nyomában máris ott volt egy másik, amivel még előbb kellett foglalkozni, majd egy harmadik. A táviratrendszer sokkal gyorsabban működött, mint mi, és ez sokszor el is keserített. Azonban újra meg kellett állapítanom, hogy nagyszerű a CIA egész világot átszövő távközlési rendszere, amely egész vérkeringését biztosítja.

A távirati üzenetek a világ minden részén megtalálható rádiórelé-állomásokon keresztül érkeznek a CIA központi épületébe. A táviratokat olyan kóddal rejtjelzik, amelyről a CIA reméli, hogy a szovjetek nem tudják megfejteni. A külföldi rádióállomásokon levő gépek a szöveget automatikusan kódolják, amit a központ első emeletén levő számítógépek dekódolnak. A rejtjelző gépeket a kezelők billentyűkkel beütött jelek segítségével irányítják. A beérkező táviratokat automatikusan lemásolják, némelyiket több száz példányban, másokat csak egy vagy két példányban, besorolásuk szerint. A központon belül a táviratok csőpostán jutnak el az osztályok iktatóiba, ott gyorsan megnézik a jelzést, amiből kiderül, hogy melyik alosztályhoz kell küldeni intézkedésre. Ezután a táviratokat vertikális iratgyűjtőbe teszik, majd az alosztályok titkárnői értük jönnek. Az alosztályokon szétosztják őket az illetékes referensek között, és ha a távirat olyan, hogy az alosztályon belül többeket is érdekel, egy példányt kifüggesztenek az olvasótáblára.

Ez a rendszer lélegzetelállító gyorsasággal működik. A VILÁM (FLASH) vagy kritikus (CRITIC) jelzésű táviratok a megfelelő számítógépeken és vonalakon elsőbbséget élveznek

minden más jelzésű távirattal szemben. Egy kirendeltségvezető a világ bármelyik sarkából hét perc alatt jelenthet válságot vagy katasztrófát az osztályvezetőnek – nem tart tovább, mint a szöveg megfogalmazása. Az „azonnali" (IMMEDIATE) jelzésű táviratokat általában egy vagy két óra alatt kézbesítik, az „elsőbbségi" (PRIORITY) jelzésűeket hat óra alatt, és a „rutin" (ROUTINE) jelzésűeket tizenkettőtől huszonnégy óráig terjedő idő alatt, attól függően mekkora az egyéb táviratforgalom.

A távirat-továbbítási rendszer technikai csodái mellett nem szabad megfeledkezni arról, hogy a technikai eszközöket emberek kezelik, akik hibázhatnak. A CIA-tisztek tudják, milyen biztonsági balesetek fordulhatnak elő az ember irányította tevékenységekben a folyamat mindkét végén, a titkos anyagok selejtezésekor, az irodák és páncélszekrények őrzésében, és abban is, mennyire gondosak és diszkrétek azok a személyek, akik tudnak a táviratokról és azokról a műveletekről, amelyekről szólnak.

Az olvasótábla például könnyen válhat a távirati rendszer biztonságának gyenge pontjává, ha az alosztály felelős titkárnője gondatlan. Amikor kezdő tisztként beosztottak az egyik alosztályra, „azonnali" jelzésű táviratok és üzenetek naponta érkeztek egy afrikai állomásról, ahol megpróbáltak beszervezni egy szovjet állampolgárt. A kirendeltségvezető rávette egy amerikai üzletember fiatal feleségét, hogy kezdjen flörtölni egy szovjet diplomatával, akivel koktélokon és más társasági rendezvényeken találkozott. A kirendeltségvezető, aki némi írói vénával és dráma iránti érzékkel rendelkezett, teljes részletességgel írta meg a jelentésekben, hogy reagál a szovjet diplomata, hogyan válik a fiatalasszony viselkedése egyre kétértelműbbé, ahogy gyakrabban találkoztak, és hogyan viselkedett az egyre dühösebb férj. Heteken át szenzációs olvasmány volt ez, az alosztályvezető titkárnője ezt tárgyalta a pikáns történetekre fogékonyak vidám seregével, akik a központ minden részéből odatódultak, hogy olvassák a legfrissebb epizódokat. A GS–15 rangban levő jovális alosztályvezető, aki még sosem szolgált tengerentúli műveletben, élvezte, hogy alosztálya az érdeklődés középpontjába ke-

rült. Az ajtóban állt, és olyan szívélyesen fogadta a látogatókat, mintha fogadást adna.

Ahogy az események tovább peregtek, nyilvánvalóvá vált, hogy a szovjet diplomata nem szervezhető be. A CIA ottani tisztjei tehetetlenségükben elhatározták, hogy elrabolják. Egy kis kunyhóban tartották fogva a fővárostól néhány mérföldre azzal a szándékkal, hogy valahogy kijuttatják az országból. De a férfinak sikerült megszöknie amerikai őrzőjétől, egy arra járó afrikaitól elvette a kerékpárját és azon menekült a főváros felé. Az amerikainak éppen akkor nem volt ott az autója, de szerzett egy másik kerékpárt, és üldözőbe vette. A szovjet diplomata azonban „megnyerte a versenyt" és sértetlenül visszaért a szovjet nagykövetségre. Biztonsági okokból nemsokára hazautazott Moszkvába. Néhány hónap múlva megtudtuk, hogy az amerikai pár házassága megromlott. De addigra a referatúrán kívül már senki sem olvasta a központban az erről szóló híreket, már senkit sem érdekeltek. Senki sem bánta, ami történt.

Az évek során a CIA egy speciális „kábel-nyelvet" fejlesztett ki, eredetileg a hírforgalom gyorsítása céljából. Korábban ugyanis a helyszínen szolgálatot teljesítő távírásznak külön-külön kellett minden egyes táviratot egy rejtjelző könyv segítségével megoldania. A modern gépek komputer gyorsasággal működnek, már nem okoz időveszteséget a hosszabb szöveg, de azért a „kábel-nyelvet" a titkosszolgálatok újoncainak meg kell tanulniuk, a fedőnevek és a távirati jelzések furcsa szókincsével együtt.

Minden távirat átolvasás és szerkesztés céljából több kézen megy át, alulról felfelé, végül az osztályvezetőhöz kerül, aki engedélyezi a továbbítását. A CIA-nál nem szerepel a távirat szerzőjének neve, minden távirat „az igazgatótól" aláírással megy ki.

Egy különösen fontos műveleti táviratunk az volt, amit „azonnali" jelzéssel a luandai CIA-kirendeltség vezetőjének küldtünk augusztus 7-én. A távirat arra utasította, hogy tájékoztassa a főkonzult, GPSWISH-t, az IAFEATURE-programról. Ezzel egyidejűleg üzenetet küldött a külügyminisztérium a speciális

ROGER-csatornán keresztül, amelyen kizárólag a CIA-val kapcsolatos titkos üzeneteket továbbítják. Ebben tudatták GPSWISH-sel, hogy fontos tájékoztatást fog kapni a CIA-kirendeltség vezetőjétől. Ebből SWISH azt is megtudja, hogy a külügyminisztérium jóváhagyta az angolai programot, viszont a külügyminisztérium washingtoni és luandai hírközlői nem szereznek tudomást a részletekről.

Potts és Bantam többször is átfogalmazta a táviratot, míg megfelelőnek nem találták. A tájékoztatásból GPSWISH értesülni fog, hogy Angolában félkatonai program indult meg a 40-es Bizottság és az Egyesült Államok kormánya legfelső szintjének jóváhagyásával, és hogy a program rendkívül kényes. Washingtonon kívül a kormánytisztviselők közül kizárólag az (ideiglenesen) Kinshasában tartózkodó Sheldon Vance nagykövetet, és Wilkowski lusakai nagykövetet tájékoztatják még. A programban részt vesz továbbá Zaire és Zambia elnöke, Mobutu és Kaunda. A távirat idáig igazat írt, ezután azonban már nem teljesen őszintén ismertette a programot, hogy enyhítse a dolgot GPSWISH szemében.

Azt is közölték a programból, hogy támogatja Robertót és Savimbit, de csak azért, hogy elősegítsék az angolai kérdés békés megoldását. Pénzzel segítik Robertót, Savimbit és Mobutut, de hadianyagot a CIA közvetlenül nem küld az angolai csoportoknak. A művelet pótolja azokat a fegyvereket, amelyeket Mobutu hadserege ad el Robertónak, és Mobutuval megállapodtak abban, hogy a CIA-tól nem megy fegyver közvetlenül Angolába.

Mindez jól illusztrálja a CIA készségességét, hogy becsapjon egy fontos külügyminisztériumi tisztviselőt olyan háború sújtotta helyen, ahol ráadásul ellenségeink, ez esetben az MPLA, van fölényben. Felesleges hangsúlyozni, hogy a fegyverek nem a békés megoldást segítik elő, hanem csak jobban szítják a véres konfliktust. És nem fegyverek pótlásáról volt szó. Az első, júliusban elindított repülőgép-szállítmányoktól kezdve a háború alatt mindvégig CIA-tisztek felügyelete mellett folyt a fegyverek szállítása közvetlenül Angola részére.

A második hét végén, tíz nappal azután, hogy visszaérkeztem

Texasból, a különítményt elhelyezték egy „trezorozott" kicsi irodában, amit reteszzárakkal és elektronikus szenzorok kombinációjával tettek biztonságossá. A biztonsági rendszert éjszakára bekapcsolták. Illetéktelenek behatolása, vagy akár csak a legcsekélyebb mozgás, mint egy darab papír leesése, működésbe hozza a biztonsági irodában elhelyezett riasztóberendezést. A következők voltak a beosztottjaim a különítményben: hét tiszt, két asszisztens és két titkárnő. A tisztek között volt Carl Bantam három pártfogoltja, az egyik nyelvtudása koreai, a másiké japán volt és egyiküknek sem voltak ismeretei Afrikáról. Kiváltságos helyzetét az egyik azzal is demonstrálta, hogy hivatalos órák szerint dolgozott, tízre járt be és öt körül hazament – jelezve, hogy „pártfogást" élvez. A másik órákig képes volt azzal foglalkozni, hogy megtömte pipáját, a dohányt lenyomkodta, majd rágyújtott. Szívesen társalgott bárkivel, aki arra járt. A harmadik Laurához és a többiekhez csatlakozva belevetette magát a különítmény munkájába, korán jártak és későig maradtak és eredményes munkát végeztek. Nekik köszönhető, hogy a különítmény működőképes volt és idővel valóban hatékony munkát végzett.

Ahogy jobban kiismertem már magam az angolai ügyekben, rájöttem egy komoly problémára. A program kiáltó gyengesége volt, hogy alig rendelkeztünk információval szövetségeseinkről és Angola belsejéről. Komoly titkos akciót szerveztünk két angolai felszabadító mozgalom támogatására, amelyekről csak kevés megbízható értesülésünk volt. Amit az FNLA-ról tudtunk, annak nagy része Robertótól származott, nagylelkűségünk fő élvezőjétől, aki természetszerűleg eltúlozta és torzította a tényeket, hogy megtartsa támogatásunkat. Még kevesebbet tudtunk Savimbiről és az UNITA-ról. Ezt a hiányosságot úgy akartam pótolni, hogy kiküldök valakit a gerillák bázistáboraiba, Angola belsejébe. Első számú jelöltem a feladatra én magam voltam. Augusztus 8-án, pénteken, a 40-es Bizottság ülést tartott, ahol a fő téma Angola volt. Az előző napot lázas munkában töltöttük. Részletes táblázatokat és kimutatásokat készítettünk Colby részére, akinek az lesz a feladata, hogy ismertesse a program eddigi előrehaladását. Órákon át dolgoztunk Potts irodájában, ahol

egyszerűsített, de hangsúlyos ismertetőt állítottunk össze, és gondosan fogalmazott mondatokban igyekeztünk minél pozitívabban tálalni a témát. Minden kimutatás formáját először maga Potts vázolta fel kézzel egy lapra, az üresen hagyott helyekre mi írtuk be a megfelelő adatokat. A grafikonokat először egy 20×30 cm-es lapra gépelték le, aztán átvitték a grafikusokhoz, ahol tökéletesítették az elrendezést, és vagy kézzel vagy fotónagyítással 75×100 cm-es íveket készítettek, amelyeket aztán plakátlapra ragasztottak. Keserves, idegölő munka volt. Valahányszor egy grafikon már majdnem végső formában készen volt Potts átírta, vagy az elrendezést változtatta meg, és kezdhettük elölről.

Így telt az egész nap, este tízig. Potts ötször-hatszor is módosította saját elképzeléseit. Amikor végre úgy látszott, hogy elégedett én is úgy éreztem, hogy sikerült jól bemutatnunk az eddig végzetteket. Az egyik grafikon eltérő színekkel ábrázolta a három mozgalom csapatainak becsült erejét: MPLA: 20 000 fő; FNLA: 15 000 fő, ebből 2500 támadja Caxitót; UNITA: 4000 fő, az FNLA-val tartó fehér angolai: 20 fő. Roberto többször is állította, hogy 30 000 főnyi erővel rendelkezik, de mi ezt a számot önkényesen felére csökkentettük, mert egyikünk sem hitt neki. Mindenesetre Roberto vereségei miatt jobban is hangzott a kisebb szám. Colbynak majd el kell magyaráznia, hogy nincsenek pontos adataink az MPLA-csapatok erejéről. Az „eredmények" táblát két részre osztottuk, „katonai" és „politikai" részre. Olyan mondatok szerepeltek benne, hogy „Rávettük Mobutut, küldjön 9 Panhardot és két zászlóalj számára fegyvert az FNLA-nak", és „Három repülőrakomány fegyver leszállítva Kinshasába". Colby a nagyobb nyomaték kedvéért elmondja, hogy a C–141-esek mennyi rakományt vittek. A „politikai" címszó alatt ilyen tételek szerepeltek: „Felhívtuk a világ figyelmét a szovjet fegyverszállításokra", „Bevontuk Mobutut és Kaundát". Egy másik grafikon a 14 millió dolláros költségvetést részletezte. Szerepeltettünk egy tetszetős kis angolai térképet is, ezen Colby megmutatja a bizottsági tagoknak, hol van Luanda, Caxito és Ambriz. Mellékeltünk egy tájékoztatót a vonatkozó részletekkel

Colby számára. Biztos, hogy egy hasonlóan gondolkodó bizottság előtt Colby jól fog szerepelni; Potts ott lesz mellette, hogy segítse.

Az ülés napján Potts már korán bent volt. A garfikonokat a dohányzóasztalhoz és székekhez támasztva felállítottam, hogy megnézhesse. Potts hosszasan végignézte mindegyiket. Közben én is nagy tetszéssel szemléltem őket. Potts viszont úgy döntött, hogy megváltoztat egy sort az „Eredmények" című táblán. Ráadásul észrevett egy elütést. „Ezt nem írhatjuk így", jelentette ki. „Így nem hangzik jól. Azt hittem, megmondtam magának . . ."

„De uram, most már semmit se tehetünk. Az ülés fél tízkor kezdődik, Colby kocsija kilenckor indul, és most negyed kilenc van."

„De így nem lehet ezeket használni! Vigye le őket a grafikusokhoz, javítsák ki valahogyan!"

„Most már képtelenek változtatni rajta, uram. Nincs rá idő . . . Nyolc órába telt, amíg elkészültek vele."

„Mindig találnak valami megoldást. Menjen! Siessen!"

Történelmi esemény, amikor a CIA igazgatója a 40-es Bizottságot tájékoztatja. Döntések születnek, hadseregek mozdulnak meg, emberek pusztulnak el. Colby higgadt lesz, hatásosan beszél, mint aki mindent tud Angoláról és Közép-Afrikáról. Nem mutathat be olyan grafikont, amelyben nyomdahiba van. Minden tevékenysége közül a hivatal olyankor a leglelkiismeretesebb és precízebb, amikor memorandumokat, feljegyzéseket, grafikonokat és tájékoztatókat készít a Fehér Ház vagy a kongresszus részére. Egyetlen művelet sem hozza annyira lázba a központot és nem készteti olyan buzgalomra, mint az a bejelentés, hogy anyagot kell készíteni az igazgatónak vagy a 40-es Bizottságnak. A papírok, ahogy egyre feljebb áramlanak a parancsláncolat fokain, az utolsó betűig tökéletesek, kifogástalanul gépeltek és a washingtoni bürokrácia legszebb angolságával fogalmazottak.

A „G" épületszárny irányában elrohantam az északkeleti bejárat mellett, és egyszerre éles rendőrsípszót és kiáltozást hallottam: „Uram. . . uram . . . Álljon meg . . ÁLLJ!"

Azonnal megálltam. Egy női őr rohant felém, keze pisztolyán volt.

„Hová megy?" – kiáltott rám.

„Az igazgatóhoz kell vinnem ezeket, a lehető leggyorsabban."

„Az igazgatói irodához nem erre kell menni."

„Tudom, de először le kell vinnem ezeket a grafikusokhoz."

„Jöjjön az asztalomhoz. Fel kell írnom a nevét, a jelvénye számát és ki kell itt léptetnem. Nem szaladgálhat ebben az épületben."

„John Stockwell vagyok, számom HW469. Hívja fel az Afrikai Osztály vezetőjét, ha akarja, de én máris megyek tovább!"

Megfordultam és nekiiramodtam, nem törődve azzal, hogy utánam kiált. Furcsa érzés volt, hogy fegyveres őr elől szaladok, még ha CIA-s is. Lehet, hogy segítségért megy és üldözőbe vesz?

Pottsnak persze igaza volt. A grafikai osztály számára nem volt lehetetlen. Kilencre kijavították a grafikonokat, és én átadtam őket az igazgatói irodában a hetedik emeleten, épp amikor Colby kilépett és csatlakozott a liftnél rá váró Pottshoz. Colby két civil ruhás testőre hirtelen felém fordult, amint odarohantam és átadtam az egész anyagot tartalmazó táskát Pottsnak. Az egyik őr beszállt a liftbe Colbyval és Pottsszal. Megállás nélkül mentek az alagsorig, ott egy másik őr várt rájuk, aztán beszálltak egy nem feltűnő, barna, négyajtós Plymouth autóba, és a Fehér Házba hajtattak. Visszamentem az Afrikai Osztályra, a reggeli táviratokhoz.

Szinte abban a percben hívatott Bantan. Magán kívül volt, dühöngve rakosgatta a papírokat az asztalán. Becsuktam magam mögött az ajtót.

„Láttad már ezt?"

Egy távirat volt Kinshasából, azt javasolták benne, hogy amerikaiakból álló tizenöt CIA megfigyelőcsoportot helyezzünk el Angola belsejében a kulcsfontosságú helyekre. Azzal indokolták, hogy ez az egyetlen módja, hogy a program sikeréhez szükséges hírszerzést és irányítást megszerezzük. Ismertették, milyen repülőgépekre, rádióberendezésre, hadtápellátásra lesz szükség a csoportok ott-tartózkodásához.

„Itt van! Ugyanaz, mint Vietnamban, Laoszban, Kambodzsában. Most ötven amerikai, jövő hónapban száz, és jövő évben ötvenezer."

Tehetetlenül néztem rá. Mit mondhattam erre?

„Teljesen St. Martinra vall!" – Carl majd szétrobbant. „Csak menni fejjel előre . . ."

St. Martin sokáig a kelet-ázsiai osztályon volt, az afrikai osztályra Larry Devlin vitte át, korábban együtt dolgoztak a laoszi programon. „St. Martin mindig ilyen volt – folytatta Carl. – Neki köszönhettem, hogy majdnem bezárták a saigoni irodámat 1962-ben. Úgy történt, hogy jóváhagytuk nyolcezer dollár kifizetését a Montagnard-programban, és St. Martinnak kellett átadnia a pénzt. Én odaadtam neki a készpénzt, ő el is indult kocsival, de valahol Dalat felé egy vietnami ezredesnek adta át a pénzt egy másik művelet céljaira. Az egészet! Aztán visszafordult, visszajött Saigonba, a kasszához ment, kivette az összes USA-dollárunkat az utolsó fillérig, és odaadta a Montagnardóknak. Két hétre be is zárták az irodámat, amíg a könyvelők elvégezték a vizsgálatot."

„És mi történt?"

Bantam elmélázva nézett maga elé. „Meggyőzött bennünket, hogy a vietnami ezredes tevékenysége indokolt volt, és neki nem volt ideje jóváhagyást kérni."

Bantam megvonta a vállát, kezdett elpárologni a mérge. „St. Martin öt ízben dolgozott velem. Jó csapatot alkottunk. Én vigyáztam rá, hogy ne a fellegekben járjon, ő néhány jó műveletet hajtott végre. Sok tekintetben St. Martin a legjobb operatív tisztünk. Laoszban, nem is egyszer, amikor lerohantak bennünket és mindenki meg akart lépni, ő vezette vissza a csoportot. Ő és én, Colby meg Nelson . . . szinte együtt nőttünk fel a Kelet-ázsiai Osztályon . . ."

Carl újra a táviratra nézett. „A dologban az a kétségbeejtő, hogy könnyen lehet, hogy Colby és Nelson jóváhagyja ezt. Magam írom meg St. Martinnak, hogy vonja vissza . . . és gondom lesz rá, hogy ki is menjen a táviratom."

Tíz perccel két óra előtt Potts, Carl meg én végigsétáltunk a

folyosón, beszálltunk a liftbe, felmentünk a hetedik emeletre, hogy tájékoztassuk a Műveletek Igazgatóságát. Útközben Potts elmondta, hogy a 40-es Bizottság elrendelte egy hivatalok közötti munkacsoport megalakítását amely figyelemmel kíséri az angolai programot. A külügyminisztérium, a Pentagon és a Fehér Ház felelős beosztású képviselői összeülnek, amilyen gyakran szükséges, hogy ellenőrizzék, hogyan irányítja a CIA a programot. Ez szemmel láthatólag nem tetszett Pottsnak.

„Még az a jó, hogy a CIA elnököl majd" – mondta. – Itt lesz minden ülés . . . nem kell beszaladgálnunk Washingtonba. Ha sikerül jó unalmassá tenni az üléseket, talán nem jönnek el túl gyakran."

Carl hallgatott. Korábbi megjegyzéseiből tudtam, hogy a CIA angolai beavatkozása miatti kételyei egyre nyomasztóbban nehezednek rá.

Nelson irodájában leültünk a hatalmas szoba egyik végében, narancssszínű kárpittal bevont fa karosszékekbe. Nelson otthagyta íróasztalát, közénk ült, nyilván a szorosabb kontaktus kedvéért. Halkan beszélt, de még egy kívülálló is észrevette volna, hogy Nelson a fontos személy. Középtermetű volt. Olyan felépítésű, mint Colby, szemöldöke bozontos, sötét szemüvege mögül, csillogó, barátságos szemmel nézett rám. Hetedik emeleti toronyirodájának egyik fala a keleti oldalon végig üveg volt a parkettől a mennyezetig, túl sok napfényt engedett be ahhoz, hogy kényelmesen lehessen az iratokat olvasni. Az ablakon át látni lehetett a George Washington utat szegélyező terebélyes fákat.

Potts rövid tájékoztatót adott a programról. Carl rosszkedvűen hallgatta, én jegyzeteltem. Potts áttekintette, mit hagytak jóvá, mennyi a költségvetés (még mindig 14 millió dollárnál tartottunk), mennyi fegyvert szállítottunk, mekkorák a csapaterők. Összefoglalva a 40-es Bizottság ülését, amely jóváhagyta a fegyverszállításokat Savimbinek, és elrendelte a hivatalok közötti munkacsoport létrehozását. A 40-es Bizottság megvitatta azt is, hogy szükség lenne külföldi tanácsadók kiküldésére, akik segítenék szövetségeseink afrikai csapatainak szervezését. Potts megemlítette, hogy döntést hoztak arról is, hogy küldeni kell a

CIA előrecsomagolt, külföldi fegyvereket tartalmazó szállítmányaiból.

Nelson figyelt, szemét a dohányzóasztalra szegezte. Amikor Potts befejezte, Carl vette át a szót. „Most jó alkalom volna, hogy eldöntsük, mennyire akarunk menni a részvételünkben. Küldünk valamennyi fegyvert . . . és hagyjuk a többit őrájuk . . ."

Nelson még most sem szólalt meg. Potts vitára készen nézett Carlra. Figyeltem mindhármukat.

Ekkor megszólalt Nelson. „Uraim, ránk bíztak egy feladatot. Ne üljünk most itt kezünket tördelve". Szünetet tartott, éles pillantást vetett ránk sűrű szemöldöke alól.

„Mi legyen a következő lépésünk?" – kérdezte.

Potts hallgatott, gondolkozott. Carl ki akart maradni a dologból.

„Uram – szólaltam meg – meg kellene néznünk, mi van Angola belsejében. Nem tudunk eleget szövetségeseinkről."

„Mi a javaslata?"

„Közvetlen jelentést kell kapnunk Ambrizból, és Savimbi bázisából, Silva Portóból."

Potts szemrehányóan nézett rám. Carl arca még jobban elsötétült. Igyekeztem nem törődni velük, de pillantásuk azért idegesített. Tudtam, Potts nem veszi jó néven, ha egy beosztottja veszi kezébe a kezdeményezést. Carl egy hete hallotta tőlem, milyen fenntartásaim vannak a programról, így az igazgató előtt mutatott lelkesedésem öncélúnak, szinte képmutatónak tűnhetett. De eltökélt szándékom volt, hogy én leszek az, aki felméri a helyzetet Angola belsejében, és itt volt az alkalom, hogy meggyőzzem az igazgatót.

„Olyan emberre van szükségünk, akinek kellő katonai múltja van" – mondta Nelson.

„Igen, uram. És egyúttal olyanra, aki ismeri Afrikát és segíteni tud a program irányításában itthon."

„Úgy tudom, maga Afrikának azon a részén nőtt fel . . . Nem a tengerészgyalogságnál szolgált?"

„De igen, a gyalogságnál voltam felderítő. És voltam Vietnamban."

Elgondolkozva rám nézett, majd ismét le az asztalra. Éreztem, hogy azért mindnyájunkat erősen figyel.

„Javasolom, hogy induljon azonnal Kinshasába, majd onnan Ambrizba és Silva Portóba. Amikor visszaérkezik, készüljön fel arra, hogy jelentést tegyen bárkinek, aki érdeklődik a program iránt Washingtonban." Ez parancs volt.

Gondolatban már a teendőket soroltam magamnak: útlevél, vízumok, oltások, repülőjegy-rendelés, készpénzfelvétel. Táviratban tudatni Kinshasával és Luandával, hogy megyek. A zaire-i követség hétfőig zárva. Legkorábban kedden kaphatom meg a vízumokat, és aznap tudok indulni a PanAm 151-gyel, a „Red-eye Special"-lel a Kennedy-repülőtérről.

Potts magával vitt az irodájába, hogy megbeszéljük a részleteket. Két híradóst viszek magammal, és huszonnégy órás rádió-összeköttetésem lesz Kinshasával. Potts azért aggódott értem, vagy bárkiért, aki az angolai hadszíntérre megy, hogy ha elfognak és vallatnak, esetleg elmondok titkokat. Ezért volt fontos a két híradós és a huszonnégy órás rádiókapcsolat.

Hétfőn déltájban Bill Avery nézett be hozzám. Előző este érkezett Washingtonba Kinshasából, ahol a kirendeltségnek segített az első hajórakomány fegyver átvételében. Halkan beszélt, de volt a hangjában valami kemény személytelenség. Én csak hírből ismertem addig. Tudtam, hogy a különleges Műveletek Csoportjának tapasztalt félkatonai szakértője.

„Épp most jelentettem Pottsnak és Carlnak – kezdte a mondókáját – de úgy gondoltam, jó, ha neked is beszámolok."

Öt nappal azelőtt fogadta őt és St. Martint Mobutu, akivel ismertették a programot. „Mobutu meg volt elégedve. Úgy tűnt, nagyjából erre számított az Egyesült Államoktól, de azért még további dolgokat is kért."

„Mobutu teljesen tönkreteszi Zaire-t – folytatta Avery –, egyszerűen fogalma sincs, hogy kell egy országot vezetni."

A programhoz mindenfélére szükség volt. Egy sor alapvető berendezésre: teherautókra, dzsipekre, ágyúkra, aknavetőkre, páncéltörő fegyverekre, repülőgépekre. Ez még nem valami nagy háború, de mindenki alábecsüli, amire vállalkozunk. Ambriz

Kinshasától hétszáz kilométer, méghozzá rossz utakon. Ha lenne is elég teherautó, nincs elég üzemanyag. Eddig Mobutu légiereje intézte a szállítás nagy részét, de nem várható el tőle, hogy sokáig kockáztassa C–130-asait Angolában. DC–4-esei nem alkalmasak a teljes mennyiség odaszállítására. Mobutu azt kéri, minél előbb vigyünk oda C–130-asokat.

Meg hajókat. Potts épp most adott engedélyt, hogy Avery a tengeren szállítandó fegyverekkel együtt kiküldjön néhány nagy teljesítményű „Swift" őrhajót, ezek részben őrszolgálatot látnának el a Kongó folyó alsó szakaszán, részben támadnák a part menti hajókat Luanda és Cabinda között. (A „Swift" a CIA egyik kedvenc őrhajója. Tizenöt méter hosszú. Használták a Tanganyika-tavon az 1960-as évek kongói műveletei során, továbbá Délkelet-Ázsiában.)

Én is utaztam a Kongó alsó szakaszán többször is, oda-vissza, tengeri szállítóhajókon, amikor még nem volt rendszeres kereskedelmi légi forgalom az Egyesült Államok és Közép-Afrika között. Egy alkalommal az amerikai haditengerészet egy hajóján kétszáz kilométert tettem meg a folyón felfelé Matadiig, ahol a hajózóutat vízesések szakítják meg. Innen villanyvonaton kellett továbbutazni a hegyeken keresztül Kinshasába. A szárazföldi szállítmányok mind ugyanezen az útvonalon mennek ma is. A torkolat közelében a folyó a zaire-i–angolai határ mentén folyik, a hajózóút valójában az angolai területen van, tehát az angolaiak ellenőrzésük alatt tarthatják ezt a fontos kapcsolatot is a külvilággal, akár csak a Benguela vasútvonalat. A hajók és parti gőzösök lanyha forgalmat bonyolítanak az Atlanti-óceán partján; ügynökeink azt jelentették, hogy az MPLA állandóan szállít fegyvert hajókon Brazzaville-Kongóból Luandába. (Az 1960-as évek elején, a függetlenség elnyerésekor. Francia-Kongó is, és Belga-Kongó is a Kongói Köztársaság nevet vette fel. 1971-ben Mobutu a Kinshasa-Kongó elnevezést „Zaire"-ra változtatta.)

„És még valami" – mondta Avery, gondosan keresgélve a szavakat. „A kinshasai kirendeltségen vannak bizonyos problémák. St. Martin energikus, ötletekkel teli, de néha túlságosan magával ragadja a lelkesedés. A központnak kristálytisztán fogal-

mazott táviratokat kell Kinshasába küldenie, hogy ne legyen félreértés. Ha tudod, próbáld meg St. Martint rövid pórázra fogni. Jimmy Bartlettre, a kirendeltség helyettes vezetőjét, úgy lehet építeni, mint a sziklára. Ő segítségedre lesz." Avery azt is javasolta, hagyjuk ki a dologból a kinshasai kirendeltség többi tagját, és alkalmazzunk inkább néhány ideiglenesen szerződött alkalmazottat, akiktől megválhatunk, amikor vége a programnak. Kinshasának azonnali segítségre van szüksége: légi műveleti, szárazföldi, tengerészeti, hadtáp- és pénzügyi tisztekre. Égető szükség van gyalogsági kiképző tisztekre, mert nincs ott senki, aki kezelni tudja az általunk szállított fegyvereket.

„És te – kérdeztem – szívesen mennél vissza?"

„Azt hiszem, igen – mondta komoran. – Jelen pillanatban ez az egyetlen háborúnk."

Másnap reggel útra készen, becsomagolt bőrönddel mentem be dolgozni. Délután egy órakor egy titkárnő vitt ki Nova kocsiján a Dulles repülőtérre. Útközben átadta kopott, fekete diplomata-útlevelemet, a repülőjegyeket és ezerötszáz dollárt.

„Hogyan vette fel a pénzt?" – érdeklődtem, miközben a pénzt számoltam.

„Aláírtam a maga nevét a külügyben."

„Szóval aláíráshamisítás?"

„Örüljön, hogy nem háromezret írtam alá, és nem tartottam meg a többit."

Egy vékony jegyzetfüzetet is átadott, első pillantásra közönséges csekkfüzetnek tűnt. Belül ehető, vízben oldódó rizspapírlapok voltak; ha elfognak, meg kell ennem. Megkérdeztem a titkárnőt, mi a véleménye, mit gondolnak majd angolai vendéglátóim, ha csekkfüzetet veszek elő az angolai hátországban. A kolléganő szórakoztatására egy lapot kitéptem, hosszasan rágtam, míg végre le tudtam nyelni. Mint az OTS (a Technikai Szolgálatok Irodája) sok egyéb találmánya, ez is olyan iskolai játékszer volt, aminek a valóságban nem sok hasznát vehettük. Nem valószínű, hogy egy tiszt pótolhatatlan jegyzeteit olyan papírra írja, ami, ha csak kicsit is érintkezik verejtékkel vagy esővel, azonnal feloldódik. Abban sem nagyon bíztam, hogy a papír

alkalmas arra a célra, amire szánták. Egy alkalommal egy ügynöknek, kiképzés közben, adtam egy ilyen jegyzettömböt. Hogy bemutassam, mire való, kitéptem egy lapot és beledobtam gintonikos poharamba. Egész idő alatt, amíg a foglalkozás folyt, vidáman úszkált a tetején, a folyadéknak a legcsekélyebb hatása sem volt rá.

A tömbhöz mellékeltek egy közönséges külsejű Bic golyóstollat, amit vegytintával impregnáltak. Ha a betét hegyét visszanyomom, titkos üzeneteket írhatok, amelyeket a kinshasai kirendeltségen a megfelelő vegyszerekkel előhívhatnak. Kabátzsebemre tűztem – ez legalább működő golyóstoll.

Amikor az Estern New York-i járatára szálltam, már szinte nem maradt pénzem, ugyanis senki nem intézkedett, hogy kifizessék a tizenhat dobozban levő rádióberendezés feladásának 2300 dolláros költségeit. Így összeadtuk hárman, saját útipénzünkből. De ez sem zavarta meg azt az érzést, ami úrrá lett rajtam, és amit akkor érez az ember, amikor ejtőernyővel kiugrik egy repülőgépből. Mögöttem vannak a felkészülés unalmas órái. Hamarosan újabb kimerítő megpróbáltatások következnek. De ilyenkor csak azt érzed, hogy kinyílt az ejtőernyőd, biztonságban vagy, minden nyugodt, nincs okod izgulni. Az angolai különítmény jónak tűnt, és ez az utazás fenemód érdekesnek ígérkezett.

Végigszundikáltam az utat New Yorkig.

Kinshasa

A jó tiszt munkája elmélyült koncentrációt kíván. A tengerészgyalogsági kiképzőiskolában gyakran hajtogatta a félművelt őrmester: „Alapos felkészüléssel elkerülhető a harmatgyenge eredmény." Alaposan felkészülni gondolatban – csökkenti a CIA-tiszt kockázatát. Tizennégy óráig tartott a repülés a Kennedy Internationalról a kinshasai Ndjili repülőtérig. Ezt az időt arra használtam, hogy magamban felfrissítettem francia társalgási tudásomat, hiszen öt éve nem voltam francia nyelvterületen. Hogy nézne ki, ha úgy állnék Roberto elé, hogy keresgélem a szavakat, mint az útiszótárral utazó turista? Aztán minden idegszálammal Kinshasára és Angolára koncentráltam, felidéztem minden ottani élményemet, embereket, neveket, eseményeket, repülőtereket, éttermeket, hivatalokat, dzsudóklubokat.

Feladatom fontos volt. Tudtam, hogy könnyen felkeltheti a szovjetek, kubaiak, kínaiak észak-koreaiak vagy franciák figyelmét, bár nem valószínű, hogy megakadályozására komolyabb lépést tesznek. A sajtó jelentette a legnagyobb veszélyt.[4] De még idegesítőbb volt az a gondolat, hogy minden lépésemet féltékeny kollégák figyelik. St. Martin és a kinshasai kirendeltség néhány tisztje különösen kritikus szemmel fognak figyelni. Ők a központ kiküldött tisztjét a területükre betolakodónak tekintik.

A CIA-sors utazás közben sok váratlan eseményt tartogat. Ki vannak téve ugyanazoknak az utazási bonyodalmaknak, mint bármelyik turista – eltévesztik a menetrendet, elvesztik az útlevelüket vagy pénzüket, nem érkezik meg a bőröndjük, nem az úticélnál szállnak le a repülőről. Megtörtént, hogy a CIA-tiszt elvesztette titkos jegyzeteit, vagy felismerte egy ügynök, akivel egy korábbi műveletnél került kapcsolatba, és így kiderült fedőbeosztása és megbízatása. Gyakrabban fordult elő, mint hin-

nénk, hogy meggondolatlanul fecsegtek vadidegeneknek, és ezt egy másik CIA-tisztnek jelentették. Ilyen incidensek miatt súlyos csorba esett szakmai hírnevükön, sőt egész pályafutásukon.

A repülőterek különösen sok veszélyt rejtenek az utazó CIA-alkalmazott számára. A vámtiszteket és útlevélvizsgáló tisztviselőket arra képezik ki, hogy észrevegyenek mindent, ami szokatlan. Egyes országokban a CIA-tisztekre különösen éber szemekkel figyelnek. Csempészés gyanújának ürügyével bárkit, akit csak akarnak, letartóztathatnak, átkutathatnak vagy visszatarthatnak. Egyszer tanúja voltam, ahogy egy dühös zaire-i tisztviselő majdnem testi motozásnak vetett alá egy GS–17 rangú CIA-tisztet, mert nem beszélt vele udvariasan.

Négy órát kellett a Kennedy-repülőtéren várakoznunk, ezalatt tájékoztattam a híradósókat feladatunkról. Olyan hirtelen kellett „önként" jelentkezniük, hogy alig volt annyi idejük, hogy összeszedjék a szükséges berendezést, arra viszont végleg nem, hogy azon gondolkozzanak, hová mennek. Egyikük sem járt még Afrikában, nem sokat tudtak Angoláról. Amikor Kinshasába érünk, ők eltemetkeznek a nagykövetség híradóközpontjának zárt világában, amíg én St. Martinnal az FNLA-val és az UNITA-val leszek elfoglalva. Amíg én Angola belsejében feladatomat végzem, ők a rádiót figyelik. A zsúfolt étterem „biztonságában" beszélgettünk Angoláról, majd mindenféléről. Ez is hozzátartozik ahhoz, hogy kialakuljon közöttünk az az egyetértés és bizalom, ami csapattá formál bennünket, mire a helyszínre érkezünk.

Közvetlenül azelőtt, hogy beszálltunk a PanAm 151 járatára, felhívtam a központot. Az események néha gyorsan történnek a hírszerzésben. Nemegyszer előfordult, hogy a kiküldött CIA-tiszt feladatát akkor változtatták meg, amikor becsatolta a biztonsági övét a repülőgépen. Paul Foster jelentkezett a vonalban, néhány percig beszélgettünk. Utána elgondolkoztam, menynyire biztonságosak a CIA-telefonok. Említettük közben az FNLA-t, Angolát, adóberendezéseket, amelyek beszerzése folyamatban volt. Minden értelmes ember, ha épp kihallgat bennün-

ket, pontosan tudta volna, hogy úton vagyok Kinshasa felé, az angolai háborúval kapcsolatos fontos küldetésben.

Gépünk a Kongó folyó és a hegyek fölé kanyarodott, majd leszállt a Kinshasától húsz mérföldre levő Ndjlii repülőtérre. A gép keményen ért földet, majd begurult a jellegtelen fehér repülőtéri épülethez. Fél mérföldnyire balra néhány hullámlemezből készült hangár állt, előttük két C–130-as, egy DC–4-es, néhány C–47-es és több egymotoros gép – Mobutu légiereje. A kifutópályák között a fűben itt-ott repülőgéproncsok, az 1960-as évek kongói CIA-programjának emlékei.

Helyi idő szerint pontosan délután 4 óra volt. Biztosan a szokásos negyven percet kell várnunk majd a csomagokra, vagy még többet, főleg a tizenhat doboznyi rádiós berendezés miatt. Világosan megírtam a táviratokban, hogy jelentős mennyiségű berendezést hozunk, és a csomagokat semmi körülmények között nem nyithatják ki a vámosok egy nyilvános repülőtéren. A CIA-szabály ilyenkor azt írja elő, hogy a helyi kirendeltségnek a papírokat érkezés előtt el kell intéznie a nagykövetség adminisztrátorának segítségével, a kirendeltség tisztjének ki kell jönnie elénk a repülőtérre, és gondoskodnia arról, hogy minden rendben menjen.

Egy fiatalember sportingben integetett nekünk, nem amerikai volt. Valószínűleg ő a nagykövetség segéd-adminisztrátora, helybeli, feltehetőleg ottrekedt európai, akinek az a fő feladata, hogy kimenjen a hivatalos amerikai utazók elé, és átsegítse őket a zaire-i vám buktatóin „Monsieur Albert"-ként mutatkozott be, elkérte útlevelünket, és segítségével megkezdődött beléptetésünk az országba.

A kirendeltségről senkit nem láttunk, ez nem jó jel. Miközben Monsieur Albert intézkedett, én odasétáltam egy pulthoz, ahol ajándéktárgyakat árultak, és alkudni kezdtem az eladóval, hogy gyakoroljam francia tudásomat. Nem sokkal később az egyik rádiós odakiáltott:

„Hé, John, jó volna, ha idejönnél!"

Szemmel látható volt, hogy a poggyászkiadásnál baj van, és fennáll az a veszély, hogy ott a helyszínen lelepleződünk. Egy

vámtiszt megragadta az egyik dobozunkat és megpróbálta róla letépni a ragasztószalagot. A másik rádióstiszt teljes erővel nyomta lefelé a doboz tetejét. Elszántan álltak egymással szemben. Három másik vámos sietett feléjük, támadásra készen.

A függetlenség első napjai óta a zaire-i vámhivatalnokok mindent elkövettek, hogy érvényt szerezzenek hatalmuknak a fölényes fehér utasokkal szemben, főleg, ha azok diplomáciai előjogokra vagy egyéb különleges elbánásra tartottak igényt. A függetlenség után a repülőtér volt az első hely, amit afrikai személyzet vett át, és bár a gyarmati fehérek lenézték a feketék irányítói képességeit, féltek tőlük, mert a repülőtér volt az egyetlen kapcsolatuk a biztonságot jelentő hazával. A fehérek gúnyos viselkedésére a feketék zaklatással, várakoztatással válaszoltak. Az utóbbi években ez a feszültség enyhült. Akkoriban a zaire-i tisztviselők a legtöbb utast szinte szó nélkül átengedték, de incidensek azért néha előfordultak.

Monsieur Albert több méterrel arrébb állt, szemmel láthatólag megfélemlítve. A többi utas már mind keresztülment a vámon és távozott.

Udvariasan megálltam fél méter távolságra, és onnan szólítottam meg a vámhivatalnokot, hivatkozva a diplomata útlevelemmel járó privilégiumokra. A protokoll azonban semmiféle hatást nem gyakorolt rá, kiadott valami parancsot lingala nyelven. Két vámőr megragadta a dobozokat és eltűnt az elkerített részben. Én a hivatalnok után mentem az irodába, ott jöttem rá, hogy ő a repülőtér fő vámosa. Legalább azt engedje meg, kértem, hogy telefonálhassak a követségre. Végre kapcsolták St. Martint, ő a vámtisztet kérte. Hallottam, hogy St. Martin mindent megpróbál, azzal fenyegetőzött, hogy felhívja Mobutu elnököt. De a vámhivatalnokra ez sem hatott. St. Martin azt mondta, maradjak ott és várjak, majd a vámos letette a kagylót.

Lüeltem, és feltettem magamban, hogy „megdolgozom" a vámhivatal vezetőjét és beosztottját. A Ndjili repülőtér vámhivatalának vezetője értékes lehet számunkra, amikor az IAFEATURE-programban megindul a személyek és berendezé-

sek áramlása Kinshasába. Beosztottjáról kiderült, hogy Kasai tartományból származik, ahol gyerekkoromban éltem, mindketten folyékonyan beszéltük a tsiluba nyelvet. Kezdtek felengedni.

A CIA-tiszt számára a hírszerzés embereket jelent, és nem információt. Ennek a játéknak az a neve, hogy az ügynök beszervezése. Az olyan tisztet, akinek sikerül valakit beszerveznie, előléptetik. A jó tiszt mindig felméri azokat, akikkel találkozik, olyan szempontból, hogy beszervezhetők-e. A Műveletek Igazgatósága kimutatta, hogy a tisztek 10%-a végzi a beszervezések 90%-át – ehhez hasonló arányt értek el hajók elsüllyesztésében a tengeralattjáró-parancsnokok a második világháborúban. A legtöbb tiszt egész pályafutása alatt egyetlen ügynököt sem szervez be, és el kell fogadnia a kisebb szerepet, a mások által kidolgozott műveletek továbbfolytatását. A beszervezett repülőtéri hivatalnokok, taxisofőrök és rendőrtisztek a CIA-kirendeltségek hálózatának részét képezik; ők maguk csak kevés információhoz jutnak, de megkönnyítik a CIA-alkalmazottak más tevékenységeit.

Amikor egy óra múlva csengett a telefon, a repülőtéri vámosok és én már a második pohár sörnél tartottunk. Lehet, hogy többé sosem fogok velük találkozni, de abból, hogy beszélgettem velük, hogy „kapcsolatot teremtettem", ahogy a CIA-nál mondtuk, bizalmat keltettem. Négy éve nem voltam Afrikában, de nem vesztettem el a kontaktust.

A sörrel megpecsételt barátság megkönnyítette a visszakozást a két vámhivatalnoknak. „Mon ami – mondta a kasaibeli –, miért nem mondta, hogy ezekben a dobozokban speciális rádióberendezés van az elnök részére, amit majd Angolában használnak?"

Követségi autónk rátért a forgalmas autóútra. Monsieur Albert defenzíven fékezett és került ki más járműveket, és egyik gödörből a másikba huppantunk. Ha ki is pofozták Kinshasát és az utakat megjavították az előző évi Ali–Foreman ökölvivó világbajnoki mérkőzés tiszteletére, ennek már nem sok nyoma volt. Rizspapír füzettel a térdemen feljegyeztem a vámosokról a főbb adatokat. Valaki a kirendeltségről tovább dolgozhat ezek

alapján. A kirendeltségi adminisztrátor segített kirakni a dobozokat a követség előtt. Megköszöntem Monsieur Albert fáradozását, és már épp indultam, hogy belépjek, amikor utánam szólt:

„Monsieur John, azt hiszem, egy dobozuk hiányzik."

Igaza volt. Csak tizenöt dobozt láttam.

„Na, megérkeztünk Kinshasába" – mormogtam, ahogy megindultam fölfelé a lépcsőn.

Nem voltam idegen itt, a kinshasai kirendeltség állományában négy tiszttel is dolgoztam együtt korábban. Jimmy Bartlett, a kirendeltség helyettes vezetője, kereskedelmi fedőbeosztásban dolgozott, amikor az Elefántcsontparton voltam. Belső embere voltam, az egyetlen kapocs a CIA-val. Egy másik tiszt, Roger Mueller, sakkpartnerem volt egy korábbi időszakban, a központban. Ő a kinshasai kirendeltség egyik unilaterális műveletét irányította; (a kirendeltség legtöbb művelete mindig bilaterális volt, azaz olyan, amelyről a zaire-i titkosszolgálatnak hivatalosan is tudomása volt). S abban reménykedett, hogy kimaradhat az angolai programból. Jerry Jacobson a konzuli osztályon dolgozott fedőbeosztásban, ami teljesen távol tartotta a kirendeltségi irodától. Gyakorlóidejét töltötte, amikor én 1972-ben a kenyai–ugandai referatúra főnöke voltam.

A titkosszolgálat 4500 főnyi egység, amely földrajzi területek szerint osztályokra tagozódik. Az Afrikai Osztály állománya nem egészen 400 fő, így tíz év alatt szinte mindenkit megismerhettem. Feladataink, műveletekkel kapcsolatos utazásaink érintkeztek és egymást úgy szelték keresztül-kasul, mint a vándor vadméhek útvonalai a kelet-afrikai síkságon. Egy éjszaka Párizsban, majd egy háromnapos „álkulcs-tanfolyam" a központban, ebéd egy nairobi étteremben – még ha több év is telik el közöttük, elég ahhoz, hogy kialakuljon a megértés egy fajtája, ami ritka a más foglalkozásbelieknél.

Volt egy kolléga, akit gondolkozásban magamhoz közel állónak éreztem a köztünk levő különbségek ellenére, egy kiképző-tanfolyamon tartott előadást, amelyen 1965-ben vettem részt a „Farm"-on. Később meglepően őszintén nyilatkozott meg ne-

kem. Elmesélte, mi történt vele Lubumbashiban, amikor kijárási tilalom alatt ide-oda autózott a városban, csomagtartójában Patrice Lumumba holttestével, és nem tudta, mit tegyen vele. (A történettel azt a látszatot akarta kelteni, hogy segíteni próbált. Csak 1975-ben tudtam meg, hogy a CIA Lumumba meggyilkolását kitervelte.) Öt év múlva egy ázsiai állomáshelyen találtam, kirendeltségvezető volt; íróasztala egy dobogón állt, harminc centivel magasabban, mint a szoba többi része. Magas, egyenes támlájú Viktória-korabeli székben trónolt, a háttérben zászlók és drapériák voltak. Csillogott kopasz feje, és félig csukott, bedagadt szemmel nézett rám, miközben jelentést igyekeztem neki adni küldetésemről. 1974-ben egy európai állomáshelyen találkoztam vele, még mindig ugyanabban az antik székben játszotta a James Bond-féle „Goldfinger"-t. Pazarul berendezett „biztonsági" lakásán vacsoráztunk, amit az amerikai adófizetők pénzéből tartott fenn a városban. (Másik lakása a harminc mérföldnyire levő rezidencia volt.) Vacsora alatt kétszer is kiment a csempézett fürdőszobába, és tizenöt percet töltött el azzal, hogy gondosan lesikálta és megszárította a kezét, megtisztította körmeit, és bámulta magát a tükörben. Az ilyen különcségek a CIA-sors részévé válnak.

A CIA jelenlegi problémái sok tekintetben a CIA-klubszellemhez vezethetők vissza. Hogyan rendszabályozza meg valaki egy kollégáját, akivel évekkel korábban izzasztó éjszakákat töltött azzal, hogy lehallgatókészüléket szereltek fel egy követségen? Vagy azt, aki gyermeke keresztapja lett huszonöt évvel azelőtt Rómában? Vagy akinek a felesége most az *ő* felesége, és a csere régesrég történt Bangkokban? Egy nyitott, versenyszellemű környezetben könnyebb megtenni, ami szükséges, de a CIA zárt testvéri szövetségében ez lehetetlen volt.

Jerry Jacobson fedőbeosztása – ő volt a nagykövet helyettese – annyira jól védett, volt, amennyire ez a CIA-ban csak lehetséges, mivel a külügyminisztérium személyzeti rendszerébe épült be. Ennek ellenére a külügyminisztérium bármelyik washingtoni munkatársa kideríthette az igazságot, csak érdeklődnie kellett a kellő helyen. Viszont a kinshasai nagykövetség minden amerikai

alkalmazottja pontosan tudta, mi Jerry igazi munkája. A külügyminisztériumban külön személyzeti iroda működik amelyik a CIA-iratokkal és utaztatási teendőkkel foglalkozik. Az egyes dossziékban levő tucatnyi különböző nyomtatványon speciális jelzések biztosítják a megkülönböztetést. A CIA-nak sosem sikerült annyira biztosítani alkalmazottainak leplezését, mint a szovjet GRU-nak, vagy a KGB-nek.) A teljes „fedés"-hez türelem kell, és az amerikaiak nem türelmesek. Ha néhány évet eltöltenek egy helyen, előléptetést, új beosztást követelnek. Senki sem akar hivatásos „közlegény" vagy hivatásos „százados" maradni. Mindenki benne akar lenni a sodrásban, haladni felfelé a ranglétrán. Ez a felismerés arra késztette a CIA-t, hogy ha valakinél lehetőséget lát a teljes „fedés"-re, azt szerződéses vagy hivatásos ügynökként alkalmazza. A szónak rossz mellékzöngéje van, ugyanis az ügynök nem bennfentes, az ügynököket használják, majd túladnak rajtuk, amikor már nem veszik hasznukat. (A CIA-állománybeli tiszteket „eset" tisztnek nevezik, hírszerző forrásaikat, vagy kémjeiket „ügynök"-nek Ez az FBI-nál fordítva van, ott az „ügynök" a belső tiszt.)

Az évek során a CIA többféle módszerrel is próbálkozott, hogy orvosolja ezt a hiányosságot, egymás után kezdett és vetett el több „teljesen fedett" programot. A legújabb stratégia a párhuzamos toborzási és kiképzési program. A fiatal tisztjelölteket távol tartják a langleyi központtól valamint az ismert kiképző és továbbképző központoktól. Az egyik a Glebe Roadon van a Kereskedelem Házában a Virginia állambeli Arlingtonban, a másik az úgynevezett „Farm" Camp Perryben. (Korábban Arlingtonban a Kereskedelem Házával szemközt levő „kék épület"-et használták.) A teljes fedés alatt dolgozó tisztek egy részét először a külügyminisztérium Külszolgálati Intézetének tanfolyamaira küldik Washingtonba, majd kikerülnek külföldre a követségek gazdasági vagy konzuli tisztviselőiként, másokból üzletemberek, egyetemi tanárok, diákok vagy turisták lesznek. Ennek ellenére pontosan fogják tudni róluk CIA-kapcsolatukat azok, akik velük, vagy a közelükben dolgoznak a követségeken, Washingtonban, vagy a tengerentúli helyi közösségekben.

Nem sok tapasztalt CIA-tisztviselő lelkesedne azért, hogy veszélyes helyzetben „ügynök"-ként szerepeljen. Nagyon jól tudják, hogyan bánik el néha az ügynökeivel a CIA. Példa erre egy igen értékes vietnami ügynök, aki éveken át pontos jelentésekkel szolgált a kommunista főparancsnokságról. Annyira közismertté vált a CIA-n belül, hogy teljesen nyíltan beszéltek róla a központban és Saigonban, társadalmi eseményeken is, nem CIA-beli amerikaiak és külföldiek jelenlétében. A központban gyakran hivatkoztak rá előadók a vietnami tájékoztató szemináriumon, olyan hallgatóság előtt, akik között sokan nem a Műveletek Igazgatóságához tartoztak. Ezzel a nemtörődöm, szakszerűtlen magatartással könnyen veszélybe sodorhatták magát az ügynököt, és értékes hírszerzőképességét is. Az illetékes CIA-tiszt megpróbálta felhívni erre a kirendeltségvezető figyelmét, de az nem volt hajlandó semmilyen lépésre, és azzal érvelt, hogy minden kísérlet, amivel megpróbálná elfojtani a locsogást, csak táplálná a további szóbeszédet.

Ugyanazon a kirendeltségen ugyanakkor egy másik, szigorúan titkos művelettel is foglalkoztak, de azt teljesen másként kezelték. Egyik barátom figyelmeztetett is, hogy ne kérdezősködjek róla, mert még kitilt az országból a kirendeltség vezetője. Később egy tiszttársamtól, akivel együtt voltam az ország belsejében, tudtam meg, miről volt szó. A barátom segített lehallgatókészülék felszerelésében a dél-vietnami elnök palotájában. (Thieu elnöknek a CIA olyan tv-készülékeket és bútort adott ajándékba, amelyekbe lehallgatóberendezést tettek.) A CIA lehallgatta Thieu elnök magánbeszélgetéseit. A két műveletbiztonsági intézkedései között ég és föld volt a különbség, mégpedig azért, mert ha kiderül a Thieu elleni lehallgatási művelet, az szenzációs hír, kellemetlenséget okoz az Egyesült Államok elnökének, és végzetes lehet a kirendeltségvezető pályafutása szempontjából, míg az ügynök, bár felbecsülhetetlenül értékes hírszerző volt, politikailag nem számított. Kellemetlen, ha lelepleződik, de katasztrófát nem okoz, csak neki magának.

A kinshasai nagykövetség második emeletén levő kirendeltségi irodák nem sokat változtak azóta, hogy hat évvel azelőtt ott

jártam. Amikor megérkeztem, a kirendeltség helyettes vezetője íróasztalánál dolgozott, ram várt. Ajánlkozott, hogy elzárja az irataimat, de arra nem mutatott hajlandóságot, hogy beüljünk valahová egy ital mellé, és beszélgessünk Kinshasáról.

Elvitt St. Martin villájába. Amíg a kocsihoz mentünk, mentegetőzött a repülőtéri kellemetlenség miatt, és hozzáfűzte: „Átkozottul nehéz velük boldogulni."

„Miért nem intézted el a vámolást a szokásos módon, és miért nem vártál kint a repülőtéren?" – kérdeztem.

„St. Martin ragaszkodott hozzá, hogy ő maga intézze el a dolgot, gondolom, azt akarta megmutatni nekik, hogy ő ismeri az elnököt."

Tehát St. Martin szándékosan rendezte ezt az én tiszteletemre? A gondolat machiavelli, de ilyesmi nem volt ritka, ha valaki saját „CIA-területét" akarta megvédeni.

St. Martin hatalmas villája húszpercnyire volt a követségtől. Már több egymást váltó kirendeltségvezető használta, visszamenőleg Larry Devlinig, aki a kongói programot irányította a hatvanas évek elején. Korábban többször is megszálltam valamelyik vendégszobájában.

Jimmy az előcsarnokban tette le útitáskámat, ez akkora volt, mint az amerikai házakban a nappali. Azon túl egy óriás terem volt benne három különböző garnitúra bútor, olyanformán, mint egy szálloda halljában. Ez volt a nappali. Egy franciaerkélyen át lehetett kijutni a 40 000 dollár költséggel épített uszodába. Egy korábbi kirendeltségvezető építette 1968-ban, kormányköltségen. A ház jobb szárnyán négy vagy öt hálószoba volt, mindegyikhez külön fürdőszoba. Balra az ebédlő, a konyha, a kamra és a személyzeti szobák voltak. A villa hűtésére falba épített, tucatnyi légkondicionáló szolgált.

Úgy hallottam, a villa bérleti és fenntartási költségei évi 40 000 dollárt tettek ki, amit hivatalosan a követség fizetett ki, majd a CIA átutalta. CIA-elképzelések szerint azért kellett a kirendeltségvezetőnek ilyen luxuskörülmények között lakni, hogy aszerint fogadja őt az ottani közösség. Kíváncsi lennék, vajon

az amerikai adófizetők egyetértenek-e ezzel? Vagy úgy képzelik el a hidegháború katonáit, hogy a világ sötét sikátoraiban végzik munkájukat?

St. Martin üdvözlésemre sietett. Középtermetű, karcsú, őszülő hajú férfi volt, szeme élénken csillogott, de arcán a vonások és árnyékok árulkodóan mutatták az ezzel a munkával járó sok feszültséget, az elkerülhetetlen koktélokat, cigarettázást és túlórázást.

Fejével a nappali felé intett és jelezte, hogy éppen megbeszélés folyik. Egy afrikait láttam az egyik kanapén ülni. St. Martin a hall ajtajához vezetett és rámutatott az egyik hálószobára. Tegyem magam kényelembe és jöjjek vissza, ha már kicsit felfrissítettem magam.

St. Martin nappalija nyüzsgő élet színhelye volt. Kirendeltségi alkalmazottak érkeztek, hogy tanácskozzanak vele, és beszélgessenek velem. Afrikaiak és európaiak, bizonyára ügynökök és egyéb kapcsolatok, jöttek-mentek, elmentek egymás mellett az előcsarnokban, leültek különböző pontokon a nappaliban, és St. Martin ide-oda cikázott köztük.

Majdnem mindenki, aki belépett St. Martin villájába, rájöhetett, hogy a CIA embere. Az, hogy így lelepleződnek ügynökök egymás előtt és CIA-kirendeltségi alkalmazottak előtt, nem döbbentett meg különösebben, ez volt a helyzet a CIA-kirendeltségek nagy részében. Az azért egy kicsit meglepett, hogy a zsúfolt nappali közepén valaki otthagyott egy nyitott aktatáskát – nem tudom, melyik CIA-alkalmazott lehetett –, tetején bizalmas IAFEATURE-táviratokkal.

A külön irodák, lakások, társadalmi szokások, meg az a gyakorlat, hogy a CIA-alkalmazott elődjétől átveszi házát, kocsiját és „barátait", azt eredményezi, hogy a CIA-tisztet általában nem ismerik másként a vendéglátó ország hivatalos köreiben, mint „Mr. CIA", vagy „az egyik közülük".

Az ilyen módon szerzett népszerűséget a legtöbb CIA-tiszt örömmel veszi tudomásul. Sokan úgy járnak-kelnek, mintha valami láthatatlan jelvényt viselnének, amin az áll: „CIA-s va-

gyok, mondj el mindent nekem." Ilyen könnyeden felfogni a fedőbeosztást Allen Dulles korszakában vált divattá. A második világháborúnak ez a „gentleman kémje" a semleges Svájcban végzett felületes akciói alapján hajlamos volt arra, hogy lebecsülje a hírszerző tevékenység realitásait és következményeit. Mi sem okozott nagyobb örömet Dullesnak, mint az, hogy a világ a CIA igazgatójaként ismerte. Előszeretettel tartott a tengerentúlon területi értekezleteket kirendeltségvezetőivel, az üzleti konferenciák stílusában. Külföldön, ha a terület nem volt biztonságos, beszélgetés közben nagy hűhóval felerősítette a rádiót, vagy a fürdőszobában megeresztette a zuhanyt, nehogy lehallgassák, amit mond. Ebből a komédiázásból logikus következtetésként vonható le, hogy míg Dulles teljesen közömbös volt a kiküldött alkalmazottak biztonságával szemben, nem vette volna szívesen, ha az ő szavait idézték volna a rendőrség vagy az ellenzék jelentéseiben.

A magas rangú tisztek egymással versengve utánozták a gentleman-kém stílusát, és nem lehetett elvárni a fiatalabb tisztektől, hogy egy másfajta rendet alakítsanak ki. Kinshasában az 1960-as évek végén a kirendeltségvezető nagy koktélpartikat adott a zaire-i összekötő tisztviselők és a diplomáciai közösség tagjainak. Elvárta, hogy ezeken az estélyeken a CIA-kirendeltség minden tagja vegyen részt, és ha valamelyik tiltakozott, kinevette, és nem fogta fel, hogy feladatuk fedése lehetetlenné válik.

Mint minden fiatal tisztet, aki könyvből tanulja a dolgokat, engem is alapos megrázkódtatás ért, amikor a helyszínen döbbentem rá a műveletek realitásaira. Az egyik helyen elődöm öt titkosügynökkel működött együtt. Hárommal postafiókon keresztül érintkezett, ha írásban akartak valamit jelenteni, vagy pénzt akartak felvenni, felhívták a követség európai recepciósát, aki nem volt a CIA-tevékenységekbe beavatva, és nem is volt teljesen lojális az amerikaiakhoz. Ő átadta az üzeneteket, valahogy így informálva a kirendeltség vezetőjét: „A barátja hívta a Fadától. Tud egy szállítmány bőrt adni, és szüksége van nyolcezert banánra." Majd a CIA-kirendeltség titkárnője elment a postahivatalba, hogy kivegye a küldeményt a postaszekrényből.

Ez annyira rendszeressé vált, hogy a postahivatal lépcsőjénél álldogálló koldusok, csupa készségességből, mindig megszólítottak, amikor leparkolt a posta előtt. „Nem, kisasszony még nem volt itt" – mondták, vagy: „Igen, kisasszony, már mehet érte."

Havonta egyszer vagy kétszer a CIA-beosztott tiszt találkozott mindegyik hírszerzőügynökével egy háztömbnyire a követségtől, egy úgynevezett biztonsági lakásban, amely „fedő" funkcióját tekintve követségi vendéglakás volt. A tiszt a ház mögötti parkolóban hagyta a kocsiját, és a hátsó lépcsőn ment fel a harmadik emeletre, eközben az ügynök az elülső lépcsőn ment fel. Az öt ügynök közül hármat ebben a lakásban mutattak be nekem, kettőt egy délelőtt leforgása alatt. Az ötödikkel a tiszt nappalijában találkoztam. Később tudtam meg, hogy abban a házban, ahol a biztonsági lakás volt, az alatta levő lakásban a szolga bátyja volt annak, aki elődöm házában szolgált. Pontosan tudta, mi folyik abban a lakásban, és felismerte volna az ügynököket. De nemcsak ő: az a görög házaspár is, akiknek kis fűszerkereskedésük volt a ház földszintjén. A sportoláson és sakkon keresztül egyre több barátot szereztem, akik elláttak jó szándékú tanácsokkal, mint: „Mr. David (a négy turnussal előttem szolgáló elődöm) az unokatestvérem házában lakott. Nagyon alkalmas helynek találta a munkája számára." Vagy: „Mr. Jacques a libanoni urat az én üzletem mögötti kis utcában szokta felvenni a kocsijába. Nagyon biztonságos hely, nem lehet odalátni, csak az én balkonomról." Ilyen beszélgetések máshol is előfordultak, ahol jártam, ahol az amerikai követségi alkalmazottak és a hivatalnoki közösség tagjai gátlástalanul fecsegtek besúgóikról.

Burundiban egymást váltó tisztek temérdek jelentést írtak, ügynökeik információi alapján többnyire a Tanganyika-tó másik oldalán levő kongói felkelőkről. A jelentésekben többször is szerepelt egy tengeralattjáró tevékenysége a tavon, repülőgépek, amelyeket zsoldos pilóták vezettek, és Burundi hegyeiben levő felszállópályáról repültek fel, és rengeteg puska, amit Rumonge közelében ástak el. Hogy ez csupa nevetséges kitalálás volt, merőben ellentétes a fizikai, hadtáp- és politikai adottságokkal, senkinek sem tűnt fel a központban. Az Afrikai Osz-

tály nagy lelkesedéssel terjesztette az ilyen jelentések százait a hírszerző közösségben.

Az évek folyamán megtanultam, hogy a műveletek igen alacsony színvonala, amellyel első kiküldetéseim alatt találkoztam, sok CIA-kirendeltségre volt jellemző.

Az időkülönbség miatt másnap már akkor felébredtem, amikor az első fény beszűrődött az ablakomon. Lezuhanyoztam, gyorsan felöltöztem és kimentem a házból. Majdnem hét óra volt. Teljesen felhős volt az ég. Kint, a légkondicionálók zajától távol, hallani lehetett Kinshasa reggeli hangjait: egy személygépkocsi, majd egy teherautó robogását, sárga és fekete szövőmadarak veszekedését a hátsó fal melletti pálmafán. A kocsibejárónál egyenruhás afrikai, nyilván St. Martin sofőrje, egy Mercedes 220-ast fényesítgetett. Morgott valamit, amikor megszólítottam, de úgy tűnt, nem beszél egyik nyelven sem, amit én tudok. Kíváncsi lennék, hogyan érteti meg magát vele St. Martin. A Mercedes vadonatúj volt.

Majdnem minden kiküldött tisztnek járt félig személyi használatra gépkocsi, amit a CIA fizet. Ezt azzal indokolják, hogy a gépkocsi éppolyan fontos munkaeszköze egy ügynököket tartó hírszerző tisztnek, mint bármely kereskedőnek. Ez az érv egy kicsit veszít erejéből, ha azt tapasztaljuk, hogy a tisztek ragaszkodnak a Mercedeshez vagy az Audihoz, holott egy Volkswagen egy Renault nem lenne annyira feltűnő.

Bent a házban St. Martint fürdőköpenyben, kávézás közben találtam.

„John – szólított meg – Mwamba ezredes jön hozzám reggelire, beszélnem kell vele. Gondolom legjobb lesz, ha előremész az irodába és ott vársz. Vidd el a kocsim. Azt kell mondani a sofőrnek, hogy – amerikai követség." Elhallgatott, az üres kávéscsészét forgatta a kezében. Aztán megnyomott egy csengőt. „Hol a fenében van az a fiú?"

St. Martin számára én betolakodó voltam, a központ megbízottja. Amennyire lehet, rövid pórázra akar fogni. Ezért már meg se lepődtem, amikor tizenegy körül jelent meg, és az egyik amerikai beosztottnak pontos utasítást adott, hová vigyen, melyik

kocsival, kivel beszéljünk, és mikor jöjjünk vissza. Amíg Kinshasában vagyok, nem lesz könnyű a helyzetem, mert nem én szabom meg a napi beosztásomat, hogyan közlekedem, hol lakom – itt St. Martin az úr. Semmiképpen nem akartam úgy visszatérni a központba, hogy csak felületes elképzeléseim vannak az FNLA-ról, de ugyanilyen fontos volt, hogy megmaradjon köztünk a jó viszony. Ha összecsapunk, csak St. Martin lehet a győztes. Nem kétséges, hogy Colby, Nelson és Potts támogatni fogja a kirendeltség vezetőjét.

Az FNLA főhadiszállása a nagykövetség közelében egy egész háztömbnyi területet foglalt el. Magas, csupasz téglafal vette körül. A vaslemez kapu előtt egyetlen őr állt formátlan egyenruhában. Egy réginek látszó FAL automata puska volt a vállán. Hosszasan kellett nevekre hivatkoznunk, míg végre beengedett.

Belül kicsi téglaépületek álltak egymáshoz közel, festetlen, néhol repedezett, törött faajtókkal és ablakokkal. Az épületek között keskeny földutak és gyalogösvények. Feltehetőleg valaha egy fuvarozó vagy terménykereskedő telepe lehetett. Tucatnyi ember járt-kelt az épületek között, némelyiken szürkészöld katonai egyenruha, mások civilben, mezítláb. Az áporodott levegőben cassavagyökér és nyitott csatorna szaga terjengett. Egy emberekkel megrakott teherautó gördült be lassan a kapun, nyomában katonákkal teli dzsip.

Az FNLA gyökerei a kongó törzsig nyúlnak vissza. Valaha ez volt a nyugat-afrikai oldal legnagyobb népe. Amikor Afrikát a XIX. században felosztották, erről a törzsről kapta a nevét Belga-Kongó, Francia-Kongó és a hatalmas Kongó folyó. A törzset portugál rabszolgakereskedők igázták le, százezerszám hurcolták őket rabszolgának Európába, Brazíliába és Észak-Amerikába. A portugál uralom ellenére a bakongók szabadon vándoroltak a gyarmati határokon át, jobb gazdasági lehetőséget keresve, menekülve az elnyomás elől.

1878-ban a londoni Baptista Misszionárius Társaságot (BMS) fogadta. V. Dom Pedro kongói király São Salvadore-ban, a kongó nép történelmi fővárosában. Harminc évvel később egy BMS-tolmács, Miguel Necaça, lett a modern kongói felszabadító

mozgalom atyja. Követőkre talált más kongói aktivisták között, akik szintén misszionáriusoknál nevelkedtek, és harcoltak azért, hogy a kongói nép élére álljanak, de ezek a próbálkozások meghiúsultak, mert a portugáloknak sikerült saját bábjaikat ültetni a tradicionális trónra. 1942-ben az aktivisták Belga-Kongóban telepedtek le, Miguel Necaça fia, Manuel Barros Necaça vezetésével. Ezt a száműzetésben élő csoportot először Matadi, majd Leopoldville-i csoportnak nevezték, és ebből alakult 1958-ban az UPA (União das Populacoes de Angola), majd 1961-ben felvette az FNLA nevet. A belga gyarmatosítók 1960-ban vonultak ki Zaire-ből, és létrejött egy olyan kormány, amely baráti érzelmekkel viseltetett az angolai felkelők iránt, így az FNLA Zaire-ban végre biztos működési bázisra lelt.

1961 márciusában, több évig tartó tervezés után, nagyarányú inváziót hajtottak végre az zaire-i határon keresztül. A felkelés hevessége még a Kinshasában levő FNLA-vezetőket is meglepte, lebecsülték a kongó törzsbeliek visszafojtott gyűlöletét és elégedetlenségét. A felkelést ugyan részben elfojtotta a portugál hadsereg brutális ellentámadása, de a gerillaharcok 1974-ig folytatódtak Észak-Angolában, ekkorra Portugália már lemondott arról, hogy megtartsa afrikai gyarmatait.

Tizenöt hónap telt el azóta, hogy az FNLA főhadiszállásán voltunk. Megjegyeztem a kísérő tisztnek, hogy itt Kinshasában az FNLA-csapat minden tagjának milyen komor az arca. „Így van – felelte – sok veszteség érte őket Angolában."

Végre találtunk egy Timothé Makala névre hallgató jól táplált fiatalembert, aki vállalkozott arra, hogy másnap elkísérjen Ambrizba. Makala nemrég tért vissza az Egyesült Államokból, ahol egyetemre járt. Idegesnek látszott a feladat miatt. Végül, kicsit zavartan, bevallotta, hogy még sosem járt Angolában.

Alig ültünk le beszélgetni, amikor CIA-kísérőm nógatni kezdett, hogy induljunk. „St. Martin azt mondta, menjünk vissza egyenesen a kirendeltségre."

Karon fogtam és a kocsihoz kísértem.

„Menj előre, mondd meg St. Martinnak, hogy még ebéd előtt

ott leszek. Szeretnék még egy kicsit itt maradni, ismerkedni ezekkel az emberekkel."

„Akkor én is inkább itt maradok. St. Martin azt mondta . . ."

„Menj csak vissza nyugodtan."

Beindította a motort, de ismét leállította, ki akart szállni. „Hogy jutsz vissza a követségre? Mégis jobb lesz, ha itt maradok. Ez nem túl biztonságos hely." Körüljártatta a szemét a telepen.

Fogtam a kocsi ajtaját, hogy ne nyithassa ki.

„Majd visszamegyek gyalog. Vagy fogok egy taxit. Esetleg valamelyik kedves ember itt elvisz ebédelni. El kell végeznem a feladatom, és kevés az időm. Kérlek . . . Menj vissza az irodába. Mondd meg St. Martinnak, hogy nem lesz semmi baj. Legkésőbb kettőkor ott leszek nála, amikor jön Roberto."

Ismét beindította a motort, és áthajtott a kapun keresztül, arcán a „majd megmondalak a papának" kifejezéssel.

Johnny Eduardót, az FNLA második emberét, egy irodában találtam, tucatnyi férfi társaságában, akik egymást túlkiabálva próbálták magukra vonni Eduardo figyelmét. Eduardo biccentett felém, amikor beléptem, de nem állt fel. Alig tudtam odafurakodni, hogy kezet fogjak vele. Ebben a lármában reménytelen volt, hogy beszéljek vele. Mindketten vállat vontunk, én kifurakodtam. Eduardóról olyan jelentéseink voltak, hogy még kevésbé kedveli az amerikaiakat, mint az arroganciájáról ismert Roberto. Nem számít, mennyi pénzt kap tőlünk a háborújához, Eduardo akkor sem kedvel bennünket.

Hát ennyit az FNLA főhadiszállásáról, gondoltam magamban kedvetlenül, ahogy kifelé indultam a déli hőségben.

Mit találok majd az FNLA-fronton, Luandától északra? 14 millió dollárt tettünk fel egy olyan feltevésre, hogy az FNLA harci szervezete jobb, mint a kinshasai főhadiszállás.

Holden Roberto ötkor érkezett St. Martin villájába. Miközben vártunk rá, Bubba Sanders jelent meg, nyomában Raymond Chilesszel. Aznap reggel érkeztek Kinshasába, hogy megindítsák az FNLA-propagandát a kinshasai újságok segítségével. Tele voltak ötletekkel, és úgy tűnt, máris remekül kiismerik magu-

kat. Nevekkel dobálóztak, és fél mondatokban társalogtak, mintha már régóta dolgoznának az IAFEATURE-ben; feltételezem, hogy így tettek már sokszor más országokban és más résztvevőkkel is.

Holden Robertót négy tanácsadója és belső munkatársa kísérte. Felálltunk üdvözlésére. Roberto a többieknél magasabb volt, kitűnően szabott zaire-i dzsungelzubbonyt viselt, tekintélyt parancsoló, de valahogy mégis ellenszenves figura volt. Lefelé görbülő ajka olyan kifejezést kölcsönzött arcának, mintha mindig elégedetlen lenne. A kedvezőtlen benyomást még fokozta kicsit sötét színű szemüvege, amit sosem vett le. Semmi melegséget nem tudtam benne felfedezni, bár elég udvariasan beszélt velem. Bubbának és Raynek nem lesz könnyű dolga, ha szimpatikus propagandafotót akar készíteni róla.

Roberto 1923. január 12-én született Angolában, São Salvadore-ban. Egy misszionárius Holdan Carson Graham névre keresztelte. Anyja a forradalmi pátriárka, Miguel Necaça legidősebb gyermeke volt, apja a baptista missziónál dolgozott. 1925-ben Kinshasába került, a baptista missziós iskolába járt 1940-ig. 1940–41-ben São Salvadore-ban folytatta tanulmányait, itt fedezte fel angolai gyökereit. Ezután nyolc évig futballozott a helyi klubokban, és tartós barátságot kötött későbbi kongói politikusokkal. 1951-ben ismét Angolába utazott, szemtanúja volt, amikor egy szívtelen portugál chefe de posto – helyőrségparancsnok – kegyetlenkedett egy öregemberrel, s ez a megdöbbentő élmény vitte politikai aktivitásba.

1958-ban megbízták, hogy az UPA küldöttjeként vegyen részt az Össz-afrikai Népi Konferencián Accrában, Ghánában. Akkoriban belga és portugál gyarmatokon a feketék nem kaphattak nemzetközi útlevelet, így titokban kellett utaznia a Francia-Kongón, Kamerunon és Nigérián keresztül. De nem utazott hiába. Roberto megismerkedett az afrikai forradalmi mozgalmak legjobbjaival: Patrice Lumumbával, Kenneth Kaundával, Tom Mboyával, Franz Fanonnal és másokkal. Ez jó indítást adott neki. A marxista közeledést elutasította, míg a maoizmust ideoló-

giáját elsajátította. Barátainak így írt: „vérontás nélkül nem lehetséges forradalom".

Mielőtt hazatért volna, guineai útlevelet szerzett, elutazott New Yorkba, részt vett az ENSZ-közgyűlésen, ahol sikerült vitát kezdeményeznie Angoláról. Ellátogatott Tunéziába is, ahol megnyerte Habib Bourgiba elnök rokonszenvét. 1959-ben, amikor visszatért Kinshasába a bakongo forradalmi mozgalom élére állt, ő szervezte az 1962. márciusi támadást Angolában.

Ezután megalakította Angola Emigrációs Forradalmi Kormányát (GRAE), bevonta az ovimbundu aktivistát, Jonas Savimbit, külügyminiszterként. Szövetsége a zaire-iakkal tartósnak bizonyult, kiállt több megrázkódtatást és kormányváltozást. Roberto barátsága az erős kezű Joseph Désiré Mobutuval (aki később Mobutu Sese Sekóra változtatta a nevét) akkor pecsételődött meg, amikor mukongo feleségét otthagyta és elvette Mobutu sógornőjét.

Roberto következetesen ellenállt az MPLA többszöri kezdeményezésének, hogy egyesítsék az összes angolai felszabadító mozgalmat. Agostinho Neto követte Robertót, amikor az Egyesült Államokba ment 1963-ban. Kérte, hogy találkozzanak, és szorgalmazta, hogy hallgassák meg az amerikai kormánykörök. Neto mindkét igyekezete hiábavalónak bizonyult. Az amerikaiak marxista „fertőzöttsége" miatt nem hallgatták meg, míg Roberto kerülte. Állítólag attól tartott, hogy a jobban szervezett MPLA vezetői veszélyeztetik a hatalmát. Az is lehet, hogy Roberto okosan, arra épített, hogy az ő „konzervatív" mozgalma és a közismerten marxista MPLA közötti versenyben ő nyeri el az Egyesült Államok szimpátiáját. A két mozgalom közötti ellentétet állandóan ébren tartották azzal, hogy Roberto csapatai többször is elfogtak MPLA-harcosokat Észak-Angolában, a kinshasai bázisukra hurcolták és kivégezték őket.

Tulajdonképpen Roberto csak a kelet–nyugati verseny szempontjából volt „konzervatív"-nak tekinthető. Az ideológiai szólamoktól eltekintve ő és Neto ugyanazt hirdették meg Angola számára: nemzeti függetlenséget, demokratikus kormányt, ag-

rárreformot, gazdaságfejlesztést, pánafrikai egységet, a gyarmati kultúra teljes felszámolását.

Mindenesetre Kinshasában Roberto volt az emberünk. St. Martin italkínálással buzgólkodott, miután úgy rendezte, hogy ő ült Roberto mellé a kanapéra.

Engem egy elég nagy sugarú kör túlsó oldalára ültetett le, szinte lehetetlenné téve, hogy részt vegyek a beszélgetésben. Időnként St. Martin kezével felém intett, és olyankor Roberto rám nézett. Isten tudja, miben mesterkedik St. Martin.

Hirtelen felálltam és közbeszóltam:

„Elnök úr, Ön is velem utazik holnap?" Odamentem, és Robertóval szemben leültem a dohányzóasztal sarkára.

„Nem, majd Ambrizban találkozunk. Ön először Carmonába megy, és találkozik az ottani parancsnokságommal."

„Köszönöm. Ambrizban alkalmunk lesz, hogy megbeszéljük idejövetelem célját. Megengedi, hogy fényképeket készítsek a washingtoni szakértők számára arról, hogy milyen a terep és milyenek az FNLA-harcosok fegyverei?"

„Persze, persze."

„Jó. Tudom, Önnek és St. Martinnak még sok más megbeszélni valója van, és biztosan meg akarja még hallgatni kollégáim, Bubba és Raymond úr javaslatait is . . . Ha megbocsát, én megyek is."

Ha egyáltalán sikerül valamit elintéznem ezen az úton, az holnap kezdődik, Ambrizban.

Huszonnégy óra múlva benne voltam a sűrűjében. Egy tömzsi portugál ezredes, Santos Castro ült mellettem egy elhagyatott ambrizi ház üres személyzeti részében, és azt bizonygatta, hogy nagyravágyó hülyékkel van körülvéve. Arcára árnyékot vetett a gyertya fénye, és a láng imbolygott az óceánról jövő szellőben. Összeesküvő módjára fojtott hangon beszélt, a hullámverésben alig lehetett hallani.

„Mindegyik Angolát akarja, de a kulcs nálam van. Nélkülem nem mennek semmire."

Castro egyike volt azoknak, akikkel feltétlenül találkoznom kellett, de ez nem egykönnyen ment. Hosszú, fárasztó nap végén jutottam ide.

Azzal kezdődött, hogy Makala késve érkezett az indulásra, és az az FNLA-teherautó, amivel ki kellett volna mennünk a repülőtérre, nem jött el. Egy hátul nyíló személyszállító CIA-kocsiban mentünk ki, amerikai követségi rendszámtábla volt rajta, és emiatt a Ndjili repülőtér katonai bejáratánál levő őrök roppant izgatottak lettek. Végül lepénzeléssel és néhány telefonnal elintéztük, hogy beengedjenek. Mobutu két zsoldos pilótája, egy dán és egy belga, vezette azt a harmincéves DC–4-est, amin Carmonába repültünk. Útközben a pilótafülkében voltam, a hátuk mögött állva néztem az alattunk elterülő erdőket, és hallgattam, ahogy zaire-i munkaadóikra morgolódtak. „Ezek majmok, én mondom magának, majmok." (Ezt a francia szót, „macaque", gyakran használták a fehérek a gyarmati Afrikában. A függetlenség óta azonban tabu. Ha Makala, aki mögöttünk ült a gépben, meghallotta és jelentette volna, hogy a két pilóta ezt a szót használja, könnyen lehet, hogy kiutasítják őket Zaireből.)

A pilóták öt hónapja nem kaptak fizetést, és arra készültek, hogy otthagyják az egészet.

Gyorsan körbevittek bennünket Carmonában, Angola északi tartományának fővárosában. Három fiatal FNLA-politikus volt a kísérőnk. Hűvös elutasítást kaptam tőlük kérdéseimre válasz helyett, és hamarosan ismét a repülőtéren találtuk magunkat, szomjasan, éhesen. Azon tűnődtem, okos volt-e, amit St. Martin javasolt, hogy újságírónak adjam ki magam, legalábbis addig, amíg Roberto nem csatlakozik hozzánk másnap.

Igaz, Carmona nem is érdemelt többet egy röpke körsétánál. Kísértetváros volt, üzletei és házai elhagyatottak, lelakatolva, arra várt, hogy az angolai polgárháború győztesének zsákmánya legyen. A repülőtéren láttam egy csoportot. Az utolsó száz portugál volt, aki készült elhagyni Carmonát és Luandába tartott. Arcukon ugyanaz a kétségbeesés, mint azokén, akiket 1960-ban láttam, amikor menekültek Kongóból, és legutóbb Vietnamból.

Ambrizba egy kis gép vitt bennünket. Kisebb, elhagyatott város ez a tenger partján. Érkezésünk a kicsi homokkifutóra felért egy diplomáciai kudarccal. Az FNLA-parancsnokságot nem értesítették jöttünkről, és nemigen hittek újságírói meghatalmazásomnak. Lehet, hogy a tizenöt dobozban levő rádióberendezés keltette fel gyanújukat. Vagy a fényképezőgépemet találták veszélyesnek.

Egy afrikai parancsnok érkezett dzsippel; új volt az egyenruhája, a derékszíja, a 9 mm-es Browning-pisztolya és a vászon tölténytáskája. Kiszállt és egyenesen felém indult. Oldalán egy-egy portugál rohamosztagos úgy tartotta a géppisztolyát, hogy a cső pontosan üres hasam felé célzott.

Az afrikai valamit portugálul odakiáltott nyers hangon.

„Mit mondott?" – kérdeztem angolul.

„Le van tartóztatva – mondta az egyik portugál. – Adja át neki a fényképezőgépét."

„Mit mondott?" – ismételtem.

„Ez harci terület! Itt tilos a fényképezés. Ide nem engedünk be riportereket. Le van tartóztatva. Átadja a fényképezőgépét és velünk jön." Ez lett a riportertörténetből. A hasam felé irányí-

tott géppisztolyok viszont valódiak voltak, csőre töltve, és a mögöttük levő arcok nem mosolyogtak. Elszántam magam a cselekvésre.

„Nem vagyok riporter. Nem vagyok turista, sem misszionárius. Az amerikai hadsereg ezredese vagyok, Kissinger miniszter személyes megbízottja. Roberto elnök hívott ide, Ambrizba, hogy készítsek képeket arról, ami a feladatomhoz szükséges. Holnap ő is itt lesz, hogy megmutassa a táborukat és a csapataikat."

A fekete parancsnok nem értett angolul. Türelmetlen mozdulattal fényképezőgépemért nyúlt. Itt már csak olyan gesztus segít, ami a szavaknál is beszédesebb.

„Ennek a fényképezőgépnek semmi jelentősége nincs", szóltam, majd a háromszáz dolláros Pentaxot szíjánál fogva vagy harminc méterre hajítottam el a szemét közé.

Ennek megvolt a hatása. Legalábbis ebben reménykedtem. Nem akartam több időt pazarolni olyanokra, akik politikailag nem számítanak. Azt akartam, hogy megértsék, ki és mi vagyok, miért jöttem. Látni akartam a katonai felszerelésüket, találkozni a parancsnokokkal, megbeszélni a műveleteket, és azt akartam, hogy a főszereplők keressék a kapcsolatot velem. Hacsak el nem számítottam magam, most ez fog történni. Semmi kedvem sem volt visszamenni a repülőgépre, amellyel nem mehettem volna máshová, csak az MPLA kezén levő Luandába. Néhány percnyi csönd állt be, majd halk tanácskozás következett, közben valaki lefordította szavaimat, én meg csak annyit hallottam, hogy a géppisztolyokat a dzsip végébe dobják be. Egy afrikai katona elment a fényképezőgépemért, ingével letörölte, aztán nyakamba akasztotta.

A dzsiphez kísértek, elnézést kértek, aztán a városba hajtottunk. A rádiósok egy Volkswagen buszon jöttek utánunk a felszereléssel. Mereven ültem a vezető melletti ülésen, nem beszéltem. Borzasztóan szomjas voltam.

A felszállópálya, közvetlenül a város szélén épült. Dzsipünk megkerülte a körforgalmat, majd a főutcán haladva megállt majdnem az utca végén, egy jellegtelen háznál. Még a repülőgép ablakából láttam, hogy baloldalt, két háztömbnyire, már az At-

lanti-óceán van. Jobbra meredek part nyúlt be a szélesen elterülő mocsár fölé. Előttünk sziklák néztek le a tengerbe ömlő kis folyóra. Szemet gyönyörködtető látvány lehetett akkor, amikor még álmos trópusi város volt, de egy hadsereg központi parancsnoksága számára könnyen csapda lehetett volna.

Néhány perc múlva egy kis gyarmati épület verandáján nádszékbe telepedtem, és leírhatatlan örömmel élveztem az elébem rakott pohár sört. A rádiósok tizenöt dobozukkal eltűntek a híradó központban, az utca egy másik épületében.

Terepszínű egyenruhában portugál rohamosztagosok jöttekmentek a házban. Két fontos személynek tűnő afrikai érkezett, majd el is tűnt a ház belsejében. Egy hosszú terem végében három lompos portugál asszony ennivalót készített.

Három hete, hogy erre az új központi harcálláspontra menekült az FNLA, amikor kiűzte Luandából az MPLA. Hetven mérföldnyire van a fővárostól északra, légitámadástól és váratlan támadásoktól védett helyen, mégis elég közel ahhoz, hogy ellentámadást támogatni lehessen innen. Ambriz nem volt igazi kikötő, de ideális menedék volt kis hajók számára, amelyekkel üzeneteket lehetett küldeni, vagy rajtaütéseket végrehajtani a part mentén.

Az egyik portugál kommandótiszt odajött hozzám. Bento kapitányként mutatkozott be. Kommandóegységek alakításán fáradozott, fehér tisztekkel és fekete csapatokkal. Szerinte az afrikaiak „túl ostobák ahhoz, hogy bármit képesek legyenek vezetni", de azért lehet belőlük elfogadható katonát faragni. Mindezt jó hangosan mondta, mit sem törődve azzal, hogy a közelben levő afrikai parancsnokok hallották.

Ezután Bento bement, majd, mintegy végszóra, egy másik fehér jelent meg. Ő volt az egyik, aki géppisztollyal hadonászott a repülőtéren. „Falstaff" néven mutatkozott be, és szintén beszédesnek tűnt. Tíz nappal később a központban megkerestettem a CIA-komputerben Falstaff nevét, kiderült, hogy brazil újságíró, aki évekkel ezelőtt a CIA zsoldjában állt. Még nem hagyott fel azzal a szokásával, hogy jelentsen. Falstaff szerint Bento kapitány „híres antigerilla harcos" Mozambikból, de in-

tett, hogy óvakodjak tőle: ő és Santos Castro ezredes vetélytársak az FNLA-parancsnokságon belül. Mind a kettő meg fogja próbálni, hogy behálózzon.

Falstaff azt állította, hogy negyven portugál veterán csatlakozott az FNLA-hoz. A valóság az volt, hogy angolaiak voltak, fehér angolaiak, sosem éltek Portugáliában. De nem voltak zsoldosok sem, nem pénzelte őket az FNLA, hanem saját otthonukat, saját megélhetésüket védték. Harcoltak az egyetlen életformáért, ami létezett számukra. Sok gyarmati fehér élete alakult így.

Bento kivétel volt. Ő tapasztalt katonaként végigharcolta a konfliktusokat Mozambiktól Angoláig, szenvedélyévé vált a marxistaellenes háborúkban való részvétel.

„Miért bántak velem olyan keményen a repülőtéren?" – kérdeztem. Falstaff elmagyarázta: Ezeknek a fehér katonáknak a családja még Luandában van MPLA-fennhatóság alatt. Más nevet vettek fel, és mindent elkövetnek, hogy kapcsolatuk az FNLA-val titokban maradjon. Nem akarták, hogy egy ismeretlen újságíró lefényképezze őket.

Leültünk egyszerű vacsoránkhoz; pálmaolajban főtt, szárított sózott halat ettünk, főtt krumplival, amit bőven megszórtak őrölt pirosborssal. Bemutattak Castro ezredesnek, Bento ellenlábasának, és egy afrikainak, Hendrik Vaal Netónak. Rájöttem, hogy ő IACASTLE/4, az az FNLA-politikus, aki belügyminiszter volt az ideiglenes luandai kormányban. Bento és Falstaff az asztal másik végén ültek olyanokkal, akiket nem mutattak be. Holden Roberto még nem érkezett meg.

Szinte egész idő alatt hallgattunk. Lehet, hogy addig nem akarnak barátkozni, amíg Roberto meg nem érkezik, és nem erősíti meg történetemet, de az is lehet, hogy túl sok a rivalizálás és bizalmatlanság az FNLA ottani vezetői között. Megpróbáltam társalgást kezdeményezni, de Castro ezredes elintézett azzal, hogy „sajnálom, nem beszélni angol". Neto kifejezéstelen arccal nézett rám és rövid válaszokkal intézte el kérdéseimet. Bento egyetlen szigorú pillantásra méltatott, aztán az evésre koncentrált. Egyedül Falstaff válaszolt, mosolygott, és bólogatott,

talán azért, mert szerette volna, ha ismét felveszik a CIA fizetési listájára. Beszédessége nem ragadt rá a többiekre. Hallgattunk. Közöttük Castro a legfontosabb ember, figyeltem miközben ettünk. Alacsony, kopasz férfi volt, de sportingben is nagyvilláginak tűnt ebben a rusztikus, középszerű, gyarmati stílusú ebédlőben. Vacsora után minden angol tudását összeszedve sajnálkozását fejezte ki, hogy nem tud megkínálni egy jó whiskyvel, majd eltűnt az éjszakában.

Egyedül mentem vissza a verandára. Leültem egy székbe, de nem invitáltam a rádiósokat, hogy csatlakozzanak hozzám. Nem akartam, hogy bármi gátoljon abban, hogy szabadon érintkezzem az afrikaiakkal és portugálokkal.

Hirtelen kialudt a villany, csend telepedett az álmos trópusi városra, amint a távolban megszűnt a dízelaggregát moraja. Neto gyertyát és gyufát hozott. Takarékoskodni kell a dízelolajjal, mentegetőzött. Nem mutatott hajlandóságot, hogy leüljön mellém. Nem gyújtottam meg a gyertyát, kinyújtózkodtam a székben. Tapasztalatból tudtam, hogy ilyenkor mindenki korán lefekszik. Semmi sem korlátozza úgy egy közösség társadalmi életét, mint a sötétség.

A gyalogúton valaki csendesen lépkedett gumitalpú cipőben. Egy ember árnyékát láttam közeledni felém a veranda lépcsőjén. Egy pillanatra megállt, majd felém indult. Izmaim megfeszültek. Szuroksötét volt a verandán, én a legsötétebb sarokban ültem, amelyet a kúszónövény nőtt be. Honnan tudta, hol ülök? Az utca másik oldaláról figyelt, mielőtt kialudt a villany? Csendben vártam, ahogy közeledett, és nem tudtam elfojtani azt a melodramatikus gondolatot, hogy egy véres polgárháború kellős közepén vagyok. Lehetséges, hogy ellenséges beszivárgók vannak az FNLA-parancsnokságon, akik szívesen kellemetlenkednének Robertónak, ha kiderül, hogy Kissinger megbízottja eltűnt, vagy halott. Látogatóm fél méterre tőlem megállt, mindkét kezét felém nyújtotta. Én visszahúzódtam, izmaim megrándultak a felgyülemlett adrenalintól. A férfi egyik kezével gyenge fényű zseblámpát kattintott fel, azzal világított meg a másik kezében egy darabka papírt, amit az ölembe lökött.

A cédulán ceruzával írva ez állt: „Kérem, jöjjön át hozzám. Ez az ember idevezeti. Castro."

A férfi eloltotta a zseblámpát és hátralépett. Felálltam, magamhoz vettem útitáskámat, követtem a kapun át és közben arra gondoltam, hogy a kémszakmában sokat bízunk a vak véletlenre. Két háztömb mellett mentünk el csendben a körforgalomig, aztán egy saroknyit a tenger felé, majd egy szűk kis utcácskába fordultunk és a ház mögötti személyzeti lakórészbe léptünk be.

Castro ezredes egy kis faasztalnál ült, a gyertya imbolygó fénye megvilágította kerek arcát és őszülő haját. Intett, hogy üljek le a másik székre. Kísérőm, amilyen csendben jött, úgy távozott.

„Jó estét – köszöntött. – Köszönöm, hogy eljött. Fontos, hogy ön meg én komolyan beszélgessünk egymással. Azok odaát – kezének árnyéka a falra rajzolódott – idióták. Angolát akarják, de nem tudják, hogyan szerezzék meg. Én tudom. Nekem megvan a kulcsom hozzá . . . Sajnálom, hogy nem tudom itallal kínálni, itt nincs semmink."

A táskám mélyéből előhúztam egy üveg whiskyt, ilyen alkalmakra tartogattam. Castro mosolygott, amint az asztalra tettem. „Dr. Kissinger jól gondoskodik magáról." Két kis poharat vettem elő és töltöttem. Santos Castro harmadik generációs fehér angolai volt, nagyapja a századforduló előtt telepedett le Észak-Angolában, ekkor még összesen csak tízezer fehér élt az országban. Castro Luandában és Lisszabonban járt iskolába, húsz évig szolgált a portugál gyarmati hadseregben, ezredesi rendfokozatig vitte. Néhány évig az északi Uige tartomány kormányzója volt, egyike azoknak, akik felelősek voltak az FNLA-gerillák ellen elkövetett kegyetlen megtorlásokért. Ahogy változtak az idők, Castro is kész volt átállni. Most egykori ellenségének, Holden Robertónak dolgozott, az FNLA-hadsereg vezérkari főnöke lett.

Castro „kulcsa" Angolához elcsépelt módszernek bizonyult. Az állította, hogy hatszáz portugál veterán várja hívását Dél-Afrikában. Csupa fehér angolai, tapasztalt a fekete gerillák elleni harcban. Semmi más nem kell nekik, csak repülőjegy és fegy-

ver. Segítségükkel Castro minden nehézség nélkül vissza tudja foglalni Luandát Roberto és dr. Kissinger számára.

Egy fekete-afrikai probléma tipikusan fehér gyarmati megoldása volt. „Adjatok egy század katonát és két hét alatt a föld színével egyenlővé teszem ezt a területet."

Elnyomtam magamban a vágyat, hogy vitatkozzam vele. Végtére is, jobb információs forrást nem találhatok. Inkább Luandáról kérdezgettem, és a többi portugálról, akik befolyásolhatják a háború alakulását.

Castro, mint minden hozzá hasonló kalandor, pénzt akart. Ez esetben annyi pénzt, hogy harcba tudja állítani hatszáz emberét. Bár azok nem zsoldosok, állította komolyan, de el kell tartaniuk a családjukat. Mennyi kellene? Nagyvonalúságból nem akart pontos összeget mondani. Talán fejenként 1000 dollár. 600 000 dollárral el lehet velük indulni. És kellene néhány repülőgép és fegyverek. Ja igen, még valami szükséges: egy kizárólagos megállapodás, amely kizárja az olyan konkurrens portugál kalandorokat, mint Bento. Roberto marad a vezéralak, de érdemi ügyekben Castróval kell tárgyalnunk.

Amikor meggyőződtem róla, hogy mindent tudok, amit aznap este hajlandó volt elmondani, felálltam. Megbeszéltük, hogyan lépünk érintkezésbe egymással, ő címeket adott Dél-Afrikában, Madridban és Ambrizban. Cserében elmondtam neki egy titkos azonosító mondatot, amelynek segítségével üzenhet nekem a kinshasai nagykövetség telefonján.

Mondtam, hogy tartsa meg a whiskyt, aztán elindultam vissza.

Az áramhiány másik következménye, hogy már hajnalban mindenki talpon van. Én is kimentem az emberek közé, járkáltam, választ akartam kapni a kézenfekvően felmerülő kérdésekre. Szinte semmit nem tudtunk az észak-angolai frontról. Menynyi lakosa van Ambriznak? Kevés, 1000 fehér és 10 000 afrikai volt, mielőtt kihalttá vált. Mennyire fontos? Nagyon, mert itt van az FNLA előretolt harcálláspontja, és a leszállópálya. Ide érkeznek majd tonnaszámra a fegyverszállítmányok. Mekkora csapatai vannak itt az FNLA-nak? Ambrizban 25 katonát számoltam össze, és még néhány tucat egyenruhás őgyelgőt. Ro-

berto 1500 főről beszélt. Milyen a felszerelésük? Több puskájuk és aknavetőjük volt, mint ahány katonájuk. Szállítmányaink kezdtek megérkezni. Hány külföldi katonai tanácsadó van? Húsz portugál, két brazil. Kínai tanácsadók? Nyomukat sem láttam, a kínaiak nem lépték át az angolai határt. Vezetésük és harci képességük milyen? Még nem akartam végleges véleményt alkotni. Közelebb kell jutnom a frontvonalhoz, hogy minden kérdésemre választ kapjak.

Percekig álltam a sziklán a folyó torkolatánál, néztem a hullámverést. Hatalmas hullámok tarajoztak messze kint a tengeren, méltóságteljesen hömpölyögtek befelé és csapódtak a parthoz. Világklasszisú szörf-hullámok, de ahhoz Ambriz messze van, hogy szörföző üdülőhely váljon belőle. Az Atlanti-óceán vizei a nyugat-afrikai partnál sötétek és félelmetesek. Évszázadokon át rémületet ébresztettek afrikaiakban és európaiakban egyaránt, amit csak fokoztak a tengeri szörnyekről és titokzatos áramlatokról szóló történetek. Az ilyen babonák hatása alól senki sem tudja magát teljesen kivonni – én sem.

1961 elején felderítő tiszt voltam egy haditengerészeti cirkálón, amit Kennedy elnök SOLANT AMITY névre keresztelt. Hidrográfiai felméréseket készítettünk a part lejtéséről és a homok összetételéről, Afrika nyugati partján le és föl, Monroviában, Loméban, Conakryban, Pointe Noire-ben és Bathurstben. Embereimmel egy „Peter" csónakba ültünk, és látszólag sörözéssel voltunk elfoglalva, de közben lemerültünk és mintákat vettünk. Bár mind jól képzett felderítők voltunk, egyikünknek sem volt bátorsága, hogy a parttól száz méterre levő mélységbe bukjon víz alá. (A „Peter" régi típusú tengerészeti partraszállító jármű.)

Szinte gépiesen felmértem az ambrizi part lejtését. Meredek volt, a homok durva szemcséjű és feneketlenül mély, nem kedvez a kétéltű járművek kikötésének.

Maga Ambriz városa, akárcsak Carmona, elhagyatott volt. Néhány civil ruhás afrikai őgyelgett céltalanul. Gyümölcsből, sajtból és egészen jó kávéból álló reggeli után megnéztem az FNLA híradó központot. Rádiósaim jól elhelyezkedtek. Adójuk

működött és jó volt a kapcsolat Kinshasával a monroviai reléállomáson keresztül. A központtól nem érkezett hír. Én is csak annyit adtam le, hogy „minden rendben". Ha több időm lett volna, megpróbáltam volna kideríteni, miért érnek el a rádióhullámok az 1500 km-re levő Monroviába, és miért nem jutnak el közvetlenül Kinshasába, ami csak 500 km?

Visszamentem a városon keresztül egy tágas mezőre, ahonnan látni lehetett a tengert, és néztem, ahogy Bento kapitány szemlét tart osztaga felett, amely hét fehérből és tizenöt feketéből állt. Később rajt képeztek, és egészen elemi gyalogsági gyakorlatokat végzetek; egy képzeletbeli ellenséges állást támadtak a part mellett. Vagy legalábbis a feketék futottak néhány métert, majd az egyik portugál parancsnok harsány vezényszavára hasra vetették magukat. A fehérek a teherautóknál álltak és nézték őket.

Korábbi tapasztalatok alapján úgy éreztem, fel tudom mérni az afrikai katonák harcképességét és fogyatékosságait, de nem tudtam, mi a helyzet a portugálokkal. Jó az erőnlétük? Ahhoz képest, hogy rohamosztag tagjai, elég lomhán mozogtak. Menynyire tapasztalt katonák? Azzal, hogy éveken át üldöztek gyengén felfegyverzett FNLA-gerillákat az angolai bozótban, még nem szereztek tapasztalatot a hagyományos hadviselésben, nem tanulhatták meg, hogyan kell kezelni a nehéz aknavetőket, tüzérségi ágyúkat, rakétákat és páncélkocsikat. Biztos, hogy gyorsan megtanulnák, és jó katonákká válnának, ha volna egy év felkészülési időnk. De csak heteink voltak, ha meg akartuk állítani az MPLA-t a novemberi Függetlenségi Nap előtt.

Egy magányos Panhard páncélautó, alig nagyobb egy dzsipnél, közeledett dübörögve. Megállt. Kerekei fékezés közben komikusan megcsúsztak a kavargó porban. Fiatal fehér katona ugrott ki, pózba vágta magát az épület mellett. Magamban azt gondoltam, jobb lesz, ha nem építünk túlságosan arra, hogy a portugál rohamosztagosok mentik meg számunkra Észak-Angolát.

Roberto megérkezett a leszállópályáról és szórakozottan kezet fogott velem. Pantallót, könnyű kabátot és homokszínű golfsapkát viselt. Alig volt annyi időm, hogy megigyak egy pohár vizet,

már indultunk is egy Volkswagen mikrobusszal. Három fehér volt velünk: egy magas, vállas, Chevier nevű portugál; egy testes férfi, egyenruháján őrnagyi rangjelzéssel és ejtőernyős vállappal, vörös sapkában; és Falstaff. Később Falstaff elmesélte, hogy Chevier a portugál titkosszolgálat vezetője volt Luandában a fekete nemzeti mozgalom elleni harc éveiben. Castro ezredeshez hasonlóan képességeit és az MPLA-ról nyert ismereteit most az FNLA ügyének szolgálatába állította. Falstaff szerint az egyenruhás egy brazil őrnagy volt, valószínűleg megfigyelő. Mit keres Falstaff és a brazil őrnagy Ambrizban? Falstaff nem felelt a kérdésre, témát változtatott. De a válasz kézenfekvő volt: Brazília számára nem volt közömbös, hogyan alakul az angolai helyzet.

Harminc percet időztünk a járműtelepen, ahol Roberto szemlét tartott a járművek felett. Megszámolta az alkatrészeket, ellenőrizte a benzin mennyiségét, és zaklatott mindenkit, fehéreket és feketéket egyaránt. Többet beszélt, mint amennyit másokra figyelt, gyakran mások szavába vágott, majd otthagyta őket. Tovább indultunk az aszfaltúton az angolai bozóton keresztül.

Fejemmel és vállammal kihajoltam a mikrobusz tetőnyílásán, hogy fényképezzem a területet. Nyílt, száraz, eléggé egyenletes terep volt. A hullámos barázdák, lejtők mintegy hatvan százalékát egy méter magas fű, elszórtan csipkebokor, füge, vad olajfa, és kis erdőként csoportosuló cédrusok borítják. A tájat feledhetetlenül afrikaivá teszik az őrszemet álló, hasas baobabfák. Part menti fás szavanna, ideális egy könnyű harckocsikkal megerősített zászlóalj mozgásához, mert nagyfokú mozgékonyságot és ugyanakkor álcázást biztosít. Persze ez a fajta háború olyan, amit többnyire az utakon vívnak. Eléggé jó állapotban levő, öttonnás Mercedes és Berliet teherautókra szánt keskeny aszfaltúton haladtunk. Ezek a járművek biztosították az angolai kávékereskedelmet és a tartomány gazdasági szállítási feladatainak lebonyolítását.

Kiszáradt mélyedéseket átívelő két kisebb hídon mentünk keresztül. Ezeket könnyen meg is lehet kerülni, kivéve, ha nagy az esőzés. Átmentünk egy másik hídon is, egy mély, meredek

partú patak fölött. Egyik hídfőjét részben elvitte egy MPLA-akna, azonban az egytengelyű teherautók, és a kis Panhardoknál nem nagyobb páncélkocsik így is biztonságosan közlekedhettek rajta. Ilyen folyók komoly problémát jelenthetnek, ha egy hídpillért teljesen felrobbantanak. Igaz, az amerikai hadmérnökök két óra alatt rendbe tudnák hozni a hidat, de az FNLA-nak erre nincs kellő felkészültsége, és a mi programunk sem irányozta elő, hogy a szükséges anyagot ide szállítsuk.

Minden útkereszteződésnél és kis hídnál két vagy három puskával felfegyverzett őr állt. Üres tekintettel bámultak be a buszba, és valami tisztelgésfélét vágtak, amikor meglátták Robertót. Ő egy alkalommal kiszállt a Volkswagenből, és hosszas szónoklat és bemutató közepette elmagyarázta a teljesen összezavarodott fiatalembernek, hogyan kell előírásszerűen vigyázzba állni és tisztelegni.

Továbbmentünk, közben Roberto elsorolta, mit kér tőlünk. Többször is emlegette, hogy tizenötezer katonája számára egyenruhára és bakancsra van szüksége.

„Feltétlenül kellenek az egyenruhák, hogy katonának érezzék magukat" – hajtogatta. „Meg a bakancsok. Ha bakancsot tudok nekik adni, harcolni fognak értem."

Roberto hadseregében senki nem kapott rendszeres fizetést vagy zsoldot. Azon a gyenge élelmiszer-fejadagon éltek, amit a helyi falvakban zsákmányoltak, és azzal a fegyverrel, lőszerrel és gyógyszerrel kellett beérniük, amijük volt. A családhoz és a törzshöz való ragaszkodás késztette őket arra, hogy csatlakozzanak az FNLA-hoz, és bár sokan elmenekültek, ha harcra került a sor, többségüket a háború hagyományos céljai vezérelték: agresszivitás, bajtársi szellem, izgalmas élet, és a gazdagság reménye, ha győznek.

Ambriz után harminc kilométerrel hirtelen rákanyarodtunk egy földútra, amely ültetett pálmafaligeten vezetett keresztül. Több kilométert tettünk meg, aztán egy kis domb tetején levő tisztáshoz értünk, ahol nagy raktárakat és szétszórtan álló épületeket fal vett körül. Egy nagy táblán ez állt: Fazenda Lifune – Lifune-ültetvény. Ez volt Roberto előretolt harcálláspontja.

Tizenhat álmatag katonát és két 60 mm-es aknavetőt láttam. Az egyik oldalon féltucat nő és gyerek ült egy csendes tűz fölött rotyogó kondér körül; a puszta földön ültek, egyenesen előrenyújtott lábbal. Eszembe jutott az eddig látott FNLA-katonák szomorú arca. Ebben a táborban feleségek és családtagok is voltak. Nem voltak bárok, prostituáltak és ivászat. Úgy látszik, a szépségükről híres angolai nők mind Luandában vannak.

Sajnálkozva gondoltam azokra a félkatonai szakértő kollégákra, akik azért igyekeztek bekerülni az angolai programba, mivel pillanatnyilag ez volt az egyetlen háborúnk. Legtöbbjük számára Vietnam egzotikus kaland volt, igen kevés veszély vagy nehéz munka, de annál több érzéki öröm. Az egész történet leolvasható egy „CIA-hős"-ről készített, híressé vált fotóról: egy kerti székben ül, lábát a bunker homokzsákjához támasztja, és a reggelig beérkezett táviratokat olvassa, jobb kezében Heineken-sör, közben bal kezét egy vietnami „baba" manikűrözi. Attól tartok, az angolai kiküldetés kicsit más lesz.

Két héttel azelőtt az FNLA-csapatokat megfutamították, ekkor Mobutu és St. Martin rávette Robertót, vegye át személyesen a harctéri parancsnokságot, vigyen magával fegyvereket és páncélkocsikat Kinshasából. Most az MPLA volt visszavonulóban, és Roberto a siker mámorában úszott. A háború könnyű dolog, hamarosan bevonulnak Luandába. Minden beszélgetésben Roberto volt a főszereplő, ő döntött mindenben, fegyvereket vizsgált, a katonákat a teherautókba lökdöste, képes volt ellenőrizni, hogy mennyi benzin van a Volkswagen tartályában. Egyszer, amikor elakadtunk a homokban, elsőnek ugrott ki a kocsiból, fűcsomókat tépett ki és a kerék alá tömködte. Falstaff egyre azt sugdosta a fülembe, hogy Roberto nem tudja, mit tesz, nem hallgatja meg mások tanácsát, és legalább annyi problémát okoz, mint amennyit megold.

Mindebből nehéz volt megítélnem a harcok méreteit, de valamilyen kép kezdett kialakulni. Roberto azt állította, hogy kétezer fős csapatai vannak a térségben. Állítása szerint négyezer MPLA-katonát szorítanak vissza. Heves harcokról és tüzérségi tűzpárbajról beszélt, főleg a Barro do Dande csatatéren, büsz-

kén mutatott nekem egy harcképtelenné tett orosz BDRM–2 páncélkocsit. De csak egy-két aknakrátert, és az épületeken kézi fegyverekből kilőtt néhány golyó nyomát számoltam meg. Falstaff, mintha Roberto igazságosztó osztagának szerepét játszaná, odasúgta, hogy a BDRM–2-est otthagyták, még mielőtt az FNLA gránátjai eltalálták. Barro do Dande kis csatározás, és nem komoly harc színhelye volt. Honnan tudhatná Roberto, mi a különbség, múlt héten tette be a lábát először a frontvonal mögé.

Szembetalálkoztunk egy teherautóval; a frontról jött és féltucat fogoly volt hátul a kocsiban. Miközben Roberto kikérdezte az őröket, én a hamuszürke arcú, rettegő foglyokat fényképeztem. Roberto, kérdezetlenül, azt bizonygatta, hogy ők jól bánnak a foglyokkal, de én megértettem félelmüket, mert hallottam arról, hogy az FNLA katonái minden elfogott MPLA-st lemészárolnak.

Délután négy óra felé egy tisztáshoz, és a sassalembai útkereszteződéshez értünk. Épületek sehol nem voltak. Kövezett kereszteződés volt, egy betonoszlopon tábla állt: „Luanda 32 km" felirattal. Komikus baobabfa terpeszkedett a kereszteződésnél, egyik ágát elvitte egy 106 mm-es páncéltörő lövedék. Csapatokat nem láttunk, harc zaját nem hallottuk. Lukenge parancsnok balra irányított bennünket és mi óvatosan haladtunk tovább.

Néhány száz métert tettünk meg, és elértük az FNLA harcoló egységeit; az út egyik oldalán ásott szűk árokban gyülekeztek. Nyolcvanan lehettek az árokban, de talán egytizede fért volna el benne biztonságban. Nagy kaliberű aknavetőből egy sorozattal el lehetett volna intézni a sassalembai fronton harcoló FNLA-csapatot.

A katonák megmutatták nekünk azt a pontot, ahol aznap délután az MPLA „ellentámadást" hajtott végre. Fél mérföldnyi távolságról közeledett néhány MPLA-katona, és amikor egy sorozatot lőttek rájuk 106 mm-es páncéltörő löveggel, elmenekültek. Ez is csatának minősült. A foglyokat, akiket korábban láttunk, akkor ejtették, amikor egy eltévedt MPLA-dzsip egy FNLA-állásba hajtott.

Ezzel szemben Caxito, ahová másnap reggel értünk, valódi csatatér képét mutatta. Kétszer is keresztülhajtottunk rajta. Az afrikai házak a város mindkét oldalán romba dőltek. Az MPLA főhadiszállásaként használt kis egyházi iskola épülete teljesen áldozatul esett az FNLA pusztító támadásának. Romokban hevertek teljes salaképületek. Nem volt fa, amely ne viselte volna akna, srapnel vagy kézi fegyver golyójának nyomát. Egy udvaron újabb BDRM–2 és két dzsip roncsai voltak, 106 mm-es páncéltörő lövegek és páncéltörő gránát találta el őket. Roberto büszkén elevenítette fel nekem a csata részleteit. Arra is felhívta a figyelmemet, hogy a katonái olyan pontosan céloztak, hogy két sarokkal arrébb a semleges portugál katonai helyőrség barakkjai sértetlenek maradtak. Chevier, Falstaff tolmácsolásában elmondta, hogyan tévedtek el zaire-i Panhardok. Amikor a Luanda felé vezető útra tértek, Roberto beugrott egy kocsiba és egymaga eredt utánuk. Mérföldekkel jártak már az MPLA-frontvonal mögött, amikor utolérte és visszaterelte őket a csatába. Úgy döntöttem, hogy elhihetem a történetet. Nyilvánvaló volt, hogy Roberto szívvel-lélekkel elkötelezte magát, és mindenáron meg akarja szerezni Luandát.

Ami a caxitói csatát illeti, ott más a helyzet. Gondosan végignéztem az iskolaudvart, kicsit idegesítettek az aknák és gránátok, amelyek, ha rájuk lépek, alattam robbannak fel. Alaposan tanulmányoztam a terepet, és más kép alakult ki bennem a történtekről. Nem vitás, hogy zajos, erőteljes támadás színhelye volt, de védekezésnek nyomát sem láttam. Nem voltak bunkerek, tüzelőállások, kilőtt lőszerek. A páncélkocsit és a dzsipeket a fal mellett lőtték szét, ahogy parkoltak. Az MPLA csapata elmenekült, anélkül, hogy komolyabban megkísérelte volna Caxito védelmét. A károkat a városon átsöprő, dühödten támadó FNLA-erők úgy okozták, hogy *nem ütköztek ellenállásba.*

Az MPLA-katonák többsége elmenekült, de ketten vagy hárman a lövöldözés áldozatául estek. Lefényképeztem a romok között egy hullát – nem tudom, mit kezd majd a képpel Bubba Sanders. Roberto bakancsával arrébb rúgott valami törmeléket, és amikor egy aszott, vigyorgó halálfej meredt rá, hányni kez-

dett. Az 1961-es véres felkelés vezetője, aki azt hirdette, hogy vérontás nélkül nincs forradalom, gyenge gyomrú volt.

A főhadiszállás épületének átlyuggatott falán egy fekete és piros színű MPLA-plakátot láttam. Szakadozott volt, és puskagolyó nyomait viselte. Levettem, összehajtogattam és útitáskámba tettem. Az épület előtt megakadt a szemem valamin, ami különös emlékeztető a háború iróniájára. A kocsibejárót borító törmelékben egy nagy rózsafüzért találtam; szemeit vastag afrikai szőlőtőből faragták és nylonszálra fűzték fel. Összetekerve a plakát mellé tettem.

Másnap hajnalban, amint a kocsi visszafelé vitt bennünket Ambrizba, valamennyien csendben ültünk. Én azon töprengtem, milyen eredményt érnek el a CIA-fegyverek a jelenlegi harci színvonal mellett, és milyen lesz az esetleges szovjet visszavágás. Az egymással szemben álló csapatok gyengeségére való tekintettel egy olyan modern fegyverrendszer, mint „Puff, a Varázsló Sárkány" döntő fordulatot hozhat. Ha valóban versenyben vagyunk a szovjetekkel, az győz, aki elsőnek vet be hatékony fegyvereket, és megszervezi a vezetést Észak-Angolában. Ha most rögtön cselekednénk, mi az elsők lehetnénk.

Másnap Kinshasába repültünk, de útközben leszálltunk Carmona közelében az elhagyatott Negage légi támaszponton és megnéztük a támaszpont berendezéseit. A portugálok azzal a céllal tervezték, hogy onnan katonai támogatást nyújtsanak az Észak-Angolában folyó gerillaellenes akciókhoz. A támaszpont alkalmas volt sugárhajtású gépek leszállására is. Az irányítótorony, a raktárak, sőt még a szórakoztatólétesítmények is ideálisan megfeleltek volna annak a célnak, hogy amerikai előretolt támaszpontul szolgáljanak, amennyiben az IAFEATURE-művelet Vietnam méretűvé válna. Kísértést éreztem, hogy ne tegyek róla említést a központban.

Továbbrepültünk, miközben elkezdtem fogalmazni a jelentésemet. Kétoldalnyi lett és eléggé egyszerű. Nem hagyott nyugodni az a következtetés, amire jutottam. Láttam, hogy az Észak-Angolában szemben álló MPLA-erők rosszul felfegyverzettek, vezetésük gyenge és szervezetlenek, egyszóval itt az alkalom, hogy

csapást mérjünk rájuk. Megoldható, hogy gyorsan eljuttassunk fegyvert Angolába, amellyel döntő győzelmet lehet kivívni a háborúban. Tudtam, hogy programunk nem tűzte ki célul a győzelmet, de azt akartam, hogy Washingtonban tisztában legyenek azzal, hogy van lehetőség a teljes győzelemre, ha *nagy mennyiségű és azonnali támogatást nyújtunk*. Mivel nem volt esély arra, hogy a Nemzetbiztonsági Tanács akkor, 1975 augusztusában, bátor lépésre szánja el magát, jobb szolgálatot tettem volna a nemzetnek, ha inkább lebeszélem az illetékeseket azzal, hogy hangsúlyozom az FNLA gyengeségét, azokét, akikért az Egyesült Államok a presztízsét kockáztatja.

Kinshasába érve átadtam a jelentéstervezetet St. Martinnak, és bementem a vendégszállásra egy alapos zuhanyozásra. Amikor kijöttem, St. Martin visszaadta a tervezetet, csak annyit javasolt, hogy ne első személyben írjam és tegyem át távirat formába. De egyetért vele? Elhárította a kérdésemet: azt jelentsem, amit jónak látok. Több apró változtatást azért eszközölt rajta. Erre minden CIA-vezető kényszert érez, akinek asztalán keresztül megy egy tervezet. Abból, hogy tartalmát nem volt hajlandó megvitatni velem, arra következtettem, hogy ő majd külön táviratot küld, amiben bírálja az enyémet.

Már Ambrizból jövet baljós hascsikarást éreztem, és másnap arra ébredtem, hogy elkapott az „angolai nyavalya", a bacilus okozta vérhas. A nagykövetség orvosa kaolin pektint és négy-öt nap pihenést rendelt el, csakhogy másnap reggel indult a gépem Savimbi főhadiszállására Közép-Angolába. Három napon át teherautókon és terepjárókon fogok hánykolódni. Tudtam, hogy a feladatot csak úgy leszek képes elvégezni, ha időnként kortyolgatok egy bizonyos fájdalomcsillapító szerből, de azt recept nélkül nem tudtam beszerezni. Egy CIA-orvos egyszer megjegyezte, hogy a CIA-küldetések 99 százalékában betegségek, alkoholizmus, vagy érzelmi problémák jelentkeznek.

Óriási megkönnyebbülésemre délután hatkor a kirendeltség egyik műveleti asszisztense beállított St. Martin villájába és egy sötét üvegben átnyújtotta az áhított fájdalomcsillapítót, közben

résztvevően mosolygott bajomon. „Ne kérdezzek semmit – mondta –, csak adjak tizenöt zaire-t."[6]

Aznap Larry Devlinnel, egykori pártfogómmal, és az 1960-as évek kongói programjának híressé vált szürke eminenciásával ebédeltem. Két hosszú szolgálati turnust töltött el Kongóban, ahol úgy kevergette az új kormányokat, mint más a kártyát, majd végül Mobutut segítette az elnöki székbe. Utána Devlin vezette a CIA félkatonai programját Laoszban. A laoszi összeomlás előtt visszatért Washingtonba, ő lett az Afrikai Osztály vezetője. Egyike volt a CIA-történelem nagy „műveletvezetői"-nek, a fiatal tisztekkel és ügynökökkel egy ír–amerikai politikus módjára bánt: pártfogolt egyeseket, de keményen lecsapott azokra, akik útjában álltak.

1970-ben Addis Abebában éjféltől hajnalig ittuk a whiskyt, majd feltettem a repülőgépére. 1974-ben nyugdíjba ment a CIA-tól, évi 22 000 dolláros nyugdíjjal és mesés, négyéves szerződést írt alá egy New York-i pénzemberrel, amit annak köszönhetett, hogy az egyetlen amerikai volt, aki meghitt barátja volt Mobutunak és következésképp könnyen meg tudta közelíteni. Félmilliárd dolláros beruházásról volt szó. Mielőtt eljött a CIA-tól, Victor St. Martint nevezte ki a kinshasai kirendeltség vezetőjének.

Egy kis klubban ebédeltünk, ahová üzletemberek jártak. A számlát Larry főnöke fizette. Untatta ez az új munka, és ideges volt, mert visszahívták Washingtonba, hogy tanúskodjon a szenátus Church-bizottsága előtt a kongói programról. Bevallotta, hogy fizikai erőnléte nem olyan, mint amilyennek lennie kellene, én meg korholtam, és buzdítottam, hogy kezdjen újra kocogni. Mit mond majd a szenátusnak? Természetesen nem szegi meg esküjét, tanúvallomása teljesen megegyezik majd a leírt jelentésekkel és bizonyítható tényekkel. Sejtettem, hogy csak ő és Mobutu elnök tudja, mi a teljes igazság Patrice Lumumba 1960-ban történt meggyilkolásával kapcsolatban. Whiskyzés közben már sok más magas rangú CIA-tiszt kérkedett a pályafutása során történtekkel; megesett Larryvel is, de amikor Lumumba neve szóba került, egyszerre elhallgatott.

Angolai fő szövetségesünkről, Robertóról és az FNLA-ról most már volt kialakult képem, eddig a CIA nagylelkűségének túlnyomó részét ők élvezték. Ahhoz, hogy a kép teljes legyen, meg kellett jobban ismerkednünk az UNITA-val és vezetőjével, Jonas Savimbivel. Ezt a feladatot 1975. augusztus 20-án, szerdán kezdtem meg.

Már a kezdet kezdetén kiderült, hogy az UNITA egészen más kaliberű szervezet, mint az FNLA. Az UNITA külügyminisztere, Jorges Sangumba, pontosan a megadott időben értünk jött. Sangumba és én az UNITA kocsiján hajtottunk a repülőtérre, nyomunkban a rádiósokkal a CIA személyszállítójában. (A két rádiós egyébként feltűnés nélkül igen jó munkát végzett. Utána egyikük három hétig feküdt egy washingtoni kórházban, súlyos falciprium malária miatt.) A repülőtéri épület fontos személyeknek kijelölt – VIP-részén léptünk ki. Sangumba embere vitt át az útlevélvizsgálaton, majd beszálltunk egy kis Lear típusú sugárhajtású repülőgépbe. Kétórás út után értünk Silva Portóba, közben a brit másodpilóta termoszból kávéval kínált.

A felszabadító mozgalom saját repülőgéppel rendelkezett. Mint megtudtuk, egy londoni-rhodesiai beruházási vállalat ajándéka volt, amely Savimbi győzelmében bízott. Bőségesen megtérül, ha rajta keresztül hozzáférkőznek majd az angolai ásványkincsekhez. Az ajándék Savimbinek eszményi volt, mert egész Afrikát átrepülhette vele. Módjában volt, hogy gyors látogatást tegyen a közeli és távoli afrikai országok vezetőinél: Jomo Kenyattánál Nairobiban, Leopold Senghornál Dakarban, Julius Nyererénél Dar es-Salaamban – és közben rajta tarthatta a szemét a közép-angolai harci eseményeken.

Egy UNITA-parancsnok várt bennünket a politikai plakátokkal és jelmondatokkal díszített kis repülőtéri épületnél Silva Por-

tóban. Négyajtós FIAT-jával gyorsan beértünk a két kilométeres földúton a városba. Egy kis ház nappalijában ültettek le. Amikor Sangumba átment a szomszéd szobába, az ajtón keresztül erőteljes testalkatú, sötétzöld egyenruhás férfit pillantottam meg az asztalfőn. Bőre egészen sötét volt, szakálla dús és fényes. Feltűnően nagy szemével egy pillantást vetett rám.

Néhány perc múlva átjött és bemutatkozott: ő Jonas Savimbi.

„Lesz időnk arra, hogy beszélgessünk, de most előbb el kell mennem az UNITA-párt kongresszusára – mondta. – Szívesen látjuk Önt is."

Követtem Savimbit, akit néhány sarokkal odébb több mint ezerfős tömeg várt, az UNITA-párt dalait énekelték. A középület főlépcsőjén ment be a házba. Nemsokára megjelent az erkélyen, és néhány szót szólt a tömeghez. Engem is besodortak az épületbe. A nézőtér zsúfolásig telt. Legalább háromszáz afrikai volt jelen. A tömeg egyre kiáltozott: „Savimbi", „UNITA", „Angola".

Amikor Savimbi beszélni kezdett, az összesereglett tömeg elcsendesedett. Savimbi az a fajta szónok volt, amilyen valaha a mi társadalmunkban is népszerű volt, de ma már épp olyan ritka, mint a teli torokból jövő nevetés vagy a csetepaték egy ivóban. Savimbi hangja zengő, dallamos volt. Egész testével a hallgatóság egyik vagy másik része felé fordult, előrehajolt, kitárta karját a tömeg felé, majd olyan mozdulatot tett, mintha mindnyájukat magához ölelné. Ha bólintott, a tömeg egyetértőleg zúgott, ha valamit rosszallott, ők is úgy tettek. Kérdéseket tett fel és ők egy emberként mennydörögték a választ: „UNITA", „Angola", „MPLA". Meglátszott, hogy misszionáriusoknál nevelkedett, és apja rendes foglalkozásán kívül evangélikus prédikátor is volt. A tömeg reagálása lélekből jött, inkább imagyülekezetre emlékeztetettt, semmint politikai nagygyűlésre. Tolmácsom szerint amit mondott, nem volt egyéb, mint a szokásos jelszavak: „Az UNITA Angola reménysége", „Legyőztük a portugálokat, le fogjuk győzni az MPLA-t", „Az UNITA diadalmaskodni fog". Beszéde befejeztével csendesen leült.

Most mások, a különböző körzetek képviselői emelkedtek szó-

lásra. Ez eltarthat egész délután, aggodalmaskodtam magamban. Egy óra múlva azonban Savimbi felállt, rövid nyilatkozatot mondott, és elhagyta a termet. Nekem intett, hogy kövessem.

Savimbi kész programmal fogadott. Először beszélgessünk, javasolta, aztán nézzük végig az UNITA helyőrségeit. „Milyen feladattal bízták meg?" – kérdezte tőlem, és figyelmesen hallgatta, amit mondtam. „Lusakai kollégámtól már kapott tájékoztatást – kezdtem, – én most azért jöttem Washingtonból, hogy tanulmányozzam az UNITA-csapatok erejét, listát készítsek igényeikről." Savimbi megvárta, amíg befejezem, utána egyszerű megfogalmazásban és részletesen vázolta a dolgokat. Mekkora csapataik vannak és hol helyezkednek el? Kiterített egy térképet, megmutatta a fő bázisokat, a legutóbbi csaták helyét. Kb. 300 embere van Silva Portóban. Később megszámoltam; összesen 323-an voltak két csoportban. Az egyik helyőrség bent volt a városban, a másik néhány kilométernyire, rossz földúton megközelíthető táborban.

Fel-alá sétálva felidézte, hogyan verték ki emberei az MPLA csapatát Silva Portóból egy héttel korábban. „Parancsnokom ide hozta előre a századát, és lőni kezdték azokat az épületeket. Nem sok lőszert kellett rájuk pazarolnunk, mert hamarosan megadták magukat. Senki nem esett el. Nem akartam harcolni velük, de rálőttek a gépemre, mielőtt leszállt. Teherautókon ötven MPLA-foglyot vitettünk Lobitóba."

Roberto mindezt túlozva adta volna elő, nagy győzelemként, nemcsak nagyzolásból, hanem azért, mert kettejük között nagy különbség volt harci tapasztalat dolgában. Savimbi 1967 óta harcolt az angolai bozótban, személyesen irányította a csapatokat, az UNITA-mozgalom infrastruktúrájának kiépítésén munkálkodott. Az, hogy az ötven MPLA-foglyot nem ölték meg, valószínűleg Savimbi előrelátására vall, nem elsősorban humanista gondolkodásra. A következő két nap alatt többször is hangsúlyozta; hogy még mindig a tárgyalóasztal jelenti Angola végső reménységét, nem pedig a csatatér.

Savimbi stratégiai céljai Közép-Angolában voltak: az ovim-

bunduk földjét és a Benguela vasútvonalat akarta. Luanda messze van, és kevésbé fontos.

Kocsiba ültünk, hogy megnézzük a városon kívüli tábort. A helyőrség három századméretű csoportot foglalt magában. Az út két oldalán katonák és civilek szaladtak a kocsi felé. Amikor észrevették vezetőjüket, Savimbi nevét kiáltozták, jobb mutatóujjukat felfelé tartva – ez a nemzeti egység UNITA-jele. A katonáknál nem láttam fegyvert, némelyiken szedett-vedett ruha volt.

„Puskát tudok adni nekik – mondta Savimbi, mintha megsejtette volna kérdésemet – és tudnak is bánni vele. De a puskákat elzárva tartom, különben eltűnnek."

Megkérdeztem, mire lenne leginkább szükségük.

„Nagy aknavetőkre, páncéltörő gránátokra és sok lőszerre. Messzehordó fegyverekre, amikkel meg lehet futamítani az ellenséget. Az embereim nem félnek a közelharctól, de ha erre kerül sor, túl sok katonát veszíthetünk, és nem engedhetem meg, hogy elveszítsem őket."

„Egyenruhára nincs szükség?"

„De igen, egyenruhára meg bakancsra" – kicsit gondolkozott, majd hozzátette: „... később. Vannak fontosabb dolgok is. Az embereim mezítláb is tudnak harcolni, de puska és lőszer nélkül nem."

Este az ülésterem asztalánál ettünk, majd a nappaliban két politikai aktivistával beszélgettem. Egyikük csinos, komoly fiatal nő volt, Serpa Pinto küldöttje. Az ő szavaiból kialakult előttem az UNITA politikai szervezetének felépítése, beleértve a kongresszust, a regionális bizottságokat, a nőtanácsot és az ifjúsági tanácsot.

A másik szobában Savimbi gyűlést tartott este 11-ig, majd felment az emeletre a lánnyal. Egy munkatársa elkísért a vendégszobába, amely három háztömbbel arrébb kétszintes épületben volt. Az éjszaka tiszta volt, de elég hűvös: Silva Porto azon a hatalmas fennsíkon fekszik, amely Dél-Zaire-ban kezdődik, és Zambián keresztül Rhodesiáig terjed. A száraz évszakban vol-

tunk, ilyenkor kristálytiszta reggelekre ébredtünk Lubumbashiban.

Hajnalban Savimbivel beszálltunk egy egymotoros gépbe. Annyira kicsi volt, hogy a pilóta ugyancsak morgolódott, amíg kiszámította, mennyi üzemanyagot kell felvinnie súlyunk szerint. Háromszáz kilométert tettünk meg kelet felé Cangombába, ott átszálltunk egy legújabb típusú Land Roverba, és hatalmas porfelhőt kavarva még két órát mentünk Lusóba.

A közép-angolai felvidékre később jutott el az európai kizsákmányolás, mint a bakongók és a mbunduk földjére, de végül a portugál kalandoroknak esett áldozatul, akik rabszolgát és ásványkincseket kerestek. Itt az ovimbundu törzs volt túlsúlyban, akikben kifejlődött a hajlam a vagyonszerzésre és vállalkozásra. A portugáloknak úgy sikerült őket uralmuk alá vetni, hogy egymás ellen játszották ki a törzsi frakciókat. 1902-ben Mutu wa Kwelu, a bailundu király, általános felkelést vezetett, amely két évig tartotta magát a portugál expedíciós erőkkel szemben. Eközben a cuanhama törzs, kissé délebbre, négy éven át folytatta az ellenállást, amíg őket is le nem verték. Az 1950-es évek közepén az ovimbunduk a mbundu és bakongo prenacionalista mozgalmak példáját csak lassan kezdték követni, nem azért, mintha kevésbé lázadtak volna a portugál uralom ellen, de elszigeteltek voltak Közép-Angolában. Kevesebben kerültek európai iskolákba, és csak 1966-ban kezdtek aktívan szembeszállni a portugálokkal.

Jonas Malheiro Savimbi 1934. augusztus 3-án született az ovimbundu nép egyik kiemelkedő családja gyermekeként, Luso közelében, a vasútvonal mentén fekvő Munhangóban. Apja, Lot Malheiro Savimbi, vasúti állomásfőnök volt, egy amerikai evangélikus misszióban keresztelték meg. Lot Savimbi elemi iskolát és templomot szervezett és vezetett először a kis vasútállomás közösségében, de a portugál katolikus papok tiltakozásának hatására áthelyezték. A helybeli lakosság azonban továbbra is támogatta a kis templomot, Savimbi pedig újabb templomot építtetett ott, ahová került. Újra és újra máshová helyezték. Végül

Holden Roberto FNLA-parancsnok, egy brazil katonai megfigyelő (guggol) és a szerző

Holden Roberto kérdéseket tesz fel egy zaire-i páncélosegység tagjainak. A szerző figyeli őket

Elfogott MPLA-katonák. Az őket fogiyul ejtő FNLA-csapatok brutalitásukról voltak híresek

Az MPLA caxitói főhadiszállása az FNLA támadása után

Savimbi még a gyéren lakott angolai körzetekben is igen népszerű volt

Savimbi lebilincselő módon szónokol Silva Portóban (fent) és a bozótban (lent)

Savimbi követői – az UNITA-t alkotó ovimbundu nép Angola lakosságának több mint felét tette ki

Savimbi és egy választója

Különféle típusú fegyverek, amelyeket az UNITA-csapatok Lusónál zsákmányoltak

Kínai fegyverek könnyű harckocsik és teherautók ellen

egy sor iskola és templom jelezte Közép-Angolában a vasútvonal mentén azokat a községeket, ahol dolgozott.

Jonas Savimbi örökölte apjától az iskolázottság iránti tiszteletet. Protestáns missziós elemi iskolába járt, később a Silva Portó-i középiskolába, majd osztályelsőként végzett az angolai Sa da Banderiában levő líceumban.

1958-ban Jonas Savimbi tagja volt annak az első csoportnak, amely az United Church of Christ küldött orvosi egyetemre Portugáliába. Meggyűlt a baja a portugál rendőrséggel, így 1960-ban elhagyta Portugáliát, és tanulmányait Svájcban folytatta, de már nem az orvosi egyetemen, hanem a politikai tudományok egyetemén.

1961-től Savimbi belevetette magát a forradalmi tevékenységbe. Csatlakozott az FNLA-hoz, mint az angolai emigráns forradalmi kormány (GRAE) külügyminisztere, és elkísérte egy alkalommal Robertót az ENSZ közgyűlésére. 1963–1964-ben a közép-angolai nép másfajta érdekei azonban arra késztették, hogy szakítson az FNLA-val, és megkezdte az ovimbundu mozgalom szervezését. (A CIA nyilvántartásában szereplő életrajzi adatok Holden Roberto beállításában adják elő az eseményeket: azt állítják, hogy 1966-ban Roberto Kairóba küldte Savimbit, hogy vegyen át és személyesen hozzon el egy 50 ezer dolláros adományt az Egyesült Arab Köztársaságtól, Savimbi azonban a pénzzel együtt Lusakába, Zambiába szökött, és az UNITA megszervezésére fordította. A valóság az, hogy Savimbi 1964-ben szakított Roberto mozgalmával.) 1967-ben kiutasították Zambiából, mert támadásokat vezetett a Benguela vasútvonal ellen, amelyen a zambiai rezet szállítják a tenger felé. Nyolc hónapot töltött száműzetésben Kairóban, majd úgy döntött, hogy személyesen veszi át az UNITA parancsnokságát Angola belsejében. Először azonban a Kínai Népköztársaságba utazott, hogy elnyerje támogatásukat. Kína kisebb összegű anyagi támogatást adott, Észak-Korea tizenkét gerilla harcos kiképzését vállalta. Kevés katonájával és szűkös anyagi eszközeivel Savimbi állandóan kellemetlenkedett a portugáloknak Közép-Angolában, és legendás alakká vált az ovimbundu nép szemében.

„Bár helikoptereket, lovascsapatokat és kutyákat küldtek ránk, mégsem tudtak elfogni bennünket" – mesélte Savimbi. – „Sosem tudták biztosan, hol vagyunk. Éjszaka mentem be a városokba, hogy felkeressem a bennünket pártolókat. Egyszer Silva Portóba is bemerészkedtem, és négyedórával azelőtt távoztam, hogy a portugálok razziát tartottak a házban. Sokszor két nap és két éjszaka gyalogoltam, így száz kilométerrel arrébb bukkantam fel. Ezt annyiszor csináltam, hogy a portugálok és a nép azt hitték, hogy egyszerre mindenütt ott vagyok."

Lenyűgözve hallgattam. Az ilyen akciók, amelyeket felnagyítanak a kósza hírek, a hírközlés hiánya és a természetes túlzások, istenné változtatnak egy embert az elnyomott nép képzeletében. Saját kongói tapasztalatomból tudtam, hogy némelyik afrikai fantasztikus távolságokat képes gyalog megtenni. Ez az ember egy tagbaszakadt mezomorf volt, aki megszállottságát is fizikai erővé tudta átalakítani.

„Megtanultam, mikor kell visszavonulnom – folytatta. – Nzau Puna a legjobb emberem volt, őt bíztam meg a Bie körzet vezetésével, de valahogy nem mentek neki a dolgok. Végül rájöttem, hogy addig nem figyelnek rá az emberek, amíg Savimbi ott van. Elmentem, és három hónap múlva ő volt az egyik legjobb parancsnokom, és Bie a legjobb körzet." Savimbi három körzetet szervezett az UNITA-n belül, és megbízható vezetőket képzett mindegyik körzet élére.

Szervezés, vezetni tudás, bátorság a felelősség megosztásában, gondoltam magamban. Sokat tanulhatnának a CIA vezetői ettől az embertől.

„Hogyan tartja a kapcsolatot a csapatokkal Bie-ban és a lobitói fronton?" – kérdeztem.

„Írott üzeneteket küldök Land Roverrel. Napok alatt jutnak el. Sosem lehetünk benne biztosak, hogy a futárt nem fogják-e el és nem ölik-e meg. Csak akkor tudjuk meg, ha megjön a válasz, egy héttel, vagy két héttel később. Azelőtt gyalogos futárok vitték az üzeneteket."

Ez a rendszer olyan ősi volt, mint maga Afrika. A szívós futár egy bot hasadékába rejtve vitte a levelet, és a régi időkben

arra is vigyáznia kellett, hogy elkerülje az oroszlánfalkákat és elefántcsordákat. Mostanában a portugál őrszemeket. És legújabban az MPLA-t.

Savimbi valamit odakiáltott a sofőrnek, és a kocsi hirtelen fékezve megállt. Kiszállt, én is nyomába eredtem. Az út szélához siettünk, ahol rejtekállásukból, a derékig érő fűből komoly arcú katonák kis csoportja jött elő. Savimbi élénk beszélgetésbe kezdett vezetőjükkel, egy huszonkét év körüli fiatalemberrel.

Odafordult hozzám. „Ez Ilunga! Ő aztán tud úszni! Megmentette az életem a Cassai folyón, mikor portugálok üldöztek bennünket."

Ott állt és nézte Ilungát, aki nagy méltósággal állta a pillantását; a két ember közötti kapocs szinte kézzelfogható volt. Savimbi megtörte a varázst, utasításokat adott, hogyan lehet javítani a lesállást, letérdelt egy hangyaboly mellé, lefelé nézett az úton, és saját automata puskájával mutatott valamit.

Amikor továbbhajtottunk, Savimbi elmesélte, hogyan mentette meg az életét Ilunga, évekkel azelőtt. A bekerítés és üldözés gyötrelmes története volt.

Elképzeltem őket, amint a fűvel benőtt gerincen futnak, olyanon, amelyen most mentünk keresztül. Savimbi akkor soványabb lehetett, rongyos khaki sortban futott. Akkor még nem volt ilyen remek zöld egyenruhája.

„Már majdnem harminc kilométert futottunk az előző nap óta, de még mindig nem voltunk biztonságban. El is fogtak volna, ha nem segít Csela mama. Ő és a nővére tizenöt mérföldet gyalogolt velünk, hogy etessenek, és őrt álljanak, amíg alszunk. Amikor jöttek a portugálok, elsütötte a puskáját, ahogy tanítottam neki, így el tudtunk menekülni.

A portugáloknak lovaik, kutyáik voltak és egy repülőgépük. Ahányszor úgy tűnt, hogy sikerült megszöknünk előlük, mindig megtaláltak újra. Nyílt terepre kényszerítettek bennünket, a repülőről figyeltek, miközben a portugál raj üldözőbe vett bennünket. Máskor könnyedén lehagytuk a portugálokat, de addigra már fáradtak voltunk, ráadásul fekete felderítőket is hoztak magukkal.

Nem sok reményünk volt. Elfognak, mielőtt beáll a sötétség. Ha elérjük a folyót, az sem segít, mert nem tudtam úszni. Ismertük a portugál börtönöket. Tudtuk, hová jutunk, ha elfognak. Nem a haláltól féltem, azért akartam életben maradni, hogy felszabadítsam a népemet.

Aggódtam Csela mama miatt is. Később megtudtam, hogy halottnak tettette magát, amikor eldobtak egy gránátot."

(Másnap Savimbi bemutatott Csela mamának, olyan tisztelettel, mint egy forradalmi matriárchának. Arca tele volt sebhelyekkel.)

„Elrejtőztünk, és meg akartunk támadni egy vonatot, de a portugáloknak kémeik voltak az UNITA-ban, csapdát állítottak nekünk. Ráadásul nem működött a pokolgépünk sem. Az Észak-Koreába kiképzésre küldött tizenkét emberünk akkor még nem jött vissza.

Amikor a folyó közelébe értünk, a repülőgép közeledett felénk. Én rálőttem, de nem sokat árthat az ember puskával egy gépnek.

Nzau Puna földre bukott. Úgy tűnt, vége, de magammal vonszoltam a folyóhoz. Nem akartam, hogy megtalálják holttestünket, vagy sebesülten vonszoljanak keresztül bennünket Silva Porto utcáin.

Fegyverünket a vízbe dobtuk és utánaugrottunk. A víz sodorni kezdett, Ilunga megmarkolt és kiúszott velem. Szerencsénk volt, megmenekültünk a portugáloktól és a krokodiloktól. Nzau Puna is meggyógyult. Aztán visszamentünk, és sikerült felrobbantanunk a vasutat."

Ez a történet sok emléket idézett fel bennem. Gyerekkoromban hasonló hegyek között kirándultam és vadászgattam. Ugyanazon folyó közelében – csak mi Kasainak mondtuk – ettől a helytől északra négyszáz kilométerre, Belga-Kongóban.

Chicalában, a vasút menti kisváros egyetlen utcáján, egy egyszerű téglaház előtt megálltunk. Komor arcú emberek csoportját láttuk, ketten vérfoltos fehér köpenyben álltak. Az előtérben négy katona volt, hárman egy padon ültek, a negyedik a földön feküdt egy matracon, mindegyikükön átázott kötések. Meg-

csapott az alvadó vér erős szaga. Mindenütt legyek zizegtek. Savimbi néhány szót szólt hozzájuk, majd bementünk a házba. Az asztalon egy fiatalember feküdt. Zihálva vette a levegőt, arca egyetlen tátongó, véres üreg volt.

Amikor elmentünk, Savimbi higgadt hangon megszólalt: „Meg fog halni. Semmit nem tehetünk."

Egész Közép- és Kelet-Angolában egyetlen orvos volt, és csak kevés gyógyszer. Lehetetlenség volt ellátni a háború okozta sebeket, olyanokat, amelyeket aknák és rakéták srapneljai ejtenek. A fertőzés azonnal beállt, antibiotikum nélkül még a kis sebek is végzetesek lehettek.

A Benguela vasútvonal fölött álltunk, lenéztünk a távolba vesző sínek és talpfák vonalán. A szemhatáron túl hatszáz kilométerre van Benguela, és a lobitói kikötő kristálykék vize. Ha félfordulatot teszek, kilencszáz kilométerrel arrébb magam elé képzelhetem Lubumbashit hatalmas bányáival, amelyek ontják a rézércet, amelyet a nyitott vasúti kocsik végtelen sora szállít a várakozó hajókhoz.

Ahogy ott álltam a vasúti pályatesten, a kopár afrikai prérin, magam számára is misztikus tárgyilagossággal gondolkoztam a CIA-ról. Azokról a dolgokról, amelyeket mint CIA-tiszt tettem, a Lubumbashiban végzett műveleteink értelmetlenségéről, a vietnami kegyetlenkedésekről és árulásokról, a CIA-tiszt szerepének üres cinizmusáról. Savimbin látszott, hogy türelmetlen, tovább akar menni. Egy pillanatra haragudtam rá, irigyeltem, hogy olyan tisztán látja a célt, és olyan tiszta a lelkiismerete. A történelem ritkán produkál ilyen alakokat; méltó utódja a nagy afrikai törzsek vezetőinek, Tsaka Zulunak, Msirinek és Jomo Kenyattának. És mennyire fölötte áll Amerika ellentmondásos értékeinek és céljainak, és a CIA középkorú tisztjei középszerűségének.

Land Roverünk a döngölt földútról nagy dübörgéssel tért rá egy homokos útra, és kis településnél állt meg. Mintegy ötven férfit láttunk, legtöbbjüknél fegyver volt. Tizenöt kilométerre voltunk. Lusótól, ahol heves harc folyt.

Savimbi bemutatott a magas, szikár Chiwale tábornoknak, az

UNITA fegyveres erői parancsnokának. Portugálul és ovimbundu nyelven beszéltek egymással, és mivel Savimbi tudta, hogy nem értem, hozzám fordulva elmondta, hogy Chiwale további csapatokat szándékozik küldeni a lusói csatába.

Odakint Chiwale pattogó vezényszavai hallatszottak. (De semmi olyan, hogy „A és B század, aknavető részleg sorakozz!") Egy teherautó végében állt, addig hadonászott és kiáltozott, amíg emberei puskáikat fogva körül nem vették, némelyikük még visszaszaladt a házakhoz és magával vonszolt egy-egy ottfelejtett harceszközt. Mindezt szinte teljes csendben, elszánt arckifejezéssel hajtották végre. Chiwale időnként még kiáltott valamit, de végül különösebb hűhó nélkül megteltek a kis teherautók. Olyan szorosan összepréselődve fértek csak el, hogy fejekből, karokból, lábakból és puskákból álló felismerhetetlen tömegnek tűntek. A teherautók szinte besüllyedtek a homokba, a rugók teljesen ráfeszültek a túlterhelt tengelyre, az abroncsok erősen belapultak. Valami csodával határos módon a gépkocsik nagy nehezen mégis elindultak a homokdűlőn, megkerülték a telepet és megindultak a bozótos síkság felé. Chiwale, Savimbi meg én a menet élén haladó teherautó vezetőfülkéjében szorongtunk.

Fél óra múlva megálltunk Lusótól egy kilométerre. A katonák nagy része a teherautókon maradt. Savimbi és Chiwale az egyik oldalon néhány métert ment egy tisztásig, ahol a fű és az alacsony fák levelei leégtek. Térdelve valamit rajzoltak a földre, úgy, mint amikor a grundon a csapatkapitányok felrajzolják a játékrendet. Féltucat katona kicsit távolabb megállt egy-egy ponton, hogy fedezzenek a támadás ellen, de Savimbi és Chiwale felé fordultak, és nem kifelé, az esetleg támadó ellenség irányában. Chiwale parancsot adott, hogy a többiek is szálljanak ki. Savimbi odafordult hozzám: „Induljunk vissza."

Tiltakoztam, szerettem volna az UNITA-csapatot harc közben látni, de Savimbi hajthatatlan volt. Chiwale fogja irányítani a csatát. Épp csak annyi időnk van, hogy sötétedés előtt biztonságban visszaérjünk Silva Portóba, és Savimbi attól tartott, hogy a gép nélkülünk indul vissza Cangombába. Másnap már a Lobito elleni támadás előkészületeit akarta irányítani.

„Az MPLA nem okoz nekünk gondot" – magyarázta. A mozgalom nevét mindig úgy ejtette ki, hogy a végéhez még egy szótagot tett hozzá, így „M – P – L – I – AH". „Ők elfutnak előlünk. De Lusóban a katangai csendőrök ellen kell harcolnunk. Azok erősek és nem futamodnak meg."

A katangai csendőrök, – a „KATGEN"-ek, ahogy otthon a központban neveztük őket –, menekültek voltak abból az időből, amikor Moise Csombe az 1960-as évek elején megkísérelte, hogy Katanga tartományt elszakítsa Zaire-től. Kennedy elnök ösztönzésére ENSZ-csapatokat küldtek a szeparatisták ellen, szét is verték őket, de a szakadár csapatok nem vetették magukat Mobutu fennhatósága alá, inkább Angolába menekültek, csatlakozva a lunda törzsbeli rokonaikhoz. Ez a három-négyezer fő állandó fenyegetést jelentett Zaire támadásnak kitett déli területei számára. Most automatikusan szembefordultak Mobutuval és szövetségeseivel, az FNLA-val és az UNITA-val, állandóan támadást intéztek ellenük.

Sehol nem láttam fehéreket az UNITA-csapatokban.

„Itt nincsenek portugálok" – jelentette ki Savimbi, tőle soha nem hallott ellenségességgel. „Szükségünk van segítségre, de nem a portugálokéra. Embereim hajlandók együtt működni amerikaiakkal, kanadaiakkal, esetleg franciákkal. A dél-afrikaiak is segíthetnek. De portugálok – azok soha!"

Roberto félretette ellenséges érzéseit, és elfogadta a portugálok segítségét, amikor a legsúlyosabb harcok folytak, és az FNLA-nak égető szüksége volt katonai tanácsadókra. Savimbi túlságosan büszke volt ahhoz, hogy a portugálokhoz forduljon, de egyébként nem voltak előítéletei vagy mély ideológiája. Sem marxista, sem kapitalista nem volt, de még fekete forradalmár sem. Angolai hazafi volt, aki az ovimbundu nép szabadságáért küzdött. Elfogadta, hogy embereit észak-koreaiak képpezzék ki, elfogadta a kínaiak pénzét és fegyverét, kedvelte az amerikaiakat. Ha Dél-Afrikától megkapná azt a segítséget, amit igényel, elfogadná.

Ő is, akárcsak Roberto, követett el hibákat, de kettejük közül Savimbi fizetett értük nagyobb árat. Amikor köztudottá vált,

hogy elfogadta Dél-Afrika támogatását, ez súlyosan ártott fekete nacionalista tekintélyének. Megnyert néhány csatát, de a háborút végül elvesztette.

Másnap kora reggel Savimbi elvitt egy kiképzőtáborba Silva Portótól néhány kilométerre. A parancsnokok tudták, hogy jövünk, a helyőrséget egy nagy tisztáson gyülekeztették. Egy négyzet három oldalán három század sorakozott fel, a negyedik oldalt civil ruhás asszonyok szakasza zárta be. Ahogy autóval közeledtünk, éneklő, táncoló nők állták el az utat. Kiszálltunk és az utolsó ötven métert gyalog tettük meg a tapsoló, Savimbit körültáncoló asszonyok között. Még a Kongóban töltött időkből emlékszem, mennyire ősi és kultikus a ritmikus éneklés és tánc a lulua és bakete törzs tagjai között is, akik között éltem. Ők is azonnal forró ritmusú dalokba kezdtek, ha alkalom kínálkozott; sikeres vadászatról tértek meg, vagy a törzs főnökét köszöntötték.

Savimbi itt is beszédet mondott, majd bemutatta szegényes fegyverkészleteit, megszámolta a fegyvereket, mindegyikről elmondta személyes véleményét. Két nap alatt tizenkét különböző típusú lőfegyvert számoltam össze, voltak közöttük portugál G–3-asok, belga FN-ek, NATO FAL-ek, kínai AK-k és szovjet kalasnyikovok. Voltak amerikai kézi páncéltörőik 81 és 60 mm-es aknavetőjük, kézigránátjuk, 106 mm-es hátrasiklás nélküli páncéltörő ágyúik, de mindegyikhez csak igen kevés lőszer. Hadtáprendszernek nyomát sem láttam, amijük volt, azt Savimbi tartotta fejben, és még gondolni is rossz volt rá, milyen zűrzavar támad, ha tonnaszám szállítjuk nekik a hadianyagot és felszerelést.

Amikor visszaindultunk, ismét megkérdeztem tőle, hány katonája van az UNITA-nak.

„Ezt nehéz pontosan megmondani – felelte. – Mi nem így szervezzük csapatainkat."

Együttes becslésünk alapján úgy számoltuk, hogy négyezer fős csapatuk van, amely többé-kevésbé harcra kész, és ezen felül hatezer kiképzés alatt álló katona. A központnak ezt a számot jelentettem.

Fő megállapításaim, amelyeket az utazásom alatt tettem, a következők voltak: korábban az UNITA-t tartottuk a három felszabadító mozgalom közül katonailag a leggyengébbnek, valójában Savimbi csapatai az FNLA-erők többszörösét tették ki, vezetésük jobb volt, politikai szervezet támogatta. Ez biztató hír lesz a központnak, olyan előny az MPLA elleni háborúban, amire nem számítottunk.

Azonban az UNITA-csapatoknak, az FNLA-hoz hasonlóan, nem volt hadtáprendszerük, belső hírközlésük a leggyengébb volt, őrnagyi szinttől lejjebb nem volt megfelelő vezetésük.

A repülőtéren Savimbi elbúcsúzott tőlem, kezet fogtunk. Búcsúszavak nem hangzottak el, az ő gondolatai már a lobitói csata előkészítésén jártak.

Késő délután értünk vissza Kinshasába. Egyenesen a követségre mentem, elolvastam a beérkezett táviratokat, aztán bementem St. Martin irodájába. Közönyösen fogadott, és mintha akkor jutott volna eszébe, átadott egy táviratot, majd várakozóan, támadásra készen nézett rám.

„Nem árt, ha ezt elolvasod" – mondta.

„Ó, ezt? – Nem is nyúltam érte. – Már olvastam, kint az olvasótáblán." Az én FNLA-ról szóló jelentésemre vonatkozó megjegyzéseit tartalmazta, jelzése „kizárólag Plotka figyelmébe" volt (ez volt Potts fedőneve). Bár az általam közölt tényeket nem vonta kétségbe, de jelentésem néhány részletét megkérdőjelezte. Semmi egyéb célja nem volt ezzel, csak az, hogy megmutassa, ő rangban fölöttem van. Épp olyan ösztönös dolog, mint amikor egy kutya megszagolja a másik vizeletét, aztán ő is ugyanott végzi el a dolgát.

Eddig sikerült elkerülnöm az összecsapást St. Martinnal, és eltökéltem magamban, hogy most sem lesz másképp.

„Természetesen jogodban áll, hogy hozzáfűzd a magad véleményét" – mondtam a táviratra. „Egyébként Castro ezredes itt van az Intercontinentalban . . .". Castro telefonált a követségre és találkozót kért, nekem St. Martin városában kötelességem tudatni vele, ha ügynökkel találkozom, vagy titkos akciót folytatok.

Másnap reggel elutazásom előtt, nem sok időt töltöttem a kirendeltségen, egy rövid táviratban közöltem a központtal, hogy körülbelül mikor érkezem Washingtonba.

Aznap késő este már Madridban voltam, egy pohár ital mellett egy diszkóban ültem és néztem a dübörgő zenére táncoló európai fiatalokat. Kicsit túl gyorsan változtak a helyszínek és a szereplők, nemrég Silva Porto, most Madrid; ott a Savimbiért lelkesedő, daloló UNITA-hívek, akiket egy élethalálharc közös ügye kovácsol össze, Lusóban a gyászos arcú, sebhelyes katonák, az arc nélküli haldokló fiú Chicalában – és most az európai mulató üressége.

Holnap már Washingtonban leszek, elfoglalom a helyemet a központban, ahol a valóság bizottsági ülésekből, folyosópolitikából áll – meg abból, milyen fordulatot használjunk a távirat egyik mondatában.

A kiterjesztett háború

Madridi gépem augusztus 24-én, vasárnap délután szállt le a Dulles repülőtéren. Találtam egy üres üléssort, és egész úton a jegyzeteimen dolgoztam. Csak annyi időre hagytam abba, amíg ettem, és egy USAID-tiszt monológját hallgattam, akit Abidjanból ismertem.

Rendes körülmények között CIA-tiszt nem vihet magával bizalmas feljegyzéseket nemzetközi repülőjáratra. Sőt, a CIA-szabályok ezt szigorúan tiltják, mert túl sok a kockázat: repülőgép-eltérítés, emberrablás, túlbuzgó vámtisztek vizsgálata. Azonban ugyanaz volt a dilemmám, mint sok más, fontos műveletben résztvevő CIA-tisztnek. A futárposta Kinshasából három hét alatt jut el a központba, tőlem viszont már a visszaérkezésem utáni napon részletes jelentést várnak. Tehát azt tettem, amit a legtöbb társam, vállalva a kockázatot, zsebemben vittem a jegyzeteimet. Amikor a Dulles repülőtéren már a washingtoni járatra szálltam, kevésbé kellett izgulnom. Ha el nem térítik a gépet Kubába, vagy nem próbálnak kifosztani Washingtonban, már majdnem otthon érezhettem magam. Diplomáciai útlevelem sima utat biztosít az amerikaiak vám- és útlevélvizsgálatánál. Kézitáskámat nem fogják felnyitni.

Augusztus 25-én, hétfőn, beszámoltam Pottsnak a reggeli osztályértekezleten, kiegészítettem az FNLA-ról leadott távirati jelentésemet, ismertettem az UNITA-nál tett látogatásomat. Bantam szólt, legyek készenlétben, mert lehet, hogy az igazgató vagy a 40-es Bizottság tájékoztatást kér, de ezt Potts megelőzte. Utam eredményének lényegét ő továbbította felfelé anélkül, hogy engem is bevont volna. Ez a tőle megszokott módszer volt, magához akart kaparintani minden kezdeményezést. Elképzelhető, elővigyázatosságát még fokozta, hogy az osztályértekezlet után az irodájában vitába szálltam vele.

Potts meg én sosem elemeztük együtt az angolai programot. Most, hogy megbízható ismereteket szereztem Angoláról, szerettem volna vele tisztázni a helyzetet, meghallgatni, ő hogyan indokolja a programot, és szerettem volna néhány alapvető javaslatot tenni. Az osztályértekezleteken mindig úgy intézte, hogy senki ne merjen kérdésekkel előhozakodni, így azt reméltem, hogy ez inkább sikerül, ha kettesben leszünk az irodájában.

Nem így történt. Potts nem volt hajlandó nyilatkozni, a beszélgetés Stockwell-monológgá alakult át. Elmondtam, hogy én két utat látok Angolában. Az egyik; elegendő támogatást adni az FNLA-nak és az UNITA-nak, a győzelem kivívásához a harcászati légierő gyors bevetésével és tanácsadók küldésével. Ez esetben elfoglalhatjuk Luandát, és az MPLA-t visszavonulásra késztetjük, mielőtt a szovjetek reagálhatnak. De ha ezt nem akarjuk – s ez a másik megoldás – az Egyesült Államok érdekeit azzal szolgálhatnánk, ha távol tartjuk magunkat a konfliktustól. De a kettő közötti megoldással, az óvatoskodó, kis mértékű segítséggel semmi egyebet nem érünk el, csak azt, hogy a háború kiszélesedik, és Amerika veszélyes helyzetbe kerül. Sem az angolai népnek, sem magunknak nem segítünk. Ellenkezőleg, veszélyeztetjük az Egyesült Államok pozícióját a dél-afrikai térségben.

Potts az egészről hallani sem akart. Leereszkedőleg elmagyarázta, hogyha több tapasztalatom lesz, megértem majd, milyen nehezek „ezek a helyzetek". Ritkán adódnak tiszta megoldások. Programunk kétségkívül az én alternatíváim közötti kompromisszum alapján alakul majd. Ezzel véget is vetett a beszélgetésnek. Azonban augusztus 28-án, csütörtök reggel, amikor a munkacsoport ülésére mentünk, a nyomaték kedvéért még visszatért az ügyre.

„Arra kérlek, szorítkozzál az utazásod tényeire " – mondta. – „Ne vonjál le következtetéseket, ne tégy javaslatokat." Potts bizonyára szívesebben ment volna nélkülem, de azt mégse tehette. A munkacsoport tagjai tudtak utamról, és várták, hogy halljják személyes jelentésemet.

A munkacsoport üléseit a Műveletek Igazgatóságán, a „C"

épületszárny harmadik emeletén levő ülésteremben tartották. Faburkolataival, szőnyegeivel, a hatalmas tölgy tárgyalóasztallal kellemesebb volt ugyan, mint az Afrikai Osztály rideg irodái, de levegőtlensége nyomasztóvá tette, ablak nélküli, rossz szellőzésű szoba volt. Az egyik falat képek díszítették, a Műveletek Igazgatósága néhány korábbi főnökének arcképei. Az asztalfőn Potts ült, jobbján Sheldon Vance, a korábbi zaire-i nagykövet. Most a külügyminisztérium titkárságát képviselte, balján Hal Horan, a Nemzetbiztonsági Tanács egyik vezető munkatársa. Mellettük sorban a következők ültek: a politikai ügyekért felelős külügyminiszter-helyettes (Maga Joseph Sisco sosem vett részt, de mindig magas rangú beosztottja képviselte); az afrikai ügyekért felelős külügyminiszter-helyettes (őt is vezető beosztású munkatárs képviselte); és Edward Mulcahy, az afrikai ügyekért felelős külügyminisztériumi főosztályvezető; Howard Fisch főparancsnok, a Védelmi-Biztonsági Segítség Hivatalának igazgatója; a Hírszerzési és Kutatási Hivatal (INR) igazgatója – akit Francis Detar képviselt; Clinton Granger ezredes, a Nemzetbiztonsági Tanács tervezési igazgatója; Samuel Packer ellentengernagy, a katonai-politikai ügyek igazgatóhelyettese; Gene Rawlings ezredes, a Vezérkari Főnökök Egyesített Bizottsága részéről, a hadügyminisztérium Közép-afrikai Ügyek Hivatalának igazgatója; és Walt Cutler, a külügyminisztérium Közép-afrikai Ügyek Hivatalának igazgatója. A CIA igazgatójának képviselőjeként Potts elnökölt. Minden alkalommal részt vett az Afrikai Osztály több magasabb rangú tisztje, természetesen én is.[7]

A zsúfolt szoba egyik sarkában álltam Angola nagy méretű térképe mellett. A térképen piros, zöld és kék tapadózászlók jelezték az MPLA, FNLA és az UNITA kezén levő területeket; piros és zöld nyilak mutatták az előnyomulást, szaggatott vonallal rajzolt bombakráterek a csaták helyszíneit. (Azokat a helyeket, ahol jártam, a táblára felragasztott fekete műanyag bábuk mutatták.) A térképen pálcával mutattam utam állomásait, ismertettem az eseményeket és személyeket, adatokat mondtam, vázoltam a katonai helyzetet. Gondosan kerültem, hogy név szerint említsek CIA-tiszteket vagy általam ott megismert külföldieket,

akiket később esetleg beszervez a CIA. Potts figyelmeztetését sem felejtettem el, csak az utazásra és a tényekre szorítkoztam. Elmondtam, hogy a szervezetlenség és a nem kielégítő hatékonyság ellenére szövetségeseink eltökéltek a harcra, és úgy tűnik számszerűen és eredményességében azonos erőt képviselnek az MPLA-val. Nem tettem hozzá, ha azonnal elegendő támogatást adnánk volna esély a polgárháború megnyerésére, egyébként jobb lenne teljesen távol tartani magunkat a háborútól. Potts szemmel láthatólag megnyugodott.

Ekkor majdnem elrontottam az egész játékot, mert többes számot használtam, amikor a jelentésben oda értem, hogy Silva Portóba mentünk. Potts elfehéredett, a részlegvezető pedig, aki a közelemben ült, ingatni kezdte a fejét. Nagy nehezen folytattam, és csak később tudtam meg, mi volt a baj azzal a többesszámmal. Amikor azt mondtam, mentünk, saját magamra és a tolmácsomra gondoltam. A tolmács egy portugálul beszélő CIA-tiszt volt, aki nemrég fejezett be egy megbízatást az MPLA kezében levő Luandában, hivatalos külügyi fedőbeosztásban. A külügyminisztérium sose engedélyezte volna, hogy utána a másik oldalon, Silva Portóban mutatkozzék, tehát a CIA hazudott erről a munkacsoportnak. Az ilyen félrevezetés elég gyakori volt, csak elfelejtették nekem megemlíteni. Szándékomon kívül majdnem lelepleztem a hazugságot.

Amikor befejeztem, Frank Wisner, a politikai ügyekért felelős külügyminiszter-helyettesi hivatal képviselője, merően rámnézett, majd nekem szegezte a kérdést: mit remélünk elérni Angolában? Frank a külügyminisztérium szolgálatában állt, apja CIA-alkalmazott volt, és magas beosztásig vitte, a Politikai Koordinációs Hivatal vezetője volt, ami 1950-ben a titkosszolgálatot jelentette. Érdekes véletlen folytán úgy ült, hogy éppen apja képe volt mögötte a falon. Kettejük hasonlósága elég szembetűnő volt, leszámítva azt, hogy apja teljesen kopasz, míg Frank haja egyelőre csak korai gyérülést mutatott.

Wisner kérdése jó alkalmat adott arra, hogy átengedjem a terepet.

„Nos, Frank – válaszoltam –, Mr. Potts éppen ezzel a kérdéssel foglalkozott ma reggel. Ha megengedik, átadnám neki a szót." Potts felé fordultam: „Uram?"

Potts székében előrehajolt, örült, hogy az értekezlet menete ismét az ő kezében van.

Jellegzetesen bürokratanyelven fogalmazott. „Úgy véljük, módunkban van a szükséges eszközökkel támogatni az FNLA-t és az UNITA-t, hogy feltartóztassák az MPLA-t, legalább november 11-ig. Hogy utána mi lesz, azt most még nehéz kiszámítani, de ha azonos alapon állnak a függetlenség kimondásakor, többféle lehetőségünk lesz. Lehetséges, hogy sikerül tárgyalások útján rendezni a helyzetet. Lehetséges, hogy a szovjetek és az MPLA készek lesznek a kompromisszumra, ha látják, hogy mi eltökéltek vagyunk."

A nem győzelemre törekvő politikának ennél elfogadhatóbb indoklását nem is adhatta volna.

Egy óra elteltével a tábornok órájára nézett. A többiek mozgolódni kezdtek. Jócskán elmúlt már dél, és Potts meghívta ebédre a nagyköveteket a vezetőség részére fenntartott étterembe. Karon fogott, és így szólt: „John, tartson velünk." Hát ilyen jutalmat kap az, aki jó csapatjátékosnak bizonyul a CIA-nál.

Szeptember és október folyamán a CIA, igénybe véve különféle amerikai kormányhivatalok és a világ különböző részein levő katonai szervezetek segítségét, hihetetlen céltudatossággal gazdasági méretűvé bontakoztatta ki ezt a kétes háborút. A délkarolinai Charlestonból a légierő nehézkes C–141 típusú szállító repülőgépein elavult amerikai és kideríthetetlen eredetű külföldi fegyvereket szállítottak – 25 tonnánként – Kinshasába, majd onnan kisebb gépek vitték tovább Angolába. Az amerikai haditengerészet American Champion nevű hajója augusztus 30-án indult el Charlestonból fegyvereket és hadianyagot tartalmazó rakományával. Ha bármilyen nehézség merült fel, elég volt egy telefon a CIA-ból, a Fehér Házba, a Pentagonba vagy a külügyminisztériumba, és a nehézség varázsütésre elhárult.

Egymás után küldték a helyszínre a CIA-tiszteket. Összesen nyolcvanhármat, hogy megerősítsék a kirendeltségeket Kinsha-

sában, Luandában, Lusakában és Pretoriában. Ők irányították a kis háború légi, szárazföldi, tengerészeti és propagandarészlegeit. 1975. augusztus 20-án az elnök további 10,7 millió dollárt hagyott jóvá fegyver- és lőszervásárlás, és tanácsadók Angolába való kiküldésének céljaira, ezzel a teljes költségvetésünk 24,7 millió dollárra nőtt.

1975. november 11. volt a határidő. Ekkor adják át a portugálok egykori gyarmatukat annak a mozgalomnak, amelyik akkor a fővárost kezében tartja.

A háború eszkalációja mindkét oldalon folyt. Az egyensúly hol az egyik, hol a másik fél javára billent. Az Egyesült Államok először elavult fegyvereket szállított, majd csapatokat és korszerűbb fegyvereket, köztük közvetlen irányítású páncéltörő rakétákat, és a legújabb típusú sugárhajtású vadászbombázó repülőgépeket küldött.

Szeptember elején az MPLA bevetette a pusztító, hatású, korszerű, 122 mm-es rakétát. Ezzel megfutamította az FNLA csapatait. Az MPLA egészen Caxitóig nyomult előre, ahol én is voltam, sőt majdnem Ambrizig. A 122 mm-es rakétákat a Szovjetunió szállította, és ez a fegyver jóformán egymaga döntötte el az angolai polgárháború kimenetelét.

A munkacsoport számára rejtély volt ez a rakéta, egyszerűen nem értették, mi tette annyira hatásossá az FNLA-val szemben Angolában. Papíron úgy tűnt, a második világháború előtti időkből származó nem pontos rakétáról van szó, alig valamivel nagyobb, mint a 120 mm-es rakéták és a 107 mm-es aknavetők, amelyekkel mi láttuk el az FNLA-t. Eredetileg ostrom céljára tervezték – kisebb találati pontossága miatt –, és a Vietkong csapatok is alkalmazták dél-vietnami városok ellen. Két ember keresztül tudta vinni őket a dzsungelen, keresztberakott botokból készített állványról lőttek vele, majd a kezelők el tudtak menekülni. Angolában úgy növelték pontosságát, és tűzgyorsaságát, hogy teherautóra szerelt aknavetőkből lőtték ki, az úgynevezett Sztálin-orgonából.

Amikor a munkacsoport ezt vitatta, hozzászóltam, hogy elmondjam saját tapasztalataimat a 122 mm-es rakétáról, amely-

lyel hónapokon át szinte naponta lőttek bennünket Tay Ninhben. „A legerősebb villámlás sem olyan fülsiketítő, mint a 122-es hangja. Ha százméteres körzetben csapódik be egy rakéta, a világítótestek leesnek a mennyezetről, az ajtók kinyílnak. A rázkódás ereje akkora, hogy a kisebb házak összedőlnek, még a 45 cm-es vasbeton bunkeren is áthatol. Az élőerő ellen alkalmazott töltet tizennégyezer vörösen izzó, borotvaélés acélszilánkká esik szét." Az FNLA-csapatok közelében becsapodó rakéták tönkretették a katonák harci szellemét.

A 122-eseknek volt egy igen egyszerű előnyük azokkal a fegyverekkel szemben, amiket az FNLA tőlünk kapott: a lőtávolságuk. Tizenkét kilométeres távolságra lehetett lőni velük, míg a mi aknavetőinkkel csak nyolc kilométerre. Az MPLA biztos távolságból lőhette 122 mm-es rakétákkal az FNLA-csapatokat, míg azok nem tudták viszonozni a tüzet.

Jól szervezett csapatok tudtak volna védekezni a 122-es rakéták ellen, ha beássák magukat, megszervezik a járőrözést és manőverezést. Semlegesíthető a 122-es összehangolt tüzérségi tűzzel, harcászati repülőgéppel vagy elektronikus irányítású rakétákkal, ilyesmi azonban nem állt az FNLA rendelkezésére.

Az Egyesült Államok nem volt a 122-esekhez hasonló egyszerű fegyvere, amit az FNLA-nak szállíthatott volna. Hiányzott az átmenet a kevésbé hatásos aknavető, a nehéz tüzérségi fegyver és a modern rakéta között. Ha mindezeket a harcászati repülőgépekkel együtt alkalmaztuk volna, semlegesítettük volna a 122-eseket, de megfizethetetlenül drágák voltak, amellett, hogy csak megfelelően kiképzett katonák tudják kezelni őket. Alkalmazásuk révén nyilvánvalóan kiderült volna, hogy amerikai eredetűek, és a 40-es Bizottság nem engedélyezte bevetésüket – egészen decemberig, amikor már késő volt.

A megoldást Zaire-től jött – és Dél-Afrikától. Szeptember 11-én Mobutu bevetette elit hetedik és negyedik kommandó zászlóalját. C–130-asain szállította őket Amrizba, ekkor a háború sorsa Luandától északra megfordult az FNLA javára. Szeptember 17-én egy összevont zaire-i, FNLA és portugál csapatok-

ból álló harci különítmény visszafoglalta Caxitót, majd óvatosan előrenyonult Luanda irányában.

Egy másik zaire-i különítmény csatlakozott a Cabindai felszabadító egységhez[8], az FLEC-hez, és támadást intéztek a zaire-i–cabindai határon keresztül. Cabindát Angola többi részétől egy keskeny zaire-i terület választja el. Mobutu már azóta vágyott Cabinda megszerzésére, amikor a hatvanas évek közepén hatalomra került. Vágyát fokozta, hogy a hatvanas évek végén olajat találtak a cabindai partok mentén. Cabinda az MPLA kezén volt, és 1975 októberében, amikor Mobutu úgy érezte, elérkezett az alkalom, hogy Zaire-hez csatolja ezt a területet, a CIA-hoz fordult. Azonnal leszállítottunk az invázióhoz ezer fő számára fegyvert és a kinshasai kirendeltségről CIA-tisztek utaztak az FLEC kiképző táboraiba a hadműveletek összehangolása céljából. November 2-án az egyesített inváziós csapatok három oszlopban támadták az MPLA-védőket, akik kubai katonai tanácsadóktól kaptak erősítést. Féltucat francia zsoldos is volt köztük, bár nem sok szerepet játszottak. A kubai–MPLA csapatok nehézség nélkül védték Cabindát. (Könnyen lehet, hogy a francia zsoldosokat a francia titkosszolgálat alkalmazta. A francia ügynökök megjelentek Kinshasában és Angolában is, de a CIA hírszerzése róluk igen hézagos adatokkal rendelkezett.)

Eközben Angola középső területein az UNITA nehéz időket élt át, két oldalról is komoly támadásnak volt kitéve. Lusónál a katangiak tartották őket sakkban, Lobito közelében pedig egy kubaiak által vezetett MPLA-csapat kényszerítette őket visszavonulásra. Egyre beljebb haladtak a tengerpart felől az ország belsejébe, és annyira megközelítették Nova Lisboát, hogy el tudták vágni a város víz- és villanyellátását. Annyira megingatta erőiket a két oldalról jövő támadás, hogy Savimbi egyre nagyobb katonai segítséget fogadott el Dél-Afrikától. Óriási nyomást gyakorolt rá Zambia elnöke, Kaunda, hogy nyissák meg a Benguela vasútvonalat november 11. előtt. Ha a Függetlenség Napján Savimbi ellenőrzése alatt tartja a vasútvonalat, Kaunda biztosítani tudja a további támogatást, esetleg az FNLA hivatalos elismeré-

sét is. Ha ez nem sikerül, Kaunda kénytelen lesz az MPLA-val tárgyalni.

Miközben Mobutu kommandócsapatai Caxitót támadták, egy páncélozott szállító járművekből álló déli-afrikai oszlop átkelt a határon Dél-Angolánál és megindult észak felé. Az ötven jármű 250 dél-afrikai katonát szállított, őket Angola belsejében 750 főnyi parancsnoki, tüzérségi és utánpótláscsapat támogatta. További 2 ezer fő biztosította az utánpótlást a határ felől. A páncélozott járművek üzemanyagát C–130-as szállító repülőgépek és teherautók vitték, a parancsnokok könnyű repülőgépekkel és helikopterekkel utaztak. A páncélozott járművek csatlakoztak az ezres létszámú UNITA-csapatokhoz, elsöpörték a sokkal nagyobb kubai és MPLA-erőket, sőt a rakétákkal, harckocsikkal, könnyű repülőgépekkel és messzehordó tüzérségi fegyverekkel is sikerrel birkóztak meg.

Október 28-án a dél-afrikai oszlop elfoglalta a déli parton fekvő Mocamedest. November 7-ére bevették Benguelát és Lobitót és tovább nyomultak észak felé. Egy másik oszlop kiverte a katangaiakat Lusóból és megindult a keleti határnál levő Texeira de Saousa felé. Ez volt az utolsó vasútállomás, amelyet az MPLA tartott megszállva.

November 8-án, három nappal a Függetlenség Napja előtt, az FNLA–zaire-i oszlop megindult Luanda ellen. Átkelt a külvárostól húsz kilométerre fekvő Quifangodo-síkságon. Négy darab 140 mm-es tüzérségi löveg támogatta őket, amelyeket dél-afrikaiak szállítottak és az ő embereik kezeltek, továbbá két 130 mm-es hosszú csövű tábori ágyú, ezeket zaire-i katonák kezelték. Mobutu Észak-Koreától kapta őket. A 140 mm-esek elavult típusú, korlátozott hatótávolságú fegyverek voltak, de a 130-asok lőtávolsága 30 kilométer volt és Luandát is tűz alá lehetett velük venni.

A november 11-ére kitűzött függetlenségi ünnepségek előtti utolsó napokban a portugál főbiztos felkészült a távozásra. A még ottlevő portugál gyarmati csapatok visszavonultak Luanda tizenhatodik századi San Miguel erődjébe; felsorakoztak, hogy lefényképezzék egymást Hajós Henrik herceg szobra előtt.

Luandán kívül az MPLA-a tizenöt tartományból már csak hármat tartott ellenőrzése alatt, a parttól befelé egy keskeny folyosónyi területet. Luandából minden forrás azt jelentette, hogy az MPLA-vezetők félnek, és minden lehetőséget megragadnak, hogy családjukat kijuttasák az országból. A lusakai kirendeltség vezetője azt táviratozta a központnak, hogy az MPLA ellenállását néhány napon belül teljesen meg fogják törni. Luandában az amerikai főkonzul idegesen sürgette, hogy bezárhassa, a konzulátust, amit a külügyminisztérium engedélyezett is, mert féltette az amerikai tisztviselők biztonságát, ha a harcok már Luandához érnek. Az amerikai konzulátus személyzete november 3-án hagyta el Luandát, majdnem az utolsó gépen, amely az evakuálókat vitte. (Az Egyesült Államok négy sugárhajtású géppel járult hozzá egy 6 millió dolláros vöröskeresztes programhoz, amelynek során 1975 szeptembere és októbere folyamán mintegy 300 000 portugál menekültet szállítottak el.)

Caxito és Luanda között néhány tucat kubai és a riadt MPLA-csapat készülődött a védelemre, tartalékolva azokat a 122 mm-es rakétákat, amelyek olyan jó szolgálatot tettek szeptemberben.

Washingtonban a CIA arról tájékoztatta a munkacsoportot, hogy elértük a tetőpontot. Ha nem vállalkozunk nagy arányú eszkalációra, beleértve fegyverek, harcászati repülőgépek, páncéltörő fegyverek, légvédelmi rakéták szállítására szánt nagyobb összegeket, és több tanácsadó kiküldését, az MPLA kerül ki győztesen. A munkacsoport tagjai nem értették ezt az értékelést, azt hitték, hogy mesterkedés, a CIA így akar több pénzt kicsikarni.

Azt követően, hogy augusztus végén visszajöttem Angolából a központ Angolai Különítménye rövidesen elérte teljes létszámát; teljes erővel működött már a félkatonai részleg a hírszerző részleg, a propagandarészleg, a jelentésíró részleg valamint a titkárnőkből és asszisztensekből álló kisegítő személyzet. Sok túlórázással elértük, hogy nem kellett huszonnégy órákat dolgozni, de a munka mennyisége így is hatalmas, a tempó pedig elképesztő volt. Egyetlen napon például szeptember 4-én, feljegyzéseim szerint hatvanhárom különböző fontos tennivalót kellett

elvégezni, mint: feljegyzést írni Kissinger és a zaire-i külügyminiszter megbeszéléséről; elemzést készíteni David Ottowaynak a Washington Postban megjelent cikkéről, amelynek témája Amerika angolai szerepe volt; megbeszélés New Yorkban az UNITA képviselőivel (útjukat a CIA fizette), akik találkoztak amerikai újságírókkal; részvétel a munkacsoport ülésén; részvétel a személyzetet irányító bizottság ülésén; utasítások készítése a különítmény egyik tisztje számára, aki Kinshasába futárként visz olyan bizalmas anyagot, amelyet nem lehet táviratként továbbítani.[9]

Egyéb üzeneteken kívül a tisztnek azt az utasítást kellett átadnia a kinshasai kirendeltség vezetőjének, kérje fel Larry Devlint, hogy járjon közbe Mobutu elnöknél CIA-ügynökök (zaire-i állampolgárok) szabadon bocsáttatása érdekében. Mobutu parancsára ezeket a személyeket letartóztatták, kémkedésért és hazaárulásért perbefogták és 1975 júniusában halálra ítélték. A CIA-nak igen kellemetlen volt, hogy a kinshasai siralomházban ülnek, miközben mi Mobutu angolai háborúján fáradozunk.

Szeptember végén Larry Devlin Washingtonba utazott és tanúskodott a Church-bizottság előtt a CIA-nak a hatvanas években végrehajtott kongói programjáról, és a Lumumba meggyilkolására szőtt összeesküvésben való szerepéről. Természetesen felkereste a CIA-központot, tanácskozott Pottsszal és a kongói különítménnyel, amelynek válaszolnia kellett a szenátusi vizsgálat kérdéseire.

Rövid idő után rájöttem, Potts nem akarja, hogy szó szerinti jegyzőkönyvek készüljenek a munkacsoport üléseiről. Mindegyik ülés után késő estig bent maradt, és ő maga írta meg az összefoglalást az elhangzottakról. Én ezt nem találtam helyesnek, sem rangja, sem a rá háruló sok munka miatt. Felajánlottam, hogy megírom saját jegyzeteim alapján. Amikor úgy tűnt, hogy ezzel nem éri be, javasoltam, hogy hivatásos gyorsírót hívjunk a jegyzőkönyv vezetésére. Először beleegyezett, de aztán meggondolta magát. Feladtam a dolgot, amikor megértettem, hogy befolyásolni, akarja, mi kerüljön be az ülések jegyzőkönyveibe. Továbbra is ő írta a jelentéseket „biankó" memorandumok formájában,

amelyeken sem az nem szerepel, hogy melyik osztály írja, sem az, hogy kinek címzi. Ezek a jelentések nem kerültek be a hivatalos CIA-dossziékba. Ezzel kivédte, hogy a háború legbelső feljegyzéseibe valaha is betekinthessenek, ha a tájékoztatási szabadságról vizsgálat indulna. Ezek a feljegyzések „elméletileg" nem léteztek, és bármikor jogunk volt megsemmisíteni őket.

Az ülések munkáját segítette a munkacsoport feljegyzéseinek folyamatos áramlása. 162 ilyen feljegyzés készült, legtöbbjét maga Potts írta. Ezekben a munkacsoport tagjait tájékoztatta a helyszíni fejleményekről, vagy dokumentálta a tervezett akciókat. Általában az ülések alatt adták át őket a munkacsoport tagjainak, vagy előzőleg futárral küldték el. Ezeket a „nem bizalmas" iratok között tartották Potts íróasztalában, így szinte biztos volt, hogy nem tekintenek beléjük, ha vizsgálat indul.

A munkacsoport ülésein kizárólag Potts akarta képviselni a CIA-t, és én általában csöndben maradtam. De október elején egy alkalommal úgy éreztem, hogy szólnom kell, amikor azt vitattuk meg, hogy néhány száz kubai katona érkezett Angolába. A munkacsoportnak az volt a szándéka, hogy válaszképp vessenek be még egy zaire-i zászlóaljat, néhány tucat zsoldost és pár Redeye rakétát. Egészen addig úriemberek háborúja volt, szerény méretű eszkalációval és semmi meglepetéssel. 1975 nyarán 260 kubai tanácsadó csatlakozott az MPLA-hoz, de jelenlétüknek nem volt érezhető eredménye. De most a kubai hajó, a „Vietnam Heroica", 700 főnyi tényleges kubai katonát szállított a Luandától délre levő Porto Amboimba. A munkacsoport tagjai hajlamosak voltak arra, hogy ezt kellemetlen eszkalációnak tekintsék, de nem olyan eseménynek, amely komoly mértékben zavarja a háború nyugodt menetét.

„Uraim – szóltam közbe, előrehajolva – azt javaslom gondolkozzunk e következő méretekben: tíz vagy tizenötezer kubai katona, egy raj, MIG-repülők és mintegy száz harckocsi."

Csönd lett, ahogy mérlegelni kezdték, mit jelenthet ekkora erő. Szinte ellenállás nélkül vonulhatnak Kinshasa ellen. A MIG-ek nehézség nélkül bombázhatnák Mobutu palotáját, vagy tönkretehetik az Inga-gátat, amely Zaire egész déli területét el-

látja árammal. De az a fenyegetés, amelyet ilyen méretű katonai erő jelentett és az ellensúlyozáshoz szükséges eszkaláció már meghaladta ennek a munkacsoportnak a hatáskörét. Ezért a további vitában néhány zsoldosról, és mértéktartóan egy tucat légvédelmi rakétáról beszéltünk.

Már vége volt az ülésnek, amikor az egyik résztvevő megkérdezte tőlem, kapott-e a CIA olyan speciális információt, hogy nagyszámú kubai csapatok bevetését tervezik. Mások is odafordultak, érdeklődéssel figyeltek. Nem kaptunk ilyesmit, sem a speciális hírszerzés, sem a Tájékoztatási Igazgatóság elemzőitől. Ennek ellenére a dolog nyilvánvaló volt. Bevetettük a zaire-i zászlóaljakat és a dél-afrikaiakat, a mi oldalunkon volt a lendület. De a szovjetek szemmel láthatóan olyan programba kezdtek Angolában, amely már nagyobb méreteket öltött, mint a mienk. A tekintélyük forgott kockán. A kubaiak teljesen nyíltan jelentették be beavatkozási szándékukat. Logikátlan lett volna azt remélni, hogy könnyű győzelmet tesznek lehetővé az Egyesült Államoknak. Ez nem az 1961-es rakétaválság volt Kubában, amikor az amerikai elnöknek módjában volt harciasan reagálni az ország támogatása közepette. Most Angoláról volt szó, és mindez a vietnami kudarc után öt hónappal történt.

Kuba angolai politikája összhangban volt Kuba ideológiájával és nemzetközi állásfoglalásával. De a mi angolai programunk, ugyanúgy, mint a Disznó-öböl-akció és a Monguz-művelet Castro ellen, teljesen ellentétes volt az ország nyílt politikájával, épp ezért lényeges volt, hogy eltitkoljuk az igazságot az amerikai közvélemény elől.[10]

A kubaiak nem szégyellték programjukat, nem kellett eltitkolniuk népük vagy a világsajtó elől. Sőt, október 8-án Ricardo Alarcon De Quesada, Kuba ENSZ-nagykövete, a közgyűlésen mondott beszédében így jelentette be országa álláspontját:

„Angolában az imperialisták, szövetségeseik és lakájaik összeesküvése konkrét kifejezésre jut abban az arcátlan beavatkozásban, amelynek célja a gyarmati uralom megszüntetésének megakadályozása, miközben fenyegetik az ország

területi integritását. El akarják rabolni az angolai népi felszabadító mozgalomtól a gyarmatosítás ellen vívott elszánt harcuk gyümölcseit, és az eljövendő államot a transznacionális vállalatok kezére akarják játszani. Kuba ismételten kifejezésre kívánja juttatni teljes szolidaritását az angolai népi felszabadító mozgalommal, amely tegnap még hősi küzdelmet vívott az európai gyarmati hatalom ellen, és ma szilárdan védi valódi függetlenségét.

Az imperialista, gyarmatosító és fajüldöző hatalmak botrányos (angolai) beavatkozásával szemben (Kuba) *alapvető kötelessége, hogy felajánlja az (angolai) népnek tényleges segítségét, amelyre az országnak szüksége lehet valódi függetlensége és teljes szuverenitása biztosításához.* A dekolonizációs folyamat elősegítése érdekében egységes stratégiát kell megvalósítani valamennyi haladó erő részvételével. Ez a stratégia elengedhetetlenül szükséges, hogy felvegyük a küzdelmet a Namíbia és Zimbabwe (Rhodesia) népei ellen mesterkedő gyarmatosító és fajüldöző erőkkel szemben. Szembe kell szállni a kolonializmus minden formájával és megnyilatkozásával a világ bármely részén. (A szerző kiemelései.)

Alarcon beszéde nem puszta polemizálás volt. A háború után megtudtuk, hogy Kubát nem a Szovjetunió utasította, hogy akcióba lépjen. Ellenkezőleg, a kubai vezetők ideológiai okokból érezték kötelességüknek a beavatkozást.

Nekünk ugyanakkor megkötötte a kezünket saját titkosságunk, és az, hogy ha az amerikai nép értesülne a programról, esetleg helytelenítené. Amikor Savimbi kubai hadifoglyokat ejtett, mi Silva Portóban hallgattuk ki őket. Még azt sem tehettük meg, hogy Kinshasában vigyük őket és bemutatásukkal bizonyítsuk a kubaiak jelenlétét Angolában. Az FNLA egy szovjet gyártmányú páncélozott járművet zsákmányolt, amelyet mi azonnal Kinshasába szállíttattunk, hogy hivatkozhassanak rá egy sajtókonferencián, amelyet az FNLA rendezett. A szovjet ügyvivő erőteljesen tiltakozott Mobutunál, aki le is állíttatta a sajtókonfe-

renciát. Nem azért, mintha a szovjetektől félt volna, de mint mondta, nem akarta nagy dobra verni, hogy Zaire milyen szerepet játszik az angolai polgárháborúban. Ezzel szemben amikor az MPLA elfogott két dél-afrikai katonát, repülővel nyomban a nigériai Lagosba, majd onnan Addis Abebába küldték őket, ahol meg is kellett jelenniük az Afrikai Egységszervezet ülésén.

Az őszi hónapokban, miközben a mi kis angolai drámánk eseményei zajlottak, folytatódtak a Church-bizottság leleplezései. Richard Bissell, az operatív tervezési iroda korábbi igazgatóhelyettese azt vallotta, hogy terveket készítettek 1961-ben arról, hogyan gyilkolják meg Patrice Lumumbát. Sid Gottlieb, a CIA Technikai Szolgálatok Osztályának vezetője, saját kezűleg vitte a mérget Kinshasába a Lumumba-művelethez. Gottlieb tanúvallomásában elmondta, hogy évekkel később a CIA akkori igazgatója, Richard Helms utasította, hogy semmisítsen meg minden papírt, ami a Lumumba meggyilkolásánál szóba jövő mérgekkel végzett kísérletekről szólt. További részletek kerültek napvilágra a CIA chilei műveletéről: beismerték, hogy a CIA kapcsolatban állt azokkal a chilei személyekkel, akik megölték Schneider tábornokot. A rá nehezedő nyomás súlya alatt Colby beismerte, hogy a CIA jelentős mennyiségű mérgezőgáz-készleteket tart fenn, holott Nixon elnök hónapokkal azelőtt elrendelte megsemmisítésüket. Colby igazgató tanúvallomásában beszélt arról is, hogy a CIA különleges fegyvereket fejlesztett ki. A sajtónak megengedték, hogy lefényképezzék Colbyt, amint a bizottságnak bemutat egy elektromos pisztolyt, amelyből oldódó méreg-sörétek lőhetők ki. Meghökkentő volt az a beismerés is, hogy a Hivatal több száz gyanútlan amerikai állampolgáron kábítószer-kísérleteket végzett úgy, hogy prostituáltakat béreltek fel, azok lakásukra csalták őket, kábítószert adtak nekik, majd elcsábították őket. Mindezt titokban filmre vették, és később a CIA Technikai Szolgálatok Osztályának általdósai előtt levetítették.

Mi, a CIA-n belül, különbözőképpen reagáltunk ezekre a leleplezésekre. A rendíthetetlen lojális „mag"-ot nem döbbentette meg a lényeg. „Lehet, hogy sokkal többre mennénk, ha az igaz-

gatónak volna mersze, és több hasonló akciót engedélyezne . . . Végül is a másik fél . . .” Ilyenekkel érveltek. Voltak viszont olyanok, akik úgy érezték, elárulták őket azok az igazgatók, akik a CIA-t ilyesmibe vitték. És azok a változó szabályok, amelyek szerint egy évtizeddel ezelőtt még mi voltunk a haza megmentői, a következő évtizedben már a nép ellenségei. A CIA becsülete a közvélemény szemében egyre mélyebbre került, emiatt még a legkeményebbek is elbizonytalanodtak. Ha valóban jó fiúk vagyunk, az amerikai külszolgálat elitje, most úgy tűnt, már csak mi magunk látjuk így. Egyre inkább bezárkóztunk saját kis világunkba, a Hivatal alkalmazottaival dolgoztunk együtt, a Hivatal alkalmazottaival teniszeztünk, társaságban a Hivatal alkalmazottaival jöttünk össze. Nem volt kellemes időszak ahhoz, hogy titkos háborút viseljünk.

Colby igazgató, a jó katona mintaképe, továbbra is szünet nélkül ontotta a szenátusnak és a kongresszusnak az angolai programról szóló titkos tájékoztatókat. A mi dolgunk az volt, hogy ellássuk őt táblázatokkal, térképpel, tájékoztató táblákkal, ezeket mindig a legfrissebb adatok szerint pontosítottuk, szerepeltetve az IAFEATURE-költségvetés legutóbbi összegeit, a Kinshasába kiszállított fegyverek pontos listáját. Sosem közölte velünk pontosan, hogyan használta fel ezeket az anyagokat, és még akkoriban sem futott át az agyamon, hogy Colby lényeges kérdésekben félrevezeti a szenátorokat, miközben drámai módon tárja fel előttük a CIA egyéb történelmi üzelmeit. Az is lehet, hogy a szenátoroknak sem jutott ilyesmi eszébe.

Potts nem volt túlzottan beszédes természetű, bár egy-egy részletet néha elmondott nekünk abból, hogyan folytak a tájékoztatások, ha úgy gondolta, hogy valamiért fontos róla tudnunk. Egy nap Kissinger rámosolygott Colbyra. Colby, pedig amikor visszajött a központba, azonnal beszámolt róla Pottsnak. Potts viszont elmesélte nekünk az osztályértekezleten és utasított, hogy közöljem az angolai különítménnyel. Titkárnőjét is felszólította, hogy terjessze a házban a történetet. Potts biztosra vette, hogy addigi erőfeszítéseink kedvező megítélését jelentette,

hogy Kissinger Colbyra mosolygott a Nemzetbiztonsági Tanács egyik ülésén. Véleményével mindenki egyetértett.

Ez után az eset után hosszasan elgondolkoztam Kissinger és Colby szerepén. Ha valaki, hát ők, sakkmesterei az amerikai hírszerzés játszmájának. Hányszor mondogattam magamnak, kell, hogy legyen egy mesteri terv az amerikai hírszerző politika mögött, egy mesterelme, aki fel tudja mérni, hogy egy művelet ma hogyan befolyásolja a világ holnapi sorsát.

Fiatal tisztként ilyennek láttam az osztályvezetőt, abból indultam ki, bármit csinál – még ha olyan értelmetlen utasítást is ad –, biztosan része a NAGY TERV-nek, valahogy úgy, ahogy Le Carre és Fleming detektívregényeiben olvashatjuk.[11] Most már láttam, hogy Potts nem „M". És Colby sem az. Sokkal inkább egy fegyelmezett, erkölcsi gátlás nélküli, a politikusoknak és kormányköröknek hízelgő bürokrata. Lehet, hogy Kissinger félig lángész és félig bohóc, de úgy tűnt, ő a nagy kombinátor az események mögött. Akkor viszont mit gondoljon az ember az angolai politikáról. Bobby Fischer sosem áldozta volna fel az angolai gyalogját. Még akkor sem, ha figyelmét a szovjetekkel folytatott sakkjátszmák vezérei és bástyái kötik le.

Shirley Temple Black, ghánai nagykövetnőnk hasznos következtetésekre jutott ebben a kérdésben. 1975 októberében konzultálásra hazautazott Washingtonba, találkozott a CIA igazgatójával és utána részt vett egy ebéden a vezetőség éttermében. Carl Bantam is ott volt, és utána lelkesen mesélt róla. „Micsoda nagyszerű teremtés", mondta.

Carl beszámolt arról, hogy Black asszony panaszkodott, senki sem hangolja össze Amerika átfogó afrikai politikáját, senki sem gondol arra, hogyan hat ki az angolai program az Egyesült Államok kapcsolataira Ghánával és más országokkal, például Nigériával és Tanzániával. Azt fejtegette, hogy a szovjetek nemzeti sportja a sakk, és külpolitikájukban is megnyilvánul az összehangolt, integrált lépések hosszú távú megtervezésére való törekvés, habár gyakran rosszul játsszák ezt a játékot, és elkövetnek baklövéseket. A kínaiakról is köztudott, hogy gondosan megtervezik külpolitikájukat, és amikor lépnek, tudják, hogy az

eredmény esetleg csak akkor érik be, amikor már a mostani vezetők nem is lesznek életben. Eközben az USA, folytatta hasonlatát a nagykövet asszony, pókert játszik. Körülnéz a világban, felveszi a leosztott kártyákat, aztán játszani kezd, egyre emeli a tétet, ahogy újabb lapokat kap, míg lapjai alapján vagy nyer, vagy veszít. Aztán szív egyet a cigarettájából, kortyol a whiskyjéből, körülnéz, és kezdődhet az újabb játszma.

Ennek ellenére, ha a játék neve túlélés, 1975 őszén a CIA nem szerepelt rosszul. A Pike-bizottság sem ért el sokat, mint Potts örvendezve jelentette, miután Colbyval részt vett az egyik bizottsági meghallgatáson. Pike kongresszusi tag azt indítványozta, kezdjenek vizsgálatot az IAFEATURE-ről, de elállt szándékától, amikor megmagyarázták neki, milyen súlyos következményekkel járna, ha egy folyamatban levő műveletről kihallgatásokra kerülne sor. „Ne ráncigáljuk műtét közben a sebész kezét" – mondták neki. Potts és Colby elégedettek voltak magukkal, és nagyon tetszett nekik ez a hasonlat: „ráncigálni a sebész kezét". Napokon át ezt ismételgették.

Tanácsadók, technikusok, külföldi csapatok

Az a tengerészgyalogsági őrnagy, aki a hadtáptervezésben segített a különítménynek, civil ruhában Ambrizba utazott. Visszaérkezése után elmondta: „Látnod kellett volna, mert így nem fogod elhinni. Egy dzsipen mentünk Lukenge parancsnokkal, akiről azt tartják, hogy az FNLA legjobb katonája. Kezembe vettem M–79-es gránátvetőjét, és ki akartam nyitni, tudod, úgy nyitható ki, mint egy egycsövű lőfegyver. Teljesen berozsdásodott! Pár hete kapta csak, és annyira rozsdás lett, hogy akárhogy erőltettem, nem tudtam kinyitni. És ugyanez a helyzet a puskáikkal, az aknavetőikkel és a járműveikkel. Javításra van szükségük!" 1970 óta Zaire több mint háromszáz Panhard harckocsit kapott Franciaországtól, ebből az angolai háború idején harmincnál is kevesebb volt működőképes.

A CIA ugyan kellő mennyiségű fegyvert és lőszert szállított, de a „baráti" csapatok nem tudták megszervezni az alkalmazásukhoz szükséges hadtáprendszert, nem tudták kiépíteni az összeköttetést, karbantartást, hadvezetést, és azt a fegyelmet, ami a katonai akciók eredményességéhez szükséges.

A legegyszerűbb megoldás az volt, hogy a CIA saját félkatonai szakértőit küldje az FNLA és UNITA parancsnokságához. Ezt azonban szigorúan megtiltotta a 40-es Bizottság, nem akarta, hogy amerikaiak közvetlenül beavatkozzanak a harcokba, de a CIA mégis ezt tette. Kezdettől fogva részt vettünk a háború irányításában Washingtonból és Kinshasából, valamint az angolai előretolt bázisokról. Mindez nap mint nap szerepelt a helyszínről érkező és oda irányuló távirati jelentésekben. A munkacsoport előtt az Angolába kiküldött tanácsadókat „hírszerzők"-nek neveztük, bár hírszerző tevékenységüket mindenkor alárendelték tanácsadói tényke désüknek.

Néhány példa, ami ezt bizonyítja. Augusztus elején a Külön-

leges Műveletek Csoportjának főnöke, a tengerészgyalogsági őrnagy, én és még néhányan összeültünk a központban, hogy megvitassuk, mire lesz szükség a lobitói csatához és a Brazzaville-Kongóban végrehajtandó szabotázsakcióhoz. Javaslatainkat táviratban közöltük a helyszínnel. CIA híradó szakértők kidolgozták a lobitói csata harcászati híradásának tervét, majd telepítették a harcászati és stratégiai hírhálózatot az UNITA és az FNLA részére Angola belsejében. CIA híradó tisztek képezték ki az FNLA és UNITA technikusait az angolai előretolt bázisokon. Kinshasából jövő táviratok jelentették, hogy CIA félkatonai tisztek gyalogsági fegyverek használatára UNITA-csapatokat képeznek ki Silva Portóban, és FNLA-csapatokat Ambrizban. A szárazföldi erők egyik nyugdíjas ezredesét teljes állásban szerződtették és az FNLA ambrizi parancsnokságára küldték ki. A központ kiküldött egy gyalogsági kiképzőcsoportot, hogy UNITA-kádereket képezzen ki Zaire-ban, de a kinshasai kirendeltség a kiképzőtiszteket azonnal átirányította Ambrizba és Silva Portóba. Október 31-én a CIA kinshasai kirendeltségének vezetője repülőn Ambrizba utazott, hogy békéltessen egy vitában, amely a CIA fő katonai tanácsadója és Roberto között támadt.

A Műveletek Igazgatósága az Angolában dolgozó tiszteknek engedélyt adott, hogy fegyvert hordjanak.[12] Sok esetben egyenruhát viseltek, időnként azt a fedőtörténetet alkalmazták, hogy zsoldosok.

Amikor szeptember 17-én a kinshasai kirendeltség ismét sürgette, hogy bázishálózatot hozzunk létere Angola belsejében, szembeszálltam Pottsszal. Ez a javaslat egyértelmű lett volna az amerikai beavatkozás jelentős fokozásával, tehát olyan lépés, amit komolyan kell venni, és csak akkor, ha teljes jóváhagyást kapunk rá.

Potts rámförmedt, mondván, hogy ez nem rám tartozik: St. Martin az ő beosztottja és nem az enyém, és neki sosem volt szokása, hogy kételkedjen annak a véleményében, aki a helyszínen van. (A kirendeltségvezető felettesei: az osztályvezető és a rangban fölötte levők. A központ többi tisztje, a különítményvé-

zető, a műveleti főnök és az osztályvezető nem tartoznak szigorúan véve ebbe a parancsnoki hierarchiába.)

Erre nem mondhattam semmit, és már indultam is kifelé az irodájából, de Potts még utánam szólt. Tulajdonképpen nincsenek amerikai tanácsadók Angolában. Csak „hírszerzők". Ez a hivatalos irányvonal. Hogy ez nem igaz, az nem számít. Már megszokhattam, hogy a CIA-tisztek hazudnak a fedőtörténetekben az ismerőseiknek, hazudnak a beszervezendő ügynököknek, a vitás műveletekről hazudnak a külügyminisztériumi kollégáknak és nagyköveteknek, és hazudnak egy bizonyos szinten a kongresszusnak, ha el kell hallgatni ilyen műveleteket. Az angolai műveletekben most már egymásnak hazudtunk, miközben írtuk és olvastuk a táviratokat, amelyek cáfolják saját hazugságainkat. A félrevezetés egyidejűleg több szálon futott; más-más történetet találtak ki a tevékenységek különböző részeire, mást hazudtak a munkacsoportnak, mást a mit sem sejtő külügyminisztériumi gárdának, és megint mást az Egyesült Államok kongresszusának. Aki idáig jutott a pályáján és évek óta a fedőtörténetek szerepeit játszotta, még csak nem is habozott, amikor egyik történetről átváltott a másikra. Az egyik beszélgetésben a CIA által Angolában folytatott kiképzést említettünk, ha a munkacsoportnak írtunk feljegyzést, tudtuk, hogy ott „hírszerzők"-ről kell írni. Azt sem felejtettük el, hogy felkérjük a külügyminisztériumot, a sajtó előtt cáfolja az USA beavatkozását az angolai konfliktusba. Eszünkbe se jutott, hogy ezt hazugságnak tekintsük – Potts nem érezte hazugnak magát, amikor a munkacsoportnak a „hivatalos irányvonalat" fejtette ki. Egy hazugságvizsgáló bizottság feltehetőleg Colbyt nem leplezte volna le, holott lényegében hamis jelentéseket tett a szenátusnak.

A CIA „hírszerzők" angolai felderítő tevékenysége kiábrándítóan rossz volt. Olyannyira, hogy a külügyminisztérium Afrikai Hivatala egy alkalommal hivatalos formában, írásban tett panaszt Kissinger miniszternél. Igen egyszerű a magyarázat arra, miért volt ilyen eredménytelen a hírszerzés. Az Angolába kiküldöttek túlnyomórészt félkatonai szakértők és technikusok voltak, nem pedig gyakorlott hírszerző tisztek. A program helyszínre

küldött vezetői a félkatonai szempontokat helyezték előtérbe a hírszerzéssel szemben. Mi a CIA-ban észre sem vettük a hírszerzés sikertelenségét, annyira megszoktuk, hogy mindig a könnyű hírszerzési célpontokra összpontosítsunk: afrikai politikusokra, diplomatákra, politikai pártokra.

A CIA sikertelensége az angolai hírszerzésben sokkal tipikusabb volt, mint sokan hinnék. Amikor a Pike-bizottság elemezte a Hivatal hírszerzési tevékenységének eredményeit, teljesen negatív következtetésre jutott. A bizottság 1976. január 19-i összefoglaló jelentésében – amelynek a közzétételét a képviselőház megtiltotta, de mégis nyilvánosságra került a Village Voice 1976. februári számában –, hat jellemző esetet elemeznek, amikor a CIA-hírszerzés kudarcot vallott: az 1968-as Tet offenzíva Vietnamban, egy európai politikai válság 1968-ban, amikor a CIA két teljes héten át elvesztette szeme elől a szovjet csapatokat; az 1973-as közel-keleti háború, amikor a CIA elferdített izraeli jelentésekre támaszkodott, ennek eredményeként az Egyesült Államok rosszul értelmezte a helyzetet, és a globális konfrontáció szélére került a Szovjetunióval; a portugáliai államcsíny 1974-ben, amelyet a CIA nem volt képes előre jelezni, sem helyesen elemezni, így az Egyesült Államok nem készült fel megfelelő politikai alternatívákkal Portugália afrikai gyarmatait illetően; 1974-ben az első atomrobbantás a fejlődő Indiában; Makariosz ciprusi érsek megbuktatása – ez a hírszerzési kudarc diplomáciai kudarcot idézett elő, egy sor komoly következménnyel: súlyosan meggyöngült a NATO déli szárnya, rosszabbodás állt be az Egyesült Államok kapcsolataiban Görögországgal, Törökországgal és Ciprussal, és megölték az USA nagykövetét, Roger Davist.

Még hozzátehetnénk a CIA-nak azt a hírszerzési baklövését, hogy 1975 áprilisában Saigonban a CIA-kirendeltség vezetője inkább hitt a kommunista magyar nagykövetnek, mint a CIA hírszerzési forrásoknak arról, mik Hanoi végső szándékai Saigont illetően, továbbá, hogy a Hivatal hírszerzése nem terjedt ki Dél-Afrika nukleáris erőinek fejlesztésére; és nem adott hírt 1977 márciusában a katangai csendőrök benyomulásáról Zaire-ba. A

CIA hírszerzési kudarcait még hosszasan lehetne folytatni. Pike képviselő arra a határozott következtetésre jutott, hogy a CIA hírszerző teljesítménye kritikán aluli.

Az angolai program hátterében három lényeges hírszerzési baklövés volt. Az első, hogy az 1969. évi „Tar Baby" jelentés (NSSN 39) figyelmen kívül hagyta a fekete-afrikai nemzeti mozgalmak állhatatosságát. A második, hogy nem jeleztük előre és nem készültünk fel a portugáliai államcsínyre. A harmadik: az a politikai alternatívákat felsoroló feljegyzés, amelyet a CIA 1975. július 14-én terjesztett a 40-es Bizottság elé, azt állította, hogy egy 40 millió dolláros USA-program várhatóan ellensúlyozni tudja még a fokozott segítséget is, amit a szovjetek nyújtanak Netónak.

A központ igyekezett helyrehozni az angolai hírszerzés fogyatékosságát, és állandóan felszólításokat és figyelmeztetéseket küldött a helyszínre, de ennek semmi foganatja nem volt. A háború végén szövetségeseinkről alig volt részletesebb infromációnk, mint az én augusztus végi utam után; nem készült „könyv", sem lista az FNLA–UNITA-parancsnokságról, a csapategységekről vagy a tanácsadókról. A háború folyamán a tanácsadók küldtek jelentést egyik-másik csatáról, ahogy lezajlottak, de nem mindegyikről és nem tudtak számot közölni szövetségeseink veszteségeiről. A kirendeltségek szünet nélkül nyaggattak bennünket még több fegyverért és lőszerért, de nem vezettek kimutatást arról, hogy milyen fegyvert melyik egységhez továbbították. (A háború után megtudtuk, hogy néhány esetben az UNITA-katonák a hasznavehetetlen, elavult karabélyainkat a folyóba dobták. Ezt Leon Dash, a Washington Post riportere írta meg; ő 1976 októberében utazott Angolába és hat hónapot töltött az UNITA-csapatoknál.) Roberto és Savimbi sohasem működött együtt velünk annyira, hogy beszámoltak volna nekünk többi szövetségesükről, a kínaiakról, portugálokról és dél-afrikaiakról. Pretoriai és párizsi kirendeltségeink örömmámorban úsztak; a CIA történetében még soha nem volt ilyen szoros a kapcsolatuk a BOSS (Dél-afrikai Állambiztonsági Hivatal) és a SDECE (a francia kémelhárító szolgálat) képviselőivel, bár

a tájékoztatás teljesen egyoldalú volt. A dél-afrikaiak és a franciák a CIA-kirendeltségektől bőséges hírszerző jelentéseket és részletes tájékoztatást kaptak, míg ők ezt sosem viszonozták bővebb információval arról, milyen tevékenységet folytatnak Angolában.

Kevés jelentést kaptunk az UNITA és az FNLA politikai szervezetéről és diplomáciai erőfeszítéseiről. Amikor a két mozgalom novemberben ideiglenes kormányt hozott létre Nova Lisboában (azóta Huambo), és nemzetközi elismerésért küzdött, a CIA nem volt kellően tájékozott a kormány felépítéséről, vezetéséről és céljairól.

Ha a szövetséges csapatokról kapott hírszerzés hézagosnak mondható, tájékozottságunk az MPLA-ról a nullával volt egyenlő. A titkoszolgálatok szinte semmi tájékoztatást nem adtak az MPLA-csapatokról, a vezetésről és célkitűzéseikről.

A helyszínről áramlottak hozzánk ugyan hírszerzői jelentések, de ezek bizonytalanok, általánosságban mozgók és nemegyszer pontatlanok voltak. Egy kiemelkedő példa: októberben számos CIA-ügynök jelentette MIG-típusú repülőgépek jelenlétét Brazzaville-Kongóban és Angolában. Később azokon a területeken minden CIA-ügynök állította, hogy ott vannak, sőt többen bizonygatták, hogy látták is őket.

Amennyiben igaz, ez baljós fejleménynek tekintendő. Ha még hozzávesszük, hogy jelentős kubai erők is érkeztek oda, a MIG-ekkel együtt eldöntik az angolai háború sorsát. A munkacsoport nyugtalan lett, és a megoldást kezdte vitatni: a Redeye rakétát. A Redeye kis méretű, kézi kezelésű légvédelmi rakéta, a gyalogsági egységek sugárhajtású vadászbombázók elleni védelmét szolgálja. A hangsebesség másfélszeresével halad, követi a repülőgép hajtóművének infravörös kisugárzását, és egészen a cél közelében robban. A Redeye kényes, és katonai szempontból titkos fegyverrendszer, eddig csak Amerika közeli szövetségesei (például Izrael) kaptak ilyet.

A CIA be akarta vetni a Redeye rakétát Angolában. A hadügyminisztérium kitért a döntés elől a 40-es Bizottságnak pedig az okozott problémát, hogy a Redeye-nél nyilvánvaló: csak az

Egyesült Államokból származhat. Ha kitudódik bevetése Angolában, ez megerősíti, hogy az Egyesült Államok jelentős mértékben beavatkozott a háborúba. Egészen biztos a CIA abban – kérdezték –, hogy a MIG-ek ott vannak?

A CIA nem tudta biztosan. Jóllehet hírszerző forrásaink egyhangúlag megerősítették, mi nem akartuk biztosan állítani a munkacsoportnak, hogy a MIG-ek valóban ott vannak Angolában. Ez lényegbevágó hírszerzési kérdés volt. Lehet, hogy a MIG-ek ott vannak, lehet, hogy nem, az igazság végül ki fog derülni. Nem politikai témáról van szól, amelynél a túlzásokról vagy torzításokról sosem lehet bizonyítani, hogy igazak vagy valótlanok; mi a CIA-ban a MIG-ek kérdésében nem voltunk hajlandók a munkacsoport előtt alátámasztani saját hírszerzési forrásaink jelentéseit.

Óvatosságunk jogosnak bizonyult. Október, november, december és január folyamán egyetlen MIG sem jelent meg az angolai harctereken, ottlétüket nem erősítette meg amerikai szemtanú vagy más, cáfolhatatlanul hiteles forrás. 1976 márciusában végül megjelentek a MIG-ek Angolában, és elpusztítottak egy UNITA-t támogató repülőgépet a kelet-angolai Gago Catinhóban. Addigra a CIA ötven Redeye rakétát adott Izraelnek cserébe ötven gyengébb teljesítményű szovjet SA–7 típusú rakétáért, amelyeket Angolába szállítottunk. Lőtték velük a MIG-eket, de valamennyi rosszul működött.)

A CIA-tanácsadók nem bizonyultak elegendőnek az FNLA és az UNITA szükségleteihez. Keresgélni kezdtünk a világban olyan szövetségesek után, akik képzett tanácsadókat tudnak rendelkezésre bocsátani az angolai program céljaira, vagy, ami még jobb reguláris csapategységeket, amelyek szétverik az MPLA-t és átadják az országot Robertónak és Savimbinek. Fordultunk mérsékelt barátokhoz: Brazíliához, Marokkóhoz, Dél-Koreához, Belgiumhoz, Nagy-Britanniához, Franciaországhoz, még Portugáliához is, de sikertelenül. Dél-Afrika végül az UNITA segítségére sietett, azonban az Észak-Angolában levő zaire-i kommandózászlóaljak alig voltak valamivel jobbak, mint azok az FNLA-csapatok, amelyekhez a dél-afrikaiak csatlakoztak.

Úgy tűnt, hogy zsoldosokkal kell megoldani a problémát. Lehetőleg európaiakra volt szükség, kellő katonai felkészültséggel, az sem baj, ha van afrikai tapasztalatuk. A 40-es Bizottság ezt engedélyezte is, azzal a feltétellel, hogy nem lehetnek amerikaiak. Mindenütt kutattunk megfelelő jelöltek után. Közben szembekerültem fölötteseimmel és az ellentét 1976 márciusáig tartott, tehát hónapokkal azután is, hogy a szenátus elrendelte az angolai program beszüntetését. A korábbi afrikai polgárháborúkban már vettek részt olyan európai és dél-afrikai zsoldosok, akik gyilkosságaik révén hírhedtté váltak. Az én véleményem szerint fehér zsoldosok bevetése a fekete nacionalizmus korának tetőpontján súlyos hiba, ami csak árthat az Egyesült Államok tekintélyének a harmadik világban. Ráadásul a korábbi afrikai háborúban felbukkant zsoldosok vegyes társaság volt; többségük csak a maga érdekét kereste, nem harcolt jól, katonához méltóan. Potts, Bantam, Nelson, St. Martin, Foster közül senkinek nem volt kellő afrikai tapasztalata ahhoz, hogy ezt felismerje. Hajlamosak voltak arra, hogy eszményítsék a zsoldosokat, és eltúlozzák képességeiket. Nem tudták, milyen megvetést ébreszt az afrikai négerekben az a szó: zsoldos. Colby sem ismerte Afrikát, igaz, ő egészen sajátos eset volt. A kedves, szeretetreméltó, istenfélő mintatiszt, aki a vietnami Főnix-programot irányította, aligha érzett volna lelkiismeret-fordulást amiatt, hogy néhány zsoldost harcolni küld a feketék ellen Afrikában.

Felszólaltam az értekezleteken, a Potts irodájában tartott megbeszéléseken, valahányszor a zsoldosok kérdése felmerült. Ha zsoldosokról szóló feljegyzés vagy távirat került hozzám, a lap szélére mindig ráírtam saját bíráló véleményemet. Ezzel el is értem, némi eredményt. Hetekig tartó tiltakozásom után a „zsoldos" szó végül tabuvá vált a központban, Potts megtiltotta, hogy táviratokban, emlékeztetőkben és egyéb iratokban használják, akár a központban, akár a helyszínen. Ezután a szerződtetett és Angolába küldött zsoldosokat „külföldi katonai tanácsadók"-nak kellett nevezni.

Tehát tovább keresgéltünk világszerte alkalmas „külföldi katonai tanácsadó"-kat. A kereséshez semmiféle támpontunk nem

volt. Meglepődve tapasztaltuk, hogy nem voltak kartotékok, referencialisták vagy számítógépes nyilvántartás a CIA-ban, de még a Különleges Műveletek Csoportjánál sem – pedig elég tapasztalatot szerzett Délkelet-Ázsiában – olyan személyekről, akiket tanácsadóként toborozhattunk volna. Nem jöhettek számításba a Castro-ellenes kubaiak, akiket Kongóban, a Disznóöbölben, a Watergate-akcióban vettek igénybe, mivel ők is a külföldiek számára bevezetett zöld személyazonossági kártyával rendelkeztek, így vonatkoztak rájuk a 40-es Bizottság amerikai személyek alkalmazásáról szóló korlátozásai. Tárgyalások folytak dél-vietnami emigránsokkal, de ők azzal voltak elfoglalva, hogy kialakítsák új életüket az új világban, és egyöntetű gyanakvással fogadták a CIA fekete-afrikai kalandját. Nekik is zöld személyazonossági kártyájuk volt. A britek nem voltak hajlandók segíteni. Dél-koreaiak alkalmazását el kellett vetni a nyelvi és kulturális problémák miatt. Biafraiak és más afrikaiak politikai megfontolásból nem jöhettek szóba, és mert nem keltenék azt a hatást, amit a fehérek. Végül öt szóba jöhető forrás maradt: portugálok, franciák, brazilok, Fülöp-szigetekiek és dél-afrikaiak.

Portugálokat kisebb számban már szerződtetett az FNLA, Castro ezredes, Bento kapitány és az ő embereik. Elhatároztuk, hogy ezt tovább bővítjük, és felvettünk háromszáz portugál angolait az FNLA támogatására. Csakhogy az UNITA részére két tucat technikusra lett volna szükség, és Savimbi nem volt hajlandó együttműködni portugálokkal.

Franciaország nem adott reguláris csapatokat, de nem habozott, a zsoldosok kérdésében. A francia hírszerző szolgálat összehozta a CIA-tiszteket Bob Denarddal, az egykori kongói zsoldossal, aki 500 000 dollár előre fizetendő készpénz ellenében hajlandó volt húsz zsoldost hozni; ők rövid lejáratú szerződés alapján elszegődtek az UNITA-hoz „tanácsadó"-ként. Denard fedőneve UNROBIN/1 volt, zsoldosait UNHOOD-oknak neveztük. A program ideje alatt sokan Robin Hoodoknak, vagy Francia Hoodoknak nevezték tréfálkozva a húsz zsoldost.

Brazília is jó forrásnak tűnt zsoldosok toborzására. Savimbi és Roberto szívesen működött volna együtt fekete brazilokkal,

akik ráadásul még azzal az előnnyel is rendelkeztek, hogy portugálul beszéltek. Walters tábornok, a CIA igazgatóhelyettese biztosra vette, hogy latba tudja vetni befolyását a brazil katonai vezetőknél, és segíteni fognak a toborzásban. Walters a hatvanas évek közepén szolgált Brazíliában, és szívesen emlékezett vissza erre az időszakra. Táviratoztunk a CIA brazíliai kirendeltsége vezetőjének és utasítottuk, puhatolózzék a braziloknál, hogyan fogadnák a tábornok odautazási szándékát. Udvarias válasz jött Brazíliából, hogy a megadott időben nem áll módjukban fogadni a CIA igazgatóhelyettesét (aki egyébként sokat szerepelt a nyilvánosság előtt). Walters helyett a Latin-amerikai Osztály vezetője, Dick Sampson utazott és üres kézzel tért haza. A brazilok elutasították azt a kérésünket, hogy engedjék zsoldosok toborzását az országban.

Vietnamban a Fülöp-szigetekiek sokféle módon voltak a CIA segítségére: rádiókat, járműveket, légkondicionáló berendezéseket tartottak karban, raktárakat kezeltek, koktélpartikon szolgáltak fel. Ezek olyan szolgálatok voltak, amelyeket a jólfizetett CIA-alkalmazottak nem nagy lelkesedéssel végeztek volna. Ezeket a segítőket egy Fülöp-szigeteki cég, az ECCOI közvetítette, és a központnak eszébe jutott, hogy talán Angolában is tudnának segíteni. Augusztustól kezdve öt hónapon át küldtük a táviratokat a manilai kirendeltségre, kértük, érdeklődjenek az ECCOI-nál, a válasz annyira lassan jött, hogy az már a visszautasítással volt egyértelmű. Nem tűnt vonzónak a Fülöp-szigetekiek számára, hogy egy fekete felszabadító mozgalmat támogassanak Angolában rövid lejáratú CIA-szerződés alapján, egy kétes, titkos programban. Lehetséges, hogy emlékeztek arra, hogyan zajlott le az evakuáció Vietnamban pár hónappal korábban, amikor a CIA 250 Fülöp-szigeteki alkalmazottat hagyott ott a kommunistáknak kiszolgáltatva.

Dél-Afrikával más volt a helyzet. Először csak óvatosan léptek be a konfliktusba, figyelték, hogyan szélesedik az USA programja, és lépéseiket a CIA-hoz igazították. Szeptemberben a dél-afrikaiak fegyvereket és kiképzőket küldtek az UNITA- és FNLA-katonákhoz az angolai–délnyugat-afrikai határ köze-

lében levő Runtuba. Először két, majd tizenkét, később negyven tanácsadó jelent meg az UNITA-csapatoknál Silva Porto közelében. Végül egy dél-afrikai páncélos oszlop, reguláris katonák – sokkal jobbak, mint a zsoldosok –, csatlakoztak az UNITA-csapatokhoz, és Fekete-Afrikában addig még nem látott, villámháborúra emlékeztető módon csapást mértek az MPLA–kubai csapatokra, és novemberben majdnem megnyerték a háborút.

1975-ben Dél-Afrika veszélyesen szorongatott helyzetben volt. Fekete lakossága egyre nyugtalanabbá vált, a fehérek közül sokan emigráltak. Veszélyeztetett helyzetbe kerültek a fehér „ütköző" államok: Rhodesia, Mozambik és Angola. Romlott Dél-Afrika gzadasági helyzete. Az arab országok olajembargója következtében annak ellenére, hogy Irán folytatta szállításait, drágult az üzemanyag. Eredményesnek látszott Dél-Afrikának az a politikája, hogy megosztotta gazdasági és technikai erőforrásait északi szomszédaival. 1975-ben ennek ellenére úgy tűnt, nem sikerült csökkenteni az ellenállást a fehérek faji elkülönülést hirdető politikájával szemben.

Az 1974-es portugáliai államcsíny következményeként Dél-Afrikának a fekete nacionalizmus friss áramlatával kellett szembenéznie, Mozambikban és Angolában felülkerekedőben voltak a radikális mozgalmak, és ez növelte a Rhodesiára, Namíbiára és magára Dél-Afrikára nehezedő nyomást. A fehér ütközőállamok elgondolása többé már nem volt alkalmazható. Dél-Afrika arra a visszavonuló pozícióra helyezkedett, hogy megpróbál olyan mérsékelt államokat létrehozni Mozambikban és Angolában, amelyek Malawihoz és Botswanához hasonlóan barátiak, vagy legalábbis nem ellenségesek lesznek vele szemben.

A mozambiki problémával a dél-afrikai kormány kifogástalanul helyes diplomáciával és bőkezű gazdasági engedményekkel igyekezett megküzdeni. Angola esetében viszont úgy vélte, hogy több érv szól a katonai beavatkozás mellett. Angolai menekültek tömegének kellett segítséget nyújtania. A dél-angolai Cunenében dél-afrikaiak egymillió dolláros költségen vízierőművet építettek, amelyet védeni kellett. Lehetőség nyílt a SWAPO (Délnyugat-afrikai Népi Szervezet) angolai gerillabázisának elpusztí-

tására. Természetesen a legcsábítóbb az a lehetőség volt, hogy Savimbi javára befolyásolják az angolai polgárháború kimenetelét. Tőle várhatták leginkább, hogy olyan kormányt hoz létre Luandában, amely hajlandó Dél-Afrikával együttműködni.

A dél-afrikaiak bizonyos mértékben kaptak biztatást arra, hogy Angolába menjenek. Savimbi hívta őket be azt követően, hogy tanácskozott Mobutuval, Kuandával, Felix Houphouet-Boigny elefántcsontparti és Leopold Senghor szenegáli elnökkel. Ők valamennyien támogatták egy mérsékelt, nyugatbarát kormány kialakulását Angolában. Olyan jeleket nem tapasztaltam, hogy az Egyesült Államok hivatalosan bátorította volna őket, hogy beavatkozzanak a konfliktusba.

Dél-Afrika abban reménykedett, hogy megnyeri a nyugat szimpátiáját, ha ugyanazt a felet támogatja az angolai polgárháborúban, mint Zaire, Zambia és az Egyesült Államok. Bíztak abban, hogy csapataik, még ha fehérekből is állnak, a legtöbb afrikai vezető számára elfogadhatóbbak, mint a nem afrikai kubaiak. Remélték, hogy sikeres lesz a beavatkozás, mert úgy tudták, hogy a Ford-kormány megkapja az Egyesült Államok kongresszusának támogatását a hatékony angolai programhoz. Mindhárom várakozásukban súlyosan csalatkoztak.

John Vorster, Dél-Afrika miniszterelnöke elvetette a döntő katonai csapás lehetőségét, és inkább egy kisebb, titkos harci különítmény mellett döntött. Könnyű páncélautókat és tüzérségi fegyvereket alkalmaznak, harckocsikat, gyalogságot, vadászbombázó repülőgépeket nem küldenek. A katonák zsoldosként szerepelnek, az UNITA-csapatok mögött maradnak, nem lesznek láthatók. Pretoria teljes hallgatásba burkolózik róluk, ez is védi őket. A harci különítmény elvégzi feladatát és gyorsan visszavonul november 11. a Függetlenség Napja előtt.

A dél-afrikai kormány veszélyes játékra vállakozott. Szinte barát nélkül állt egyedül a világban, és egy fekete-afrikai országban való beavatkozásával kitette magát esetleges újbóli elítélésnek. Arra kényszerült, hogy a programot saját népe előtt is titokban hajtsa végre, akárcsak a CIA. Nem sokkal előtte, 1975 márciusában, vonta vissza csapatait Rhodesiából, és a fajüldöző

fehérek biztosan felteszik a kérdést, miért kell fiaiknak most a feketék szabadságáért harcolniuk Angolában. Dél-Afrika mégis belépett a háborúba, figyelemmel kísérte az Egyesült Államok programját, és nyílt elismerésben, bajtársiasságban reménykedett.

A CIA számára a dél-afrikaiak segítsége Közép-Angolában eszményi megoldást jelentett. Potts, St. Martin, valamint a CIA pretoriai és lusakai kirendeltségének vezetői örömmel üdvözölték belépésüket a háborúba. A CIA-tisztek, főleg a helyszínen szolgálók, kedvelték a dél-afrikaiakat, akik általában nyers modorúak, agresszívek, de nyílt természetűek voltak. Csodálattal adóztak a dél-afrikai hatékonyságnak. A dél-afrikai repülőgépek és tehergépkocsik csendben ott-teremtek Angola valamelyik pontján pontosan annyi benzinnel és lőszerrel, ami az épp folyó műveletekhez kellett. A központ és Kinshasa közötti izgatott táviratváltás után október 20-án két dél-afrikai C–130-as repülőgép, hasonlóak az izraeliek által Entebbe megtámadására küldött gépekhez, leszálltak a Ndjili repülőtéren. Már várta őket a CIA C–141-es repülőgépe, amely Silva Portóba szállította a dél-afrikaiak által hozott fegyvereket. A CIA tisztjeinek és a dél-afrikai állambiztonsági hivatal – a BOSS – képviselőinek ellenőrzése mellett megtörtént az átrakodás. St. Martin engedélyt kért és kapott a központtól, hogy rendszeresen találkozzék a BOSS képviselőivel Kinshasában. Más CIA-tisztek is szorgalmazták, hogy engedélyt kapjanak dél-afrikai bázisok felkeresésére Délnyugat-Afrikában. A BOSS igazgatója két alkalommal is Washingtonba látogatott és titkos megbeszélést folytatott Jim Pottsszal. Egy másik alkalommal találkozott a CIA párizsi kirendeltségének vezetőjével. A pretoriai kirendeltség vezetőjét utasították, tájékoztassa a BOSS-t az IAFEAUTRE-programról, és szinte minden CIA hírszerző jelentést Angoláról továbbították Pretoriába, hogy a kirendeltségvezető tájékoztatása pontos és naprakész legyen. (Colby a „Becsületes emberek" című könyve 440. oldalán – valótlanul – ezt állítja: „... ez részben annak a támogatásnak volt köszönhető amelyet az UNITA Dél-Afrikából kapott, *de amelytől a CIA teljes mértékben távol tartotta magát.*" A szerző kiemelése.)

A CIA rokonszenve Dél-Afrika iránt hagyományos volt, szívesen épített ki szoros kapcsolatot a BOSS-szel. A két szervezet közös vonása, hogy erősen kommunistaellenesek. A hatvanas évek elején a dél-afrikaiak megkönnyítették, hogy a CIA zsoldos sereget alakítson a kongói felkelés leverésére. Da saját országán belül a BOSS nem tűrte a titkos akciókat, ezért a CIA korlátozta a pretoriai kirendeltség kapcsolatait. Így volt ez 1974-ig, de akkor, engedve az erőteljes washingtoni nyomásnak, kiterjesztette a pretoriai kirendeltség feladatkörét egy olyan titkos műveletre, amelynek célja a dél-afrikai nukleáris tervről való adatgyűjtés volt. Az akciót 1975 nyarán a BOSS felgöngyölítette és feltűnés nélkül kiutasította a közvetlenül érintett CIA-személyeket. A Hivatal nem tiltakozott, mert tudta, hogy az akciót ügyetlenül és túl feltűnően folytatták. A CIA azonban továbbra is szívélyes kapcsolatban maradt a BOSS-szel.

Tehát anélkül, hogy a CIA-központ feljegyzésben leírta volna, hogy „koordináljunk a dél-afrikaiakkal", a koordinálás megtörtént a CIA valamennyi szintjén, és a dél-afrikaiak kiszélesítették részvételüket a mi tempónkhoz igazodva.

Köztem és Potts között újabb összetűzésre került sor a dél-afrikai kérdés miatt. Ismeretes, hogy Dél-Afrika faji poltikiája gyűlölt jelképpé vált a feketék, a polgárjogi harcosok, a világ kisebbségei szemében, akikben évszázadok óta élt a keserűség a fajüldözéssel, gyarmatosítással és fehér uralommal szemben. Potts nem vette észre, hogy Dél-Afrika azért próbál közelebb kerülni az Egyesült Államokhoz, hogy felkészüljön a dél-afrikai feketékkel való későbbi összecsapásokra? Ha észre is vette, nem zavarta. Potts pragmatikusan tekintette Dél-Afrikát, mint a CIA barátját és az Egyesült Államok potenciális szövetségesét. Nem lehetett figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy húsz tekintélyes amerikai nagyvállalatnak voltak érdekeltségei Dél-Afrikában, ráadásul, az Egyesült Államok Űrhajózási Hivatalának egy értékes nyomkövető állomása van nem messze Pretóriától. Egy erről szóló beszélgetésünk folyamán Potts kifejtette, hogy a feketék „ésszerűtlenül" gondolkodnak Dél-Afrikáról. Ez a kifejezés

attól fogva elterjedt. Felbukkant még a táviratokban is, amikor a dél-afrikaiak jelenléte kiderült, és a nigériaiak, tanzániaiak és ugandaiak erőteljesen tiltakozni kezdtek.

Az eszkaláció az a játék volt, amelyet a CIA és Dél-Afrika igen jól játszott. Októberben a dél-afrikaiak, a CIA pretoriai kirendeltségén keresztül, lőszert kértek 155 mm-es ágyúikhoz. Nem volt világos, hogy a lőszert Angolában szándékoznak-e felhasználni. Abban az időben a CIA további összegért folyamodott, hogy újabb fegyverszállítmányt küldjön, és gondot okozott az Angolába történő szállítás megszervezése. Az „American Champion"-nal olyan rossz tapasztalataink voltak, hogy rettegve gondoltunk arra, hogy még egy hajórakomány fegyvert irányítsunk a zsúfolt Matadi kikötőbe, és onnan agyonhasznált gépekből álló kis repülőerőnkkel vitessük tovább Angolába. Jim Potts igen vonzónak találta azt a lehetőséget, hogy a következő hajószállítmányt a délnyugat-afrikai Walvis Bayba irányítsuk, ahonnan a fegyvereket a dél-afrikaiak, a tőlük megszokott hatékonysággal, rövid idő alatt továbbítják a frontra C–130-as repülőgépen.

Ebben az időben elfogyott az üzemanyag Savimbiéknél is és Robertóéknál is. Kisebb mennyiségeket szállítottak a dél-afrikaiak C–130-as repülőgépeken, de nem lehetett tőlük elvárni, hogy az egész háború üzemanyag-szükségletét fedezzék, főleg, mivel az arabok bojkottálták a nyersolajeladást Dél-Afrikának. Az MPLA üzemanyag-problémái megoldódtak akkor, amikor egy tankhajó szeptemberben kikötött Luandában. Ekkor Potts azzal a gondolattal kezdett foglalkozni, hogy a második fegyverszállítmány után egy tankhajót kellene küldeni Walvis Baybe.

Amikor Potts előállt ezzel a javaslatával a munkacsoport előtt, szilárd ellenállásba ütközött. Mulcahy nagykövet hivatkozott arra, hogy egy régóta érvényes amerikai törvény tiltja fegyver eladását vagy szállítását Dél-Afrikába. Potts, akit sosem volt könnyű bármiről meggyőzni, elküldte egyik beosztottját a CIA könyvtárába, és a munkacsoport következő ülésén nagy diadallal felolvasta a jelenlevőknek a tizenhárom évvel azelőtt keletkezett „törvény" szövegét.

„Láthatják, uraim – vonta le a következtetést szemmel látható elégedettséggel – ez nem *törvény,* hanem politkai döntés, amelyet a Kennedy-kormány idejében hoztak. Időközben változott a helyzet, és a jelenlegi problémáinkra való tekintettel minden nehézség nélkül módosíthatjuk ezt a politikai döntést." Ezt úgy értette, hogy néhány technikai akadályt el kell hárítani a szenátusban, és Kissinger egy kézmozdulattal lesöpör egy darab papírt, és másnap már indulhat is egy fegyverszállítmány Dél-Afrikába.

Mulcahy egykedvűen szívta tovább a pipáját még egy hosszú percig, mindig tökéletesen éber volt, ha valami fontos téma került szóba. Majd nyugodt, de határozott hangon megszólalt:

„Van egy probléma."

„Éspedig?" – Potts előrehajlova figyelt.

„Ha bármilyen fegyvert szállítanak Dél-Afrikába, tiltakozásul le fogok mondani." Mulcahy hangja olyan nyugodt volt, mintha csak annyit közölt volna, hogy inkább egy kávét kér tea helyett. De semmi kétség nem lehetett afelől, hogy komolyan gondolja, és ott voltak a levegőben a ki nem mondott szavak is: „lemondok és tiltakozásom nyilvánosságra kerül". Pottsszal két hosszú percen át néztek egymással farkasszemet. Mulcahy elmondott mindent, és Potts nem tudott mit válaszolni. Abban a percben mindenki felébredt a teremben. Még Fish tábornok is odafigyelt. Végül Potts elkezdte iratait rendezgetni, eleinte még nem vette le tekintetét Mulcahyról, de aztán lenézett egy papírra, és már áttért a következő napirendi pontra.

A következő hat hónapban Potts nem említette Dél-Afrika hivatalos bevonását, vagy legalábbis én nem hallottam, hogy újra szóba hozta volna. Mulcahy többet nem szólalt fel, ismét bóbiskolni látszott, szemhéja lecsukódott, pipája a szája sarkára csúszott. A CIA-tisztek folytatták a koordináló műveleteket a délafrikaiakkal Angolában, Pretoriában és Kinshasában Jim Potts hallgatólagos jóváhagyásával. A CIA felhagyott abbeli igyekezetével, hogy az együttműködést politikai szintre vigye. Tűnődtem, vajon Potts akkor végre megértette-e Dél-Afrika negatív jelentőségét külpolitikánkban?

Politikai szempontból bonyolult háború volt ez, a szövetségek furcsán jöttek össze. Egy időben az FNLA-t és az UNITA-t támogatta az Egyesült Államok, Kína, Románia, Észak-Korea, Franciaország, Izrael, az NSZK, Szenegál, Uganda, Zaire, Zambia, Tanzánia és Dél-Afrika. Az MPLA-t támogatta a Szovjetunió, Kuba, az NDK, Algéria, Guinea, és több kelet-európai ország. De az egész háború alatt állandó volt az átrendeződés, és végül sok ország állt át az MPLA oldalára. Október 24-én a kínaiak visszavonultak az angolai háborúból, tanácsadóik összecsomagoltak és elutaztak, indulás előtt még egy sajtóértekezletet tartottak a Ndjili repülőtéren.

Franciaországot vonzotta az angolai olaj és a zaire-i ásványi kincsek. Angola iránti érdeklődésére eleve hajlamossá tették azok a korábbi esetek, amikor beavatkozott újonnan létrejött afrikai országok ügyeibe. (Az európai országok közül Franciaország mutatta a legaktívabb érdeklődést a függetlenségüket nemrég kivívott afrikai országok iránt. Francia csapategységek helyőrséget helyeztek el Nigerben, harcoltak a lázadók ellen Csádban, és csak hívásra vártak, ha válság esetén szükség volt rájuk más területeken. A francia diplomaták és műszaki tanácsadók befolyásos szerephez jutottak az új kormányoknál, és a francia hírszerző szolgálat állandóan ügynököket tartott és zsoldosokat küldött különféle területekre, többek között a Comoro-szigetekre, Cabindába és más helyekre.) Az USA-hoz hasonlóan Franciaország is jó alkalomnak tekintette az angolai háborút Mobutu kegyeinek elnyerésére. Augusztusban a francia hírszerzés igazgatói találkoztak Vernon Waltersszel a CIA igazgatóhelyettesével, aki megígérte, hogy a CIA 250 000 dollárt ad az Egyesült Államok Angolába vetett jóhiszeműségének bizonyságául. A pénzt oda is adták, bár senki, valószínűleg Walters tábornok szá-

mára sem volt világos, miért kell az Egyesült Államoknak bizonyítania Angolába vetett hitét a franciáknak. A kapcsolat kialakult, ami azt jelentette, hogy a CIA részletesen tájékoztatta a francia hírszerző szolgálatot az angolai programról, a franciák figyelmesen meg is hallgatták, de ők semmit sem árultak el a CIA-nak saját angolai és cabindai tevékenységükről. Franciaország ENTAC típusú páncéltörő rakétákat, 120 mm-es aknavető lőszert, valamint Panhard típusú páncélozott járművekhez lőszert adott. A CIA-t kérte, hogy ezeket a franciaországi Istres-ből szállíttassák Kinshasába. Decemberben ismét Franciaország ajándékozott négy rakétával felszerelt harci helikoptert, amelyeket viszont mi továbbítottunk Kinshasába pilóták és földi személyzet nélkül.

A fekete-afrikai vezetők az új nemzet születését rokonszenvvel vegyes féltékenységgel figyelték. 1975-re sok fájdalmas leckét kaptak arról, mit jelent a Nyugat és Kelet közötti versengés Afrikában. Szinte nem volt olyan ország, ahol ne dúlt volna polgárháború vagy puccs, ahol ne szenvedték volna meg az Egyesült Államok és különböző európai, ázsiai és latin-amerikai országok közötti fegyverkezési verseny és egymással versengő „segélyprogamok" következményeit. A fekete-afrikai országok természetesen bátorították az angolai felszabadító mozgalmakat a portugál gyarmati uralom elleni küzdelmükben, de amikor 1975 júliusában kitört a polgárháború, legtöbbjük támogatta az angolai frakcióknak történő további fegyverszállításokat tiltó embargót. Többségük eleve ellenezte a külső beavatkozást egy olyan helyzetben, amit ők kizárólag afrikai ügynek tekintettek.

Az Egyesült Államok jelentős politikai akciót kezdett, hogy minél több országot hangoljon az MPLA ellen. Titkos ügynököket küldtek fejlődő országokban rendezett konferenciákra, köztük az el nem kötelezett országok Srí Lanka-i csúcsértekezletére, és az Afrikai Egységszervezethez Addis Abebába. Egész Afrikában – változó mértékben – bevonták az Egyesült Államok nagyköveteit, akik egyedileg, gondosan szövegezett üzenetet kaptak. Ezeket a CIA fogalmazta és a külügyminisztériumhoz továb-

bította, felszólítva a nagyköveteket, hogy minden lehető módon befolyásolják a fogadó ország kormányát az MPLA ellen.

Az Egyesült Államokat egy kicsit kényelmetlen helyzetbe hozta Savimbi szeptemberben, amikor puhatolózásképpen megbízottakat küldött az MPLA-hoz, hogy tárgyalás útján keressék a megoldást. Erről a CIA a nemzetközi sajtóban megjelent cikkből értesült, és a kinshasai kirendeltség egyik tisztje nyomban kérdőre is vonta Savimbit. Nem akartuk, hogy „puha" szövetségeseink legyenek az MPLA elleni háborúnkban. Majd október 22-én, amikor egy MPLA-delegáció utazott Washingtonba azzal a céllal, hogy kifejezésre juttassa esetleges baráti szándékait az Egyesült Államok irányában, egy alacsonyabb beosztású külügyminisztériumi tisztviselő fogadta őket, aki felületesen tett jelentést a munkacsoportnak.

Számolnunk kellett azzal, hogy Kaunda elnök szintén problémát jelenthet számunkra. Rokonszenvezett ugyan Savimbivel, de fő gondja az volt, hogy a zambiai réz hogyan jut el a tengerig, és amíg a Benguela vasútvonal le volt zárva, nem maradt más választása, mint a drágább és számára megalázó útvonal, Rhodesián és Dél-Afrikán keresztül. Szeptember 10-én hatvannapos határidőt adott Savimbinak, hogy az angolai függetlenség napjáig, nyissa meg a Benguela vasútvonalat, különben nem tudja garantálni a további támogatást.

Kaunda ultimátumára a CIA-nak megoldást kellett találnia. Hogyan tudnánk annyira érdekeltté tenni, hogy később ne visszakozhasson? A válasz – úgy tűnt – az, ha fegyvert szállítunk Zambián keresztül. Kaunda nyilvánosan támogatta az Angolába történő fegyverszállítás elleni nemzetközi embargót, és úgy véltük, ha sikerül Kaunda engedélyével csak egyetlen repülőgéprakomány fegyvert is keresztülszállítani Zambián, ezzel visszafordíthatatlanul elkötelezetté válik az UNITA támogatására, „teherbe esik", ahogy ezt mi a központban mondtuk.

Az afrikai vezetők eleinte nem tudtak az Egyesült Államok fegyverszállítási programjáról, hála annak a fogásunknak, hogy minden Kinshasán keresztül történt. A szovjetek hasonlóan csendben irányították szállítmányaikat Brazzaville-Kongón ke-

resztül, de a program, méreteinél fogva, nem maradhatott titokban. Természetesen a CIA nagyarányú propagandakampányával mindent elkövetett, hogy felhívja a figyelmet a szovjet fegyverszállításokra.

A CIA kinshasai kirendeltségén dolgozó propaganda-szakemgerek buzgón csempészték be a cikkeket a kinshasai újságokba, az *Elimóba* és a *Salongóba*. A cikkeket a CIA-táviratok formájában megküldték európai, ázsiai és dél-amerikai kirendeltségekre, azok csendben továbbították őket a fontosabb hírügynökségek CIA által lepénzelt újságíróinak, akik gondoskodtak arról, hogy a cikkek közül minél több megjelenjék a nemzetközi sajtóban. A lusakai kirendeltségen is állandóan készítették a történeteket a zambiai lapok számára, majd onnan átvették őket jelentősebb európai újságok.

Kinshasában Ray Chiles termékeny tolla alól és dús fantáziájából számtalan „ügyes" cikk és művelet született a CIA propagandatevékenységének támogatására. Például beszerzett az FNLA kinshasai főhadiszállása részére egy sokszorosító gépet, ezen röpcédulákat készíttetett, amelyeket repülőgépről ledobtak Luandába. Az első ilyen röpcédula szövegét valami megmagyarázhatatlan okból másnap reggel szó szerint beolvasták az MPLA luandai rádiójának adásában, és ezt nagy derültséggel hallgatta egy csomó európai és afrikai CIA-kirendeltség.

A lusakai propagandatermés bőséges és fantáziadús volt, bár néha nélkülözte a hihetőséget. Szeptember végén a lusakai újsághírek azzal vádolták a szovjeteket, hogy tanácsadókat küldtek az MPLA-csapatokhoz Angolába. Ez eleinte valószínűnek is tűnt, és Lusaka továbbra is emlegette a hírt. Éppenséggel lehettek volna szovjet tanácsadók Angolában, de erre nem volt bizonyítékunk. A nemzetközi sajtó minden további nélkül átvette a szovjet tanácsadókról szóló lusakai történeteket, míg mi a központban idegesen figyeltük a fejleményeket, mert jobban szerettük, ha a propagandatörténetnek volt legalább némi ténybeli alapja. Két hónappal később Lusaka jelentette, hogy húsz szovjet tanácsadót és harmincöt kubait fogtak el, amikor az UNITA-csapatok elfoglalták Malanjet. Az UNITA szóvivői ezt az in-

formációt továbbadták David Ottowaynek, aki épp akkor Lusakában volt, és a hír meg is jelent a Washington Post november 22-i számában. Ugyanazon a napon közölte a Post a TASZSZ cáfolatát is, tehát ugyanabban a számban a világ két legnagyobb hírszerző szolgálatának történetét jelentették meg, csak azt nem tudták, hogy az első történet a CIA-tól származik és nem igaz, és hogy a TASZSZ, a szovjet hírügynökség igazat mond.

Nem volt igaz, hogy az UNITA egyetlen szovjet tanácsadót is elfogott volna, és az sem, hogy elfoglalták Malanjet. A hír nyomán megnyilvánuló nemzetközi érdeklődés miatt az UNITA-ra kényelmetlen nyomás nehezedett, és a CIA lusakai kirendeltsége a történetet szégyenkezve hagyta elaludni.

Egy másik lusakai koholmány azzal vádolta a kubai katonákat, hogy kegyetlenkednek Angolában, megerőszakolnak nőket és fosztogatnak. Később megírták, hogy a katonák közül néhányat elfogtak, és ovimbundu asszonyokból álló törvényszék elé állítottak. Lusaka az egész program alatt még vissza-visszatért erre a történetre.

Találkoztam később Caryle Murphyvel, a Washington Post újságírónőjével, aki Luandából írt tudósításokat. Elmondta, hogy a kubai katonák egytől egyig szinte beleszerettek Angolába és teljesen kifogástalanul viselkedtek. (Caryle Murphy semmiféle kapcsolatban nem állt a CIA-vel. Beszélgetésünk 1976 végén történt, miután elhatároztam, hogy kilépek a CIA-tól.) Az egyetlen atrocitás, amelyről bizonyítékunk volt olyan, amiben a kubaiak áldozatok, és nem tettesek voltak. Októberben elfogtak tizenhat kubai katonát az UNITA emberei, s a háború végén kivégezték őket.

Bubba Sanders nem sokkal utánam jött vissza a központba, és egy „fehér könyv" készítésén kezdett buzgólkodni, amelyet az FNLA szándékozott az ENSZ-közgyűlés elé terjeszteni. Egy fehér könyvben nem titkolják a szerzőt, és így azt sem, hogy esetleg milyen irányban elfogult az írás. Az FNLA készséggel el fogja ismerni, hogy ő adta ki a dokumentumot. A CIA szerepe azonban titokban marad. Bubba a CIA hírszerző jelentéseiből adatokat gyűjtött a szovjet fegyverszállításokról, fényképeket tett

be a könyvbe, amelyeket orosz hajókról és fegyverekről készítettek a CIA zsoldjában levő újságírók, akik sajtóigazolványuk segítségével eljutottak Luandába. Az Afrikai Osztály egyik fordítója Bubba szövegét lefordította afrikaiasan ható franciára, olyan fordulatokkal és kifejezésekkel, amelyeket egy tanult kinshasai használ, de párizsi soha.

Potts élvezte az ilyesmit. Maga ellenőrizte Bubba munkáját, részletesen kikérdezte minden törzsértekezleten, ragaszkodott hozzá, hogy a könyv minden tekintetben megfeleljen a szigorú előírásoknak. Elvitatkoztak a papír minőségéről, a betűtípusról, a szövegről és az elrendezésről. Egyszerű kis borítóba kötötték be az egészet, rossz minőségű papírra nyomták, ami teljesen olyan volt, mint amilyet a kinshasai nyomdák használnak, sőt a gépek is, amelyeken nyomták, hasonlóak voltak a kinshasai nyomdagépekhez. A borítón a caxitói csatatéren elesett katona képe volt.

Alig került ki szeptember végén a könyv a nyomdából, amikor megérkeztek az FNLA képviselői New Yorkba, hogy pártfogókat szerezzenek ügyüknek az ENSZ közgyűlésén. Semmi pénzük nem volt. Bubba Sanders egy manhattani szállodai szobában kis különítményt szervezett az ENSZ-propagandaakció irányítására. A napi találkozások alkalmával a New York-i tisztek titokban pénzt adtak az FNLA delegációinak, megtervezték a kontaktusteremtés stratégiáját az ENSZ-szel és a New York-i újságokkal. Szétosztották a fehér könyvet az ENSZ-képviselők és az amerikai lapok között. Afrikaiak és a kínaiak is kaptak néhány példányt.

Megérkeztek üres zsebbel az UNITA képviselői is. Nekik nem készítettünk szétosztani való fehér könyvet, de a New York-i tisztek őket is ellátták pénzzel és tanáccsal. Az UNITA képviselői sokkal jobb képességűek voltak, mint az FNLA megbízottai, sok hasznos kapcsolatot szereztek. Mind a két delegációt elláttuk friss hírekkel. A propagandaközleményeket és híreket az afrikai kirendeltségek távirat formájában közvetlenül megküldték a PanAm épületében levő állandó CIA-irodákba és a Harmadik sugárúton valamint a keleti Negyvenkettedik utcában levő közeli felhőkarcolókba. Aktívak voltak az MPLA és a szovjetek is, de

védekezőleg. Sikerült megakadályozniuk, hogy nyílt vita induljon Angoláról a közgyűlésen, de nem tudták feltartóztatni az UNITA és az FNLA felé áradó szimpátiát. Waldheim ENSZ-főtitkár aggodalmának adott kifejezést és bejelentette, hogy az ENSZ ténymegállapító küldöttséget küld Angolába.

Egy törzsértekezleten elmondtam aggályaimat Pottsnak, – biztonságos dolog-e, amit csinálunk: ügynököket fizetünk, akik propagandát terjesztenek a New York-i sajtóban. A CIA nemrég kapott figyelmeztetést, hogy ne folytasson műveletet az Egyesült Államokon belül, és ne befolyásolja propagandával az amerikai közvéleményt. Potts nem értett egyet. „Ebből semmi baj nem lehet addig – mondta –, amíg bizonyítani tudjuk, hogy a propagandát az ENSZ külföldi megbízottainak befolyásolására folytatjuk."

Nem találtam helyesnek Potts álláspontját a New York-i helyzetről. Úgy láttam, hogy ez a propagandaműveletünk egészen veszélyes vizekre sodor bennünket.

Október 2-án a New York-i bázis felhívta a központot és közölte, hogy két UNITA-képviselőt a hét végére Washingonba küldenek orvosi kezelésre. Közben találkozni akarnak a washingtoni fekete politikai szervezettel, ismeretséget kötni fontos szenátorokkal és kormánytisztviselőkkel. A New York-i bázis azt akarta, hogy várjam őket és adjak meg nekik minden szükséges segítséget. Nemet mondtam. A telefonhívás után bementem Carlhoz, majd Pottshoz. Mindketten egyetértettek, hogy az UNITA-képviselőket féken kell tartani. Táviratban arra figyelmeztették a NewYork-i bázist, hogy CIA-ügynökök számára tilos a törvényhozók befolyásolása az Egyesült Államokban.

Hétfőn a központba érkezett az egyik New York-i tiszt, és nagy megdöbbenésemre megtudtam, hogy lemaradtam az események mögött. A két UNITA-képviselő mégis eljött Washingtonba a hét végén. A tiszt könnyedén bevallotta, hogy ő adta nekik a pénzt az utazásra, mert mindenképpen eljöttek volna, akár beleegyezik, akár nem. Egyébként fenemód eredményesen dolgoznak. Másokra is átragadt a lelkesedés, ahogy elmesélte, milyen sikereket értek el New Yorkban.

Pottsra a történet nagy hatással volt. A tiszttel közösen remek megoldást eszeltek ki arra, hogyan kerülhetjük meg a CIA működésére vonatkozó alapszabályt. Hogy a két delegátus New Yorkban és Washingtonban folytathassa „jó munkáját", de a CIA-t se lehessen felelősségre vonni, a pénzt külföldi bankokon keresztül fogják nekik folyósítani. A tiszt először tiltakozott, azért mert ezt túl körülményesnek tartotta. Valószínű azonban ő vagy asszisztense úgy gondolta egyszerűen a zsebükbe csúsztatnak egy kis pénzt, amikor szükségük lesz rá – mondjuk 500 dollárt néhány naponként. Potts azonban ragaszkodott az elgondolásához, és így a tiszt New Yorkba való visszatérte után a különítmény kidolgozta a részleteket, táviratokat küldött New Yorkba, Lusakába, Kinshasába és a legfontosabb európai kirendeltségekre. Mindegyik delegáció bankszámlát nyitott Európában, amelyre az Európába küldött CIA pénzügyi tisztek rendszeresen tehettek be összegeket. Ezek után a CIA joggal cáfolhatja, hogy ő pénzelte bármilyen szervezet propagandistáját az Egyesült Államokban. Igen nehezen tudná bármilyen ellenőr az ellenkezőjét bebizonyítani.

Ez az intézkedés érvényben maradt a program teljes tartama alatt, jóval az ENSZ-közgyűlés befejezése után is. Az UNITA képviselői egyre eredményesebb tevékenységet fejtettek ki New Yorkban és Washingtonban. Találkoztak külügyminisztériumi tisztviselőkkel, a Fehér Ház képviselőivel, kongresszusi tagokkal és amerikai újságírókkal. A CIA-tisztek ügyeltek arra, hogy washingtoni látogatásuk ne szerepeljen a hivatalos feljegyzésekben, bár a gyanútlan külügyminisztériumi alkalmazottak és a Fehér Ház képviselői, akik nem tudták, hogy látogatóik a CIA ügynökei, némelyik találkozást megemlítették a hivatalos emlékeztetőkben. Az UNITA-ról szóló angolai „híreket" továbbra is a New York-i tiszteken keresztül kapták meg, mégpedig a CIA-propaganda átdolgozása alapján.

1976 januárjában Colby igazgató megjelent a szenátus Hírszerzési Vizsgálóbizottsága előtt, és a következőket mondta: „Különös gondot fordítottunk annak biztosítására, hogy műveleteinket külföldre összpontosítsuk és ne az Egyesült Államokra,

nehogy a CIA szemszögéből befolyásoljuk az amerikai nép véleményét." (A kormányműveleteket a hírszerzési tevékenység szempontjából tanulmányozó szenátusi vizsgálóbizottság végső jelentése, 1976. április 26, 129. oldal.) Meglepő kijelentés, ha tekintetbe vesszük, milyen akciókat folytatott az angolai különítmény.

Nem lehet pontosan lemérni, milyen hatást értek el az FNLA- és UNITA-propagandisták Amerikában, legfeljebb azoknak az amerikai állampolgároknak a lépésén, akik ösztönzést éreztek arra, hogy jelentkezzenek és harcoljanak a kommunisták ellen Angolában. Újsághírek közölték, hogy Roy Ennis, a Faji Egyenlőség Kongresszusának képviselője, ezer önkéntes jelentkezésére szólított fel, hogy csatlakozzanak az FNLA-hoz Angolában. Másik csoport egy észak-karolinai farmon taktikai dzsungelkiképzésbe kezdett. Kalandorok, magukat zsoldosnak kinevezők és izgága amerikai állampolgárok léptek kapcsolatba az FNLA-val, végül néhányan el is jutottak az észak-angolai FNLA-frontra. Közülük többen tragikus körülmények között haltak meg.

Felhasználtunk más amerikai hírközlő eszközöket is. Európai filmesek egy csoportja Silva Portóba ment és filmet készített a háborúról. A dokumentumfilmben Savimbiék által elfogott kubai katonák szerepeltek. A filmet sikerrel mutatták be az európai televíziós társaságok. Amerika Hangja is felfigyelt rá és javasolta, hogy mutassák be az Egyesült Államokban is. A munkacsoport vitatkozott az ellene és mellette szóló érveken, majd úgy döntött, hogy engedélyezi, és a film egyes részletei be is kerültek az egyik amerikai televízió adásába.

Másik alkalommal egy európai ország CIA-kirendeltsége táviratban értesítette a központot, hogy egy újságíró útban van Washington felé táskájában megírt FNLA-történettel. Amikor Washingtonba érkezett, Paul Foster, az angolai különítmény helyettes vezetője, titokban találkozott vele. Elhozta a cikket a CIA-központba, ahol a különítmény egyik nyelvi szakértője áttette etfogadható angol nyelvre. Másnap Foster visszaadta a cikket a riporternek, aki azt eladta a Washington Postnak. A cikk természetesen megjelent.

A több hasábnyi cikk egy része így szólt:

„Szigorú arckifejezésű, bajuszos, kecskeszakállas, zömök testalkatú férfi, Mao-ingben. Magatartásának és szavainak keménységét gyakran meghazudtoló harsogó, igazi afrikai nevetése – Holden Roberto egyesíti magában a háborús főnököt és az alabamai baptista prédikátort, aki szinte misztikus odaadást ébreszt embereiben . . .

Riporter: Vannak dél-afrikaiak az Önök oldalán?

Roberto ökle a főhadiszállás asztalára olyan erővel csap le, hogy a vezérkar térképei a levegőbe röpülnek. Éktelen haragra gerjed, fel-alá szaladgál a szobában, kezét háta mögött összekulcsolva. »Látott dél-afrikaiakat? Azokban a zónákban, amelyeket mi, az FNLA, tartunk ellenőrzés alatt? Menjen, nézze meg Savimbi főhadiszállásán . . . Azt mondom magának, hogy köztünk nincs egyetlen dél-afrikai vagy rhodesiai sem!«"

Eleinte sikerült titokban tartanunk a háborúban játszott szerepünket, miközben lelepleztük a szovjet fegyverszállítási programot. Szeptember elején azonban azt kellett tapasztalnunk, hogy a hírek kezdenek kisziválogni minden fedő-erőfeszítésünk ellenére, és a munkacsoportnak azzal kellett foglalkoznia, hogyan küzdjünk meg ezzel a problémával. Amikor a külügyminisztérium képviselői jelentették, hogy a minisztériumnál állandóan érdeklődik a sajtó Angola felől, a CIA átadott egy 18. számú munkacsoportiratot, amely tartalmazza a hivatalos sajtónyilatkozatokban felhasználható szövegjavaslatokat. Megtagadhatjuk, hogy kommentárt fűzzünk a kérdéshez. Kategorikusan cáfolhatjuk az USA beavatkozását. Kijelenthetjük, hogy az Egyesült Államok támogatta az Alvor Megállapodást, amely lehetővé tette, hogy a három felszabadító mozgalom egyforma eséllyel vegyen részt Angola függetlenségének előkészítésében, azonban hangsúlyozni kell, hogy a Szovjetunió fegyverszállításai az MPLA részére a harcok fokozódását okozzák. Angola szomszédait nyugtalanítja, hogy a Szovjetunió uralkodó helyzetet akar magának kivívni Angolában. Ehhez még hozzá lehetne tenni, hogy

bár rokonszenveztünk velük, nem szállítottunk amerikai fegyvert egyik felszabadító mozgalomnak sem. Bármelyik választ is adjuk, a felelősséget mindig a Szovjetunióra kell hárítani, nehogy úgy fessen, hogy egy felszabadító mozgalmat mi akarunk támadni.

A külügyminisztérium néhány nap múlva jelentette, hogy olyan nyilatkozatot adott ki, amely visszautasítja a sajtó kérdezősködésének megokolását, és cáfolja az Egyesült Államok beavatkozását:

> Nem szállítottunk fegyvert az angolai mozgalmaknak. De jelentéseket kaptunk arról, hogy az egyik mozgalom, az MPLA, egy ideje nagyobb fegyverszállítmányokat kap a Szovjetuniótól. Érthető, hogy ez a fejlemény aggasztja az afrikai kormányokat, és megértjük aggódásukat.

A helyszínen eléggé biztonságos volt a helyzetünk. Szövetségeseinkkel ellenőrzésünk alatt tartottuk a hadszíntérre vezető egyetlen közlekedési útvonalat. Ezekre a területekre nem jutott el csak egészen kevés riporter és néhány különösen vakmerő személy, akik nem riadtak vissza a szárazföldi úttól. Volt azonban egy európai tudósító, mi a központban Csak Germani néven ismertük, aki felfigyelt, arra, hogy Kinshasában valami történik. Jó szimattal kezdte kutatni a városban, hogy hol rejtőzik az igazi sztori. Ottlétét jelentette a kinshasai kirendeltség, és a munkacsoport megbeszélésén felmerült, hogy ez veszélyes lehet. Nem volna nehéz rávenni Mobutut, hogy dobja ki az országból. De megússzuk-e, ha ilyesmire kérjük Mobutut? Germani nem amerikai. Megkockáztathatjuk, hogy táviratokban nyoma legyen olyan utasításnak, ami arra szólítja fel a kirendeltséget, tegyen lépéseket, hogy egy engedéllyel ott tartózkodó európai riportert kiutasítsanak Kinshasából? A sajtó felbőszül, ha ez kiderül. A munkacsoport nem tudta elszánni magát a döntésre, nem értette, miért nem jutott a kirendeltség eszébe ez a megoldás a központ bevonása nélkül. Állandó kapcsolatban vannak

Robertóval és helyetteseivel, könnyen beléjük plántálhatták volna ezt az ötletet, vagy fordulhattak volna Mobutuhoz is. Egyik esetben sem maradna nyom. A kirendeltségvezetőktől elvárják, hogy legyen érzékük az ilyesmihez.

November 22-én varázsütésre Germanit kiutasították Kinshasából. Nem kellett hozzá távirat vagy feljegyzés a központból. Megtörtént a megfelelő lépés, a probléma megoldódott, és a CIA-iratokban semmi nem szerepelt, ami bizonyította volna, hogyan történt.[13]

A propagandaháború egyre fáradságosabb munkává vált. Szeptember 10-én, amikor az FNLA-t másodszor is visszavonulásra kényszerítették Caxitóból, több rekesz lőszert hagytak ott, rajta az USA-légierő feliratával. Ezeket a trófeákat az MPLA bemutatta nyugati újságíróknak, és a sajtó szaglászni kezdett utánunk. A lapok sem maradtak tétlenek. Washingtonban és New Yorkban egyre több adatot szellőztettek az IAFEATURE-programról, pontos jelentésekkel, sőt pontos költségvetési összegek is szerepeltek. A New York Timesnak egészen közvetlen szálai lehettek a munkacsoporthoz, és az a gondolat, hogy esetleg „áruló" van soraink között, nem kis izgalmat okozott a munkacsoport ülésein. A körültekintőbb ügyintézés viszont nagyon is ránkfért.

Miközben a New York Times részleteket közölt az angolai programról, nyilvánosságra került a dél-afrikai katonák jelenléte is. November 22-én egy Ken Bridgefield nevű újságíró cikket adott le Lusakából a Washington Postnak, amelyben jelentette, hogy dél-afrikai katonák harcolnak Angolában. Ezzel elvesztettük a propaganda- és politikai háborút. A lusakai kirendeltség nem találhatott ki olyan akciót, ami olyan súlyosan árthatott volna a másik félnek, mint a mi ügyünknek az, hogy kiderült szövetségre lépésünk a gyűlölt dél-afrikaiakkal.

Nigéria, Fekete-Afrika gazdasági óriása – az USA második legfontosabb olajszállítója –, támogatásával határozottan az MPLA oldalára állt át, és 20 millió dollár segélyt adott. Nigériai tömegek tüntettek a lagosi amerikai nagykövetség előtt. Tanzá-

nia bejelentette, hogy egy közös program keretében a szovjetekkel, MPLA-katonákat szándékozik kiképezni Tanzániában. Idi Amin visszavonta azt a döntését, hogy kiutasítja a szovjeteket Ugandából, majd amikor december végén a szovjetek nyilvánosan kiálltak programjuk mellett, Amin az ő oldalukra állt. Más országok egymás után ismerték el az MPLA-t, mint Angola jogos vezetőjét.

Üzlet és pénz

Milyen szerepet játszik a nemzetközi kereskedelem olyan műveletekben, mint a kubai, és olyan háborúkban, mint a kongói, vietnami és angolai?

Több transznacionális mammutvállalat, köztük a Gulf, a Boeing, DeBeers, Mobil és számos kisebb vállalat érdekelt volt az angolai háború kimenetelében. A háború előtt a Gulf Oil kizárólagos joggal rendelkezett a cabindai olajmezők kitermelésére. A Boeing szerződést írt alá a TAAG-gal, az angolai nemzeti légitársasággal, két 737-es sugárhajtású repülőgép eladásáról és polgári radar ellenőrző rendszerek felszereléséről a főbb angolai repülőtereken. 1975 szeptemberében egy New York-i üzletember állást kínált vállalatánál: legyek az angolai képviselője. Az ajánlat mulatságos volt. Az volt az előfeltétele, hogy a háború gyorsan és kedvező módon fejeződjék be úgy, hogy az amerikai cég tulajdonosának lehetősége legyen Angolában gyémánt és egyéb ásványi kincsek kitermelésére.

1968 óta a Gulf Oil napi 150 000 barrel olajat termelt ki a cabindai part 120 olajkútjából, ezért évi 500 millió dollár díjat fizetett az angolai gyarmati kormánynak. 1975 őszén az események ezt megzavarták. A Gulf a szeptemberben esedékes 116 millió dollár fizetését még teljesítette a Bank of Angolának. A következő 100 millió dollár kifizetése december 11-én, majd 102 millió dolláré 1976. január 15-én vált esedékessé. November 11-én az MPLA elfoglalta a Bank of Angolát és kezébe kerültek a Gulffal kötött szerződések, sőt a cabindai olajmezők is, amikor visszaverték november 6-án Mobutu cabindai invázióját.

A háború komoly gondokat okozott a Gulfnak. Nemcsak az olajszállításokat veszélyeztette, de a Gulf 420 szakemberének, köztük 17 amerikainak az életét is féltenie kellett. 1975. november elején a harcok miatt a Gulf kénytelen volt felfüggeszteni a

kitermelést, és alkalmazottait kivonta Cabindából. Az MPLA igyekezett rávenni a Gulfot, hogy kezdje meg újból az olaj kitermelését és garantálta a műszaki szakemberek biztonságát. A Gulf szívesen megállapodott volna az MPLA-val. Nem állt fenn az államosítás veszélye, mivel az MPLA meghatározatlan ideig még rászorult a Gulf segítségére az életbevágóan fontos olajbevétel biztosításában.

A munkacsoport kétségbeesett helyzetben volt. Az IAFEATURE-program teljes költségvetése mindössze 31,7 millió dollár volt. Két hónapon belül az MPLA 200 millió dollár készpénzt kap a Gulftól. A CIA és a külügyminisztérium jogászai többször is megvitatták, hogyan lehetne megakadályozni, hogy a Gulf fizessen az MPLA-nak, és a vállalatra nyomást is gyakoroltak ennek érdekben. Az FNLA és az UNITA együttesen megkísérelte az ideiglenes kormány megalakítását, de elismertetését nem tudták elérni. A Gulfot szintén nem lehetett rávenni, hogy a pénzt Robertónak és Savimbinek fizesse, ha nem az ő kezükben van Cabinda. December 23-án a Gulf elfogadta azt a kompromisszumot, hogy 125 millió dollárt egy harmadik fél kezében levő bankszámlára fizet be.

Ugyanakkor a Boeing már nagyon szerette volna leszállítani a két 737-es repülőgépet a megkötött szerződés alapján a TAAG légitársaságnak. Az MPLA alig várta, hogy átvehesse a repülőgépeket, a 30 millió dollár ellenértéket már kifizették. Már folyt Seattle-ben tizenkét TAAG-pilóta képzése a 737-esek kezelésére. A TAAG négy rövidített légibuszt is szándékozott vásárolni, darabját 5 millió dollárért. A Boeing bármikor kész volt Luandában küldeni szakembereit a radarrendszerek felszerelésének megkezdésére. Az amerikai műszaki személyzetet és üzletembereket szívesen fogadták a háború, a kubaiak ottléte, az Egyesült Államok és az MPLA közötti ellentétek ellenére. A realisták úgy gondolták, hogy a háború nem tarthat tovább november közepénél. Az üzleti érdek arra késztette őket, hogy elássák a csatabárdot és folytassák a kereskedelmet.

De a CIA-nak, a munkacsoportnak és Henry Kissingernek nem állt szándékában engedélyezni új amerikai sugárhajtású re-

pülőgépek leszállítását Luandába. Ugyan miért segítenék elő, hogy az MPLA-nak repülőgépei legyenek, amelyeken delegációi bejárhatják a világot és támogatásért folyamodhatnak? Novemberben a külügyminisztérium visszavonta a repülőgépekre kiadott exportengedélyeket.

A TAAG delegációja erre azonnal Washingtonban termett, hogy kieszközölje a 737-esek leszállítását. Washingtonban csatlakozott hozzájuk George Wilson, a Boeing elnöke. A TAAG-delegációnak tagja volt két személy, akikkel kapcsolatba lépett a luandai kirendeltség, rejtnevükön IAMOFET/1 és IAPORKY/1, akik szívélyes viszonyban voltak a CIA-val, de nem lehetett őket beszervezni, rendíthetetlenül hűségesek voltak az MPLA-hoz. Lisszabonból velük jött Washingtonba Bob Temmons, a luandai kirendeltség vezetője, aki november 3-án hagyta el Luandát az evakuáció során. A Luandában töltött három hónap tapasztalatai alapján Temmons is osztotta GPSWISH nézetét arról, hogy az MPLA a legalkalmasabb az ország vezetésére, és semmi bizonyíték nincs arra, hogy ellenséges érzülettel viseltetik az Egyesült Államokkal szemben, tehát az Egyesült Államoknak minél előbb meg kellene békélnie velük.

Washingtoni tartózkodása alatt Temmons kifejtette véleményét a CIA-kozpontnak, miközben Wilson és az angolaiak a külügyminisztériumhoz fordultak kérésükkel. De a háború lendülete már túl nagy volt. Temmonsszal és Wilsonnal közölték, hogy egy, az Egyesült Államok nemzetbiztonságát érintő program forog kockán.

Ekkor Mulcahy nagykövetnek nagyszerű ötlete támadt: kérjük meg Wilsont, a Boeing elnökét, hogy adjon át az MPLA-nak egy hivatalos, de teljesen diszkrét nyilatkozatot az Egyesült Államok Angolával kapcsolatos hivatalos álláspontjáról. A külügyminisztérium megfogalmazta az üzenetet, én a különítmény egy tagját elküldtem, hogy vegyen ki egy szobát a washingtoni Statler Hiltonban, ahol Wilson találkozik majd IAPORKY/1-gyel és IAMOFFET/1-gyel. Temmons bemutatta őket egymásnak majd, mielőtt Wilson átadta volna az üzenetet, távozott. A nyilatkozat így szólt:

AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK NEM NÉZHETI TÉTLENÜL A SZOVJETUNIÓ HATALMI TÖREKVÉSEIT AFRIKÁBAN.

HA AZ MPLA KÉSZ A POLITIKAI MEGOLDÁSRA ÉS A VETÉLYTÁRSAIVAL VALÓ KOMPROMISZSZUMRA, AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK HAJLANDÓ TÁMOGATNI A BÉKÉS RENDEZÉST.

AZ MPLA HELYESEN TENNÉ, HA MEGFOGADNÁ TANÁCSUNKAT, HOGY EGYETLEN KORMÁNY SEM TERVEZHETI AZ ÚJJÁÉPÍTÉST A HÁBORÚ UTÁNI ANGOLÁBAN AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK ÉS A NYUGATIAK SEGÍTSÉGE NÉLKÜL. EGYETLEN KORMÁNY SEM KAPHAT MŰSZAKI ÉS PÉNZÜGYI SEGÍTSÉGET A GAZDASÁGFEJLESZTÉS ELŐSEGÍTÉSÉRE AMERIKAI HOZZÁJÁRULÁS NÉLKÜL. AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK RUGALMAS ÉS SEGÍTŐKÉSZ LENNE EGY OLYAN KOALÍCIÓS KORMÁNNYAL SZEMBEN, AMELY NEM FÜGG A SZOVJETUNIÓTÓL.

AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK KORMÁNYA KÉSZ TOVÁBB FONTOLNI BOEING REPÜLŐGÉPEK ELADÁSÁT ANGOLÁNAK, ÉS KÉSZ FOLYTATNI A TÁRGYALÁSOKAT ATTÓL FÜGGŐEN, HOGYAN ALAKULNAK AZ ESEMÉNYEK ANGOLÁBAN. KÉRJÜK EZT AZ ÜZENETET ÁTADNI A LUANDAI HATÓSÁGOKNAK. AZ MPLA IS TUDJA, HOGY A LEGMODERNEBB TECHNOLÓGIÁHOZ VALÓ HOZZÁJUTÁS PRIVILÉGIUM, ÉS A BOEING-ÜGY CSAK EGYIK, DE JÓ PÉLDÁJA AZOKNAK AZ ELŐNYÖKNEK, AMELYEKET AZ AMERIKAI TECHNOLÓGIÁHOZ VALÓ HOZZÁJUTÁS JELENT.

Ez az érvelés – a jelek szerint – nem hatott az MPLA-ra, mert a háború folyt tovább.

Az IAFEATURE-program tisztjei szinte naponta ültek összesze, törték a fejüket a pénzügyek miatt, összeszámolták meny-

nyit költöttünk, hogyan kellene átcsoportosítani a fennmaradó összeget. Nagyjából a következőkre ment el a pénz.

Az eredeti 6 millióból 2 750 000 dollárt adtunk Mobutunak, amelyből fegyvert kellett küldenie az FNLA-nak és az UNITA-nak. Robertónak és Savimbinek 2 millió dollárt utaltunk ki a mozgalom általános működésének céljaira, mindketten öt hónapon át havi 200 000 dollárt kaptak. A kinshasai, illetve a lusakai kirendeltség vezetője ragaszkodott hozzá, hogy a pénz rajtuk keresztül menjen, és hogy Robertóval és Savimbivel ne közöljük előre, mennyi pénzre számíthatnak. A kirendeltségvezetők felosztották maguk között a két mozgalmat: Robertót Kinshasa kapta, Savimbi Lusakáé lett. Mindkét kirendeltségvezető maga akarta kiutalni az ajándékpénzt saját vezetőjének, vagy vásárolni részére készpénzért.

A július 27-én engedélyezett újabb 8 millió dollárt elsősorban a hajóval leszállított fegyverekre költöttük, és repülőgépeket vettünk belőle, amelyekkel a szállítmányokat Kinshasából Angolába továbbítottuk.

Augusztus 20-án hagytak jóvá újabb összeget, 10,7 millió dollárt, amit további fegyverekre, repülőgépekre, zsoldosokra, és a felszabadító mozgalmak fenntartására fordítottunk. Ebből az összegből vásároltuk a cabindai invázió céljaira az ezer fő számára szükséges fegyvert.

Ford elnök november 27-én hagyta jóvá az utolsó 7 millió dollár összeget fegyvervásárlásra, zsoldosok felfogadására és egy Angolában felhasználandó C–130-as repülőgép kibérelésére.

A teljes, 31,7 millió dolláros költségvetésből csak a fegyverek beszerzése és az IAFEATURE-műveletek finanszírozása történt. Nem tartalmazta a több száz CIA-alkalmazott fizetését, operatív kiadásait és a program során felhasznált CIA-berendezések több millió dollárt tettek ki, elszámolásuk pedig a CIA FY 76-os (1976. évi) személyzeti és hadtáp-költségvetéséből történt, tehát a 31,7 millió dollár ezt nem tartalmazta.

A 31,7 millió dollár összeget a CIA 1975. évi költségvetésének Rendkívüli Tartalékalapjából hívták le. (Az alkotmány világosan kimondja, hogy a hadüzenet és a költségvetés ellenőrzése

a kongresszus feladata, és a költségvetés nyilvános vizsgálatát lehetővé kell tenni. Az alkotmánynak ezeket a rendelkezéseit sohasem módosították, tehát a CIA titkos háborúi a szó szoros értelmében alkotmányellenesek. A CIA-n belül és annak titkos, rendkívüli alapjából az elnöknek módjában áll, hogy kisebb méretű háborút folytasson a kongresszus jóváhagyása és a költségvetés nyilvánosságra hozatala nélkül. Vietnamban az elnök korlátozott méretű háborúja később globális jelentőségűvé vált. A költségvetés minden további emelésénél az volt a jóváhagyási eljárás, hogy az Afrikai Osztály ajánlást fogalmazott, és benyújtotta a 40-es Bizottsághoz. A 40-es Bizottság előzetes jóváhagyást adott, míg az elnök a jóváhagyást meg nem erősítette. Ezután Ford elnök elfogadta az összeget, és az Igazgatási és Költségvetési Hivatal (OMB) a végrehajtó részleg egy külön szerve, felkérte a CIA-t, hogy felügyelje a pénz felhasználását. Az OMB-nek nem tartozott a hatáskörébe, hogy véleményt nyilvánítson arról, hogy a kiadás műveleti szempontból indokolt-e, de mint pénzügyi hatóság ellenőrizte, hogy a pénzt az engedélyezett célra fordítják-e.

1975. november 27-én, amikor az utolsó 7 millió dollár kiutalásával kimerült a Rendkívüli Tartalékalap, az angolai program elakadt. Meghiúsult az az erőfeszítés, hogy további 28 millió dollárt igényeljenek a hadügyminisztérium költségvetéséből. Újabb összeget csak a kongresszus adhatott, és az nem volt hajlandó együttműködni.

A háború alatt a CIA-központ Afrikai Osztálya mindvégig körültekintően járt el – már amennyire ezt a fogd-ahol-éred elszámolási rendszer lehetővé tette –, hogy az OMB-t pontosan tájékoztassa az IAFEATURE-program anyagi kereteinek felhasználásáról. Mindnyájan jól tudtuk, milyen alapos vizsgálat folyik a CIA ellen, tehát féltünk, hogy ha itt is ellenőrzésre kerül sor és bármilyen rendellenességet találnak, a Watergate-ügyhöz hasonlóan egyénileg is felelősségre vonnak.

Egyedül az IAFEATURE-program 1976. január 26-i terváttekintésének költségvetési mellékletében fedeztem fel félreve-

zetést. A költségvetési melléklet tovább hangoztatta az eredeti 40-es Bizottsági feljegyzés „nagy hazugság"-át, tehát azt, hogy az IAFEATURE-program tevékenységének célja, hogy segítséget nyújtson az FNLA-nak és az UNITA-nak, hogy vissza tudják verni az MPLA támadásait, így kellően szilárd helyzet alakuljon ki, amely lehetővé teszi a politikai rendezést.

Jellemző módon a CIA helyszínen levő „parancsnokai" egyéni szemszögből nézték a dolgokat. Őket jobban foglalkoztatták az ágyúk, lőszerek és a harcokban részt vevő személyek, mint Washington bürokratikus és politikai problémái. A három fő alak, a CIA kinshasai, lusakai és pretoriai kirendeltségének vezetői kérlelhetetlen „héják" voltak, nyíltan eltökéltek a „szovjetek által támogatott" MPLA legyőzésére.

A CIA kinshasai kirendeltsége volt a Mobutunak és az angolai felszabadító mozgalmaknak nyújtott segítség hadtápszervezésének központja. Minden légi úton szállított fegyver Kinshasába érkezett, majd a Ndjili repülőtér katonai részéről továbbították Angolába. Amikor az „American Champion" kirakta rakományát a Kongó folyó alsó szakaszán levő Matadi kikötőben, 144 vasúti kocsi vitte tovább a fegyvereket Kinshasába, ott Angolába történő légi szállításukig elraktározták őket. Az egész folyamatot őrjítően megnehezítette a zaire-iek szervezetlensége és közömbössége. Hízelgéssel, megvesztegetéssel és állandó nógatással tudták csak rávenni a hadtáp- és légügyi szakemberek a zaire-ieket, hogy a fegyvereket időben szállítsák ki a repülőtérre, volt rá eset, hogy maguk az amerikaiak ültek fel a szállítótargoncákra, és csak így sikerült véghezvinni a szinte lehetetlent. Az „American Champion" szeptember 12-én dokkolt Matadiban, és október 7-én kezdték meg az IAFEATURE-program repülőgépei a továbbszállítást Angolába tíztonnánként naponta.

A lusakai kirendeltség hírszerző csoportokat küldött Silva Portóba, amelyek együttműködtek Kaunda zambiai elnökkel és Savimbivel, miközben részt vettek a propagandahadjáratban. Pretoriai kirendeltségünk szoros kapcsolatot tartott fenn a dél-afrikai kormánnyal.

A fegyverszállítások leggyöngébb pontja a Kinshasa és az angolai bázisok közötti szakasz volt. Kezdetben Mobutu C–130-as és DC–4-es repülőgépei végezték a szállítást, de ez tarthatatlan veszéllyel járt a CIA részére. Mobutu ragaszkodása C–130-as repülőgépeihez legendás volt. A zaire-i gazdaság pedig a tönk szélén állt. Ha csak egyetlen C–130-asnak is baja esnék Angolában, Mobutu követelni fogja, hogy pótoljuk. Mivel egy ilyen gép ára 15 millió dollár, a CIA angolai programja nem vállalhat ilyen kötelezettséget.

A CIA állandóan szorgalmazta a kézenfekvő megoldást, hogy igénybe vehesse az amerikai légierő harcászati szállító repülőgépeit, de itt nem vált be a mágikus telefonok módszere, mert minden hívás végül James Schlesinger hadügyminiszter íróasztalához jutott, aki következetesen nemet mondott. Ez kétes, titkos CIA-program volt, és Schlesinger nem volt hajlandó megengedni, hogy az amerikai légierő repülőgépei és személyzetük behatoljanak Angola légterébe.

1975. augusztusától egészen 1976. januárjáig azon fáradoztunk, hogy béreljünk egy polgári C–130-ast, de ez sem sikerült. Ezek drága gépek, bérleti díjuk pilóta nélkül egymillió dollár három hónapra, és természetesen a rendes kereskedelmi biztosítás nem köthető meg egy angolai bozótháborúban való alkalmazás esetére. Különlegesen képzett személyzet kell hozzá, és ilyet „zsoldos" szolgálatra nem találtunk.

Viszont augusztustól a kinshasai és az FNLA–UNITA-bázisok közötti légtérben szorgalmasan közlekedtek portugál angolai pilóták által vezetett kisebb gépek. Ezek Angolában működő vállalatok gépei voltak (például DeBeersé), a CIA egyszerűen igénybe vette őket katonai célra az FNLA nevében, hogy fegyvereket szállítsanak Angolába. A légi szállításnak ez az újszerű módja olyan gazdaságos volt, hogy a CIA bővíteni akarta. Híre ment a még Luandában maradt portugálok körében, hogy a jótékony amerikaiak 30 000 dollárt fizetnek minden olyan pilótának, akinek sikerül eltérítenie egy MPLA-fegyvereket szállító repülőgépet Kinshasába. Így történt, hogy a CIA kicsi légiereje kilenc lopott repülőgépből állt. Volt köztük egy Aztec, egy

Cessna 172-es, egy Cessna 180-as, egy Cessna 310-es, egy Rockwell Turbocommander, egy Mooney, két Fokker F–27-es, és egy Alloutte–III típusú helikopter. Mobutu kereskedelmi légi flottájából bérbe vettünk még egy F–27-est, és a lusakai kirendeltségnek sikerült kibérelnie egy Viscountot 106 000 dollárért plusz üzemeltetési költségekért. Ez a nyolc repülőgép vitte Kinshasából Angolába az 1500 tonna hadianyag nagy részét, időnként besegítettek Mobutu és a dél-afrikaiak C–130-asai.

Hasonlón ügyes, bár sokkal kevésbé sikeres volt Kinshasának az az igyekezete, hogy hajóhadat hozzon össze, amely akadályozza utánpótlást Luanda és Cabinda között miközben támogatja a part menti gyalogsági akciókat. Az „American Champion"-ról Matadinál közvetlenül a Kongó folyón tették vízre a két nagy teljesítményű Swift rohamcsónakot. A CIA hajózási szakértői átadták őket a zaire-ieknek, akikről úgy hittük, hogy van tapasztalatuk hasonló vízi járművek kezelésében a Tanganyikatavon. A CIA tengerészeti csoportban csak egyetlen szakértő tudott franciául, 1975 júliusában fejezte be a Hivatal alapfokú francia tanfolyamát. A CIA-tisztek visszatértek Kinshasába, és a hajóforgalom zavarása megkezdődött, legalábbis annyiban, hogy a zaire-iek teljes sebességre kapcsolva megindultak a Swiftekkel a folyón lefelé. Hat hét múlva mind a két csónak használhatatlanná vált a szakszerűtlen kezelés és a rossz karbantartás következtében. Szakembereink vissza is mentek Matadiba, de nem sikerült megjavítaniuk őket.

A CIA-bürokrácia megkerülésével a kinshasai kirendeltség beszerzett egy nagy halászcsónakot, a Christinát, és portugál legénységet fogadott fel hozzá. Vettek továbbá egy csodásan szép nyolc méter hosszú luxusjachtot, a kétmotoros Sagittariust amelynek nagy üzemanyagtartálya és fa hajóteste volt. A Sagittariust a luandai kirendeltség vásárolta, és kicsempészte a luandai kikötőből a nyílt tengerre. Ambrizba mentek vele, hogy az MPLA-t támogató fegyvertelen hajókat támadjanak meg. Mivel nem kezdtek semmilyen akciót a part menti forgalom ellen, a Sagittariusnak nem sok dolga akadt. Végül követte a part mentén az FNLA visszavonulását, majd a háború végén a kinshasai

programban segédkező személyek kirándulásokra használták a Kongó folyón.

Huszonnégy motoros gumicsónakot szállítottunk kommandótámadások céljára az Egyesült Államokból Angolába. Sajnos valahogy elkeveredtek Kinshasában, és nem találták őket, amikor szükség lett volna rájuk.

A kinshasai kirendeltség valóban aktív volt, és St. Martin komolyan vette rezidensi szerepét. Folyamatosan oda nem illő javaslatokat tett a kirendeltséggel kapcsolatban álló személyek operatív foglalkoztatására. Ezek között volt egy IAMOLDY/1 fedőnevű ügynök, egy portugál angolai üzletember, aki Luandában és Kinshasában működött.

A kinshasai és luandai kirendeltség például együttműködött abban, hogy az amerikai külügyminisztérium nyílt diplomáciai futárpostájába betették egy nem amerikai ügynök személyes tárgyait azzal az indoklással, hogy olyan nyomtatott anyagokat is tartalmaz, amelyek felhasználhatók a kinshasai propagandatevékenységhez.

Később a kinshasai kirendeltség elszámolásaiban felfedeztünk egy 50 000 dolláros összeget, amelyet Robertónak utaltak ki. Valójában arra költötték, hogy jéggyárat vettek a Kongó folyó alsó szakaszán IAMOLDY/1-nek. Szó sem volt erről a beszerzésről, és teljesen elképesztett a dolog.

A CIA-szabályok lehetővé teszik, hogy egy kirendeltségvezető 500 dollárt kiadjon a központ előzetes jóváhagyása nélkül, ha a következő havi elszámolásban a megfelelő papírokat és indoklást megadják. Rendes körülmények között az 50 000 dollár kiadásával foglalkoznia kellett volna a központ illetékes alkalmazottainak, és legalább a Műveletek Igazgatójának aláírása lett volna hozzá szükséges. De az IAFEATURE-program költségvetési mellékletében eltekintettek a szokásos ellenőrzéstől. Ötmillió dollárnál is többet adtak át készpénzben Mobutunak. Robertónak és Savimbinek a kinshasai és a lusakai kirendeltség vezetői. Az átvételt csupán a mozgalom vezetőinek vagy megbízottaiknak aláírása igazolta. Voltak összegek, amelyeket euró-

pai bankszámlákon helyeztek el, ezeket a CIA nem tudta ellenőrizni.

Ilyen intézkedéseknél tökéletesen bízni kell az összes érintett személy becsületességében. Az angolai különítményben senki nem kérdezősködött, Colby és könyvvizsgálói jóváhagyták. A CIA-tisztek üvegházban élnek, és sokszor kerülnek olyan helyzetbe, hogy a legkülönbözőbb esetekben ügynököknek adnak át pénzt. Csakhogy az IAFEATURE-programot az különböztette meg a többi esettől, hogy a tisztek milliókat, és nem néhány száz dollárt adtak ki.

A jéggyár vásárlása teljesen nevetséges indokkal történt: IAMOLDY/1 jeget gyárt halkonzerválás céljára, az FNLA ellátására. Bantamnak és Pottsnak nemegyszer elmagyaráztam, hogy valóban használnak jeget a Kongón hal tartósítására, a városokban élő európaiak és gazdag afrikaiak részére. A bozótban az afrikai lakosság szárított halat eszik, aminek megvan az az előnye, hogy nem romlik gyorsan a trópusi meleg és magas páratartalom ellenére sem. Nincs értelme tehát fagyasztott halat Ambrizba szállítani, hogy onnan a frontra küldjék.

Bárhogy is érveltem a jéggyár ellen, leintettek. A pénzt már kiadták, és kellemetlen lenne, ha az ügy előkerülne és vizsgálni kezdenék. A törzsértekezleten Potts legalább kétszer elmondta, hogy nem szabad kétségbe vonni a helyszínen levő vezető véleményét. Carl Bantamnak meg eszébe jutott az a példa, amikor Laoszban a CIA egy fűrészmalmot vett, ami aranybányának bizonyult. Hasznot is hajtott és álcázásként is felhasználható volt az operatív akciókhoz. A jéggyár kérdését többé senki nem említette.

A Christina nevű halászhajó is IAMOLDY/1-gyel függött össze. A kinshasai kirendeltség akarta megvenni 150 000 dollárért IAMOLDY/1 nevében, állítólag arra a célra, hogy járőrtevékenységet folytasson a part mentén és szállítmányt fuvarozzon az FNLA-nak.

Vitatkozni kezdtem, mondván, hogy 150 000 dollár túl nagy pénz költségvetésünkhöz képest. A Christina öreg bárka volt, túl lassú, nehézkes part menti őrhajónak, és arra, hogy bármilyen

áru forgalmát zavarja, nem is beszélve a Brazzaville-Kongó és Luanda közötti fegyverszállításokról. Ha fuvarozásra akarjuk használni, csak a túlzsúfolt Matadi kikötőn tud keresztülmenni, ahol az elsőrendű fontosságú szállítmányok is heteket vesztegeltek. Tehergépkocsin sokkal rövidebb idő alatt és kisebb költséggel szállíthatnánk Kinshasából Ambrizba.

Mint mindig, Potts most is udvariasan végighallgatott, majd megjegyezte, hogy természetesen nem hagyhatjuk jóvá a hajóvásárlásokat részletesebb információ nélkül, beleértve a biztosítótársaság véleményét a hajó állapotáról és értékéről, valamint a kirendeltség indoklását arról, mire fogják használni a járművet. Jegyeztem, amit mondott, majd táviratoztam Kinshasába, és kértem a tájékoztatást. Kinshasa azonban nem válaszolt azonnal, így a kérdés a központban lekerült a napirendről. De a kirendeltség mégis megvette a hajót, feltehetőleg úgy, hogy a készpénzt odaadta Robertónak, hogy vegye meg az ő részükre, majd portugál legénységet fogadott fel hajóra. A központot kérte, hogy szerelje fel a haditengerészeti aknavetőkkel.

St. Martinnak volt olyan javaslata is, hogy aknásítsák el Luanda kikötőjét. Ezzel azonban nem sokra jutott. A Különleges Műveletek Osztálya határozottan lépett fel, rámutatott, hogy az aknarakó műveletek bonyolultak, speciális hajókat és repülőgépeket igényelnek. St. Martin azt javasolta, repüljön egy F–27-es a luandai kikötő fölé, dobjon ki néhány aknát, hogy a kikötő a hajózásra veszélyessé váljék. De az, hogy az aknák az Atlanti-óceán déli részén úszkálnának és az egész hajóforgalmat veszélyeztetnék, eszükbe se jutott. De az sem, hogy mindenki megtudná, az aknák nem az FNLA-tól származnak, hanem nyilvánvalóan amerikai eredetűek. Hiába is próbálnánk letagadni. Táviratok jöttek és mentek, majd St. Martin újabb ötlettel állt elő, hogy megoldja a technikai problémát: rendezzünk éjszakai légitámadást a luandai kikötő ellen. Keltsük azt a látszatot, mintha aknákat is elhelyeztünk volna, akár úgy, hogy valamelyik hajót kilyukasztjuk. Így mindenki azt hinné, hogy a kikötőt elaknásították és a hajók elkerülnék. A munkacsoport ezt meg is vitatta, de gyorsan el is vetette, azonban a kinshasai

kirendeltség még kétszer-háromszor visszatért a kérdésre, amikor a harcokban az FNLA-csapatok Luanda közelében kezdtek alulmaradni.

Na és a petárdák! Miután képtelen volt rávenni az FNLA-katonákat, a zaire-ieket vagy a portugál kommandókat, hogy őrjáratba menjenek vagy légitámadást intézzenek a harcvonal mögött egy mérföldnyire, a kinshasai kirendeltség többször is táviratozott a központnak, hogy küldjön tűzfegyver-szimulátorokat, olyan petárdákat, amelyek kézi lőfegyverek hangját keltik. Úgy gondolták, hogy ezeket valamelyik lopott repülőgépünk dobná le Luanda külvárosára.

Összeomlás

1975. november 11-én, az Angolai Függetlenség Napján, ezerötszáz főből álló kis csapat – FNLA-katonák, az zaire-i hetedik és negyedik zászlóalj, valamint száz portugál angolai kommandó – óvatosan megindult a széles, lapos Quifangondo-völgyön keresztül, Luandától húsz kilométerre. Az előrenyomuló oszlopot egy tucat kisebb páncélozott jármű és hat darab, dzsipekre szerelt 106 mm-es páncéltörő ágyú támogatta. A mögöttük levő hegygerincen felállították a négy dél-afrikai 140 mm-es ágyút, amelyet dél-afrikai tüzérek kezeltek. Még néhány kilométerrel hátrább elhelyezték a két észak-koreai 130 mm-es hosszú csövű ágyút, ahonnan pusztító lövedékeikkel tűz alatt tarthatták a Quifangondo-völgyből vezető út bármelyik pontját és magát Luandát is. CIA- és dél-afrikai tanácsadók figyelték az oszlop mozgását a völgyön keresztül.

A csapat hangulata kiváló volt. A katonák bíztak tisztjeikben és egymásban, annál is inkább, mert nem sokkal előtte több kisebb csatározásban megfutamították az MPLA csapatait. A mögöttük levő gerincről látni lehetett az üzemanyag-tárolókat Luanda külvárosában. A katonák sóváran gondoltak a városra, amely már csak karnyújtásnyira volt. Roberto, történelmi elhivatottságának megszállottja, ott látta egész élete küzdelmeinek célját a következő gerincen túl, a néhány MPLA-katona és kubai mögött.

A portugál főbiztos egyszerűen elmenekült Luandából. Az MPLA-vezetők megünnepelték az angolai függetlenség napját és kikiáltották az Angolai Népi Köztársaságot. Feltűnő módon távol maradt negyven afrikai ország képviselője, akiknek ott lett volna a helyük, hogy megünnepeljék; véget ért Afrikában az ötszáz évig tartó portugál zsarnokság.

Luandától száz mérföldnyire délkeletre a dél-afrikai páncé-

lozott oszlop is megindult. Olyan gyorsan tettek meg nagy távolságokat, hogy a kubai–MPLA erők alig tudtak elég gyorsan meghátrálni előlük.

Langleyben, a CIA központjában, az Angolai Különítmény késő délutáni fogadással ünnepelte meg az Angolai Függetlenség Napját. A szobákat kreppapírral díszítettük, bort és sajtot kínáltunk. Az épület minden részéből jöttek a kollégák, a Portugál Különítménytől, a Francia Referatúráról, a Különleges Műveletek Osztályáról, hogy igyanak a program további sikereire.

Ekkor a kubaiak 122 mm-es rakétái rázúdultak a Quifangondo-völgyre, nem villámcsapásokként, hanem sortüzekben, egyszerre húsz csapódott be. Az első sortűz hosszú volt, elsüvített a rémült FNLA-katonák feje fölött, fülsiketítő robajától megremegett a völgy. A következő sorozat rövid volt, és a kis csapatot érte, amely fedezék nélkül, védtelenül állt a nyitott völgyben. A rémülettől dermedt katonák a földre vetették magukat, vagy tehetetlenül, megbabonázva álltak, amint a következő sortűz közéjük csapott. Majd jött a következő, és a következő.

A gerincen levő CIA-megfigyelők becslése szerint kétezer rakéta zúdult a csapatra. A sorok felbomlottak, a katonák vakon menekültek a völgyön keresztül, otthagyva fegyvereket, járműveket, és sebesült bajtársakat. A túlélők azt a helyet azontúl Nshila wa Lufunak – a Halál Útjának nevezték.

Ami a tüzérséget illeti, az egyik 130 mm-es észak-koreai ágyú az első lövésnél felrobbant, és megölte zaire-i kezelőit. A második ágyú csütörtököt mondott és megsebesítette a tüzéreket. Mindkét ágyú teljesen használhatatlanná vált.

Az elavult dél-afrikai ágyúk dübörögve tüzet nyitottak, de hatásuk csak egy töredéke volt a rakétasortüzeknek, hatótávolságuk is csak fele akkora volt, mint a 122-es rakétáké. Ha mégis sikerült tűz alá venniük a tehergépkocsiról működő 122 mm-es rakétavetőket, azok gyorsan helyet változtattak, és a közelben előre elkészített tüzelőállásból folytatták a tüzelést.

Az MPLA nem kezdett üldözésbe, a csapatok között nem volt összeütközés, de az FNLA és a zaire-i csapatok számára a

háború gyakorlatilag befejeződött. Ezután valahányszor az egyesített MPLA–kubai csapatok elég közel kerültek ahhoz, hogy néhány 122 mm-es rakétával lőjék őket, pánikszerűen visszavonultak a legközelebbi városig vagy kikötőig. Fegyelmezett csapatok persze kiállják az ilyen ágyútüzet, mint a Vietkong-csapatok is tették éveken át az amerikai bombázással szemben, fedezékbe vonultak, szervezetten visszavonultak, majd ellentámadásba mentek át. De az FNLA-gerillák és Mobutu kommandói nem foglalkoztak azzal, hogy beássák magukat. A Quifangondo-völgybeli csata utáni második héten demoralizált, fegyelmezetlen tömeggé váltak, tisztjeik nem tudtak rendet tartani közöttük. Visszavonulásuk ütemét kizárólag az MPLA–kubai előrenyomulás szabta meg, amely lassú volt és módszeres. A kinshasai kirendeltség Ambrizt, az FNLA Luandától hetven mérföldnyire levő hadtápbázisát úgy jellemezte, hogy „a teljes pánik állapotában van". Egy hónappal később, december közepén, az MPLA bekerítette Ambrizt, az FNLA északra menekült. Főhadiszállását ismét a zaire-i határ közelében fekvő São Salvadore-ba, Kongó ősi fővárosába tette át.

A zaire-i csapatok, Mobutu elit egységei, a kudarc feletti elkeseredésüket a menekülésükkor útjukba kerülő falvakon és városokon töltötték ki, a terror, az erőszak, és a fosztogatás minden formájában. Az észak-angolai kongó törzsbeliek már azért imádkoztak, hogy mielőbb odaérkezzenek az MPLA és kubai felszabadítók.

Eközben november és december folyamán a dél-afrikai–UNITA csapatok továbbnyomultak északra Luanda felé és keletre a vasútvonal mentén. November 15-én az első dél-afrikai oszlop Luandától száz mérföldre elfoglalta Porto Amboimot. Egy második dél-afrikai oszlop megindult Malange ellen, és szembetalálkozott kubai reguláris egységekkel, amelyek korszerűbb fegyverekkel rendelkeztek, köztük rakétakilövő helikopterekkel, T–34-es harckocsikkal és 122 mm-es ágyúkkal, amelyek lőtávolsága huszonhat kilométer volt, és sokkal pontosabbak voltak, mint a 122 mm-es rakéták. A december 17-i celai ütközetben a dél-afrikaiak kitértek az ágyútűz elől, kilőtték a

harckocsikat és sok MPLA-katonát öltek meg. Lusóban az újságíróknak hatalmas mennyiségű zsákmányolt orosz fegyvert mutattak be. Ezalatt a harmadik dél-afrikai oszlop kelet felé nyomult azzal a céllal, hogy megnyissa a vasútvonalat Zaire felé.

Az FNLA és zaire-i csapatok megfutamítása Quifangondóban csalódást okozott, de nem volt megrázkódtatás a munkacsoport számára. Addigra az IAFEATURE-program irányítói fel tudták mérni, milyen mértékben vált a Szovjetunió és Kuba elkötelezetté Angolában. Sorra érkeztek a kubai katonák, és fényképes bizonyítékaink voltak arra, hogy rendelkeztek T–54-es harckocskikal is.

Felébredt a versenyszellem Washingtonban, és valamennyi szinten feladták az addigi „nem-győzelemre törekvő" érvelést. Mulcahy nagykövet Kinsahsába repült, hogy biztosítsa Mobutut eltökéletségünkről és teljes támogatásunkról. A Nemzetbiztonsági Tanács felszólította a CIA-t, dolgozzon ki olyan programot, amellyel *meg lehet nyerni* a háborút. Most már szabadon beszélhettek korszerű fegyverek bevetéséről: a Redeye légvédelmi rakétákról, páncéltörő rakétákról, nehéz tüzérségi fegyverekről, harcászati légi támogatásról, C–47-es ágyúkról. A munkacsoport fontolóra vette a nagyobb mértékű eszkalációt; azt, hogy hivatalosan is amerikai tanácsadókat, amerikai csapategységeket és hadihajókat irányít Luanda közelébe. Sőt még azon is tanakodtak, hogy nyílt katonai támadást kellene megtévesztés céljából indítani Kuba ellen, kényszerítve Castrót, hogy visszahívja csapatait saját szigetországa védelmére.

Volt valami valószerűtlen, álmodozásszerű ezekben a fontolgatásokban. Nyilvánvalóvá vált, hiába kívánja önző módon Henry Kissinger a győzelmet, hatalma a valóságban korlátozott. 1975 júliusában Colby igazgató kimutatta, hogy 100 millió dollárra lenne szüksége a biztos győzelemhez. Lehet, hogy ez egy kicsit túlzott volt, de augusztusi utam tapasztalatai arra utaltak, ha olyan korszerű fegyvert vetünk be, mint a C–47-es löveg, amely 200 ezer dollárba kerül, meg tudjuk törni az MPLA-csapatok erejét. Decemberben azonban a szovjet–kubai csa-

patok nagyarányú növekedése következtében, még a 100 millió dolláros költségvetéssel is hátul kullognánk.

Az angolai különítmény több napot és éjszakát töltött azzal, hogy új, több lehetséges javaslatot dolgozzon ki, 30, 60, illetve 100 millió dollár kiadást igénylő programokról. Szerepelt bennük páncélozott jármű, tüzérség, harcászati repülőgép, C–130-as szállító repülőgép és ezer zsoldos. De a Nemzetbiztonsági Tanács nem tudott lépni. A CIA Rendkívüli Tartalékalapja kimerült, további titkos pénzalap nem állt rendelkezésre. Az eszkalációhoz szükséges összeget a kongresszusnak kellett volna jóváhagynia, erre azonban nem volt hajlandó.

A kormányzat – sikertelenül – azzal próbálkozott, hogy „kölcsönkérjen" 28 millió dollárt a hadügyminisztérium költségvetéséből. Bevetettük a CIA utolsó 7 millió dolláros tartalékát, hogy ne kelljen teljesen leállni a műveletekkel, és közben a legelszántabb lépéseket fontolgattuk.

A körülmények ilyen összejátszása az, hogy nem volt pénz, és a kongresszus nem volt hajlandó együttműködni, megóvhatta volna a nemzetet a tragikus angolai eszkalációtól – egy újabb Vietnamtól. A 30, 60, illetve 100 millió dollár összegről szóló javaslatok csak még mélyebbre vittek volna, anélkül, hogy a kívánt fordulatot idézték volna elő. Nem volt ezer zsoldosunk, akiket Angolába küldhettünk. De ha lett volna is, ezer fegyelmezetlen kalandor nem sokat ért volna tízezer fős, szervezett kubai csapattal szemben.

Kétségbeesett igyekezetében, hogy a vesztes lapokból valahogy elővarázsoljon egy ászt, a CIA úgy döntött, hogy a 7 millió dollár egy részét húsz francia és háromszáz portugál zsoldos felfogadására fordítja. Értelmetlen lépés volt, de legalább valami, amit jelenteni lehet a 40-es Bizottságnak. Ugyanakkor jóváhagyást kértünk, hogy amerikai tanácsadókat küldhessünk Angolába. Bármilyen hihetetlen, de Henry Kissinger, miután utasított bennünket, biztosítsuk szövetségeseinket teljes támogatásunkról – elrendelte, hogy minden eszközzel törekedjünk az angolai konfliktus kiszélesítésére – nem volt hajlandó azzal

bajlódni, hogy foglalkozzék az üggyel. Dünnyögött, aztán fogta magát, és elutazott Kínába.

Mi, a CIA-ban novemberben és decemberben nekigyűrkőztünk és még többet dolgoztunk, mintha az, hogy még gyorsabban válaszolunk a táviratokra és írjuk a feljegyzéseket, ellensúlyozhatná harctéri sikertelenségünket. Pottsnak rögeszméjévé vált a program. Az őszi hűvös hajnalokon bebicegett mankóin, agya tele volt elszánt tervekkel. Páncélszekrényeit csak késő este zárták be, ő pedig lassan lefelé indult a délkeleti lépcsőn. Arcán mindig mély koncentráció tükröződött. Titkárnője még két órát töltött azzal, hogy szétválogatta, legépelte és lerakta Potts iratait. A különítmény ugyanilyen munkatempóban dolgozott. A szombatok, vasárnapok és ünnepnapok egybeolvadtak a hétfőkkel és a péntekekkel.

A helyszínen a CIA-tisztek hasonló igyekezetet tanúsítottak. Kinshasa továbbra is záporozta ötleteit a központra a háború eszkalációjáról: aknásítsuk el a luandai kikötőt, vessünk be amerikai tengeralattjárókat a hajóforgalom megakadályozására, küldjünk amerikai személyzetet, dobjunk le petárdákat. A konfliktusban részt vevő valamennyi CIA-kirendeltség sürgette, hogy hivatalosan is működjünk együtt a dél-afrikaiakkal. Közös műveleteket eszeltek ki, amelyekkel arra késztethetik a központot, hogy a CIA szövetségre lépjen velük az eszkalációban. Főleg a kinshasai kirendeltség segítette elő a dél-afrikaiak tevékenységét. Tisztjei Dél-Afrikába repültek a lehetőségek megvitatása céljából. A kinshasai kirendeltség nyomatékosan javasolta, hogy az amerikai légierő egy C–141-es repülőgépe szállítson további hat darab, huszonöt fontos ágyút kezelőkkel együtt Dél-Afrikából Kinshasába, majd Észak-Angolában vessék be őket. Hangsúlyozta, „kifejezetten amellett van, hogy a lehető legnagyobb mértékben megnyerjük a dél-afrikaiak együttműködését". A központ a javaslatot kénytelen volt elvetni. De Kinshasának ez nem vette el a kedvét, egyre továbbította a dél-afrikaiak kívánságait, akik üzemanyagot, korszerűbb fegyvereket, légi támogatást és tehergépkocsikat kértek. Jelentették azt a dél-afrikai tervet, hogy harci különítményt visznek re-

pülőgépen Dél-Zaire-ba és a határról megtámadják Texeira da Sousát. A kinshasai kirendeltség dél-afrikaiakkal kapcsolatos politikáját bátorították a lusakai és pretoriai CIA-kirendeltségekről érkező táviratok.

A franciák további lőszert és négy Alouette típusú rakétával felszerelt helikoptert adtak, amelyeket az USA légierő C–141-es repülőgépei szállítottak Kinshasába január elején. Pilóták és szárazföldi személyzet nélkül nem tudták használni őket, ezért a CIA kétségbeesetten keresett zsoldosokat a helikopterekhez. Tárgyalásokat folytattunk a légierővel arról, hogy egy C–130-as repülőgépet küldjünk az angolai harctérre a helikopterek támogatására. Mindenesetre a CIA-nak határozottan szándékában állt a helikopterek és az amerikai légierő C–130-as repülőgépének leszállítása a dél-afrikaiak részére, nem törődve azzal, hogy az Egyesült Államok politikája tiltja a velük való katonai együttműködést. A franciák csupán közvetítő szerepet játszottak volna. Kifutottunk az időből, és a dél-afrikaiak visszavonultak, mielőtt a pilóták és a személyzet biztosítása sikerült volna.

Novemberben egy biztonsági tiszt személyesen kézbesített a központnak egy Kinshasából származó jelentést, amely szerint a CIA kinshasai személyzetének erkölcstelen viselkedése és nem megfelelő műveletei kellemetlen helyzetbe hozzák az Egyesült Államok ügyvivőjét. Rendes körülmények között, ha egy biztonsági tiszt ilyen jelentést hoz, komolyabban veszik. Most úgy fogták fel, hogy a CIA-nál nem működik erélyes főfelügyelő, mivel sem a Műveletek Igazgatósága, sem az igazgató nem indított fegyelmi eljárást.

Már négy hónapja folyt a program, a helyszínről egymás után tértek vissza a kiküldött tisztek, olyan történetekkel és személyes benyomásokkal, amelyek nem kerülnek be a hivatalos táviratokba, és amelyek az IAFEATURE-program gyarló emberi oldalát mutatják be. Házasságot kötött egy nyilvántartó tiszt egy jelentésíró tiszttel. Voltak esetek, hogy a visszatérők soha többé nem álltak szóba egymással. Az egyik fiatal tiszt minden áron vissza akart menni Angolába, de csak azért, hogy egy marék gyémántot csempészhessen haza.

Ekkoriban történt, hogy St. Martin engedélyt kért, hogy felesége szerződés alapján segíthessen Ray Chilesnek abban, hogy propagandacikkeket írjon az újságoknak. St. Martinné – mint mesélték – nagyon unatkozott, és rossz hangulata idegi problémákat okozott. A hivatal szabályai határozottan tiltották a kirendeltségvezetőknek, a magas rangban levő tiszteknek, hogy családtagjuk számára állami, fizetett munkát biztosítsanak. Ennek ellenére engedélyezték, hogy St. Martin feleségével szerződést kössenek arról, hogy cikkeket írjon a kinshasai kirendeltség számára. Személyesen Colby adta meg a külön felmentést.

Carl Bantam, az Afrikai Osztály helyettes vezetője, decemberben indult el első afrikai tájékozódó útjára. Ellátogatott Kinshasába, Pretoriába és Lusakába. Amikor útnak indult, eltökélte, hogy teljesíti történelmi szerepét, „móresre tanít", azaz arra kényszeríti St. Martint, hogy ne a fellegekben járjon. Amikor visszatért, furcsán hallgatag volt, nem beszélt az utazásáról. Később azt hallottam, hogy St. Martin ebédet adott villájában Carl tiszteletére, és meghívta az IAFEATURE-program néhány kiválasztott résztvevőjét. Amikor Bantam megkísérelte, hogy meggyőzze őket, és elmagyarázza nekik, működési szabályaink mit nem tesznek lehetővé Angolában, a társaság, St. Martinnal az élén, szabályosan lehurrogta. St. Martin volt a kirendeltség vezetője, úr a saját portáján, nem tartozott felelősséggel másnak, csak Pottsnak. Hiába volt Carl Bantam GS–17 rangban, ő a parancsnoki hierarchia szerint nem feljebbvalója.

Paul Foster nem sokkal karácsony előtt érkezett vissza második kinshasai kiküldetéséből. Vele született önbizalma nagyobb volt, mint valaha. Már ki tudta ejteni a neveket és megtalálta a helységeket a térképen. Tájékoztatta a munkacsoportot, és lenyűgöző beszámolót adott a quifangordói csatáról, amelyet a gerincről figyelt. „Megtanítottuk őket, hogyan építsenek bunkereket, és tanácsoltuk nekik, miként szóródjanak szét. Sajnos nem ment." Amikor a „tanácsoltuk" szó elhangzott, a munkacsoport tagjai sokat sejtetően néztek egymásra. A Nemzetbiz-

tonsági Tanács úgy döntött, hogy nem lehetnek amerikai tanácsadók Angolában, de azért gyanították, hogy a CIA valamilyen kifogással megkerüli a dolgot. Most már meg is bizonyosodtak róla. (Ekkor a Nemzetbiztonsági Tanács már minden eszközzel az eszkalációra törekedett, és aligha volt szándéka megrendszabályozni a CIA-t rámenősségéért.)

Amikor már minden más módszer kudarcot vallott, a CIA újult elszántsággal nyúlt a zsoldostoborzó programhoz. Már folyt, de lassan haladt a Francia Hoodok toborzása. A CIA párizsi kirendeltsége jó kapcsolatot épített ki a francia titkosszolgálattal, de befolyása nem volt nagy, és nem tudta siettetni a programot. A francia titkosszolgálat ragaszkodott hozzá, hogy a CIA közvetlenül Bob Denard-ral a toborzás irányítójával tartsa a kapcsolatot.

Denard közismert zsoldos volt. Harcolt Mobutu oldalán Kongóban, később szembeszállt Mobutuval, aztán megsebesült és gyógyulásáig Rhodesiában tartózkodott. 1967 novemberében tizenhat zsoldossal kerékpáron átlépte az angolai határt és Kongó Katanga tartományába mentek. Mobutu kommandócsapatait kijátszva háromszáz kilométert tettek meg a hatalmas Kolwezi rézbányák közeléig. Abban bíztak, hogy a katangai csendőrök Denard vezetése alatt felkelésre szánják el magukat. Kolwezinél azonban Mobutu csapatai feltartóztatták és a határon keresztül visszavonulásra kényszerítették őket. Ezután Denard Franciaországban telepedett le. Hasznos szolgálatot nyújtott bármely titkosszolgálatnak vagy kormánynak, amely készpénzzel fizetett, vagy szép összegeket tett be bankszámlájára. A CIA jelentést kapott arról, hogy 1975 őszén Denard – aki ismét Mobutu kegyét élvezte – zsoldosokat toborzott, akikkel támogatni akarta Mobutu Cabinda elleni invázióját.

Ellenezte mindenfajta zsoldosakciót, de ez valamivel elfogadhatóbb volt a többinél. A franciák fehér újgyarmatosítók, de nem olyan gyűlöletesek az afrikaiak szemében, mint a portugálok. A francia titkosszolgálat „patronáló" szerepe valamelyest biztosíték volt arra, hogy nem pszichopatákkal és sza-

distákkal lesz dolgunk. A szerződés úgy szólt, hogy műszakiakra és képzett volt katonákra van szükség.

Minden toborzó tevékenységet Bob Denard-nak kellett elvégeznie, és egyedül ő lehetett kapcsolatban a CIA megbízottjával. A francia titkosszolgálat megkönnyíti az útlevelek és vízumok megszerzését. Az UNITA képviselői helyezik el a zsoldosokat, amíg Kinshasában tartózkodnak, majd Savimbi gyakorol ellenőrzést felettük angolai tevékenységük során. Így a CIA könnyen meg tudja cáfolni, hogy része van a műveletben, és az Egyesült Államok kormánya is védve van, ha az Angolában esetleg elesett zsoldosok családja valamilyen igénnyel lépne fel.

Egy félkatonai tiszt, aki a tengerészgyalogság tartalékos alezredese volt, és több éven át vezetett egy légi fuvarozási társaságot Afrikában, Párizsba utazott. Úgy éreztem, jól választottunk, amikor őt küldtük. Bár abban nem voltam biztos, hogy a szerződés feltételeinek tárgyalásakor el tud-e bánni Denarddal. A program kezdetekor a francia hírszerzés 250 ezer dollárt vett át Walters tábornoktól, és párizsi kirendeltségünk mindig alulmaradt a franciákkal szemben. Biztosra vettem, hogy Denard igen kedvező feltételeket biztosított magának és embereinek.

Legmerészebb várakozásaimat is felülmúlta az a követelés, amit november 24-én kaptunk a párizsi kirendeltség táviratában. Denard biztosítja húsz fő zsoldos szolgálatait öt hónapra 350 ezer dollár készpénzért. Kinshasába küldi őket 10–30 napon belül attól számítva, hogy a teljes összeget befizettük Luxemburgi bankszámlájára! Azt akarta, hogy a teljes összeget kifizessük neki, *mielőtt* elkezdi toborzó akcióját.

Ezt a párizsi táviratot már reggel elolvastam, de a törzsértekezleten nem fűztem hozzá különösebb megjegyzést. Biztos voltam, hogy Denard végül megkapja a teljes 350 ezer dollárt. A CIA sosem bocsátkozik komoly alkudozásba, amikor ügynökökkel tárgyal, és Potts minél előbb be akarta vetni a zsoldosokat. De az meg sem fordult a fejemben, hogy belemegy abba, hogy *előre* kifizesse a zsoldosokat. A nap folyamán más ügyek kötötték le a figyelmemet, és csak késő délután találtam meg íróasztalomon azt a hadtápiroda által írt táviratot, amely enge-

délyezte a 350 000 dollár azonnali kifizetését. Potts már nem volt benn. Átmentem a távirattal Carl Bantam irodájába.

„Ide figyelj, Carl – mondtam neki –, lehet, hogy neked még nem volt dolgod zsoldosokkal. Náluk a varázsszó a pénz, és az egyetlen dolog, amihez hűek, a pénz. Még féltucatnyi sem akad köztük az egész földön, akinek előre lehet fizetni úgy, hogy teljesíti is a szerződést, akkor is, amikor már forró alatta a talaj és rakéták csapódnak le körülötte a csatatéren. A zsoldosokat a teljesítés után, és nem előtte szokás fizetni."

Azzal az ellenérvvel állt elő, hogy a helyzet itt más, mert Denard-t a franciák ajánlották.

„Igazán? Denard-t mi pontosan úgy ismerjük, mint ők – feleltem. – De nem is ez a lényeg. Ez üzlet, és így teljesen értelmetlen. Egyszerűen képtelenség, hogy a CIA előre fizesse őket."

Kitartottam álláspontom mellett és magam téptem össze a táviratot. Helyette olyan választ küldtünk, amiben javasoltuk, hogy egy kisebb összeget helyezünk letétbe, amelyből Denard fedezi a toborzási költségeket, és a fennmaradó összeget részletekben folyósítjuk, ahogy a művelet előrehalad.

Azonnal jött a választávirat Párizsból, energikusan hangoztatva Denard érvelését, hogy ő már egyszer megégette magát, amikor Mobutu máshová irányította át a CIA pénzét és nem fizette ki neki, ami járt. Ezúttal nem hajlandó másképp dolgozni, csak úgy, ha készpénzben előre fizetik. Megint vitatkozni próbáltam, hogy most Denard közvetlenül egy CIA-tiszttel áll szemben, és, hogy azzal is tudunk nyomást gyakorolni rá, hogy a franciák közbenjárását kérjük. De Potts, hivatkozva a zsoldos „becsület"-re és a „szakmai illemkódex"-re, engedélyezte, hogy 50 százalékot azonnal kifizessenek, és a többit akkor, amikor az első zsoldosok felszállnak Párizsban a Kinshasába induló repülőgépre. A teljes összeg 425 000 dollárra emelkedett, amikor életbiztosítást kellett kötni a húsz főre. Végül újabb emeléssel 500 000 dollárt kaptak.

Az első tizenegy „Hood" január 10-én érkezett Kinshasába, és két napon át a CIA szakértői képezték őket a SA–7 légvé-

delmi rakéták kezelésére. Ezután az IAFEATURE-program repülőgépei Silva Portóba vitték őket. A többi zsoldos január 27-én indult Angolába. Egyikük kétséget kizáróan francia ügynök volt.

Még kevesebb lelkesedéssel támogattam portugálzsoldos-programunkat. A fekete angolaiak nemrég vívták ki győzelmüket egy véres, tizenöt évig tartó harcban a portugálok ellen. A legnagyobb ostobaság volt szövetkeznünk ugyanezekkel a portugál vesztesekkel, különösen akkor, amikor a szovjeteket a népszerű kubai forradalmárok képviselték Angolában. Nem számíthattunk arra sem, hogy a portugálok fel tudják tartóztatni a túlerőben levő kubai csapatokat.

Mindezek ellenére a portugálok toborzása előrehaladt. December elején egy CIA-tiszt felkereste Castro ezredest Madridban, és egy szállodai szobában, kidolgozták a háromszáz fő toborzásáról szóló programot. Első lépésként Castro ezredes bankszámlát nyitott, amelyre a CIA berni pénzügyi hivatala műveleti költségek címén 55 000 dollárt utalt át. Avery átadott neki nyomonkövethetetlen készpénzben további 55 000 dollárt. Aláírták a szerződést, amelyet a központ jóváhagyott. Ebben Castro ezredes vállalta háromszáz angolai (menekült) portugál felfogadását, fizetését és irányítását. Castro ezredesnek térítjük az összes toborzási költséget, a háromszáz fő oda-vissza repülőútjának költségét Kinshasába, a fizetéseket és jutalmakat, az angolai ellátási költségeket, valamint az orvosi költségeket; összesen 1,5 millió dollár erejéig. A szerződés arra kötelezte a portugálokat, hogy öt hónapon át harcoljanak Angolában az FNLA oldalán.

A fizetések a következőképp alakultak:

Rendfokozat	Létszám	Havi fizetés USA-dollárban
Közkatona	198	500
Tiszthelyettes	80	650
Hadnagy	15	800
Főhadnagy	3	1000
Százados	3	1400
Őrnagy	1	2500

Összesen 172 700 dollárt tesz ki a havi fizetés, azaz öt hónapra 863 500 dollárt.

Ezenkívül a havi különélési pótlék 100 dollár feleségenként és 50 dollár minden gyerek után, havonta összesen 60 000 dollár, öt hónapra összesen 300 000 dollár.

Az útiköltségre 200 ezer dollárt, az orvosi költségekre 50 ezer dollárt, jutalmakra 100 ezer dollárt és megélhetési költségekre 75 ezer dollárt terveztünk.

Castro ezredes jutaléka 25 ezer dollár volt (ehhez jöttek még egyéb kedvezmények és összegek, amelyeket a költség-előirányzat fennmaradó részéből sikerült kicsikarnia).

Lassan megindult a toborzás, ami túl vontatottnak tűnt azoknak a CIA-tiszteknek, akik az FNLA menekülését figyelték Észak-Angolában. Elhittük, amit Castro korábban állított: hogy hatszáz ember csak az ő hívó szavára vár. Ahogy múltak a hetek, kicsit zavarban volt, s arra hivatkozott, hogy a karácsonyi ünnepek miatt nehéz eredményesen toboroznia. Ki kell dolgoznia az alapokat ahhoz, hogy összeállítsa kis csapatát.

Amikor Castro újból pénzt kért, ellenálltunk, és azt követeltük, mutassa be a toborzott személyek nevének listáját és számoljon el, mire költötte el a 110 000 dollárt. Castro azzal érvelt, hogy szabad kezet ígértünk neki és a szerződés csak arra kötelezi, hogy átadjon háromszáz embert Kinshasában. Az elszámoltatás kérdésében visszakoztunk, Castro pedig átadta néhány tucat jelentkező nevét. Az első, egy tiszthelyettes, 1976. január 1-én érkezett meg Kinshasába, majd tizenketten jöttek január

28-án. Ekkorra azonban a határ közelében összeomlóban volt az FNLA, így arra kértük Castrót, állítsa le egyelőre a toborzást. A tizenhárom fő úgy tért vissza Európába, hogy sosem látta Angolát.

Eközben Roberto egy harmadik zsoldoscsapatot szervezett 150 brit és amerikai személyből. Erről a programról nem készült feljegyzés a CIA-központban, és nem küldtek ki jóváhagyó táviratot. Mivel több szempontból is kapcsolódott a mi egyéb tevékenységeinkhez, egyre inkább kezdett bennünket is foglalkoztatni az akció a központban. Az IAFEATURE-program repülőgépei vitték ezeket a katonákat Angolába. IAFETURE-fegyvereket kaptak. Vezetőik találkoztak a CIA tisztjeivel az IAFEATURE céljaira fenntartott biztonsági lakásokon Kinshasában, hogy megbeszéljék a stratégiát, légi felvételeket és tájékoztatást kaptak. Valószínűnek tűnt, hogy Roberto a CIA-tól kapott pénzből fogadta fel őket. Már 1975 októberében elkezdte a toborzást Roberto megbízásából Angliában két angol, Nick Hall és dr. Bedford. December végén kezdtek zsoldosaik szállingózni Kinshasába és Angolába. Januárban több mint száz angol harcolt az FNLA oldalán Észak-Angolában. Képességeik rendkívül alacsony szinten voltak. Némelyik soha semmiféle katonai képzésben nem részesült. Két esetben londoni utcaseprőket vettek fel, egyenesen a munkájukból vitték őket Angolába.

Megjelentek a kalandorok, a hírnevet hajhászók New Yorkban, Floridában és Kaliforniában. Egy Bufkin nevű amerikai szerepelt az amerikai televízióban, azt állítva magáról, hogy CIA-ügynök, és harcolt Koreában és Vietnamban. Kapcsolatba lépett Robertóval, majd Kinshasába repült, és a Continental szállodában mutogatta magát ejtőernyős egyenruhában, derekán kétoldalt üres pisztolytáskával. Fél tucat amerikai csatlakozott Angolában a brit zsoldosokhoz. Voltak köztük komoly, szomorú módon félrevezetett egyének is. Jelentkezett egy fiatal, négygyermekes apa, Daniel F. Gerhart, a Maryland állambeli Kensingtonból. Csatlakozott egy nagyon jónevű korábbi félkatonai CIA-tiszt is, George Bacon III. Egyikük sem tért vissza.

Idegesített bennünket, hogy ezek a zsoldosok ennyire a nyil-

ványosság szeme előtt vannak, és ez késztetett bennünket arra, hogy felkérjük a kinshasai kirendeltséget, adjon kimutatast, hogyan használja fel Roberto az IAFEATURE-programban kapott összegeket. A CIA fizeti a zsoldosokat? Kinshasa azt válaszolta, hogy nehéz elszámolást kapni Robertótól. Igazság szerint az IAFEATURE költség-előirányzatban nem írtuk elő az elszámolás vezetését. De az kiderült, hogy az angolokat új százdolláros bankjegyekkel fizették, pontosan olyanokkal, amelyeket mi adtunk Robertónak.

1976 decemberétől a Kinshasából érkező operatív táviratok alapján a központban kezdett jobb hangulat kialakulni a zsoldosokkal kapcsolatban. Az Észak-Angolába utazó, majd onnan visszatérő CIA-tisztek felfigyeltek egy George Cullen nevű angolra, akit Costa Georgiu néven is emlegettek, és aki valahogyan Roberto tábornoka lett Angolában. Kinshasa kedvező jelentéseket küldött tevékenységéről, és be akarta szervezni, a harcok helyszíni megfigyelőjeként. Jó fizikumú, rámenős ember, jelentették. Jóformán egymaga rajtaütött és szétvert egy kisebb MPLA-oszlopot Negage közelében. Cullen az angliai Leedsben született, ejtőernyős volt, majd zsoldos lett Omanban. Beszélt görögül, arabul, angolul és valamennyire portugálul. Mindent összevetve úgy tűnt, megfelelő ember.

Alig néhány nappal később már kevésbé volt kedvező a kép Cullenről. Hihetetlen történetek kezdtek kiszivárogni róla a harci zónából. Cullen verte a feketéket; Cullen megölt feketéket; Cullen meztelenre vetkőztetett, ütlegelt és megszégyenített zaire-i tiszteket; egyszóval Cullen pszichopata volt.

1976. február 1-én huszonöt zsoldosból álló mozgójárőr felderítő akcióra indult São Salvadore közelében. Visszafelé jövet megtámadtak egy saját embereikből álló előretolt védelmi állást. Saját bajtársaikat kubaiaknak, és egy kis Panhard páncélozott járművet T–34-es harckocsinak nézték. Majd visszamenekültek São Salvadore-ba.

Két nap múlva Cullen nyomukra bukkant. A balsikerű akcióban részt vevők közül tizennégyet felsorakoztatott az út mellett és agyonlőtte őket. A holttesteket lemeztelenítette és otthagyta

őket a napon, elrettentő példaként a többieknek, majd eltűnt a bozótban.

Két nappal később Roberto São Salvadore-ba érkezett három zsoldossal, köztük volt egy Peter MacLeese nevű angol és egy amerikai. Azért mentek, hogy felelősségre vonják Cullent. A kifutópályán két zsoldos fogadta őket, az egyikük Cullen haverja volt. MacLeese az egyiket puskatussal megverte, majd derékig le kellett vetkőzniük és kezüket fejük fölött tartva meneteltette őket a városig. A rögtönítélő hadbíróság Cullen haverját bűnösnek ítélte a tizennégy katona kivégzésében. Ott a helyszínen végeztek vele.

Néhány nappal ezután tizenöt másik zsoldos rekvirált egy repülőgépet és felfegyverezve, dühösen Kinshasába repült. Nem azért, mert bajtársaikat kivégezték, hanem, mert nem kapták meg a fizetésüket. Robertót keresték, hogy erőszakkal megszerezzék ami nekik jár. Szerencsére a repülőtéren ott volt egy CIA-tiszt, aki ígéretekkel jobb belátásra tudta téríteni őket. Átadták fegyvereiket és lehiggadtak. Mobutu mindig is nagyon aggódott saját biztonsága miatt ezért fegyveres rendőrséget és ejtőernyős kommandózászlóaljakat tartott Kinshasában. A zsoldosokkal kapcsolatban különösen gyanakvó volt. Korábbi esetekben nemcsak hogy fellázadtak ellene, hanem elfoglalták Bukavut, a keleti tartomány fővárosát is. A fehéreket általában szívesen fogadják Kinshasában, de okosabban teszik, ha nem hadonásznak fegyverrel. Ha ez a zendülő banda fegyverrel handabandázva vonult volna be Kinshasába, majdnem bizonyos, hogy öldöklés lett volna a vége.

George Cullent az MPLA fogta el. Három hónappal később bíróság elé állították, és kivégezték Luandában.

A CIA a kongresszussal szemben

Szeptemberben amikor egy táviratot fogalmaztam – amelyben további tájékoztatást kértem Clark szenátor utazásáról a dél-afrikai országokban –, akkor döbbentem rá először, miként próbálja a CIA manipulálni a kongresszust. Clark, aki a szenátus Külügyi Bizottsága Afrikai Ügyekkel Foglalkozó Albizottságának elnöke volt, körutazást tett a dél-afrikai országokban. Tanzániából lement délre, majd onnan vissza Zaire-ba. Afrikai államfőkkel és amerikai nagykövetekkel találkozott azzal a céllal, hogy megismerkedjék az angolai problémákkal.

Clark szenátor 1975. augusztus 4-én indult el és elutazása előtt Colby igazgató tájékoztatta az angolai programról. Colby a CIA célkitűzéseit a 40-es Bizottság eredeti felhatalmazásának megfelelően ismertette: azért szállítunk fegyvereket, hogy abból pótolja Mobutu, amit Angolába küld. Nem szállítunk amerikai fegyvert Angolába. Amerikaiak nem vesznek részt a konfliktusban. Célunk az volt, biztassuk Mobutut az FNLA és az UNITA támogatására, hogy a két mozgalom ellen tudjon állni az MPLA-nak, amíg a választásokra sor nem kerül októberben. Clark szenátor utazása alatt ez az IAFEATURE-fedőtörténet több próbának is ki volt téve. Clark ragaszkodott hozzá, hogy minden fontos személlyel találkozzék. Elment Luandába, Kinshasába, sőt Ambrizba és Silva Portóba is. Beszélt Netóval, Robertóval, Savimbivel és Mobutuval. Az eredményről nyugtalanító hírek kezdtek szállingózni a központba. Mi lesz, ha a nyilvánosság előtt leleplezi a programunkat, vagy állást foglal ellene a szenátusban? A központ tehát részletes tájékoztatást akart kapni a kirendeltségektől Clark reagálásáról.

A távirat fogalmazása közben elolvastam egy nyílt dokumentumot Clark szenátorról, majd találtam egy táviratot, amelyet a központból küldtek Kinshasába, utasítva a kirendeltség veze-

tőjét, hogy keresse fel Mobutut és Holden Robertót. Készítse őket fel a Clark szenátorral való találkozásra. A távirat utasította a kirendeltség vezetőjét, tudassa Mobutuval és Robertóval, hogy Clark szenátort csak igen nagy vonásokban tájékoztatták a programról, csak annyit tud, hogy a program célja az angolai felszabadító front vezetőinek segítése, fegyver szállítása Zairenak, amivel pótoljuk az Angolának nyújtott segítségüket. A távirat azt is közölte, hogy Clark szenátor beleegyezett, hogy a programot nem vitatja meg Zaire-ban. A két afrikai politikust tehát bátorítani kell, hogy fokozzák érdekeltségüket Angola iránt, abban a tudatban, hogy Clark szenátor a beszélgetés folyamán nem tereli a szót a CIA-programra.

Egy törzsértekezlet után indultunk vissza az Afrikai Osztályon levő szobáinkba, és közben feltettem kollégáimnak azt a kérdést, hogy nem lesz-e baj ezekből a dolgokból.

„Miféle dolgokból?" – kérdezte valaki.

„Abból, hogy kitanítjuk az afrikai politikusokat, mielőtt saját szenátorunkkal találkoznak."

Úgy tűnt, senki nem érti, mire akarok kilyukadni, így újból nekikezdtem.

„Clark szenátort a szenátus Külügyi Bizottsága küldte ki, hogy tényeket állapítson meg Angoláról. Jogunk van megmondani azoknak az afrikaiaknak, akikkel találkozni akar, mit mondjanak és mit ne mondjanak?"

Kórusban jött a leintés. Clark szenátor jobban tenné, ha nem költené az adófizetők pénzét ilyen utazgatásra. A CIA feladata a hírszerzés. Mi mindent elmondtunk Clarknak, amit Angoláról tudnia kell. Aztán az ember nem bízhat meg túlságosan a szenátorokban, tette hozzá valaki, és elmesélte azt az esetet, amikor Délkelet-Ázsiával kapcsolatosan egy közismert szenátort tájékoztatták részletesen a CIA programjáról, be is mutattak neki a helyszínen berendezéseket, majd később nyilvánosan cáfolta, hogy tudott volna a programról. Ha Clarknak az a szándéka, hogy szaglásszon a programunk körül és afrikaiakkal akar beszélni, akkor nekünk az a dolgunk, hogy gondoskodjunk arról, hogy ügynökeink megfelelően járjanak el.

Valaki megjegyezte, nem túl okos dolog, hogy ilyen távirat bekerüljön a nyilvántartásba. (Bár a Clark szenátorról szóló dokumentum „nyílt" minősítést kapott, és így a tájékoztatás szabadságáról szóló törvény alapján nem írhatták elő bemutatását, de a távirat szerepelt az IAFEATURE-program kronológiai irataiban és a CIA nyilvántartását végző számítógépben.) Még a végén megtörténhet, hogy a szenátus leállítja a programot és elrendeli vizsgálatát. Ha véletlenül a kezükbe kerül a távirat, nagy botrányt csapnak.

Clark szenátor útjáról hazatérve szkeptikus volt a CIA-tájékoztatással és az angolai programmal kapcsolatban. Attól félt, hogy titokban súlyos konfliktusba sodorjuk az Egyesült Államokat, amelynek veszedelmes, világméretű kihatásai lesznek. Pontosabban attól tartott (a) valójában szállítunk fegyvert közvetlenül Angolának; (b) amerikaiak részt vesznek a konfliktusban; és (c) a CIA törvényellenesen együttműködik Dél-Afrikával. De Clark nem tudta megcáfolni fedőtörténetünket, és nem sokat tehetett ellenünk. Nem kezdeményezhetett nyílt vitát, mert a CIA hallgatásra kényszerítette azzal, hogy meghallgatta a CIA tájékoztatását az IAFEATURE-programról, hallgatólagos esküt tett arra, hogy nem fedi fel a kapott információt. Olyan légkör uralkodott a kongresszusban, amennyiben nyíltan szólalt volna fel, súlyosan lejáratta volna magát kollégái előtt, és veszélyeztette volna saját befolyását a szenátus Külügyi Bizottságában. Hasonló kelepcében volt sok más törvényhozó is, mivel Colby módszeresen adta tájékoztatásait a program folyamán, 1975. január és 1976. január között összesen harmincöt alkalommal. A kongresszusi tagokat szisztematikusan vezette félre arról, hogy mi történik Angolában, és egyúttal megfosztotta őket attól a lehetőségtől, hogy a nyilvánosság elé tárják, amit megtudtak. Ez a Hughes–Ryan-féle alkotmánymódosítás hiányosságából adódott, azon túlmenően, hogy nem mondja ki, hogy a CIA-nak a kongresszusi bizottságok számára a tájékoztatásokat teljes és pontos formában kell adnia.

Clark csendben továbbra is figyelte az angolai programot, megkísérelve, hogy kiderítse az igazságot a CIA-titkosság és

félrevezetés pajzsán keresztül is. Novemberben a külügyminisztériumtól érdeklődött az angolai mozgalmak támogatásáról. December 12-én Colby arról biztosította a képviselőház Hírszerzési Bizottságát, hogy „amerikai személyek nem vesznek részt angolai műveletekben".

Clark szenátor kezében egyetlen fegyver volt: a szenátus közvetett ellenőrzése a CIA költségvetése felett. December 5-én Clark azt a javaslatot tette a szenátus Külügyi Bizottságának, szavazza meg az amerikai beavatkozás megszüntetését Angolában. A bizottság egyetértett, és haragra gerjedt, amikor lelepleződött, hogy a munkacsoport egyik szóvivője felháborítóan hazudott a bizottságnak. Bill Nelsont, a CIA Műveletek Igazgatóságának igazgatóhelyettesét, és Ed Mulcahyt, az afrikai ügyekért felelős külügyminisztériumi főosztályvezetőt, idézték meg tanúskodni. Mulcahy odaérkezése előtt hallgatták ki Nelsont, aki bevallotta az igazat: hogy a CIA *valóban* szállított fegyvereket közvetlenül Angolának.[14] Percekkel később érkezett meg Mulcahy és tanúvallomást tett, amelyben ragaszkodott a munkacsoport hivatalos irányvonalához, hogy *nem* szállítottunk fegyvert Angolának. Clark szenátor szembesítette Mulcahyt Nelson ellenkező értelmű vallomásával, és kérte, magyarázza meg nyilvánvaló „hazugságát". Mulcahy, a bizottsági tagok haragos pillantásainak kereszttüzében, megőrizte nyugalmát, és higgadtan hátraarcot csinált, beismerte, hogy *valóban* történt fegyverszállítás Angola részére. Case szenátor felháborodottan megbélyegezte a hazudozást. A bizottság egyhangúlag elfogadta Clark szenátor indítványát.

Ezzel megindult az összecsapás. Az egyik oldalon az adminisztráció igyekezett támogatást szerezni a tervezett angolai eszkalációhoz. A CIA fokozta propaganda-erőfeszítéseit, és ügynökei New Yorkra és Washingtonra összpontosították tevékenységüket. Az Egyesült Államok ENSZ-nagykövete, Daniel Patrick Moynihan, nagy hangon vádolta a szovjeteket, hogy gyarmatosítani próbálják Afrikát. Kissinger is nyilvánosan támadott: „Rendkívül keményen, sőt brutálisan kell eljárnunk, ha

ők (a szovjetek) elvetik a sulykot." A szenátorok nem válaszolhattak nyilvánosan, hallgatásra kényszerítette őket a CIA.

Csendben a következő évi CIA-költségvetésre koncentráltak. Addig az angolai programra az 1975-ös költségvetés rendkívüli alapjából folyósították az összegeket, és az alapot a szenátus az előző évben hagyta jóvá. (Az 1975-ös költségvetési év 1974. július 1-től 1975. június 30-ig tartott.) Akkor volt a szenátus előtt az 1976-os katonai költségvetési javaslat, amely magában foglalta a CIA-költségvetést is. John Tunney, Alan Cranston és Dick Clark szenátor olyan módosítást javasolt, amely megakadályozza, hogy az 1976. évi védelmi kiadási alapokból felhasználjanak összegeket Angola céljára, kivéve a hírszerzést. Clark rámutatott, hogy Angolában „... veszedelmesen közel állunk ahhoz, hogy nyílt konfrontációba keveredjünk a Szovjetunióval egy olyan ország miatt, amely stratégiailag egyikünk számára sem igazán fontos." A Tunney-féle módosítást a szenátus december 19-én 54–22 arányban megszavazta,[15] majd a képviselőház január 27-én 323 szavazattal 99 ellenében jóváhagyta. Február 9-én Ford elnök törvényként aláírta.

Ezzel egyidejűleg a helyszínen az angolai program szétesett. A kubai csapatok növelése decemberben és januárban felgyorsult. November 11-én kb. 2800 kubai katona volt Angolában, majd februárra a Carlotta-műveletnek nevezett légi híddal ez a szám legalább 12 ezerre nőtt. Modern, reguláris csapatokként vonultak fel tehergépkocsikkal, helikopterekkel, harckocsikkal, páncélozott járművekkel, tüzérséggel, majd végül MIG–21 sugárhajtású vadászgépekkel.

1976. január közepére a dél-afrikaiak előtt is világossá vált, hogy nem kapnak nyílt támogatást angolai erőfeszítéseikhez. Még Savimbitől sem, aki pedig olyan sokkal tartozott nekik.

Azt is látniuk kellett, hogy az Egyesült Államok kormánya hamarosan rákényszerül, hogy feladja angolai programját. Olyan méretű kubai–MPLA erőkkel álltak szemben, akik már nem jelentettek könnyű ellenfelet. Így kiábrándultan megkezdték a visszavonulást ugyanolyan hatékonyan és csendben, mint ahogy jöttek, a határon át távoztak.

Dél-Afrika kemény leckét kapott arról, hogy bizonyos fekete-afrikai országok elfogadják ugyan a titkos segítségét, de csak kevesen hajlandók osztani azt az afrikai „testvériséget", amely megkerüli a faji kérdéseket. Bármilyen bajtársiasak voltak a CIA-ban, és bármilyen biztatást véltek kapni a dél-afrikaiak a Ford-kormányzattól, az Egyesült Államok elutasította a nyílt támogatást igénylő kezdeményezésüket.

Három hónappal később az ENSZ Biztonsági Tanácsában az Egyesült Államok csatlakozott a Dél-Afrika ellen szavazókhoz. Keserűen csalódott a dél-afrikai katonai vezetés. Úgy érezte, lejáratták az egész világ előtt. A háborúban való részvétel költséges volt, 133 millió dollárba került a dél-afrikai kormánynak. De semmivel nem mérhető a fehér lakosság hangulatában okozott kár, a titkos, balsikerű angolai kampányban elesett katonák elvesztése, az a megaláztatás, hogy két dél-afrikai katonát mutogattak az Afrikai Egységszervezet előtt Addis Abebában. Két hónap múlva, 1976 márciusában, a dél-afrikaiak kénytelenek voltak a győztes MPLA-nak átadni a Cunene vízierőművet.

Január közepén a franciák bejelentették, hogy visszavonulnak a konfliktusból. A zaire-i hetedik és negyedik zászlóalj még tovább harcolt a zaire-i határnál.

1976. január 11-re és 12-re tűzték ki az Afrikai Egységszervezet csúcsértekezletét. Az Egyesült Államok szinte kétségbeesett erőfeszítéseket tett, annak megakadályozására, hogy az afrikai vezetők többsége megbélyegezze beavatkozásunkat. William Schaufele, az afrikai ügyekért felelős külügyminiszter-helyettes nyomban afrikai körutazásra indult, hogy támogatást szerezzen. Ford elnök személyes levelet intézett harminckét afrikai államfőhöz. Moynihan nagykövet folytatta a szovjet program támadását az ENSZ-ben. A CIA felsorakoztatta az összes fellelhető ügynökét, és Addis Abebába küldte őket. A különítmény egyik tisztje Washingtonból Addis Abebába repült azzal a megbízatással, hogy segítse az ottani CIA-kirendeltség kuliszszái mögötti erőfeszítéseit az értekezlet kimenetelének befolyásolására. Még a 22:22-es holtversennyel végződő szavazás, amely az angolai kérdés vitáját követte, is nagy megkönnyebbü-

lés volt a CIA számára. De a megkönnyebbülés nem soká tartott. Hat hét leforgása alatt az Afrikai Egységszervezet negyvenhat tagja közül negyvenegy elismerte a luandai MPLA-kormányt.

A katonai helyzet rosszról katasztrofálisra fordult. A dél-afrikai páncélozott harckocsik és katonai vezetés nélkül az UNITA nem tudta feltartóztatni a kubai–MPLA csapatok előnyomulását. Savimbi egyetlen összeütközésről tett jelentést, amely Lusótól keletre történt, és szinte el sem akarta hinni, hogy a kubaiak helikoptereket használtak egy átkaroló hadművelet végrehajtása során.

Éjszaka az UNITA-csapatok több száz fős katangai egységekkel találták magukat szemben. Másnap reggel pedig egy egész zászlóalj termett hirtelen mögöttük. Hátulról támadták őket és elvágták a visszavonulás útját. Az UNITA helyzete gyors összeomlást mutatott egész Közép-Angolában. Február 1-re Savimbit Huambóba és Silva Portóba szorították vissza, de nem volt abban sem biztos, meddig tudja ott tartani magát.

Washingtonban eléggé világos volt a szenátus szándéka, meg akarta szüntetni az angolai programot. De a Tunney-féle törvénymódosítás technikailag csak a további pénzfolyósításokat korlátozta, és az eredeti 31,7 milliós összegből még volt 5 millió dollárunk. A CIA igyekezett az összeget arra felhasználni, hogy további fegyverszállítmányokat indítson repülőgépen, eközben az adminisztráció megpróbált még 9 millió dollárt kiszorítani a CIA 1975. évi költségvetéséből. A kormányzat egyre sürgette a CIA-t. Január 6-án a 40-es Bizottság a Fehér Házban ülésezett, és Bill Hyland, az elnök nemzetbiztonsági tanácsadójának helyettese, arra utasította a CIA-t, hogy a háború *megnyerésére* összpontosítson. Zsoldosok toborzását javasolta és olyan fegyverek szállítását, mint a C–47-es ágyúrendszer és a 105 mm-es tarackok, hogy vissza tudjuk fordítani az FNLA vereségeit. 1975. december 19. és 1976. január 29. között öt további C–141-es repülőgép vitte az Angolának szánt fegyverszállítmányokat Washingtonból és Franciaországból Kinshasába. Január 9-én nagy igyekezettel intéztük a légierő egy C–130-as

repülőgépének átfestését, amit a dél-afrikaiaknak akartunk küldeni – a francia helikopterekkel együtt –, hogy arra ösztönözzük őket, ne vonuljanak ki Angolából.

A szenátus megérezte, hogy dacolunk vele, és haragosan reagált. Tunney szenátor levelet írt Ford elnöknek, és azzal fenyegetett, hogy átvizsgálják a költségvetést, ha nem szüntetjük meg az angolai tevékenységet. Clark szenátor behívatta Colbyt és Kissingert, és kereken feltette nekik a kérdéseket: Vesznek-e részt amerikaiak a konfliktusban? Milyen kapcsolatban állunk Dél-Afrikával? Kissinger, egyebek között, ezt mondta: „Nem szabad alkalmat adnunk a Szovjetuniónak, hogy katonai erőt alkalmazzon agresszív célokra anélkül, hogy a velünk való szembekerülés veszélyét ne kockáztatná." Tanúvallomásában számos félrevezető és pontatlan kijelentés szerepelt. Még január közepén sem állt a szenátorok rendelkezésére elég információ – a teljes igazság – ahhoz, hogy cáfolni tudják Kissinger vallomását.

Csak február 9. után, amikor az elnök aláírása törvényerőre emelte a Tunney-módosítást, ismerte be a CIA a vereséget, és kezdte meg a visszavonulást. Felmondtunk a portugál kommandócsapatnak; és azoknak a tiszteknek egy részét, akik az IAFEATURE-programban ideiglenes megbízatás alapján dolgoztak nekünk, hazarendeltük a helyszínről. De még február 9. után is folytatta a CIA a fegyverszállításokat Angolába; Kinshasából huszonkét légi szállítmány érkezett a kelet-angolai Gago Coutinhóban levő leszállópályára. Ezek összesen 72,8 tonna fegyvert és lőszert tartalmaztak.

Február elejére az FNLA már nem képviselt használható haderőt, az UNITA-csapatokat visszaszorították Huambóba és Silva Portóba. Savimbi megjelent a CIA kinshasai kirendeltségén, és tájékoztatást kért az Egyesült Államok politikájáról, szándékairól. Próbáljon harcolni a városokért? Vagy térjen vissza a gerillahadviseléshez?

St. Martin megkérdezte Savimbitől, nem próbálna-e az UNITA megegyezésre jutni az MPLA-val. St. Martin részt vett szeptemberben abban a CIA-akcióban, amely Savimbit meg

akarta rendszabályozni akkor, amikor először kísérelte meg, hogy tárgyalásra lépjen az MPLA-val. Most Savimbi azt válaszolta, kétli, hogy az MPLA a jelenlegi körülmények között szóbaáll vele.

St. Martin ezután továbbította Savimbi kérdéseit a központhoz. Két teljes héten át nem ment válasz. Februárban, még azután is, hogy Ford elnök aláírta a Tunney-módosítást, a Fehér Ház és Kissinger még valami csodában reménykedett, ami a vereséget visszafordíthatja. A közvélemény támogatását kereste, hogy megvalósíthassa a háború nagyarányú és nyílt eszkalációját. Miközben Washingtonban folytak a megbeszélések, az UNITA hatszáz katonát vesztett és megsemmisítő vereséget szenvedett Huambónál.

Washington végül megküldte a választ Savimbinek, és arra biztatta, hogy folytassa a harcot. Február 11-én a CIA szóvivője egymillió dollár értékben fegyvert és pénzt ígért Savimbinek. 1976. február 8-án Kissinger táviratban utasította a kinshasai amerikai ügyvivőt, közölje az UNITA vezetőivel, mindaddig számíthatnak az Egyesült Államok támogatására, amíg bizonyítani tudják képességüket, hogy eredményesen szembeszállnak az MPLA-val. Ekkor Kissinger már jól tudta, hogy nem tudunk további támogatást adni az UNITA-nak. Ez az üzenet talán újabb példája volt annak, hogy „keményen, sőt brutálisan kell eljárnunk . . .” Ezt bizonyítja egyébként az iraki kurdok ügyében a szenátus előtt tett tanúvallomása is: „A hírszerzési szakmát nem szabad összetéveszteni a misszionárius munkával.”[16]

Miközben Kissinger táviratát fogalmazta, Savimbi egészen más hangvételű üzenetet küldött Kenneth Kaundának, Zambia elnökének:

> Az UNITA 600 katonát vesztett a huambói csatában. Elképzelni sem lehet, mekkora háborús gépezetet hozott létre Kuba és a Szovjetunió Angolában. El akarjuk kerülni erőink teljes pusztulását, ezért elhatároztuk, hogy most azonnal visszatérünk a gerilla-hadviseléshez. Azok a ba-

rátaink (a CIA és az Egyesült Államok), akik azt ígérték, hogy segítenek bennünket, nem váltották be ígéreteiket, így bátran és elszántan szembe kell néznünk sorsunkkal.

Két kérésem van Excellenciádtól: (1) Senki más nem felelős ezért a katasztrófáért, csakis a nagyhatalmak. Éppen ezért szerény és korlátolt ítélőképességemmel arra kérem Excellenciádat, ne hibáztassa Zambia külügyminiszterét, Rupiah Bandát, akit hosszú évek óta testvéremnek tekintek, hanem csakis az UNITA-t. Rupiah nagy afrikai politikus, bármilyen fiatal. (2) Levelemmel együtt elküldöm hetvenegy éves anyámat, hogy Zambiában halhasson meg. Nővérem és három gyermeke, valamint az én két gyermekem anyámmal megy. Velük együtt megy főtitkárunk felesége és két gyermeke, és főparancsnokunk felesége és négy gyermeke.

Az UNITA Központi Bizottságának Politikai Hivatala nevében is szeretnék Önnek köszönetet mondani mindenért. Beletörődéssel fogadjuk, bármilyen álláspontot is foglal el az Ön kormánya Angolával kapcsolatban. Mindennél fontosabb, hogy Zambia fennmaradjon. Az a szeretet és csodálat, amivel kollégáimmal együtt adózom az Ön vezetésének és bölcsességének, vigasztalást jelent majd nekünk hazánk e szomorú napjaiban.

Végezetül megkérem Excellenciádat, adja át üdvözletemet Mwalimu Julius Nyererének, Tanzánia elnökének. Olvastam a róla szóló, vele készített interjút. Fájdalom, hogy Nyerere elnök nem hitt bennem, és nem ismert engem. Legjobb képességem és erőm szerint mindig arra törekedtem, hogy szolgáljam Angola és Afrika érdekeit. Nem árultam el Afrikát, és azok a nehéz napok, amelyek előttünk állnak, bizonyítani fogják a világnak, hogy nem adtam fel elveimet. Angolában az erősnek lett igaza, de én a bozótban is az igazságért fogok könyörögni.

Isten áldását kérem az Ön szeretett országára.

Isten áldását kérem Önre.

Jonas Savimbi

1976. február 1-én, amikor Savimbi utoljára találkozott az egyik CIA-tiszttel, megfogadta, hogy az angolai bozótot élve nem hagyja el.

A makacs kongresszus gátolta az adminisztráció, Henry Kissinger és a CIA angolai céljait. Nehezen birkózott meg a CIA a Church- és a Pike-bizottságokkal, és borzalmas leleplezéseikkel. A CIA-ról egyik piszkos történet a másik után került napvilágra.

1975. november végén a szenátusi vizsgálóbizottságok tagjai további megdöbbentő részleteket szivárogtattak ki a sajtónak a CIA gyilkossági programjairól. A CIA közvetlen kapcsolatban állt Rafael Trujillo (Dominikai Köztársaság), Ngo Diem (Dél-Vietnam) és Schneider tábornok (Chile) gyilkosaival. Összeesküvést szőtt Fidel Castro és Patrice Lumumba meggyilkolására.

A Lumumba meggyilkolására szőtt terv kidolgozásában a CIA különösen aktívan vett részt. Még jóformán meg sem érkezett Kinshasába Sid Gottlieb, a Technikai Szolgálatok Osztályának vezetője, aki futárként vitte magával a mérget, a központ már küldte is utána a táviratokat, amelyekben sürgették, hogy a mérget minél előbb adják be Lumumbának, nehogy gyengüljön a hatása. Találtak olyan ügynököt, aki vállalta, hogy beadja a halálos adagot. Egy CIA-tiszt arra ugyan nem volt hajlandó, hogy végezzen Lumumbával, de vállalta, hogy olyan helyzetbe csalja, ahol be tudják adni neki a mérget. Nem alkalmaztak mégsem mérget, feltehetően azért, mert nehézségek merültek fel a gyilkosság megszervezésében, azonban egy hónappal később, 1961. január 17-én, Lumumbát agyonverték. Mégpedig olyan kongói politikusok bérencei, akik szoros kapcsolatban voltak a CIA-val.

Miközben 1975. december 19-én a szenátus az angolai kérdésről szavazott, az Olsson családnak 1,25 millió dollár kártérítést fizettek dr. Olsson haláláért, aki a CIA kábítószer-kísérleteinek áldozata lett. A pénzt végső fokon az amerikai adófizetők fizették meg. De nem bűnhődtek a bűn elkövetői, a CIA igazgatói, a Technikai Szolgálatok Osztályának vezetője, és a

kísérletekben részt vett tudósok. Kitöltötték szolgálati idejüket, előléptették őket, jutalmakat kaptak, amíg nyugdíjba nem mentek. Utána megkapták a kormánytól az évi 20 000 dollárig terjedő nyugdíjat.

1975. december 23-án olyan esemény történt, amit a CIA a maga javára tudott fordítani. Richard S. Welch, a CIA görögországi kirendeltségének vezetője, terrorista cselekmény áldozata lett: megölték egy előkelő negyedben levő villája előtt, Athéntől nyolc kilométerre. Három nappal előtte egy helyi lapban közölték a nevét, és azt, hogy a CIA alkalmazásában áll. Nem is lehet elképzelni olyan akciót vagy eseményt, ami ennyire kapóra jött volna a CIA-nak éppen abban az időpontban. Colby súlyos vádaskodással bélyegezte meg a CIA ellenségeit, akik elárulják a Hivatalt. Hamarosan megmutatkozott a hatás a Capitol Hillen – a kongresszusban – és a sajtóban. Bezárultak az ajtók a kongresszusi vizsgálóbizottságok tagjai előtt, mindenki együttérzett a CIA-tisztekkel, akikről úgy hihették, hogy veszélyes életet kell vállalniuk a haza szolgálatában. Amikor a Church-bizottság tagjai külföldre utaztak a CIA-kirendeltségek vizsgálatával kapcsolatban, a CIA-tisztek feleségei nekiktámadtak szidalmaikkal, azt állították, hogy még gyermekeik is veszélybe kerültek a bizottság által közzétett leleplezések következtében.

A CIA-tisztek mártírszerepe jól jött a Hivatalnak. A CIA kiküldött tisztek munkája sokkal kevésbé veszélyes, mint a külszolgálat egyéb területein dolgozóké. Tizenkét évi szolgálatom alatt nem hallottam a fentin kívül egyetlen olyan esetről sem, hogy CIA-tisztet megöltek, míg ez alatt az idő alatt húsz, vagy még több külügyminisztériumi, nemzetközi fejlesztési hivatalbeli vagy tájékoztató szolgálatbeli tisztviselőt öltek meg, raboltak el, vagy hasonló megpróbáltatásnak voltak kitéve. Pedig az utóbbi években a CIA ellenségei több száz CIA-alkalmazott nevét hozták nyilvánosságra. Az ok egyszerű. A kiküldött CIA-tisztek nyolcvanöt százalékát azért ismerik olyan jól a helybeli közösségekben, mert szoros kapcsolatban állnak az ottani rendőrséggel. Ők maguk nyíltan beszélnek CIA-megbízatásukról,

nagy lábon élnek, feleségeik egy „klubba" tömörülnek és sokat fecsegnek. Abidjanban, első kiküldetési helyemen, valamennyi CIA-kirendeltségi dolgozó neve szerepelt a nagykövetség nem titkos, nyilvános telefonjegyzékében, „II. politikai szekció" megjelöléssel; a „I. politikai szekció" megjelölést a valóban külügyi alkalmazottakra használták.

Senki nem öl meg CIA-tiszteket egyszerűen azért, mert nincs rá semmi ok. Akárcsak a CIA, a szovjetek, kínaiak, sőt még az észak-koreaiak sem akarják a hírszerzés világát James Bond-szerű tettekkel bonyolítani. Ilyesmi nem volna értelmes dolog. Ha egy CIA-tisztnek éjszaka, egy elhagyatott úton lesz defektes a kereke, habozás nélkül elfogadja, ha egy KGB-tiszt felveszi a kocsijába, és igen valószínű, hogy megállnak és betérnek együtt valahová egy italra. A terroristák az öngyilkossággal felérő akciókat nem vesztegetik az amerikai nagykövetség másodtitkáraira, még akkor sem, ha azok a CIA alkalmazottjai. A terrorizmusnak drámai célpontokra van szüksége: olyanokra, mint az izraeli olimpiai csapat, egy OPEC-miniszter, egy 747-es repülőgép, vagy legalábbis egy nagykövet vagy főkonzul.

Athénben a CIA nagy létszámú kirendeltséget tart fenn, alkalmazottainak többségét jól ismerik a helybeli közösségben. A CIA-tiszteknek, különösen Welchnek és elődeinek, külön irodájuk volt a nagykövetség épületében és rezidenciájuk egyik generáció kezéből a másikéba ment át. Az athéni kirendeltség vezetőinek CIA „személyazonossága" ismeretes volt az egymást váltó görög tisztviselők között. A kirendeltségvezetőknek része volt az erőszakkal járó ciprusi válságban, az arab–izraeli konfliktusokban, és a görögországi politikai eseményekben is. Nem az a lényeg, hogy Welch így halt meg, hanem az, hogy sem előtte, sem utána nem fordult elő, hogy más CIA-tisztnek akár a haja szála is meggörbült volna ezekben a háborúkban és államcsínyekben.

Welch halála után a Church-bizottság támogatása kiapadt. 1976 áprilisában kiadta végső jelentését, de előtte a CIA-nak lehetősége volt arra, hogy „átszerkessze" a jelentést. A CIA-ról szóló Pike-bizottsági jelentést teljesen agyonhallgatták. (Később

mégis kiszivárgott és Daniel Schorr kezébe került, aki átadta a New York-i Village Voice-nak.)

1977 júliusában a képviselőház felügyelő bizottságot állított fel azzal a feladattal, hogy ellenőrizze a CIA-t. A Hivatal vádja, hogy tájékoztatásait nem bízhatja a kongresszusi tagok titoktartására, védekezésre kényszerítette őket. A képviselők mindent elkövettek, hogy biztosítsák a CIA-t, hogy tudnak titkot tartani. A törvényhozó testület egyetlen tagja sem tett olyan ígéretet, hogy elmondja az amerikai népnek, ha a CIA ismét visszaél jogaival, vagy megkísérli, hogy a nemzetet értelmetlen háborúkba rángassa be. Így a felügyelő bizottságok legfőbb gondja, hogy bebizonyítsák a CIA-nak, képesek titkot tartani, miközben a titkosszolgálat folytatja kisded játékait a világ számos pontján.

Az utolsó felvonás

Február 12-én Jonas Savimbi visszavonta csapatait Silva Portóból. Kétszáz mérföldet menekültek dél felé Villa Serpa Pintóba. Úgy tervezte, itt állítja fel ideiglenes főhadiszállását és felkészíti csapatait a hosszú gerilla-hadviselésre. Remélte, hogy Serpa Pintóban megkapja a CIA utolsó fegyver- és pénzellátását. A CIA-nak az volt a szándéka, hogy a gerillacsapatnak vezetést és technikai segítséget nyújtanak majd a Francia Hoodok, akiknek csak három hónap múlva járt le a szerződésük. A Hoodokhoz egy fiatal európai pár is csatlakozott. A férjből és feleségből álló fényképészcsapatnak az volt a feladata, hogy tájékoztassák a CIA-t az UNITA-val kapcsolatos eseményekről. (A CIA-központban számítottak arra, hogy hamarosan túl veszélyes lenne, ha saját tisztjei Savimbi csapataival maradnának az angolai hátországban. Ezért csalogatták el az európai házaspárt egy másik körzetben levő ültetvényükről és Savimbi főhadiszállására küldték.) Sem Savimbi, sem a CIA nem számolt azzal a tempóval, ahogy a kubaiak túlereje keresztülsöpört az UNITA gyenge védelmén. A kubaiak három nap alatt kiverték az UNITA-t Serpa Pintóból, és Savimbi keletre menekült.

Két hét múlva, 1976. március 1-én, Savimbi Angola keleti határánál, Gago Coutinhóban jelent meg. A CIA nyomban megkezdte Kinshasából a fegyverek és az élelmiszer odaszállítását.

Az FNLA sem szerepelt jobban, mint az UNITA. Március 2-án az utolsó FNLA-kontingens a Kongó folyón keresztül északra menekült Zaire-ba. Roberto zsoldosai szárazföldi úton mentek Kisnhasába és ott szétszóródtak. A 150 brit visszament Angliába, a harminc portugál, akik Angolában végig Robertóval voltak, Dél-Afrikába és Európába mentek. Bento százados egy ideig Dél-Afrikában tartózkodott. és megkísérelte, hogy az

FNLA-csapatok maradványaiból gerillaegységet alakítson, majd feladta és Brazíliába emigrált.

1976 márciusában a Boeing megkapta az engedélyt, hogy leszállítsa az MPLA-nak a 737-es repülőgépeket. A Boeing szakemberei Angolába utaztak, hogy felszereljék a repülőtereken a radarrendszereket. A Gulf kifizette a 125 millió dollárt az MPLA-nak és újból megindította a termelést a cabindai olajmezőkön.

William E. Colby nyugdíjba ment. Valószínű, hogy a két évig tartó viaskodások a kongresszusi bizottságokkal jobban felzaklatták, mint a szerencsétlen kimenetelű félkatonai műveletek, a PHÖNIX és az IAFEATURE, amelyeket ő vezetett. Vele együtt vonult nyugdíjba William Nelson, a Műveletek Igazgatóságának helyettes vezetője.

Ed Mulcahyt kinevezték tunéziai nagykövetnek. Egy korábbi odautazásakor azt a feladatot kapta, ellenőrizze az ott felhalmozott, zárolt pénz felhasználását, amit a nagykövet fényűző rezidenciájának építésére fordítottak. A sors úgy hozta, hogy nyugdíjba menetele előtti utolsó állomáshelyén éppen ennek az épületnek a kényelmét élvezhette. Larry Devlin megjelent Mulcahy beiktatási fogadásán, a külügyminisztérium épületének hetedik emeletén, de Mulcahy emlékeztette rá, hogy nem hívta meg.

Sheldon Vance nyugdíjazása után konzultáns irodát nyitott Washingtonban, ügyfeleinek a zaire-i beruházási lehetőségekről adott tanácsot.

Jim Potts megérdemelt szabadságra ment, majd sorba látogatta az afrikai kirendeltségeket. Carl Bantamra hagyta a program utolsó fázisának problémáit.

George Bushra, az új igazgatóra hárult az a teher, hogy „kivonja" a CIA-„csapatokat" Angolából, közben megvívjon a feldühödött kongresszussal. A kongresszus ugyanis nagyon jól tudta, hogy a CIA figyelmen kívül hagyta a Tunney-módosítás intencióit, és még mindig azon igyekezett, hogy katonai támogatást küldjön az angolai felszabadító erőknek. A kongresszus azzal fenyegetőzött, hogy felülvizsgálja a CIA teljes költségveté-

sét. Bush igazgatót b eidézték egy sor bizottsági meghallgatásra, ahol ellenséges légk örben követelték tőle, hogy végre kimerítő és pontos tájékoztat ást adjon. Meg akartak bizonyosodni arról, hogy a CIA, a 31 ,7 millió dolláron felül nem használt-e fel egyéb összegeket ti' ltott módon, és ezért a képviselőház Költségvetési Bizottsága r evizorcsoportot küldött a CIA központjába, akik átvizsgálták a z IAFEATURE-program elszámolásait.

Az új igazgatc) első teendője az volt, hogy rövid gyeplőre fogja a helyszíni kirendeltségek költekező vezetőit, míg ki nem békíti a szenátus st, hogy azután koordinálja a rendezett visszavonulást. Márci is 12-én távirati utasítást küldött minden kirendeltségnek, ho gy *semmiféle* összeget nem folyósíthatnak az IAFEATURE- program céljaira. A kinshasai és lusakai kirendeltség vezetői' t váratlanul érte ez a rendszabály, de még St. Martin sem szállh atott szembe az új igazgató rendeletével. Nem kaphattak több pénzt a CIA-tól a nagy lábon élő UNITA- és FNLA-káder ek, a zsoldosok, ügynökök, kollaboránsok, háziurak, szállod aigazgatók és üzletemberek, sőt még azokat az összegeket ser n kapták meg, amelyeket még a rendelet előtt utaltak ki. St. Martin sem tehetett egyebet, mint azt, hogy panaszos távira tokkal ostromolta a központot: „Helyzetünk már szinte elvis elhetetlen" – írta.

St. Mar tin még így is véghezvitte az elképzelhetetlent. Savimbi csapatain ak élelmiszerre volt szükségük, és St. Martin február végén ja vasolta, bízzuk meg IAMOLDY/1-et, hogy vásároljon 220 000 dollárért élelmiszert Rhodesiában, amit Salisburyből Ga'go C outinhóba visznek repülőgéppel. A központ, félve bár, de jóvá hagyta a műveletet, de több táviratban is lelkére kötötte, hogy a izon kívül, hogy a pénzt átadják az UNITA képviselőinek, a CIA-kirendeltség személyzete semmiféle módon ne keveredj en bele a légi szállításba. A szerződést az UNITA kösse meg IAMOLDY/1-gyel, és ők gondoskodjanak a fuvaroztatásról. A központ hat táviratban is aláhúzta, mennyire fontos, hogy a ki nshasai kirendeltség kimaradjon a dologból. Miközben a kon gresszus támadásainak volt kitéve, Langleynek egyéb sem

hiányzott, mint az, hogy felelőssé tegyék egy illegális repülőgépért.

Március 14-én és 15-én, tehát mindössze három nappal Bush ultimátuma után, jelentések érkeztek arról, hogy lelőttek egy F–27-es repülőgépet Gago Coutinhóban. Eleinte nem lehetett pontosan tudni, mi történt, de valószínűnek látszott, hogy a CIA-nak kell vállalnia a felelősséget a kellők épp nem biztosított repülőgépért. És így is történt. St. Martin nemcsak figyelmen kívül hagyta a központ utasításait, és maga intézte a légi szállítást, hanem Mobutu féltett F–27-es repülőgépét használta, azt, amit bérbe vettünk, az élelmiszer szállítására.

A sors két MIG–21-es vadászgép alakjában avatkozott be. Március 13-án az F–27-es gépből kirakták az élelmiszert és egyéb szállítmányt. Még a földön volt Gago Coutinhóban, amikor a MIG-ek odaérkeztek. Mind a kettő kilőtt rá egy-egy rakétát. Az egyik az F–27-es jobb szárnya alatt robbant fel, a másik néhány méterrel a gép előtt. A gépen tartózkodó repülőgép-vezető és másodpilóta könnyebben megsebesült. Amikor a MIG-ek másodszor is célba vették, az egyik Francia Hood kilőtt egy SA–7-es rakétát. De az nem működött és visszaesett a földre. Egy második rakétát indítottak, de az sem találta el a sugárhajtású gépet. Végül a MIG-ek több közvetlen találattal megsemmisítették az F–27-es repülőgépet.

Miután még több sorozatot leadtak a Gago Coutinhó-i repülőtérre, a MIG-ek megtámadták a déli irányban negyvenöt kilométerre levő Ninda felé menekülő gépkocsioszlopot.

Gyorsan megszervezték a mentőműveletet. A pilótákat Nindából a délnyugat-afrikai Runtuba evakuálták. Velük mentek a Francia Hoodok is, majd visszautaztak Franciaországba. Összesen huszonketten jöttek Angolába 500 ezer dollárért, kettő ten elestek harc közben. Savimbi eltűnt az angolai bozótban. Megszűnt vele a CIA kapcsolata, mert az európai házaspár a Francia Hoodokkal együtt elmenekült.

A különítményben egyetértettünk abban, hogy St. Martint meg kellene büntetni, mert nem engedelmeskedett az utasításoknak és egy gép elvesztését okozta. A CIA-t kártérítési köte le-

zettség sújtja, és a szóban forgó összeg nagyobb, mint amilyet a havi elszámolásba fel lehet venni. Közben a kongresszus ellenségesen vizsgálta az IA\FEATURE-programot. Jim Potts, St. Martin elnéző felettese, külföldi úton volt, Nelson és Colby már nyugdíjba mentek. Úgy tűnt, St. Martin most kutyaszorítóba került. Carl Bantam nem titkolt kárörömmel fogalmazta meg az első táviratokat, amelyek kel megfékezheti vakmerőségeit.

Megindultak a fogadások. Hogyan vágja ki magát St. Martin? Én nem foglaltam állást. Annyi bizonyos, hogy most benne van a csávában, méghozzá a saját hibájából. Emlékeztem, minden eddigi szembeszegülésénél a központbeliek fölébe tudott kerekedni. Még Potts távolléte sem zárja ki, hogy valamiképpen most is ki fog kecmeregni a bajból.

Igyekezett bagatellizálni a dolgot. A Kinshasából érkező táviratban azt közölte, hogy Mobutu teljesen feldúlt repülőgépe elvesztése miatt. 2 millió dollár kártérítést követel, vagy az F–27-es gépe helyett egy Boeing 737-es sugárhajtású repülőgépet (ami kb. 15 millió dollárba kerül). St. Martin, a központ, és Mobutu pontosan tudta, hogy az F–27-es helyett az Egyesült Államokban nem egészen 50 0 000 dollárért tudunk másik repülőgépet venni.

A munkacsoportot kétségbeejtette, hogy Mobutu ilyen haragra gerjedt. Közismerten ragaszkodot t nagy repülőgépeihez, amelyeket a gazdagság és presztízs jelképeinek tekintett. Valószínűleg tudomása volt arról, hogy az MPLA akkoriban kapott két darab 737-es repülőgépet az Egyesült Államoktól. Pontosan akkor, amikor megalázó vereséget szenvedett tőlük. A zaire-i csapatok hangulata rossz volt, Mobutu rendszerét súlyosan fenyegette a belső elégedetlenség. Könnyen lehet, hogy az Egyesült Államokat fogja okolni, őt teszi meg bűnbakká, azért, hogy belevitte ebbe a háborúba, egyre mélyebbre rántotta, aztán cserbenhagyta. Lehet, hogy megszakítja a kapcsolatokat Amerikával és teljesen a Kelet felé fordul támogatásért. Egy 737-es repülőgép ára vagy 2 millió dolláros kártalanítás nem írható le kongreszszusi jóváhagyás nélkül, márpedig a kongresszus pontosan arra vár, hogy beleköthessen egy ilyen ügybe, megtámadhassa a

programot, és nyilvános vizsgálatot ind íttasson ellene. A CIA-t teszik majd felelőssé mindenért.

Eszeveszett táviratváltás következett . A központ az áron alkudozott. Ekkor St. Martin jelentett .e, hogy sikerült bejutnia Mobutuhoz és rábeszélte, elégedjen m .eg 600 000 dollárral az elveszett repülőgépért való kárpótlásk ent. A központ óriási megkönnyebbülést és hálát érzett St. M rtin iránt, hogy ilyen ügyesen kihúzta a CIA-t a bajból. Var a rá remény, hogy a kongresszus jóváhagyja a 600 000 dollá. ros kiadást. Senki nem szólt egy szót sem arról, hogy egyálta lán miért küldte St. Martin Angolába az F–27-es repülőgépet.

Nem sokkal ezután St. Martin . GS–17 rangba léptették elő. Kitüntetésre terjesztették fel az angolai programban nyújtott „kiváló" munkájáért. (Egy évvel később kinevezték egy fontos közel-keleti fővárosba kirendeltsé egvezetőnek. Olyan állomáshelyre, ahol az Egyesült Államok n agy összegeket költ fegyverekre, kábítószer-ellenőrzésre és titkos akciókra.)

Februárban a CIA megkezd te a bőkezű „végkielégítések" kifizetését mindazoknak, akik a mi oldalunkon vettek részt az angolai háborúban. A portug gál angolai kommandókat – akik kezdettől fogva harcoltak Be ntóval Észak-Angolában – úgy fizették ki, mintha a CIA sze rződéses zsoldosai lettek volna az egész háború folyamán. Ma jd felsorakoztak a pilóták, hajólegénység és propagandaszaké rtők a jutalomért és a repülőjegyért, hogy elhagyhassák az országot.

Castro ezredes különlege sen jó elbánásban részesült. Az ígért 300 főből ugyan csak 13 katonát tudott produkálni, de februárban azzal a követelé ssel állt elő, hogy azt a 126 embert, aki otthagyta munkáját é s Angolába készült, úgy kell kifizetni, mintha a szerződés szeri nti *öt hónapot végigharcolta volna Angolában*. Arra sem volt bizonyíték, hogy ezek a személyek egyáltalán léteztek, és tu ltuk, hogy Castro a mindenre elszánt munkanélküli portugál angolai emigránsok között folytatott toborzást. De a CIA b adta a derekát, és február 25-én Castro ezredes 243 000 dol ár kapott, tehát a januárban kifizetett 110 000 dollár előleg gel együtt összesen 353 000 dollárt. (A ku-

darccal végződő portugálzsoldos-program végszámlája 569 805 dollárt tett ki.) Semmi biztosíték nem volt arra, hogy Castro ebből az összegből másnak is juttat, de azzal érveltek, hogy a Hivatal hírneve forog kockán, és nem volna ildomos, ha emiatt huzakodnánk.

Bush igazgató meggyőzte a kongresszusi bizottságokat, hogy minden támadó IAFEATURE-tevékenységet beszüntettünk. Jóváhagyták a végső költségvetést, és a 31,7 millió dollárból még fennmaradt 4,8 millió dollár felhasználását.

Az elszámolás így alakult:

UNITA	2 000 000 dollár
FNLA	900 000 dollár
Szállítmányozási követelések (rendezetlen fuvarszámlák)	700 000 dollár
Adminisztratív elszámolási költségek	250 000 dollár
Visszafizetés a CIA-tartaléknak	1 031 000 dollár
Összesen	4 881 000 dollár

Az UNITA-nak fizetendő 2 000 000 dolláros összeg a következőket foglalta magában: 146 390 dollárt kellett fizetni a Viscountért a Pearl Air légitársaságnak; 104 000 dollárt fizettünk hatvanhat UNITA-káder áttelepítéséért; 120 000 dollár járt még IAMOLDY/1-nek; 120 000 dollárba került a rhodesiai élelmiszer és 96 000 dollárba az élelmiszer Rhodesiából való odaszállítása; 600 000 dollár kártérítést fizettünk a lelőtt F–27-es repülőgépért; 540 700 dollárt adtunk az UNITA tevékenységének folytatására. (A kongresszus ezt azzal a kikötéssel fogadta el, ha az összeget Savimbi arra fordítja, hogy megakadályozza csapatainak az MPLA általi teljes megsemmisítését.)

Az FNLA-nak szánt 900 000 dollárból 836 000 dollárt kap Roberto, és 64 000 dollárt fizetnek a Christina halászhajó legénységének.

Április végén egy tiszt személyesen vitt ki 2 500 000 dollárt Kinshasába, azonban technikai problémák merültek fel. Hogyan lehet odaadni 838 000 dollár készpénzt egy felszabadító mozga-

lom ötvenéves, tevékenysége mélypontján levő vezérének úgy, hogy ne hozza a visszavonulás kísértésébe? Hogyan adható át 540 000 dollár készpénz egy másik vezetőnek, aki az angolai hátországban rejtőzik? A kifizetéseket azonnal kellett teljesíteni, mert a kongresszus határozata szerint szó sem lehetett arról, hogy tovább húzódjanak a rendezetlen ügyek az angolai személyiségekkel.

Egy héten át azt fontolgattuk, hogy egy tiszt átsétál Zambiából Angolába, és átadja a pénzt Savimbinek. Tolongtak a jelentkezők – magam is köztük voltam – akik szívesen felkeresték volna Savimbit még egyszer utoljára gerillaerődítésében. De a program vezetői elvetették a tervet, mert attól féltek, hogy a tisztet elfogják a kubaiak, és így más megoldást kellett találnunk.

A pénzt, 1 986 700 dollárt, végül 1976. április 28-án adták át Mobutunak. Ebből 600 000 dollár volt a kártérítés a lelőtt repülőgépért. A fennmaradó részből megfelelő részletekben kifizetheti Roberto és Savimbi megbízottait. Mindenki számára kényelmesebb volt megfeledkezni arról, hogy Mobutu épp annyira örül, ha megszabadul a felszabadító mozgalmaktól, mint mi.

Néhány nap múlva az UNITA- és FNLA-vezetők – kétségbeesve, éhezve, kifizetetlen adósságokkal – ostromolni kezdték a kinshasai kirendeltséget. Roberto elpanaszolta, hogy több ezer hontalan FNLA-katona az éhhalál küszöbén van Zaire-ban. De Mobutu senkit nem fogadott. Zsebre vágta az egész 1 376 700 dollárt.[17]

A kinshasai kirendeltség tett még egy bátortalan erőfeszítést, hogy további egymillió dollárt szerezzen a központtól, de már késő volt. Nem kaphattunk több pénzt. A mi szakmánk nem „misszionárius" munka, beavatkozásunk az angolai forradalmakba befejeződött.

1976. március 24-én a CIA egy olyan hírszerzési forrása, amely kapcsolatokkal rendelkezett a Spanyolországban tartózkodó portugál emigránsokkal, jelentette, hogy Castro ezredes azt hangoztatja, hogy a CIA rászedte, nem fizette ki neki azt a

pénzt, amiből Castro rendezhetné a portugál angolai kommandó csapat fizetését.

Az egyik Francia Hood azt állította, hogy Bob Denard-tól nem kapta meg, ami járt neki. Ezt Denard cáfolta, és nagy hangon fenyegetni kezdték egymást.

IAMASK-ék szép jutalomban részesültek és visszamentek ültetvényükre.

Nem mindenki volt ilyen szerencsés. Nincs pontos számadat arról, hány afrikai vesztette életét a programban. Bizonyos, hogy több ezren voltak. Egyetlen CIA-alkalmazott sem halt meg, és maláriánál komolyabb kellemetlenséget sem szenvedtek, de ez nem is csoda, hiszen a CIA mindig a színfalak mögött működik, hagyja, hogy a súlyos kockázatot a többiek vállalják.

Februárban tizenhárom zsoldost fogtak el Észak-Angolában, köztük volt három amerikai is: Gustavo Grillo, Daniel Gearhardt és Gary Akers. Háborús bűnösökként bíróság elé kerültek, és Luandában 1976 júniusában ítéletet mondott ki felettük egy nemzetközi bíróság. Ford elnök személyes üzenetet intézett Neto elnökhöz, kegyelmet kérve, de eredménytelenül. Gearhardtot 1976. július 10-én végezték ki Luandában, az olasz nagykövetség szállította vissza holttestét az Egyesült Államokba, hogy özvegye és négy gyermeke ott temettesse el. Akerst harmincévi börtönre ítélték, Grillo enyhébb ítéletet kapott.

George Bacon III-at februárban lesben állók ölték meg.

Otthon a központban feloszlott az angolai különítmény, tagjai más megbízatást kaptak. Még öt személyt tartottak készenlétben kilenc hosszú héten át arra az esetre, ha vizsgálat indul vagy valamilyen befejező munka adódik. Alig volt dolgom, így délben elkezdtem a kocogást. A hátsó kapun át indultam lefelé a George Washington úton a Turkey Run parkba. Túl sok időm volt arra, hogy elmélkedjem a programról és megdöbbentő középszerűségéről.

Minden balul ütött ki. Harmincezer oldalfegyvert szállítottunk ki tízezer főnek. De olyan fegyver nem volt, ami felvehette volna a versenyt az ellenség 122 mm-es rakétáival. A Swift őrhajót be sem vetették, a zaire-iek kezében a gondatlan kezelés

folytán néhány hét alatt hasznavehetetlenné vált. Eltűnt a huszonnégy gumicsónak. A Sagittarius semmiféle akcióban nem vett részt. Pénzt vesztegettünk el jéggyárakra és halászhajókra. Bento százados kommandóit lehetetlen volt rábírni, hogy légi támadást hajtsanak végre vagy őrjáratra menjenek. Bob Denard és Castro ezredes bolondot csinált tisztjeinkből az alkudozásokkor. A Francia Hoodok elmenekültek, hónapokkal előbb, mint ahogy a szerződés lejárt. Pontosan akkor, amikor az UNITA-nak a legnagyobb szüksége lett volna a segítségükre. Az európai házaspár egy hetet töltött Angolában, majd elmenekült, többé már nem volt hírszerzési lehetőségünk Savimbi főhadiszállásáról. A portugál angolai kommandócsapat meg sem alakult. Az SA–7-es rakéták rosszul működtek, egyetlen repülőgépet sem lőttek le. A francia helikoptereket pilóták és földi személyzet nélkül szállították le. A brit és amerikai zsoldosok magukra és a programra vonták a világ figyelmét gyalázatos, elmebetegre valló gyilkosságaikkal. A CIA legfontosabb feladatát, a hírszerzést, kritikán aluli szinten teljesítette. Úgy tűnt, hogy a lopott kis légierő elvégezte feladatát, de amikor a légi műveletek tisztje visszajött Kinshasából, és megírta jelentését, referált a zavaros légi műveletekről és a zaire-iekkel támadt kellemetlen konfliktusokról. A végső elszámolás ügyetlen volt és könnyelmű; míg bizonyos egyének majdnem 2 millió dollárt vágtak zsebre, korábbi szövetségeseinket hagytuk éhezni.

És ami mindennél súlyosabb: az Egyesült Államok lelepleződött, megszégyenült, lejáratta magát a világ szemében. Vesztettünk, és tizenötezer kubai megvetette a lábát Angolában, olyan dicsőítés közepette, ami az ifjú Dávidnak kijár, aki legyőzte az amerikai Góliátot.

Amikor Potts visszaérkezett afrikai kirendeltségeket látogató útjáról, titkárnője meglepetéssel várta: visszaérkezése tiszteletére reggeli partit adott kávéval és fánkkal. Összegyűjtötte az Afrikai Osztály dolgozóit, és amikor Potts belépett az ajtón, mindenki rákezdett a dalra: „for he's a jolly good fellow", „mert ő vidám, jó cimbora". Potts alaposan zavarba jött.

Oldalt álltam, kávémat kortyolgattam és néztem a jelenetet.

„Mert ő vidám, jó cimbora!" Potts igazi úriember volt, korrektül, udvariasan bánt beosztottjaival. Annak ellenére, hogy sok dologban teljesen másképp gondolkoztam mint ő, szívélyes volt a kapcsolat köztünk. Az jutott eszembe, vajon Mrs. Gearhardt, vagy programunk többi özvegye és áldozata vidám, jó cimborának tart-e bennünket?

Utolsó feladatom a különítményben az volt, hogy megírjam a felterjesztéseket kitüntetésekre mindazoknak, akik részt vettek a programban, összesen több mint száz személynek. Az indoklás az volt, hogy jóllehet nem mentek túl jól a dolgok, de mindenki sokat dolgozott, és a vereség nem a mi hibánk volt. Az érdemérmek és kitüntetések elősegítik a jó hangulatot. A javaslatok megírása még utoljára alaposan próbára tette „szakértelmemet". Ugyanis nem sok kedvem volt, hogy szóvirágokkal dicsőítsem, amit tettünk. De az új igazgató, a tökéletes politikus javasolta, és Potts összeállította azoknak a listáját, akiket felterjesztünk: 26 érdemérem és oklevél, 140 dicséret, és egy jutalom fizetésemelés. Hetekig tartó munka volt.

St. Martin, Potts, Colby és Kissinger. A „vidám, jó cimborák". És Stockwell. Néhány év múlva ő is az lesz, ha nem tér le erről az útról.

Tudtam, hogy be kell adnom lemondásomat. Illúzióim a hírszerző szakmáról szertefoszlottak, mégis nehezen szántam rá magam erre a lépésre. A CIA volt az egyetlen világ, amit ismertem. Jó barátokat, anyagi biztonságot, védelmet jelentett. Valahogy Hamlet dilemmáját juttatta az eszembe. Igaz, Hamlet nehezebb választás előtt állt: öngyilkosság, vagy gyilkosság. Nekem ahhoz kellett összeszednem a bátorságot, hogy feladjam addigi pályámat, és el kellett döntenem, hogy leleplezzem-e a Hivatalt.

Hónapokig húztam-halasztottam a döntést. A Watergate-botrány utáni cinikus időkben felmerülhetett a gondolat: miért lennék éppen én, aki felad egy jól fizető, kényelmes állást, barátokat és biztonságot. Miért nem fogadok el inkább egy kényelmes kiküldetést, kivárva azt a néhány évet, amíg nyugdíjba mehetek? A napi futást először tíz mérföldre, majd egyik vasárnap húszra növeltem, egyre messzebb és messzebb futottam a folyó menti úton, majd vissza.

Miközben így tétováztam, az Afrika Szarva és Közép-afrikai Alosztályt csoporttá szervezték át, a közép-afrikai részleg vezetője lettem, hét ország tartozott hozzám, köztük Angola, amelynek ügyeivel két fiatal tisztből álló kicsi referatúra foglalkozott. Részlegvezetőnek lenni nem rossz beosztás egy GS–14 rangú tisztnek, de sem a munka, sem a beosztással járó tekintély nem okozott örömet.

Szeptemberben összehívtak bennünket, hogy tájékoztassuk Bill Wellest a Műveletek Igazgatóságának új igazgatóhelyettesét. Az egyik kolléga néhány bevezető mondattal az Afrika Szarvához tartozó országokról beszélt. Utána Brenda MacElhinney, az új etiópiai–szomáliai referatúravezető szólalt fel, ismertetni kezdte a két országban levő helyzetet. Akkoriban Etiópia és

Szomália a háború küszöbén állt. A szovjetek modern hadifelszereléssel támogatták Szomáliát.

A nem túl baráti etióp vezetőkre az Egyesült Államok szinte ráerőszakolta a fegyvereket, abbeli igyekezetében, hogy szembeszálljon a Szovjetunióval. A helyszínen levő magas beosztású külügyminisztériumi tisztviselő levélben tiltakozott a fokozódó amerikai beavatkozás ellen. Tiltakozását elhallgatták.

Welles kijelentette, hogy továbbra is az a feladatunk, hogy kézben tartsuk az ügyet. Könnyen lehet, hogy a CIA megbízást kap, hogy titkos műveletet indítson a térségben.

Amikor ezt kimondta, szólásra jelentkeztem. Afrika Szarva ugyan nem az én területem, de nem állhattam meg szó nélkül.

„Uram, tehát ismét el akarjuk kezdeni? – kérdeztem. – Ez a háború még nem kezdődött el, és úgy gondolom, még van módunk, hogy távol tartsuk magunkat."

Rám nézett és elnevette magát.

„Szeretne már végre egyszer győzni, igaz? Értem, mire gondol. – Itt megállt, aztán folytatta. – De ne feledje el, nekünk ez a szakmánk. Lehet, hogy arra kapunk utasítást, hogy ismét kellemetlenkedjünk a szovjeteknek."

A CIA már kereste az alkalmat az újabb háborúra, könyörtelenül, élvezve szerepét. Ez a szerep pedig nem más, mint olyan titkos kis játékokkal való játszadozás, ahol az akció titokban történik, és senki nem méri az eredményt.

De a történelem egyre inkább számon tartja az eredményt.

A CIA-műveletek sem maradhatnak soká titokban. Előbb, vagy utóbb leleplezi őket a sajtó, vagy olyan kormányszemélyiségek, akiknek lelkiismerete éber, illetve népünknek az az egészséges vágya, hogy tudni akarja az igazságot. A titkos műveletek nem egyeztethetők össze kormányzási rendszerünkkel, és ráadásul rosszul csináljuk őket. Ennek ellenére több elnököt és Henry Kissingert kétes kalandokba csalogatták be, amelyekért sosem vonják majd őket felelősségre. Legalábbis erről biztosítja őket a CIA. Általában így is van, elfoglalják kényelmes, jól jövedelmező hivatalukat, mielőtt a műveletek teljesen lelepleződnek. De az országnak viselnie kell a következményeket.

A CIA, mintha valamiféle Horatio szerepét akarná játszani, a nemzetközi alvilág sötét hídjainál. Háromezer műveleti alkalmazottat tart külföldön. Ez hozzávetőlegesen annyi, mint a külügyminisztérium külföldi szolgálatra kiküldött munkatársainak száma. A CIA azzal növeli befolyását, hogy több ezer fizetett ügynököt bérel. A CIA operatív tisztjei „publikálnak vagy pusztulniuk kell" – azt a tisztet, aki nem dolgoz ki és nem készít elő műveleteket, általában nem léptetik elő. Tehát a tisztek nagy energiával keresik az alkalmat, hogy védjék nemzetbiztonságunkat.

A CIA azt tekinti feladatának, hogy külügyeinkben az agresszív alternatívát kínálja. A CIA által megfogalmazott, és a 40-es Bizottság által beterjesztett feljegyzés az angolai műveletekről nem tartalmazott békés alternatívát, bár a külügyminisztérium Afrikai Ügyek Hivatala és az Egyesült Államok luandai főkonzulja határozottan a be nem avatkozás mellett szálltak síkra. 1959-ben a CIA nem tett olyan javaslatot Eisenhower elnöknek, hogy barátkozzunk Fidel Castróval, próbáljuk meg elfogadni rendszerét Kubában. Inkább az erőszakos megoldást javasolta és azzal érvelt, hogy a titkos akció összes lényeges kelléke megvan: az elkeseredett kubai menekültek, menedék Guatemalában, megfelelő part a Disznó-öbölben és olyan információ (amelyről később bebizonyosodott, hogy téves), hogy a kubai nép fel fog lázadni Castro ellen, támogatja az inváziót. Meggyőzték Eisenhowert és Kennedyt. Megindult a művelet, és balsikerrel végződött. Ez a kudarc még ma is kísért.

A második világháború végén katonailag és gazdaságilag elsők voltunk, nagy nemzetközi tekintélyt élveztünk. Egy csöppnyi önmérséklettel és magunkba vetett hittel megvethettük volna a tartós világbéke alapjait. Ehelyett pánikba estünk, eltúloztuk a Szovjetunió veszélyességét, egy olyan országét, amely a második világháborúban 70 000 falut, 1710 várost, 4,7 millió házat és 20 millió embert veszített. Külpolitikánkban hagytuk elhatalmasodni az ellenséges érzéseket. A Hoover-bizottság 1954-ben kiadott jelentése így fogalmaz:

„Az ilyenfajta játéknak nincsenek szabályai. Az emberi magatartás mostanáig elfogadott normái nem érvényesek. Ha az Egyesült Államok fenn akar maradni, át kell értékelni a »fair play« régóta elfogadott amerikai fogalmát. Hatékony hírszerző és kémelhárító szolgálatokat kell kifejlesztenünk. Meg kell tanulnunk, hogy ügyesebb, körmönfontabb és eredményesebb módszerekkel végezzük az ellenségeink elleni felforgató és szabotázsakciókat és elpusztításukat, mint amilyen módszereket ők alkalmaznak velünk szemben. Lehetséges, hogy szükségessé válik, hogy az amerikai nép megismerje, megértse és támogassa ezt az alapjában véve visszataszító filozófiát."

Tragikus és téves tézis volt ez. A szabad amerikai nép fennmaradása nem a CIA titkosszolgálatainak ügyetlen tevékenységén, hanem gazdasági rendszerünk dinamizmusán, népünk versenyképes energiáján múlik. Sajnos Hoover filozófiája nem volt „alapjában véve visszataszító", nagyon is ellenállhatatlannak bizonyult. Olyan lelkesítő új játékot teremtett, amelyben nincsenek szabályok, megszorítások, törvények, erkölcsi korlátok a CIA-játékosok számára, akik a legfőbb hazafi szerepében tetszeleghetnek maguk előtt. Senki a világon nem érezheti védettnek magát romlottságukkal szemben. Itt lelkiismeret-furdalás nélkül lehet a barátokat feláldozni, és az ellenséget elpusztítani. Lehetőség nyílt kísérletezni az erkölcsön kívüliséggel; mintha életre kelt volna egy álomsziget, ahová a megbízottakon keresztül elmenekülhetnek az elnökök, a törvényhozók, az amerikai nép.

Nem meglepő, hogy a CIA halandói nem tudtak ekkora felelősséggel megbirkózni. Az évek során kialakult egy mélységes, arrogáns morális korrupció. A szakszerűtlenség általános szabály lett. A titkosszolgálatok a kudarcok egész sorozatát produkálták: nem biztosítottak megfelelő hírszerzést, nem tudták a titkos műveleteket sikeresen véghezvinni; képtelenek voltak operatív akciókat titokban tartani. A CIA igazgatói pedig nem tartották tiszteletben azt a szent felelősséget, amit az alkotmányon-

kívüliség, az engedélyezett titkosság jelentett. Végül, mint minden titkosrendőrség, ők is visszaéltek hatalmukkal, kábítószerekkel kísérleteztek amerikai állampolgárokon, magánszemélyek leveleit nyitották fel, a hírközlő eszközöket titkos propaganda és dezinformáció terjesztésére használták fel, hazudtak a nemzet választott képviselőinek, a törvény és az alkotmány fölébe helyezték magukat.

És mégis makacsul ragaszkodunk a CIA titkosszolgálataihoz. Érvünk még mindig az, nem számít, mit tesz a CIA, mert nélkülözhetetlen nemzetbiztonságunk miatt.

Hová lett az ősi amerikai „akkor hiszem, ha látom" szemlélet, amiről úttörő ősapáink olyan híresek voltak? Csak akkor van szükségünk a CIA-ra, ha pozitívan hozzájárul nemzeti érdekeinkhez. Amerikának kétségkívül szüksége van széles körű hírszerzésre, és ez rendelkezésünkre is áll. A CIA Hírszerzési Igazgatósága az a központi hivatal, amely összegyűjti, elemzi és továbbítja a különböző forrásokból származó információkat. Elnökeink megkapják a Hírszerzési Igazgatóság jelentéseit és tájékoztatásait, és ha fel is merül bennük némi kétely azok minőségét illetően, állítják, hogy azok lényegesek a hivatal megfelelő működéséhez. Még az elnökök is elfelejtenek különbséget tenni a Hírszerzési Igazgatóság és a titkosszolgálatok között. Valószínűleg nem tudják, mennyire kevés a Hírszerzési Igazgatóság információjában az, ami a CIA másik, árnyékban élő hasonmásának, a Műveletek Igazgatóságának titkos ügynökeitől származik. Az összes nyers információt, beleértve a létfontosságú stratégiai adatokat is, nyílt forrásokból és az elképesztően drága technikai felderítő rendszerek segítségével szerezzük. Az „emberi" hírszerzés – az ügynökök és kémek – hozzájárulása tíz százalékot sem tesz ki, elenyésző részét a megbízható, és nemzetbiztonsági szempontból fontos információnak. Rendkívül ritka az olyan ügynök és kém, aki bizonyíthatóan hozzá tud férni a „kemény célok"-hoz, a stratégiai információkhoz, aki megbízható és kellő időben tud jelentést adni. Az a meghökkentő igazság, hogy a titkosszolgálatok nem tudtak eredményes műveletet felmutatni Moszkvában. Teljes kudarcot vallottak Kiná-

ban. Phenjanban, Észak-Korea fővárosában egyetlen koreai ügynököt sem tudtak beszervezni. A CIA tisztjei a szó szoros értelmében félnek a maffiától, a kínai Tongoktól és a nemzetközi kábítószer-kereskedőktől. Több ezer harmadik világbeli politikust és lázadót valamint európai üzletembert szerveztek be, de ezek bármilyen sok jelentést is adtak, az aligha indokolja a titkosszolgálatok létét.

1976 márciusában Ford elnök átszervezte a Nemzetbiztonsági Tanácsot, új nevet kapott a 40-es Bizottság: Operatív Tanácsadó Csoport lett. Kibővítette a CIA feladatkörét, felhatalmazta, hogy olyan országokban is folytasson tevékenységet, amelyek baráti viszonyban vannak az Egyesült Államokkal, továbbá, ahol nem áll fenn a belső felforgató tevékenység veszélye.

1977 januárjában, amikor a hírszerző közösség fogyatékosságainak, bűneinek és züllöttségének leleplezése a tetőpontján volt, Carter elnök bejelentette a hírszerzés átszervezését, annak a hipotézisnek az alapján, hogy a titkosszolgálatok elengedhetetlenül szükségesek a nemzetbiztonság szempontjából. Magasabb szintre emelte a központi hírszerzés igazgatójának posztját. Nagyobb hatáskört kapott. Más nevet kaptak azok a hivatalok, amelyek korábban a CIA ellenőrzésére voltak hivatottak. Biztosították a kongresszust, hogy tájékoztatást kap a CIA tevékenységeiről. Turner igazgató belső tisztogatást hajtott végre. Négyszáz főt bocsátottak el, azzal a céllal, hogy a Műveletek Igazgatóságát „aszkétává és hatékonnyá" tegyék.

Azonban nem csökkentik a CIA-műveletek körét, és csak csekély mértékben emelik hatékonyságát, beleértve a külföldön dolgozó operatív tisztek fedőszerepét. A titkosszolgálatok jogosítványa továbbra is érvényes a titkos akciókra. A külföldi állomáshelyek száma csupán tizenhárommal csökkent, egyedül Afrikában Nairobitól Ouagadougou-ig negyven kirendeltség és bázis működik, ahol a tisztek nagy energiával keresik az alkalmat arra, hogy védelmezzék nemzetbiztonságunkat.

Nem, ez nem Horatio szerepe. A titkosszolgálatok a hidegháború szerencsétlen maradványai, beleágyazódtak kormányzatunkba, elnéző, nosztalgikus módon ragaszkodunk létezésükhöz.

A történelem a CIA létét az amerikai külügyekben úgy fogja megítélni, hogy az emberi természet sötét oldalának adtuk meg magunkat.

Már eddig is nagy árat fizettünk azért, hogy eddig jutottunk. A világ felfigyelt ránk. Egyre nagyobb sikerrel tesszük magunkat ellenségeinkhez hasonlóvá. Afrikában, Latin-Amerikában és Ázsiában mindenütt gyanakvással fogadják a szabályszerű amerikai üzletembereket, tanárokat és tisztviselőket is, feltételezve, hogy veszedelmes árulásra képes CIA-megbízottak. A világ tudja, hogy sok valóban CIA alkalmazásban álló tiszt adja ki magát ilyen foglalkozásúnak, miközben ügynököket szervez, hivatalnokokat veszteget meg és titkos kalandorakciókat támogat. Igen kétséges, hogy az ilyen tevékenység pozitívan járul-e hozzá nemzetbiztonságunkhoz. Az egyre szaporodó áldozat, az a több millió ember, akinek életébe tiportak a CIA-műveletek, mind nagyobb kiábrándultsággal tekint Amerikára. A CIA miatt a világ veszedelmesebb hely lett. Kevésbé bíznak az amerikaiakban. Ami még ennél is rosszabb: azzal, hogy fenntartjuk a CIA-t, durva, könyörtelen emberekként fogadjuk el magunkat. Nem megfelelő játék ez egy nagy nemzetnek. Játékosaink pedig vesztes játékosok.

Függelék

Az angolai események időrendben

1483	Portugál felfedezők jelennek meg az angolai partokon.
1575	A portugálok megkezdik a rabszolgaszerző támadásokat.
1900–1932	A három legnagyobb törzset leigázzák, de azok küzdenek a portugál uralom megszilárdítása ellen.

Bakongo	*Mbundu*	*Ovimbundu*
Észak-Angola	Észak-Közép-Angola (Luanda)	Közép-Angola (Angola teljes lakosságának 50%-a)

Mai angolai nemzeti mozgalmak

Holden Roberto, az FNLA – vagy Nemzeti Front – elnöke. 1961-től, a legharcosabb. Bázisa Zaire-ban. 1961-ben véres felkelést szervez. Szórványos kapcsolatok a CIA-val.	Agostinho Neto, marxista értelmiségi, az MPLA – vagy Népi Mozgalom elnöke, politikai szervezete a legjobb. Zambiai bázisról és Brazzaville-Kongóból szerveznek gerillaharcokat. Szórványos segítség a Szovjetuniótól.	Jonas Savimbi, az UNITA elnöke, 1966-tól. Bázisa Zambiában. 1967-től mostanáig személyesen vezet gerillaharcokat. Tizenkét tisztjüket észak-koreaiak képezték ki.

1961	Megindul a hosszas gerilla-hadviselés, mind a három mozgalom egymástól függetlenül harcol. A portugál hadsereg az Egyesült Államok által szállított NATO-fegyverekkel harcol ellenük.
1969	NSSM 39 („Tar Baby" jelentés).

1974. ápr. A portugál hadsereg belefárad a gyarmati háborúkba, átveszi a hatalmat Portugáliában.

1973–1974. Az FNLA fegyverszállítmányokat és tanácsadókat fogad el Kínától. Az UNITA fegyvereket kap Kínától.

1974. máj. 112 kínai tanácsadó csatlakozik az FNLA-hoz Zaire-ban. Kína 450 tonna fegyvert szállít az FNLA-nak.

1974. júl. 7. A CIA pénzbeli támogatást kezd adni Robertónak (titokban, a 40-es Bizottság jóváhagyása nélkül), és igyekszik Washington támogatását megszerezni az FNLA segítéséhez.

1974. aug. A szovjetek reagálnak a kínaiak és az amerikaiak kezdeményezésére: bejelentik az MPLA erkölcsi támogatását.

1974 ősze Kisebb mennyiségű szovjet fegyverszállítások indulnak Brazzaville-Kongón keresztül az MPLA részére.

1975. jan. 15. Az Alvor Megállapodás értelmében a három felszabadító mozgalom megegyezik, hogy portugál ellenőrzés mellett békés úton folytatják a választási versenyt, az 1975. november 11-re kitűzött függetlenség kikiáltásáig.

1975. jan. 26. A 40-es Bizottság 300 000 dollár kifizetését hagyja jóvá Roberto részére.

1975. febr. Az MPLA elleni támadásokkal Luandában és Észak-Angolában az FNLA meghiúsítja a békés megoldást.

1975. márc. A szovjetek válaszképp fokozzák a fegyverszállításokat az MPLA-nak. Szovjet és kubai tanácsadók mennek Angolába.

1975. júl. A 40-es Bizottság 14 millió dollár összegű félkatonai programot hagy jóvá az FNLA és az UNITA támogatására az MPLA-val szemben. Az MPLA kiveri az FNLA-t és az UNITA-t Luandából.

Az Egyesült Államok nem veszi figyelembe Szenegál kezdeményezését, hogy az ENSZ-et

vagy az Afrikai Egységszervezetet kérjék fel a közvetítésre.
Megindulnak a CIA fegyverszállításai Angolába a kinshasai repülőtéren keresztül.
Zaire-i páncélozott egységek csatlakoznak az FNLA-hoz és az UNITA-hoz Angolában.

1975. aug. FNLA-csapatok fenyegetik Luandát.
A CIA hazudik az Egyesült Államok kongresszusának a fegyverszállításokról és amerikai tanácsadók kiküldéséről Angolába.
Az Egyesült Államok külügyminisztériumának miniszterhelyettese lemond, tiltakozásul az Egyesült Államok félkatonai beavatkozása ellen.

1975. szept. eleje Az MPLA magához ragadja a kezdeményezést. Nyilvános sajtókonferencián, zsákmányolt amerikai fegyvereket mutat be, amelyeken jól látható az USA-légierő szállítási felirata.

1975. szept. közepe A zaire-i hadsereg két ejtőernyős-zászlóaljat vet be.
A CIA elfogult információval befolyásolja az amerikai sajtót. A CIA megakadályozza, hogy az UNITA és az MPLA között tárgyalások kezdődjenek a békés rendezésről. A külügyminisztérium elutasítja az MPLA tárgyalási próbálkozásait.

1975. okt. Kuba reguláris csapategységeket küld Angolába.
Titkos műveleteiben egy dél-afrikai páncélososzlop csatlakozik az UNITA-hoz, és észak felé nyomulnak. A helyszínen megindul a dél-afrikai–CIA kollaboráció.

1975. nov. 12. Luandától északra az MPLA–kubai csapatok visszaverik és demoralizálják az FNLA–zaire-i csapatokat.

1975. nov.	A CIA zsoldosokat kezd toborozni Franciaországban.
1975. dec.	A CIA 300 portugál zsoldos toborzását kezdi meg.
1975. nov.–dec.	A CIA továbbra is hazudik a kongresszusnak az Angolába küldött fegyverekről és tanácsadókról; az adminisztráció sikertelenül csatázik a kongresszus támogatásának megszerzéséért.
1976. jan.	A dél-afrikaiak visszavonulnak.
1976. jan.–febr.	Nagy kubai–MPLA csapatok sugárhajtású repülőgépekkel, helikopterekkel és nehéztüzérséggel szétverik az FNLA- és UNITA-csapatokat.
1976. ápr.	A CIA-végelszámolások keretében 3,85 millió dollárt fizetnek ki a programot támogató személyeknek.
1976. jún.	A CIA az angolai programban részt vett több mint száz alkalmazottját felterjeszti kitüntetésre.

Stansfield Turner tengernagy
a Központi Hírszerző Hivatal igazgatója
Washington, D. C.

Tisztelt Uram

Nem találkoztunk egymással, és nem lesz alkalmunk, hogy együtt dolgozzunk, mivel Ön akkor kerül a Központi Hírszerző Hivatal élére, amikor én távozom. Bár megváltam a Hivataltól, nagy érdeklődéssel olvastam az Ön kinevezését, és hallgattam néhány nyilatkozatát.

Ön nyilvánvalóan arra vállalkozott, hogy megvédje a CIA-t szidalmazóival szemben, és megjavítja a róla kialakult képet, ez nagy reményeket ébresztett sok hivatásos CIA-tisztben. Vannak olyanok is, akik csalódottak, mert Ön nem jelezte azt a szándékát, és úgy tűnt, nem ismerte fel annak szükségességét, hogy belső tisztogatást hajtson végre, pedig az már régóta esedékes a Hivatalban.

Felszólította a Hivatal tisztjeit, írják meg Önnek javaslataikat, panaszaikat, és ígéretet tett, hogy mindegyik levelet személyesen olvassa el. Beadtam lemondásomat, tehát nem vagyok érdekelt, mint hivatásos tiszt, de a Műveletek Igazgatóságán számos barátom biztatott, hogy írjak Önnek, abban a reményben, hogy ez olyan intézkedésekhez vezethet, amelyek a jelenlegi középszerűségről felemelik a titkosszolgálatok színvonalát, és azzá az elit szervezetté teszik, amely híre szerint valaha volt.

Bár osztom volt kollégáim kifogásait, ezt a levelet mégis inkább azért írom meg, hogy ismertessem azokat a körülményeket, amelyek a CIA-ból való kiábrándulásomhoz vezettek.

Mindenekelőtt engedje meg, hogy bemutatkozzam: Tegnapig sikeres GS–14 rangú tiszt voltam, 12 évet töltöttem el hét teljes szolgálati turnusban, többek között bázisvezető voltam Lubumbashiban, kirendeltségvezető Bujumburában, Vietnamban a Tay Ninh tartományért felelős tiszt, és legutóbb az angolai különítmény vezetője. Személyi lapom tanúsítja, amit időnként

közöltek velem, hogy reálisan remélhettem, hogy idővel vezető beosztásig viszem a CIA-nál.

Zaire-ban nőttem fel, néhány mérföldre a kapangai methodista missziós állomástól, amelyet nemrég „szabadítottak fel" a katangai támadó csapatok. Folyékonyan beszélek angolul és tsiluba nyelven, felsőfokú vizsgám van franciából, tudok egy keveset szuahéli és néhány más afrikai nyelven.

Kiábrándulásom fokozatosan következett be pályafutásom négy szakaszában. 1966-tól 1977-ig, amikor három alkalommal voltam Afrikában külszolgálaton, egyre inkább kételkedni kezdtem abban, van-e értelmük és indokoltak-e azok a jelentések, amelyeket írunk, és azok a műveletek, amelyek megszervezésén annyira fáradozunk.

Az egyik állomáshelyemen, Abidjanban nem volt keleti tömbbeli, vagy kommunista jelenlét, sem felforgató tevékenység. Az Egyesült Államok érdekeltsége korlátozott volt, az ottani kormány szilárd. Mi hárman, CIA-alkalmazottak, a külügyminisztériumi tisztviselőkkel versengve küldtük a jelentéseket Houphouet-Boigny elnök egészségi állapotáról és a helyi politikáról.

Próbáltam magam meggyőzni, hogy az én dolgom, hogy kivegyem a magam részét a munkából, és nem az, hogy mérlegeljem részvételem fontosságát; ez a vezetők feladata Washingtonban. De egyre nehezebben tudtam magam meggyőzni, főleg, ha elkezdtem vizsgálni parancsnoki rendszerünket, alulról felfelé:

a) a részlegvezető maga sohasem szolgált Afrikában, és Fekete-Afrikáról végleg semmi fogalma sem volt; b) a műveletek főnöke magas rendfokozatú tiszt volt, jóllehet sohasem volt operatív beosztásban külföldön, következésképp naiv elképzelései voltak a helyszíni műveletekről; és c) az osztályvezető politikai dilettáns volt, operatív munkát sohasem végzett Afrikában. Vezetési módszereik állandóan bizonyították tapasztalatlanságukat és tudatlanságukat.

A helyszíni műveletek színvonala alacsony volt, komoly energiát fordítottak a mellékjövedelem növelésére, és fényűző életmódot folytattak az adófizetők pénzén. Amikor kirendeltség-

vezetőnek neveztek ki, egy magas rangú tiszt meghívott egy italra, üdvözölt abból az alkalomból, hogy én is tagja lettem a „főnökök" exkluzív belső klubjának, és ellátott jó tanácsokkal, hogyan egészíthetem ki jövedelmemet évi három-négyezer dollárral adómentesen, ha ügyeskedem a reprezentációs és operatív költségekkel. Ez teljesen szabályos. Egy példa: múlt évben a kinshasai kirendeltség vezetője – engedéllyel – több mint 9000 dollárt vett fel a CIA-tól háztartási költségeinek fedezésére.

A beosztott tisztek többsége a műveletek 90 százalékát saját lakásának nappalijában intézte a személyzet, az őrök és a szomszédok szeme láttára. Azt hiszem, kevesen szegődnének el CIA-ügynöknek, ha tudnák milyen meggondolatlanul beszélnek ügyeikről telefonon: „Szervusz, John . . . ha találkozol a barátoddal ma este a koktélparti után, . . . tudod azzal, akinek az az öreg Mercedese van – ne felejtsél el nyugtát kérni tőle a 300 dollárról . . . és hozd el tőle a kis Sonyt, hogy rendbe hozhassuk a jelzőberendezését."

Burundiban piszkos trükkel nyertünk egy játszmát a szovjetekkel szemben. Nem sokkal odaérkezésem után elindítottunk egy műveletet, amely arra épült, hogy kihasználjuk a szovjetek sebezhetőségét – aránytalanul nagy létszámú követséget tartottak fenn és meglehetősen ellenszenves öreg nagykövetük volt – és lejárassuk őket a barundi nép előtt. Úgy tűnt, hogy ez sikerült is, mert Burundiban felkérték a nagykövetet, hogy szabadságáról már ne térjen vissza, egyben felszólították a szovjeteket, hogy csökkentsék nagykövetségük létszámát is.

Büszkék voltunk erre a műveletre, ám néhány hónap múlva a szovjetek egy tehetséges, hivatásos diplomatát neveztek ki nagykövetnek. Amikor megérkezett, szívélyes fogadtatásban részsült Burundiban, a barundik ugyanis megbánták, hogy olyan fölényesen bántak el elődjével, és igyekeztek a dolgot jóvátenni. Ott-tartózkodásom alatt a két ország között sokkal jobb volt a viszony, mint a fenti művelet előtt volt. Bár a művelet után még jutalomban is részesültünk, bennem mélysé-

ges fenntartások alakultak ki arról, hogy igazán hasznosak-e azok a műveleti játékok, amelyeket a helyszínen játszunk.

Később változás állt be az Afrikai Osztály politikájában, már nem a helyi politikai helyzetről írtunk jelentéseket, hanem arra helyeztük a hangsúlyt, hogy megkíséreljük az ún. kemény célpontok beszervezését, vagyis azokat a kelet-európai diplomatákat, akik kiszolgáltatott életet élnek ezeken a kis afrikai állomáshelyeken. Sok lelkes beszámolót hallottam ilyen sikeres programokról és, hogy mennyire fontosak ezek a tágabb értelemben vett nemzeti érdekek szempontjából. Némelyik műveletet alkalmam volt figyelemmel kísérni, amikor CIA-tisztek eredményesen összebarátkoztak és állítólag beszerveztek részeg szovjet, csehszlovák, magyar és lengyel diplomatákat, kihasználva megvesztegethetőségüket és (homo- vagy hetero-) szexuális gyengeségüket.

Sajnálatos módon – legalábbis én úgy vettem észre, és a Szovjet Osztályon dolgozó kollégák ezt megerősítették – egyetlen ilyen beszervezett személynek sem volt birtokában és nem jutott hozzá valóban fontos stratégiai információhoz. Ehelyett többnyire a kis állomáshelyen szolgáló munkatársaik magánéletéről adtak tájékoztatást.

A CIA vietnami műveletei még a legérzéketlenebb, és csak saját érdekét tekintő kalandornak is elvehették volna a kedvét. A szakszerűtlenség valóságos 22-es csapdájának nevezhetném, ami ott történt. Köztudott volt, hogy a műveletek 98 százaléka kitalált, ennek ellenére papírra kerültek és a jelentéseket továbbították a jól tájékozott, buzgó CIA-tisztek, akik tudták, hogy a nagy számok játéka szerint a központ kötetszám várja a jelentéseket. Amikor 1975 áprilisában bekövetkezett az utolsó szakasz, sok magasabb rendfokozatú, helyszínen szolgáló CIA-tisztet váratlanul értek az események, pánikszerűen elmenekültek, és egyéb módon is elhanyagolták kötelességüket.

Az egyik magas rangú tiszt öt nappal a végső evakuáció előtt hagyta el az országot, alárendeltjeinek azt mondta, meglátogatja a családját és visszatér. Később nyilvánvalóvá vált, hogy ez esze ágában sem volt, és nem törődött azzal sem, hogy

felelős azokért, akik neki és a CIA-nak dolgoztak a helyszínen. Az evakuáció során ezen a területen a vietnami alkalmazottak csaknem 90 százalékát hagyták cserben. Igen sok közép- és alacsonyabb rendfokozatú tiszt erélyesen tiltakozott ez ellen a magatartás ellen, de valamennyi magas rangú tisztet, köztük azt is, aki elmenekült, később felelős beosztásba helyezték az előléptetés ígéretével.

Vietnam után kineveztek az Angolai Alkalmi Különítmény vezetőjének. Én és sok más CIA-tiszt és külügyminisztériumi tisztviselő a beavatkozást felelőtlennek, meggondolatlannak tartottuk egyrészt az Egyesült Államok érdekei szempontjából, másrészt mert felmerült az az erkölcsi kérdés, hogy a beavatkozás hozzájárult egy amúgy is véressé vált háború kiszélesítéséhez, de nem volt lehetőségünk arra, hogy teljes mértékben elkötelezzük magunkat és biztosítsuk szövetségeseink győzelmét.

A sakkjátékos szemével nézve a beavatkozás baklövés volt. 1975 júliusában világossá vált, hogy az MPLA nyerésre áll. A 15 tartományból 12 volt az MPLA kezében. Több felelős amerikai kormánytisztviselő és szenátor véleménye szerint ez a mozgalom volt a leghivatottabb arra, hogy Angolát vezesse; és nem volt ellenséges az Egyesült Államokkal szemben. A CIA 31 millió dollárt fordított az MPLA győzelmének megakadályozására, de hat hónappal később az MPLA mégis döntő győzelmet aratott, 15 ezer fős kubai csapatok érkeztek segítségükre Angolába, részvételükkel a harmadik világ országainak többsége rokonszenvezett, és támogatta számos befolyásos afrikai államfő is, olyanok, akik korábban ellenezték az afrikai ügyekbe más kontinensről jövő beavatkozást.

Ugyanakkor súlyos tekintélyvesztés érte az Egyesült Államokat, fény derült titkos katonai beavatkozására az afrikai ügyekben, arra, hogy szövetkezett Dél-Afrikával, és lejáratta magát, mert veszített.

Mondhatnák, hogy utólag könnyű okosnak lenni. De mindezt sokan előre látták, megjósolták, hogy a titkos beavatkozás végül lelepleződik, az Egyesült Államok szenátusa közbelép és leállítja. A magam részéről 1975 októberében figyelmeztettem

a Hivatalok Közötti Munkacsoportot, hogy válaszképpen a zaire-i csapatok észak-angolai inváziójára, jelentős kubai csapatokat, 10–15 ezer katonát, fognak bevetni, és ez később Angolából Zaire ellen intézett megtorló invázióhoz is vezethet.

Meglepő ezek után, hogy egy évvel később az angolai kormány engedte, hogy a frissen felfegyverzett zaire-i menekültek behatoljanak Zaire Shaba nevű tartományába? Igazi jó barát a CIA? Először arra biztatta Mobutut, hogy ingerelje fel az angolai oroszlánt, majd segíteni fog neki a megtorló támadás visszaverésében. Nem helytálló-e az az érv, hogy a mi angolai programunk idézte elő a mostani támadást Zaire ellen, ami könnyen azt eredményezheti, hogy Zaire elveszíti Shaba tartomány gazdag rézbányáit?

Igen, tudom, hogy Ön igyekszik egy jelképes méretű támadást megszavaztatni, hogy Zaire meg tudja oldani ezt a válságot és ugyanazokat a francia zsoldosokat akarják felfogadni, akiket a CIA küldött Angolába 1976 elején, akik fel is vették a pénzt a CIA-tól, majd az első hevesebb aknatűznél elmenekültek.

Többen is voltunk az angolai programban, akiket állandóan kétségbeejtett az, ahogyan a központ a helyszínt irányította, hogy képtelen volt megakadályozni a kinshasai kirendeltséget abban, hogy ottani barátoknak jéggyárakat és hajókat vásároljon, és rá akarta venni a CIA-t, hogy 2 millió dollárt fizessen ki Mobutunak egy olyan repülőgépért, ami csak 600 000 dollárt ért. Mindez, és még sok egyéb is, pontosan szerepel a távviratváltásokban, ha meg nem semmisítették őket.

1976 tavaszán hagytam ott az angolai programot, mert elhatároztam, hogy átértékelem magamban a CIA-t és azt, hogy dolgozhatom-e tovább is a Hivatalnál. Sokkal tárgyilagosabb fővel elolvastam számos könyvet, és már kevésbé védekező álláspontból kiindulva kezdtem vitatkozni az amerikai hírszerző szervezet jelenlegi állapotairól. Elolvastam Morton Halperin, Joseph Smith és David Philips könyvét. Megdöbbentett, hogy milyen mértékben sérti meg a CIA működési alapszabályait, és amerikai állampolgárok megfigyelését, ellenük irányuló mű-

veleteket kezdett. Megpróbáltam kiszámítani, hány száz vagy ezer életet követeltek ezek a meggondolatlan kis CIA-kalandok.

Amikor 1964-ben beléptem a CIA-hoz, fontos elvként hangsúlyozták, hogy a CIA gondosan távol tartja magát a piszkos ügyektől, a gyilkosságoktól és a puccsoktól. De éppen ebben az időben készítette elő a CIA bizonyos latin-amerikai politikusok meggyilkolását, és igyekezett eltüntetni a nyomokat, amelyek bizonyítanák, hogy része volt Patrice Lumumba megöletésében.

Végül megtudtuk, hogy Lumumbát meggyilkolták, igaz, nem a CIA mérgeivel, hanem agyonverték, valószínűleg olyan személyek, akiket CIA-fedőnévvel rendelkező, és a CIA zsoldjában levő személyek béreltek fel. Halálával Patrice Lumumba mártírrá vált, mi pedig azzal, hogy Mobutut ültettük Zaire elnöki székébe, elköteleztük magunkat a „másik oldal", a közép- és dél-afrikai vesztes fél mellett.

Az ostoba Góliát szerepét játsszuk a feltörekvő ifjú Dávidok világában. A magam részéről boldogan figyelem, hogy ENSZ-nagykövetünk, Andre Young, azon fáradozik, hogy elszakítson bennünket ettől a szereptől, és őszintén bízom abban, hogy Carter elnök továbbra is támogatni fogja abban, hogy új gondolkodásmódra késztessen bennünket Afrikáról.

Felvetődik a kérdés, tanult-e a CIA ezekből a leckékből, jó útra tért-e a Watergate-leleplezések és az azt követő vizsgálatok óta? A vizsgáló bizottságok segítségével alkalmassá vált-e arra, hogy rendszabályozzon másokat és rendet tartson saját portáján?

Tavaly ősszel, amikor még az Afrikai Osztály Közép-afrikai Részlegének vezetője voltam, dolgozott részlegemnél egy fiatal tiszt, akit – olyan módon, hogy ne tudjam ellenőrizni – megbíztak azzal, írjon feljegyzéseket, amelyekben az igazságügy-minisztériummal megtárgyalják egy David Bufkin nevű amerikai zsoldos elleni vádemelés eshetőségeit.

Bufkin részt vett az angolai konfliktusban, Holden Roberto pénzelte feltehetőleg azokból az összegekből, amelyeket a CIA-tól kapott. Félve attól a lehetőségtől, hogy Bufkin perében a védelem a szabad tájékoztatás törvényére hivatkozva betekintést

kér CIA személyi dossziéjába, az iratokat gondosan megtisztogatták.

Néhány olyan iratot, amely róla szóló információt tartalmazott, áttettek másik dossziékba, ahol könnyen meg lehetett őket találni, de nem kerülhetettek elő, ha Bufkin kartonját kívánják látni a per során. Amikor erről tudomást szereztem, tiltakoztam, de a fiatal tiszt azt mondta, hogy egy korábbi beosztásában olyan csoportban dolgozott a CIA-nál, amely szenátusi vizsgálatokhoz készített válaszokat, és ez a módszer teljesen megszokott volt. „Ezt nagyon gyakran így csináltuk" – mondta. Ez volt a CIA módszere, amivel eltitkolta a terhelő információt a vizsgálatot végzők elől.

Egykori munkatársaim azonban nem ezeknek az állapotoknak a leleplezésére biztattak. Őket inkább az keseríti el, hogy a Műveletek Igazgatóságának felső és középvezetői szintjén minden kezdeményezés megreked. A magas rendfokozatú tisztek zárt klikkje az utóbbi negyedszázadban kezében tartotta és a maga hasznára fordította a Hivatal hatalmát és befolyását, és ebben védte őket a titkosság, az a biztonság, hogy nem lepleződhetnek le; lehet egy kirendeltség vezetése alkoholista, alkalmatlan vagy korrupt, védelmet élvez, előléptetik, új feladattal bízzák meg.

A szervezet ma a régiek, a kiégettek kezében van. A fiatal tiszteknek – akik között vannak egészen kiválóak – meg kell várniuk, amíg az előző generációhoz tartozók nyugdíjba mennek, és ők csak azután léphetnek feljebb. A középszerű teljesítményt garantálja az az előléptetési rendszer, amelyben a fő szempont az, ki mennyi időt töltött el egy rendfokozatban, ki sorolható a „jó öregfiúk" közé. Nincs soronkívüli előléptetés, a kiváló tisztet ugyanakkor léptetik elő, mint az „éppen csak hogy jó"-t, vagy a „nem is igazán jót"; ott kell várakoznia a fáradt, idős tisztek sora mögött, mire valóban olyan feladattal bízzák meg, amelyben megmutathatja, mit tud.

Ezeknek a fiatal tiszteknek a felettesei többnyire már előléptetésre nem alkalmas középrangú tisztek, akik évek óta nem teljesítettek külföldi szolgálatot és nem vettek részt személyesen

operatív munkában. Ilyen körülmények között természetes, hogy elmegy a dinamikus fiatalok kedve, demoralizálódnak, és többen is azt mondták, hogy máshol keresnek maguknak állást.

Valahányszor új igazgató jön, mindenkiben újból feltámad a remény, hogy tisztogatásra és reformra kerül sor. Az igazgatók jönnek és mennek – pályafutásom alatt heten váltották egymást –, de őket a fontosabb államügyek foglalják el, általános, semmitmondó közhelyeket hangoztatnak a Műveletek Igazgatóságán uralkodó körülményekről és színvonalról. Az egyetlen kivétel James Schlesinger volt. Ő elindította a tisztogatást, de mielőtt hatása érezhető lett volna, áthelyezték a hadügyminisztérium élére.

Ön, igazgató úr, merészen kijelentette, az a szándéka, hogy hatályon kívül helyezteti az amerikai alkotmányos jogokat, a szólásszabadság jogát, az amerikai hírszerző szervezet védelme érdekében. Úgy vélem, ez elhamarkodott Öntől, hiszen még nem volt ideje arra, hogy alaposabban körülnézzen a CIA-ban és meggyőződjék arról, megérdemli-e, hogy feláldozzák érte az alkotmányos jogokat.

Ha Ön eléri, amire törekszik, nevezetesen azt, hogy azok ellen, akik bizalmas információt tesznek közzé, bűnvádi eljárást indítanak, vagy akár polgári pert, ahogy Carter elnök és Mondale alelnök megfelelőbbnek tartja, a CIA-nál dolgozó amerikai személyek, ha olyan bűncselekménybe vagy erkölcsbe ütköző cselekménybe keverednek, amely mindennapos a Hivatalnál, nem tárhatják fel az igazságot úgy, hogy ne bűnhődjenek börtönnel vagy szegénységgel. A cinikusak, akik előtt egyenes az út a CIA magasabb beosztásai felé, viszonylag büntetlenül vihetik véghez a törvénytelen akciókat, nem kell egyebet tenniük, mint titkossá nyilvánítani egy-két dokumentumot.

Megjósolom, hogy az amerikai nép sosem fogja feladni az egyénnek azt a jogát, hogy kimondja a nyilvánosság előtt, ami a szívén van. Ez a jog a végső védelmünk az önkény és a magánélet elleni bűntettekkel szemben, amelyekről az utóbbi évek eseményei bizonyították, hogy nem a beteg fantáziában léteznek

csupán. Jelenlegi kormányzatunk olyan kilátásokat tár a nemzet elé, amelyek lelkesedéssel töltenek el, és bizonyos vagyok abban, hogy Carter elnök felülvizsgálja álláspontját ebben a kérdésben.

Ön pedig, igazgató úr, remélhetőleg hozzálát ahhoz a méltóbb feladathoz, hogy gyökeresen átalakítja a Központi Hírszerző Hivatalt.

Tisztelő híve

John Stockwell

Jegyzet

[1] A CIA felhatalmazása titkos műveletek végzésére az 1947. évi Nemzetbiztonsági Törvény homályosan megfogalmazott mondatán alapul: „... hogy egyéb, a nemzetbiztonságot érintő hírszerzéssel kapcsolatos funkciókat és feladatokat végezzen, a Nemzetbiztonsági Tanács esetenkénti irányításával." 1975-ben Clark Clifford tanúvallomásában kifejtette, hogy a törvény megalkotóinak szándéka csupán az volt, hogy az elnök felhatalmazást kapjon a műveletekre azokban a ritka esetekben, amikor a nemzetbiztonság valóban veszélyben forog. A CIA ezt a homályosan megfogalmazott felhatalmazást használta fel arra, hogy ezer és ezer titkos akciót indítson a világ különböző részein. A legtöbb esetében kétséges, hogy volt-e köze az Egyesült Államok nemzetbiztonságához. Az 1974-es Nemzeti Segítség Törvényének Hughes–Ryan-féle módosítása előírja, hogy külföldi műveletre a CIA által vagy nevében csak úgy fordítható pénz, ha a tevékenység célja szükséges hírszerzés elvégzése, és ha két feltételnek eleget tesznek: a) az elnöknek olyan megállapítást kell tennie, hogy az Egyesült Államok nemzetbiztonsága szempontjából fontos műveletről van szó; b) az elnöknek kellő időben a műveletről és annak köréről szóló jelentést kell adnia a kongresszusi bizottságoknak. Elvben a szenátus 1947 óta ellenőrzést gyakorol a CIA-költségvetés felett, csakhogy a CIA kiadásai a hadügyminisztérium költségvetésében vannak eltemetve, és mivel a szenátus nem kap részletes tájékoztatást a CIA tevékenységeiről, így valójában nem tud tényleges ellenőrzést gyakorolni.

[2] Minden CIA-műveletet és -ügynököt fedőnévvel látnak el, melynek első két betűje a célországot jelöli. Így pl. IA Angolának, WI Zaire-nak, TU Dél-Vietnamnak felel meg. A külügyminisztérium magas beosztású tisztviselőit (a nagykövete-

ket, főkonzulokat, ügyvivőket) „GP"-vel kezdődő fedőnevekkel jelölik. A szó eleji két betűt külön ejtik ki, így: „I, A, FEATURE." Időnként azok a fiatal kolléganők, akik a fedőneveket kitalálják, a két első betűt úgy olvasztják be az utána következő részbe, hogy kiejthető szó vagy kifejezés keletkezzék, pl. TULIP, WIBOTHER.

[3] Nathaniel Davis 1975 augusztusában azért mondott le, mert Kissinger elvetette azt a javaslatát, hogy az Egyesült Államok az angolai kérdés diplomáciai rendezésére törekedjék és ne vegyen részt az ott folyó polgárháborúban. Az volt a véleménye, hogy az egész világ figyelmét fel kell hívni arra, hogy helytelen volna, ha bármelyik nagyhatalom hasonló tevékenységbe bocsátkozna.

Azt is megjósolta, hogy a beavatkozás kudarccal fog végződni: „Sem Savimbi, sem Roberto nem jó harcos. Rossz maga a játék, és vesztes játékosaink vannak." (New York Times 1975. december 14. Seymour Hersh.)

[4] A rutinjellegű műveleteknél a CIA-tisztek leginkább az amerikai nagykövettől és beosztottjaitól, a korlátokat szabó központtól jövő táviratoktól, majd a helybeli kíváncsi, pletykás szomszédoktól tartanak, hogy esetleg veszélyeztetik akcióikat. Utánuk következik a helyi rendőrség és a sajtó.

[5] *KGB:* Állambiztonsági Hivatal a Szovjetunióban
GRU: Állami Politikai Igazgatás (A szovjet politikai rendőrség egykori neve)

[6] A CIA-kirendeltségeken a műveleti asszisztens általában a titkárnő vagy a könyvelő. A mintegy három tucat afrikai kirendeltségen megközelítően ötven fiatal nő dolgozik ilyen beosztásban. Általában 22–30 év közöttiek, de előfordulnak ennél idősebbek is Fizetésük évi 9–15 ezer dollár, ehhez különféle pótlékokat kaphatnak a szolgálati helytől függően. Egy kisebb kirendeltségen a műveleti asszisztens egyike annak a két vagy három személynek, aki abban az országban mindent tud a CIA ottani tevékenységéről. Ő gépeli az összes táviratot, jelentést, elolvassa a központból beérkező teljes postát. Vezeti a kirendeltség pénzügyi kimutatásait, kezeli a pénz-

tárt. Meghatározott napokon lezárja a pénztárkönyveket, elkészíti a havi könyvelést és futárpostán eljuttatja a központhoz.

Munkaidő után rendszerint meghívják a követség és a kirendeltség társadalmi eseményeire, és egyéni hajlamaitól és érdeklődésétől függ, hogy részt vesz-e a hivatalos közösség társadalmi életében. A kirendeltség vezetőjével szükségképpen szoros, nemegyszer intim kapcsolatban van. A legtöbb kirendeltségen a műveletekben is részt vesz, közvetítő szerepe van, amikor az ügynökök jelentést tesznek vagy pénzt vesznek át. Segít a koktélpartikon olyan személyek kiválasztásában és felmérésében, akikből ügynökök válhatnak, és segítséget nyújt a megfigyelésben, amikor technikai műveletet hajtanak végre. Ha kapcsolata a kirendeltség vezetőjével nem jó, ez nagyon megronthatja a légkört az egész kirendeltségen. Ugyancsak súlyos problémát okozhat a kirendeltségnek, ha több személlyel létesít szerelmi kapcsolatot, vagy indiszkrét.

Az egyik kirendeltség műveleti asszisztense beleszeretett a helyi kommunista párt vezetőjébe, beadta lemondását és hozzáment feleségül. Ennek biztonsági következményei a kirendeltség és az ügynökök számára elképesztően súlyosak voltak. Ha leleplezi őket, veszélybe kerülnek az ügynökök; tudta a nevüket, hogy mennyit fizettek nekik, mikor találkoztak a CIA-tisztekkel.

Az egyik ügynök felajánlotta, hogy „eltávolítja" a nőt. Végül a veszélyes helyzetet úgy oldották meg, hogy teljesen kicserélték a kirendeltség személyzetét.

A 40-es Bizottság (Nemzetbiztonsági Tanács) kezében tartja az USA-n kívüli titkos háborúk, gyilkossági kísérletek és puccsok irányítását. Tekintettel a Watergate-ügy és Church-bizottság leleplezései által keltett kételyekre, kijelöltek egy munkacsoportot, amelynek az volt a feladata, hogy gyakoroljon szigorúbb ellenőrzést a CIA felett. 1969-től 1976-ig a Nemzetbiztonsági Tanácsot Henry Kissinger irányította. Ő gyakran megtette, hogy a tanács megkerülésével közvetlenül a CIA-nak adott utasításokat.

A CIA a 40-es Bizottság jóváhagyását arra használta fel, hogy igazolja egyes „kényelmetlen" műveleteit, de ez nem jelentette azt, hogy valamennyi titkos akcióját a 40-es Bizottság tudomására hozta. A Pike-bizottság (a Képviselőház hírszerzési vizsgálóbizottsága) súlyosan tévedett, amikor 1976. januári jelentésében azt állapította meg, hogy a CIA készségesen alávetette magát a Nemzetbiztonsági Tanács (NSC) ellenőrzésének, és hogy minden jelentős titkos akciótervet előzőleg jóváhagyott az elnök. William Corson politikai szakíró viszont rámutat, hogy „... nem szabad megfeledkezni arról, hogy az ebben az időszakban (1974–76) végrehajtott valamennyi titkos művelet és tevékenység 75–85%-át az őket kezdeményező csoporton, hivatalon vagy szolgálaton kívül semmilyen szervezet vagy testület nem vizsgált felül soha".

A részt vevő műveleti tisztek hiteles vallomása nélkül nem lehet még becslést sem mondani arról, hogy az évek során a műveletek hány százalékát végezték NSC-irányítás nélkül. Annyi bizonyos, hogy nagyon sok ilyen eset volt, és némelyik súlyos következményekkel járt. A Pike-bizottság kénytelen volt a vonakodó tanúk vallomására támaszkodni, és olyan dokumentumokra, amelyeket a CIA szelektálva adott át. Ezek természetesen azt bizonyították, hogy teljes mértékben eleget tettek az NSC utasításainak.

A Pike-bizottság nem hatolhatott be a CIA-műveletek olyan területére, ahol az operatív tisztek úgy intézkednek, hogy nem marad írásos nyom arról, amit tesznek. Például a ghánai CIA-kirendeltség jelentős szerepet játszott Kwame Nkrumah 1966-ben történt megbuktatásában, amellyel megsértette a 40-es Bizottságnak azt a döntését, hogy ne avatkozzék be. Ugyanakkor a CIA-táviratokban és -jelentésekben az szerepel, hogy az összeesküvőkkel létesített kapcsolatnak csak az volt a célja, hogy információt szerezzenek be arról, amire készülnek. Hasonlóan homályossá válnak a CIA írásos dokumentumai a Lumumba, Trujillo és Schneider meggyilkosására szőtt tervekkel kapcsolatban. Mindegyik esetben vannak olyan dokumentumok, amelyek azt tanúsítják, hogy a CIA-tisztek

támogató kapcsolatban álltak a későbbi gyilkosokkal, de a kapcsolat még a tett elkövetése előtt megszűnt.

[8] Cabinda kicsi, 2800 négyzetmérföld területű, 60 ezer lakosú. 1898-ban jött létre, amikor a cabindai törzsfőnök megkötötte a Simbuluku szerződést a portugálokkal és elfogadta védelmüket, csakhogy elkerülje Leopold belga király rettegett, kényszermunka-uralmát. A cabindai törzs távoli rokonságban van a Kongó folyó alsó szakaszánál élő zaire-i törzsekkel.

[9] A CIA-ügyek, -akciók jelentései a helyszínről többnyire „hátsó csatornán" jönnek – személyesen kézbesített feljegyzésekben, a futárpostába tett egyetlen példányú, hivatalos és félhivatalos levelekben és szóbeli üzenetekben. Ez tudatosan azért történik így, hogy minél kevesebben tudjanak a CIA-n belül az adott műveletről vagy helyzetről. Különösen az „érzékeny" üzeneteknél fontos, hogy arról ne maradjon írásos nyom.

Egy példa: 1972-ben a CIA nairobi kirendeltségén egy néger távírász dolgozott, aki természetesen a kirendeltség összes táviratát látta. A táviratokban többek között szerepeltek olyan Nairobit és Dar es-Salaamot érintő műveleti utasítások, amely szerint Kelet-Afrikában utazó amerikai négereket külső ügynököknek és a kenyai biztonsági szolgálatnak kell megfigyelés alatt tartani. A nairobi kirendeltség vezetője úgy vélte, hogy a CIA fekete távírászában nem bízhatnak meg annyira, hogy tudjon erről a műveletről, és sürgősen szükséges, hogy fehér alkalmazottat vegyenek fel helyette. Mindezt a CIA kirendeltségvezetője nem akarta írásban közölni, még egy félhivatalos levélben sem. Ehelyett konzultációra a központba utazott, és csendben elintézte, hogy a fiatalembert áthelyezzék.

[10] „Hírszerzés" – az alkotmány elárulása c. tanulmányában (New York Review, 1976. szeptember 30.) Henry Steele Commager a következőket írja: „Tény, hogy napjainkban az állami titkosság fő funkciója nem az, hogy megvédje a nemzetet a külső ellenségtől, hanem az, hogy elhallgasson az amerikai nép elől a demokrácia működéséhez lényeges infor-

mációkat, a kongresszus elől a törvényhozás működéséhez lényeges információkat, és időnként az elnök elől hivatalának ellátásához szükséges információkat."

A Church-bizottság megállapította: „A közelmúltban az elnökök azzal tették a titkosságot igazolttá, hogy hivatkoztak a »nemzetbiztonságra«, a »nemzetvédelem igényeire«, »az érzékeny, folyamatban levő tárgyalások vagy műveletek által szükségessé vált titkosságra« ... A Disznó-öböl kudarc, a laoszi titkos háború, Kambodzsa titkos bombázása, az Allende-ellenes tevékenységek Chilében, a Watergate-ügy, mind olyan esetek voltak, amelyek a titkosság leple alatti hatalom felhasználását bizonyítják, és amikor lelepleződtek, a nép széles rétegeinek elítélésével találkoztak." (A szenátus vizsgálóbizottságának jelentése, 1976. április 26., 12. old.)

[11] Az angol detektívregényekben általában úgy ábrázolják a hírszerző szervezeteket, hogy egy láthatatlan lángelme irányítja őket. Ül az előkelő klub karosszékében és onnan adja gondosan kidolgozott utasítását, amely műveleteket indít meg. Az események kontinenseket szelnek át és hónapokon át folynak, amíg az előre kigondolt szembeszállás be nem következik és a kívánt célt el nem érik. Ebből azonban semmit sem értenek azok, akik részt vesznek a műveletek részfeladataiban. Mindezt az elejétől kezdve csak „M" tudja úgy mint Bobby Fischer, amikor elkezdi tizenöt lépéses, gyalogáldozat megnyitásos játszmáját. Ők tudják, mi az igazi cél és azt, hogyan érik el, hogyan bontakozik ki mindez a káoszból a dráma végére. Ez azonban nem a valóság, csak az angol regényírás fikciója, amely szétválasztja a regényt a modern hírszerző szakma bürokratikus realitásaitól. A CIA-tisztek ugyanazzal a lelkesedéssel menekülnek az olyasféle kémregényekbe, mint az átlag olvasó. Ilyennek kell lennie a hírszerző szakmának.

Nem mindegyik angol kémtörténetet méltányolják a CIA-nál. Egyszer, amikor a kiképző „Farm"-on azt ajánlottam, hogy minden oktatáson részt vevő tiszt ovassa el a „Tükör-háború" c. regényt, az egyik vezető oktató csendesen leintett. A

regény története túlságosan közel járt a való élethez: arról szól, hogy egy értelmetlen kis műveletet kizárólag azért hajtanak végre, mert egy katonai hírszerző egységnek eszébe jut, hogy még mindig megvan az a második világháborúból származó engedélye, hogy ügynököket alkalmazzon. Az ügynök szégyenletes módon meghal, viszont az utolsó oldalakon a hírszerzés vezetői semmit nem bánva mennek tovább, és már tervezik a következő műveletet. Hiszen az engedély még mindig megvan, nem igaz?

12 A helyi kirendeltségek állandóan sürgetik a Műveletek Igazgatóságát, hogy engedélyezze a tiszteknek az oldalfegyver viselését. Az én véleményem mindig is az volt, hogy a tisztek ne viseljenek fegyvert. A fegyverhasználatra vonatkozó törvények Európában és az afrikai országokban szigorúbbak, mint az Egyesült Államokban. A diplomaták különösen nem szívesen hordanak magukkal fegyvert. Hogyan tudja megmagyarázni egy CIA-tiszt a helyi rendőrségnek, hogy miért van szüksége pisztolyra? Mondhatja azt, hogy „Nézzék, nekem minden este ezekbe a sötét sikátorokba kell mennem, hogy találkozzam az ügynökeinkkel . . .”? Ha viszont engedély nélkül hord fegyvert, a lelepleződés veszélye igen nagy. Mi történik akkor, ha lelő valakit? Hol állítják bíróság elé? És mivel mindez óhatatlanul nyilvánosságra kerül, hogyan érinti az Egyesült Államok követségének helyzetét abban az országban? Hogyan hat ki az egész a tiszt pályafutására? Sok tiszt erre általában így reagál: „Fütyülök az egészre! Hordok magammal pisztolyt, és, ha kell, használom, hogy kivágjam magam egy veszélyes helyzetből, a lényeg, hogy életben maradjak. Akkor legalább visszamehetek Washingtonba, és még mindig találok valami más megélhetési módot.”

Ezzel a problémával először Lubumbashiban találkoztam, ahol elszaporodtak az útonállók, és mindennapos volt a fegyveres rablás. Egy darabig hordtam magammal pisztolyt, de aztán elzártam a páncélszekrénybe az irodában. Mi hasznát venném egy 9 mm-es pisztolynak, ha géppuskával felfegyverzett banditák csapatával állok szemben? Úgy döntöttem, több

reményem van az életbenmaradásra, ha nincs pisztolyom. Helyette mindig volt a kocsim kesztyűtartójában egy karton elajándékoznivaló cigaretta, és azt gyakoroltam hogy veszélyes helyzetekből határozott válaszokkal, körültekintő, meggyőző magyarázatokkal vágjam ki magam.

1970-ben arra kényszerültem, hogy jobban átgondoljam helyzetemet. Egy fiatal zaire-i lázadó a Tanganyika-tól másik oldaláról levelet hozott a burundi amerikai nagykövetségre. Azt állította, hogy a levelet találta valakinél. A levélben az amerikai nagykövet elrablásának tervét részletezték. (A fiatal lázadó azt állította, hogy tagja ugyanannak a csoportnak, amely 1975 májusában négy diákot rabolt el a Tanganyikató partjáról.) IMMEDIATE jelzésű táviratban azonnal jelentettem a dolgot a központnak, ahonnan megjött a rémült válasz, és utasított, legyek nagyon elővigyázatos, csak a követség épületében találkozzam a fiatalemberrel, és a legközelebbi alkalommal legyen nálam pisztoly.

Fontolgattam a dolgot, aztán megfogalmaztam a választ, amiben elfogadtam a központ tanácsát, de megkérdeztem, engedélyezi-e a központ, hogy baj esetén a fiatalemberre lőjek, és ha igen, hová célozzak: a) a fejére; b) a gyomrára; c) a lábára. Az persze világos volt, hogy akármire is utasított a központ távirata, ha rálövök valakire, különösen az amerikai nagykövetség épületében, a következményekért engem vonnak felelősségre.

[13] Érdemes talán felidézni Nkrumah 1966. évi Ghánában történt megbuktatását. A 40-es Bizottság elutasította a CIA Nkrumah megbuktatására irányuló javaslatát. A Központ ennek ellenére arra biztatta az accrai kirendeltséget, tartson fenn szoros kapcsolatot a ghánai hadseregben levő elégedetlen tisztekkel és folytasson hírszerzést tevékenységükről. A kirendeltség jelentős összeget kapott erre a célra, állandó kapcsolatban állt az államcsíny tervezőivel. A kirendeltség annyira részt vett az akcióban, hogy lehetősége volt titkos szovjet katonai berendezések felfedezésének koordinálásában az államcsíny lezajlásakor. A kirendeltség azt is javasolta a köz-

pontnak, hogy tartsanak készenlétben egy rajt a puccs idejére, az rohamozza meg a kínai nagykövetséget, minden ott levő személyt öljenek meg, hozzák el a titkos iratokat, majd robbantsák fel az épületet, hogy ne lehessen kideríteni, mi történt. Ezt a javaslatot elvetették. A központ, ha nem is hivatalosan, de teljes mértékben az accrai kirendeltség érdemének tekintette az államcsínyt. A végrehajtás során nyolc szovjet tanácsadót öltek meg. A CIA aktáiban mindez nem szerepelt pontosan.

Ez a CIA-módszer más esetekben is bevált. Előfordulhat, hogy a világ bármely távoli sarkán ismert politikust titokzatos körülmények között eltüntetnek. A CIA-iratokban azonban nem szerepel olyan adat, ami bizonyítaná, hogy a Hivatalnak része volt a bűntettben. Amikor az ilyen akciókat sikerül ügyesen végrehajtani, az érintett CIA-tiszt könnyen megmagyarázza magának, hogy nem ő tette, a történtekért nem felelős, meg tudja nyugtatni saját lelkiismeretét. Valahogy így érvel magának: „Beszélgettünk ugyan arról, milyen problémákat okoz Germani (vagy Lumumba, Trujillo, Schneider, és a többiek), de eszembe sem jutott, hogy ellene bármit tegyenek." Úgy képzelem, ez történhetett Lumumba meggyilkolásánál is. A CIA tervezte megmérgezését, de megijedtek. A nyilvánosságra került irat viszont azt bizonyítja, hogy CIA-tisztek és kongói politikusok között beszélgetés folyt arról, mekkora veszélyt jelent Lumumba. A többit az utóbbiak elvégezték. A CIA-tisztek természetesen a gyilkosságokért, akciókért nagyon is felelősek; a tetteket nem követték volna el, ha nem ők lettek volna a felbújtók és nem készítik elő a terepet. Vietnamban például „örököltem" egy szadista rendőrtisztet, aki a „Rózsaszín Ház"-nak nevezett CIA biztonsági épületben időnként megcsonkított foglyokat. A rendőrtiszt nagy összegeket kapott a CIA-tól, amely jótállt érte saigoni feletteseinél. A CIA támogatása nélkül nem tarthatta volna meg az állását. Több egymást követő CIA-tiszt azzal oldozta fel magát a tiszt szadista orgiáiért való felelősség alól,

hogy azzal érvelt: a rendőrnek csak a hírszerző tevékenységét támogatták, egyéb tetteiért nem voltak felelősek.

14 November 3-án Ford elnök – elhamarkodottan – elbocsátotta Colbyt, de kénytelen volt visszakozni és arra kérni, maradjon, amíg be nem fejeződnek a kongresszusi bizottságokban a meghallgatások, és nem neveznek ki utódot a helyére. Így december 5-én Bill Nelson, aki Colby pártfogoltja volt, tudta, hogy saját napjai is meg vannak számlálva. Azt csak ő tudná megmondani, hogy ez késztette-e arra, hogy elárulja Colby IAFEATURE-fedőtörténetét és elmondja a szenátusnak az igazságot. Annyi bizonyos, hogy ez nem lehetett könnyű döntés Nelson számára. Richard Helms ellen épp akkor folyt a vizsgálat, azzal vádolták, hogy hamis tanúvallomást tett a szenátus előtt; tehát december 5-én eléggé biztosan lehetett arra következtetni, hogy ha valaki hamisan tanúskodik az angolai programról, azt végül leleplezhetik.

15 December 18-án a különítményben végzett munkámat egy ünnepség miatt félbe kellett szakítanom, amelyen vietnami tevékenységem elismeréseként megkaptam a CIA érdemérmét. Az ünnepséget sok kitüntetett kínosnak érezte, mert az volt a véleményük, hogy a CIA vietnami szereplése szégyenteljes volt. A díjkiosztó ceremónia csak arra volt jó Colbynak, hogy megpróbálja tisztára mosni a történteket. Jóval előtte bejött az irodámba egy fiatal kollégám és majdnem könnyes szemmel kérdezte tőlem, hogy átvegye-e egyáltalán a kitüntetést. Másik tiszt azzal bohóckodott, majd papírzsákot húz a fejére, hogy leplezze, milyen zavarban van. Felhívtam Colby irodáját és kértem, vegyenek le a „hősök" listájáról, de közölték, Colby úgy rendelkezett, senki sem utasíthatja vissza az érmet. Ebben a kritikus időszakban nem akartam kockáztatni helyzetemet az angolai különítményben. Átvettem a kitüntetést Colbytól. Belekezdett az ilyen alkalmakkor szokásos szólamokba „hősiességem"-ről, de amikor a szemembe nézett megakadt. A díszterem ajtajánál egy titkárnő visszakérte a kitüntetéseket. A Hivatalból történő nyugdíjazásunkig ugyanis minden kitüntetést a központban őriz-

nek. 1977. évi lemondásomkor azt mondtam, hogy nem akarom elvinni a kitüntetést.

16 1974-ben és 1975-ben Kissinger utasítására a CIA programot szervezett az iraki kurdok felfegyverzésére. Arra biztatta őket, hogy lázadjanak fel a kormány ellen. Mindez az iráni sah kérésére történt, akinek viszálya támadt az irakiakkal. Amikor a sah kedvezően meg tudott egyezni Irakkal, a CIA leállította a programot, és váratlanul magukra hagyta a kurdokat, akik képtelenek voltak védekezni az iraki hadsereg véres megtorlásával szemben. Kissinger ezt a beismerést akkor tette, amikor ismertette az eseményeket a Church-bizottsággal.

17 Jim Potts és beosztottjai gondoltak erre az eshetőségre, amikor elrendelték, hogy az összeget Mobutunak adják át. De azzal indokolták, hogy a pénz lecsillapítja, és nem áll majd bosszút a CIA-n.

Paradox módon 1971 óta az Egyesült Államok Deviza és Valuta Bizottsága vizsgálatot folytatott több nagy amerikai vállalat ellen, és az igazságügy-minisztérium vádat emelt ellenük, mert megvesztegetéssel segítették elő külföldi ügyleteiket. Ugyanakkor az Egyesült Államok kormánya – a CIA-n keresztül – évente több tízmillió dollárt költ készpénzzel történő megvesztegetésre. A megvesztegetés – a CIA útján – elfogadott módszere az Egyesült Államok kormányának, de bűntett, ha amerikai vállalatok teszik.

18 Ez a nyílt levél a Washington Post 1977. április 10-i számában jelent meg, közvetlenül azután, hogy a szerző beadta a lemondását a CIA-hoz.

Tartalom

Előszó 5
A lemondás 9
A kissingeri dünnyögés 17
Saigontól Washingtonig 22
Az angolai program 32
A külpolitika közkatonái 51
A CIA személyzeti politikája 66
Szövetségeseink – akiket alig ismerünk 86
Kinshasa 102
Roberto 122
Savimbi 140
A kiterjesztett háború 155
Tanácsadók, technikusok, külföldi csapatok 173
Propaganda és politika 189
Üzlet és pénz 202
Összeomlás 215
A CIA a kongresszlssal szemben 231
Az utolsó felvonás 245
Utószó 256
Függelék 263
Jegyzet 277

38,– Ft

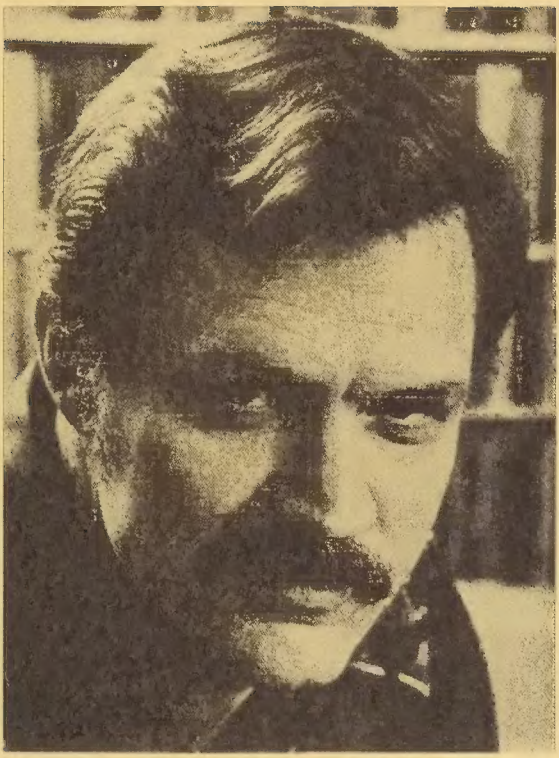

1976 decemberében közöltem főnökömmel a CIA Afrikai Osztályán azt a szándékomat, hogy lemondok. Tizenkét évig voltam operatív tiszt a CIA-nál. Arra biztatott, vegyek ki néhány hónap szabadságot és fontoljam meg a dolgot. Nyíltan hangoztattam ugyan, hogy elhatározásomat nem fogom megmásítani, mégis elfogadtam az ajánlatot. Senkinek sem beszéltem arról a tervemről, hogy könyvet akarok írni.